

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ.

ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
Τ.Θ. 141,57400
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ,ΕΛΛΑΔΑ.

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«Ο ΙΑΜΑΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ ΕΩΣ ΣΗΜΕΡΑ ΣΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΚΑΙ ΤΗ ΘΡΑΚΗ»

ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΑ:

ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ ΕΥΦΡΟΣΥΝΗ

ΕΠΙΤΗΡΗΤΗΣ:

ΚΟΥΡΤΕΣΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ,ΣΙΝΔΟΣ 2008

ΠΕΡΙΧΟΜΕΝΑ

1) Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΛΟΥΤΡΩΝ

- 1.1 Προϊστορική περίοδος.
- 1.2 Η αρχαία ελληνική περίοδος των λουτρών.
- 1.3 Η Ρωμαϊκή περίοδος των λουτρών
- 1.4 Η περίοδος του μεσαίωνα(πρώιμου και μεταγενέστερου).
- 1.5 Τα λουτρικά συγκροτήματα κατά τη Βυζαντινή περίοδο.
- 1.6 Τα ισλαμικά λουτρά.
- 1.7 Η περίοδος της αναγέννησης, του μπαρόκ και του νεοκλασικισμού.
- 1.8 Η περίοδος του 20^{ου} αιώνα.
- 1.9 Κτίρια ιστορικού ενδιαφέροντος σε ιαματικές λουτρικές εγκαταστάσεις του Βορειοελλαδικού χώρου.

2) ΙΑΜΑΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

- 2.1 Κοινωνικές και οικονομικές παράμετροι του θεραπευτικού τουρισμού.
- 2.2 Κοινωνικές και αναπτυξιακές παράμετροι του προγράμματος κατάρτισης που εφαρμόζει η ιατρική ομάδα του Σ.Δ.Κ.Ι.Π.Ε.
- 2.3 Ενεργειακή αξιοποίηση θερμομεταλλικών πηγών: διαδικασία μελέτης και Παραδείγματα εφαρμογής από την Β. Ελλάδα.
- 2.4 Προγραμματισμός-Ανάπτυξη θεραπευτικού τουρισμού από τον Ε.Ο.Τ.
- 2.5 Επιχειρηματική αξιοποίηση των ιαματικών πηγών από την τοπική αυτοδιοίκηση.
- 2.6 Μεθοδολογία και παράμετροι για μια συστηματική ανάπτυξη των ιαματικών πηγών στον Ελληνικό χώρο.
- 2.7 Δυνατότητες ανάπτυξης λουτροθεραπευτικών κέντρων στην Ελλάδα.

3) ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΕΣ ΙΔΙΟΤΗΤΕΣ ΤΩΝ ΘΕΡΜΟΜΕΤΑΛΛΙΚΩΝ ΠΗΓΩΝ.

- 3.1 Μηχανισμοί δράσης του ιαματικού νερού.
- 3.2 Μορφές υδροθεραπείας.
- 3.3 Χρήσιμες συμβουλές για μια σωστή υδροθεραπεία.
- 3.4 Παθήσεις και Υδροθεραπεία- Που συνιστάται η κάθε μέθοδος.

4) ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΝ ΤΩΝ ΘΕΡΜΟΜΕΤΑΛΛΙΚΩΝ ΠΗΓΩΝ ΚΑΙ ΙΣΧΥΟΥΣΑ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ.

4.1 Η Οργάνωση και η λειτουργία του φυσιοθεραπευτηρίου στη λουτρόπολη και η υγιεινή των χώρων σε αυτό.

4.2 Το Φύλλο Εφημερίδας της Κυβερνήσεως (ΦΕΚ) για την αξιοποίηση των ιαματικών πηγών.

5) ΘΕΡΜΑΛΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΙΣ ΙΑΜΑΤΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ.

5.1.Θράκη και Ανατολική Μακεδονία.

5.1.1 Ιαματική πηγή θερμίων Παρανεστίου.

5.1.2 Ιαματικός πηλός Κρηνίδων (Δήμου φιλλίπων).

5.1.3 Ιαματική πηγή Ελευθερών.

5.1.4 Ιαματική πηγή Ποταμιάς (Νέα Κεσσάνη).

5.1.5 Ιαματική πηγή Τραϊανούπολης.

5.1.6 Ιαματική πηγή Ψαροθέρων Σαμοθράκης.

5.1.7 Ιαματική πηγή Απολλωνίας.

5.1.8 Ιαματική πηγή Σέδες (Θέρμη).

5.1.9 Ιαματική πηγή Σουρωτής (Φυσικό Μεταλλικό Νερό).

5.1.10 Ιαματική πηγή Λαγκαδά.

5.1.11 Ιαματική πηγή Αγκίστρου.

5.1.12 Ιαματική πηγή Θερμών Νιγρίτας.

5.1.13 Ιαματική πηγή Σιδηροκάστρου.

5.1.14 Ιαματική πηγή Λουτρκίου (Πόζαρ).

5.1.15 Ιαματική πηγή Λουτροχωρίου Σκύδρας.

5.1.16 Ιαματική πηγή Αγ. Νικολάου (Αγ. Παρασκευής).

5.1.17 Ιαματική πηγή Γιάννες (Μεγάλη Βρύση).

5.2.Δυτική Μακεδονία.

5.2.1 Ιαματική πηγή Αμμουδάρας.

5.2.2 Ιαματική πηγή Αγραπιδιάς(Αετού).

5.2.3 Ιαματική πηγή Ξινού Νερού (Φυσικό Μεταλλικό Νερό).

5.2.4 Ιαματική πηγή Κιβωτού.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

« Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΛΟΥΤΡΩΝ »

1.1 Προϊστορική περίοδος

Η εξελικτική πορεία των κοινωνιών μελετήθηκε πολύ τα τελευταία χρόνια. Στον 20^ο αιώνα έγινε η θαυμαστή ανανέωση της ιστορίας των λαών. Η ανακάλυψη της ζωγραφικής των σπηλαίων της μαγδαληναίας εποχής, μετέθεσε τα χρονικά όρια της ιστορίας των λαών στα βάθη των αιώνων. Μέσα σ' αυτή την ιστορία της ανθρωπότητας, το νερό των θερμομεταλλικών πηγών αποκτά από πολύ νωρίς ουσιώδη ρόλο. Σε πολλά κείμενα αρχαίων συγγραφέων, μέσα από την περιγραφή των εθίμων και των θρησκευτικών παραδόσεων, διαπιστώνει κανείς πως αρχαίοι λαοί, όπως οι Πέρσες, οι Αιγύπτιοι, οι Ισραηλίτες, οι

Αρχαίο Ελληνικό ψηφιδωτό.

Ινδοί, απέδιδαν στις ψυχρές ή θερμές πηγές ιδιαίτερες ιδιότητες.

Ήδη από το 4.500 π.Χ. τα παλάτια των ηγεμόνων της Μεσοποταμίας ήταν εξοπλισμένα με λουτρικούς χώρους. Κατά τη δεκαετία του '30 ήρθαν στο φως τα ευρήματα του παλατιού Mari στη Μεσοποταμία. Η διάρθρωση των κτηριακών ενοτήτων στο παλάτι αυτό ήταν μια μικρογραφία πόλης. Ανάμεσα στα καταστήματα, τα εργαστήρια, τους ξενώνες και τους ναούς υπήρχε και ικανός αριθμός λουτρών, γεγονός που αποδεικνύει ότι η διαδικασία του μπάνιου ανήκει στις καθημερινότητες της ζωής.

Επίσης,στο πολιτισμό του Mohenjo-Daro(του σημερινού Πακιστάν),που αρχίζει στο τέλος της 4^{ης} π.Χ. χιλιετηρίδας ή στην αρχή της 3^{ης},η ανασκαφές αποκάλυψαν κρηπιδώματα που στήριζαν μεγάλα τούβλινα οικοδομήματα,και μικρότερα, που ανήκαν σε κατοικίες οι οποίες διέθεταν λουτρική εγκατάσταση.Στο κέντρο της πόλης,που ιδρύθηκε το 3.000 π.Χ.,υπήρχε μεγάλος ομαδικός λουτήρας 12x7μ. και βάθος 2.5μ.,ο οποίος πλαισιωνόταν από σειρά κίωνων,ενώ στη στενή του πλευρά υπήρχε μεγάλη σκάλα που οδηγούσε στον λουτήρα.Ολουτήρας αυτός,με την μεταφοτική έννοια της κάθαρσης,εξυπηρετούσε την υγεία του σώματος και της ψυχής.Το λούσιμο του ανθρώπινου σώματος αποτελεί στοιχείο θρησκευτικής τελετουργίας του ινδουιστικού πολιτισμού και βιώνεται ως σήμερα με το λουτρό στο Γάγγη ποταμό.

Στην ιστορία του Ασσυριακού και Βαβυλωνιακού πολιτισμού ο τίτλος του ιατρού ήταν A-Su,που σήμαινε «γνώστης του νερού».

Στην πηγή του Αγίου Μαυρικού και ειδικά στο συγκρότημα των λουτρών,από τα παλαιότερα που έχουν βρεθεί,υπάρχει και ο τόπος των ευχαριστήριων προσφορών από την εποχή του ορείχαλκου.

Επίσης,όπως προκύπτει από βιβλιογραφικές πηγές,η Γερμανικές και οι Κέλτικες φυλές αλλά και οι αρχαίοι Σλαβικοί λαοί θεωρούσαν τα φυσικά νερά και τα φυδικά αέρια δώρα θεών,γιατί οι άνθρωποι μέσα στις θερμές πηγές,εκτός από το λουτρό καθαριότητας που έπαιρναν,μπορούσαν να θεραπεύουν τις πληγές και τους πόνους τους.Αποτυπώνεται λοιπόν μια κατάσταση εξυγιαντικής και εξαγνιστικής δράσης,με μέσο τα θερμά νερά,και καταγράφονται τα πρώιμα στάδια μιας θρησκευτικής-ιατρικής επίδοσης.

Αξίζει ακόμη να σημειωθεί πως τα δημόσια λαικά λουτρά συνδέονται με έθιμα ειδωλολατρικής προέλευσης,τα οποία διατηρήθηκαν ως τον 18^ο αιώνα. Το λουτρό για παράδειγμα των Pfafers,όπου κάθε πρώτη Μαΐου(νύχτα των Walpurgis)οι πολίτες έπαιρναν το ετήσιο μπάνιο τους,θεωρούνταν ότι αύξανε πολλαπλά τη θεραπευτική του ιδιότητα την ημέρα εκείνη περισσότερο από το μπάνιο οποιασδήποτε άλλης ημέρας.

Αναπαράσταση αρχαίων ιαματικών λούσεων.

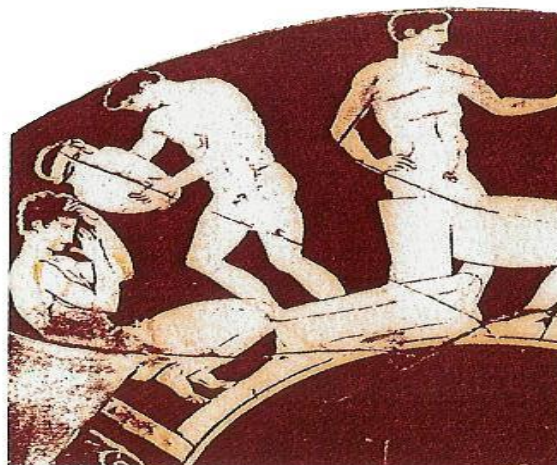
1.2 Η αρχαία Ελληνική περίοδος των λουτρών

Γενικά,θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι στη ζωή των αρχαίων Ελλήνων τα θερμά και τα ψυχρά λουτρά δεν ήταν μόνο μέσο καθαριότητας αλλά και στοιχείο αλληλοσυσχετιζόμενης ιαματικής και θρησκευτικής τελετουργίας,με σαφείς ψυχαγωγικές προεκτάσεις.

Στην αρχαία Ελλάδα δείγματα τρόπων καθαριότητας για συμμετοχή σε θρησκευτική λουτρική διαδικασία βλέπει κανείς στη ζωγραφικές παραστάσεις ερυθρόμορφων και μελανόμορφων αγγείων.

Σημαντικό εξάρτημα του λουτρού ήταν ο άβακας στημένος πάνω σε τρίποδα.Ο άβακας αυτός προς το τέλος του 6^{ου} αιώνα γίνεται περισσότερο αβαθύς και στερεώνεται ψηλά σε ξύλινες δοκούς, παίρνει ζωική μορφή και εξελίσσεται σε ένα είδος ντους.

Είναι γνωστό πως οι Έλληνες, εκτός από τα ψυχρά λουτρά στις θάλασσες και στα ποτάμια,ήδη από το 1500 π.Χ. έκαναν χρήση του θερμού νερού, το οποίο υιοθέτησαν πρώτα ως απαραίτητο μέσο σωματικής καθαριότητας και θρησκευτικής προετοιμασίας,ενώ αργότερα ως ειδικό μέσο περίθαλψης και επικουρικής ψυχαγωγικής

δραστηριότητας. Τα πρώτα δημόσια κτίσματα στα οποία έγιναν,γύρω **Σκηνή από αρχαία λουτρά (απεικόνιση από αρχαίο αγγείο).**

στον 5^ο αιώνα π.Χ.,εγκαταστάσης λουτρών,είναι οι χώροι των γυμνασίων,οι οποίοι αρχικά χωροθετούνταν σε παραθαλάσσιες ή παραποτάμιες περιοχές,για να παίρνουν οι αθλητές τα λουτρό τους πιο εύκολα.

Τα πρώτα παραδείγματα Ελληνικών λουτρών παρουσίαζαν μία αρκετά πρωτόγονη κατάσταση και η κατασκευή τους απείχε πολύ από αυτή των λουτρών Μαρί και των λουτρών του Mohenjo-Daro.Το λουτρό του Οδυσσέα στο παλάτι του Αλκίνοου,όπως το περιγράφει ο Όμηρος στην Οδύσσεια,δεν φανερώνει κανενός είδους πολυτέλεια.Τα ευρήματα ενός λουτρού στους Δελφούς,από το τελευταίο τρίτο του 4^{ου}

π.Χ. αιώνα,δείχνουν μία ανοιχτή εγκατάσταση χωρίς ιδιαίτερη διαμόρφωση,ακριβώς κάτω από την αρένα της πάλης.

Πριν όμως προχωρήσει κανείς στην ιστορική διερεύνηση,θα έπρεπε να γίνει μία διευκρίνιση όσον αφορά την διαδικασία καθαριότητας των αθλητών στην αρχαία Ελληνική κοινωνία.

Είναι γεγονός πως το κρύο λουτρό δεν βοηθούσε τους αθλητές στην ολική καθαριότητα του σώματος,αφού πάνω σ'αυτό είχε σχηματιστεί ένα μίγμα από σκόνη και λάδι.Με λάδι άλειφαν οι αθλητές τα μέλη τους πριν από την πάλη,για να κρατιούνται οι μυς τους ελαστικοί,ενώ κατά τη διάρκεια του αγώνα η σκόνη που ξεσηκωνόταν κολλούσε στα σώματα των αγωνιζόμενων.Χρειαζόταν,λοιπόν,μετά το αγώνισμα ένα γερό τρίψιμο με τις στλεγγίδες ή ξέστρες και στη συνέχεια ένα λουτρό επιδρώματος,για να καθαρίσει η επιδερμίδα.Έπειτα οι λουτροχόοι τους περίχυναν με κρύο νερό,για να ξεπλυθούν. Ακολουθούσε το μασάζ με τα αρωματικά έλαια,για να ανακουφήσει την ταλαιπωρημένη επιδερμίδα του σώματος.Έτσι δημιουργήθηκε η πρώτη μορφή ξηρού επιδρωτικού λουτρού.

Στην αρχαία Ελλάδα,εκτός του επιδρωτικού λουτρού,γνωστό ήταν και το ατμόλουτρο,με τον τύπο του οποίου ολοκληρώθηκε η λουτρική διαδικασία και σχηματίστηκετο πλήρες πρόγραμμα των θερμών λουτρών,το οποίο εμπεριείχε σε ενδιάμεσο στάδιο και το χλιαρό λουτρό.Τα αμιγή κρύα λουτρά διατηρήθηκαν αλλά καθορίστηκαν περισσότερο για θρησκευτικές τελετουργίες και ψυχαγωγικές επιδόσεις.

Βασικός παράγοντας που βοήθησε στην πλήρη επικράτηση των θερμών λουτρών και στην εξέλιξη τους σε κτιριολογικό τύπο είναι και η ενασχόληση μερικών Ελλήνων ιατρών,ιστορικών και γεωγράφων με το φυσικό φαινόμενο των ζεστών και ρύων πηγών.Η έρευνά τους είχε ως επακόλουθο την ενίσχυση των λουτρών,τον εντοπισμό της λειτουργίας τους ως ψυχοσωματικού βοηθήματος και τον προσδιορισμό της συστηματικής λουτρικής χρήσης,η οποία αρχικά χαρακτηρίστηκε ως δημιούργημα της φύσης,δηλαδή ως δώρο θεών,και κατά προέκταση ως μέσο ιατρικής θεραπείας.

Για την Ελληνική μυθολογία το νερό αποτελεί πρωταρχικό ζωτικό στοιχείο,το οποίο συνδέεται με την βλάστηση,την γονιμότητα της γης,την υγεία και ευεξία.Πολλές από της πηγές που είναι γνωστές ως σήμερα,συσχετίστηκαν με θεότητες και τους αποδόθηκαν ιαματικές ιδιότητες.Ο Ηρακλής συνήθιζε,με προτροπή της θεάς Αθηνάς,να λούζεται στις ιαματικές πηγές των Θερμοπυλών και της

Αιδηψού,προκειμένου να γιατρευτεί από τις κακουχίες και να ανακτά τις δυνάμεις του μετά από κάθε άθλο.Η θερμία Άρτεμις ήταν προστάτιδα των ιαματικών νερών.Συνήθιζε να λούζεται σε σπήλαια μαζί με τις νύμφες που τη συνόδευαν.Οι νύμφες,οι οποίες ήταν κόρες του Δία και ονομαζόταν Ναϊάδες και Υδριάδες,ήταν θεότητες συνδεδεμένες με τις ιαματικές και μαντικές ιδιότητες του υγρού στοιχείου.Η θερμία Άρτεμις λατρευόταν στη Θερμή Λεσβου και στη Κασταλία πηγή,κοντά στο μαντείο των Δελφών.Οι προσκυνητές του ιερού ήταν υποχρεωμένοι,πριν πάρουν τον χρησμό,να πιούν νερό από την πηγή και να πλύνουν τα χέρια τους για να εξαγνιστούν.

Γενικά , πάντως, όλοι οι Έλληνες φιλόσοφοι και ιατροί, με εξαίρεση τον Αριστοφάνη(τον αποκαλούσαν άλουτον, ρυπαρόν), είχαν επισημάνει την αξία των θερμών αλλά και των ψυχρών λουτρών. Γι'αυτό και σε σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα τα ενσωμάτωσαν ολοκληρωτικά στα αθλητικά τους γυμνάσια, καθιστώντας τα αναπόσπαστο τμήμα της καθημερινής τους ζωής.

Τα Ομηρικά έπη αντανακλούν τις αντιλήψεις των Αχαιών για την καθαρτήριο δύναμη του νερού και αποτυπώνουν τη βαθιά σχέση των ιεροτελεστιών με το νερό.

Κάθε θρησκευτική τελετή, δέηση, μύηση, κάθαρση νεκρού, προϋποθέτει νίψη ή λούση με νερό. Ο καθαρισμός με νερό είναι επιβεβλημένος σε όλες τις κρίσιμες στιγμές της ανθρώπινης ζωής: στη γέννηση, το γάμο, το θάνατο. Το πλύσιμο είναι συνυφασμένο με τη σπονδή, την προσευχή και τη θυσία. Στα Ομηρικά έπη βρίσκουμε μαρτυρίες για ψυχρά και για θερμά λουτρά, τα οποία φαίνεται να ήταν συνήθεια τόσο των ανδρών, όσο και των γυναικών.

Το υδροχαρές πνεύμα των Αχαιών κληρονομήθηκε από τους Έλληνες των

Σκηνή από αρχαίες ιαματικές λούσεις(απεικόνιση από αρχαίο αγγείο).

ιστορικών χρόνων. Οι αρχαίοι Έλληνες θεωρούσαν τα θερμά αλλά και τα ψυχρά λουτρά, απαραίτητα για τη διάπλαση του σώματος και τη διατήρηση της υγείας. Τα ψυχρά λουτρά εκτιμούσαν ιδιαίτερα οι Μακεδόνες και οι Σπαρτιάτες. Λόγω της αγωγής και των κοινωνικών τους αντιλήψεων, δεν ανεχόταν τα θερμά λουτρά, τα οποία τα συνέδεαν με την τρυφηλότητα και τη διαφθορά. Αντίθετα, οι Αθηναίοι, ανάλογα με τις περιστάσεις, έκαναν χρήση θερμών και ψυχρών λουτρών, τα οποία θεωρούσαν παράγοντα υγείας και πολιτισμού. Όπως μαθαίνουμε από τον Αριστοφάνη, οι άνθρωποι που ήταν <<εν εσχάτη ενδεία>>, θεωρούνταν ως μη λουόμενοι(άλουτοι), ενώ κατά τον Αθήναιον εθεωρείτο βάρβαρος όποιος δεν έγραφε και δεν κολυμπούσε.

Οι αρχαιότερες λουτρικές εγκαταστάσεις που γνωρίζουμε, λειτούργησαν στη Σύβαρη στο τέλος του 6^{ου} π. Χ. αιώνα.

Οι κτιριακές εγκαταστάσεις, αλλά και η διαδικασία του λουτρού στην αρχαία Ελλάδα ονομάζεται «βαλανείο». Τα βαλανεία ήταν δημόσια ή ιδιωτικά και βρίσκονταν πάντα κοντά σε γυμνάσια.

Ο Πλάτωνας (427-347 π.Χ.) στο έργο του 'Πολιτεία', όραμα για μια ιδεώδη πολιτεία, προτρέπει τους αδύναμους και του ασθενείς να παίρνουν θερμά λουτρά. Ο Αριστοτέλης (384-322 π. Χ.

) δικαιολογεί τις θερμές πηγές ως απόρροια της ύπαρξης των σεισμικών φαινομένων και συνιστά τη χρήση τους

για τη θεραπεία των νοσημάτων πυρετού, ρινοαιματομάτων και εξασθενημένων οργανισμών. Αλλά και ο Στράβωνας, ο Πausανίας, ο Πλούταρχος και ο Ηρόδοτος περιγράφουν την εμφάνιση των θερμών πηγών της Αιδηψού, των Θερμοπυλών και των Μεθάνων, του Καϊάφα, της Κύθνου, της Νισύρου και της Μήλου ακριβώς μετά τους σεισμούς που συνέβησαν στις περιοχές αυτές.

Νύμφες της αρχαιότητας συνδεδεμένες με τις ιαματικές ιδιότητες του υγρού στοιχείου.

Λουτρικές δημόσιες εγκαταστάσεις αλλά και ιδιωτικά λουτρά βρέθηκαν σε προϊστορικούς οικισμούς, σε συγκροτήματα κατοικιών και ανακτόρων, όπως αυτά της Κνωσού και της Τίρυνθας. Δείγμα ελληνικού κέντρου κούρας ήταν αυτό της Περγάμου (500 π. Χ.), το οποίο διέθετε χώρους για λουτροθεραπεία, ποσιθεραπεία, μασάζ, αθλήματα, θέατρο για 30.000 άτομα και φυσικά μεγάλη στοά περιπάτου μήκους 1.000 μ. Πιο διάσημο κέντρο κούρας στην αρχαία Ελλάδα ήταν αυτό της Επιδαύρου, αφιερωμένο στο θεό Ασκληπιό.

Τον 6^ο και 5^ο π. Χ. αιώνα η ιατρική τέχνη ασκούνταν στα Ασκληπιεία, τα οποία λειτουργούσαν ως χώροι λατρείας και ως θεραπευτικά κέντρα. Το γεγονός ότι τα περισσότερα Ασκληπιεία χτίζονταν κοντά σε ιαματικές θερμοπηγές, σε ποτάμια, σε ψυχρές πηγές, ή κοντά στη θάλασσα, δεν είναι τυχαίο.

Το πρώτο ιατρικό μέτρο που εφαρμοζόταν στους επισκέπτες των Ασκληπιείων ήταν το λουτρό με διάφορες μορφές για τον καθαρισμό των αρρώστων προσκυνητών.

Το φημισμένο Ασκληπιείο της Επιδαύρου θεωρείται ότι αποτελεί το κατ'εξοχήν ιερό της υδρολατρείας και της υδροθεραπείας. Το Ασκληπιείο της Κω, είχε λουτήρες για την υδροθεραπεία και κρήνες με άφθονο νερό. Εκτός των Ασκληπιείων, την ίδια εποχή, τον 6^ο και 5^ο π. Χ. αιώνα, δραστηριοποιούνταν γιατροί που γνώριζαν την δύναμη των νερών και την χρησιμοποιούσαν για θεραπευτικούς σκοπούς.

Με την τεκμηριωμένη άποψη ότι τα λουτρά ήταν το κατ'εξοχήν μέσο ψυχικής και σωματικής θεραπείας, δημιουργήθηκαν και μεγάλες εγκαταστάσεις κοντά στα

Ασκληπιός.

Ασκληπιεία ιερά, όπου, εκτός από το λουτρό, επιβαλλόταν και η διαίτα με όλα τα απαραίτητα ψυχολογικά μέσα, τα οποία αναφέρονταν στην εμφάνιση του θεού στους ασθενείς. Γι'αυτό και τα περισσότερα ιερά του Ασκληπιού και τα κόρης του Υγείας ανεγείρονταν κοντά σε περιοχές με θερμομεταλλικές πηγές.

Ο ιστορικός Ηρόδοτος (484-410 π. Χ.), ο οποίος θεωρείται ο πρώτος ερευνητής των ιαματικών πηγών, κάνει για τη λουτροθεραπεία σημαντικές παρατηρήσεις οι οποίες μέχρι σήμερα είναι ιατρικά αποδεκτές, όπως ότι ο χρόνος θεραπείας με θερμά λουτρά δεν πρέπει να υπερβαίνει τις τρεις εβδομάδες την άνοιξη και άλλες τόσες με ψυχρά το καλοκαίρι.

Άλλος πιο σημαντικός ερευνητής των θερμών ιαματικών λουτρών είναι ο Ιπποκράτης (460-377 π. Χ.), που θεωρείται πατέρας της λουτροθεραπείας. Αυτός διαχωρίζει τα πόσιμα νερά σε 'στάσιμα', 'όμβρια' και σε αυτά που προέρχονται από

Βυζαντινός λουτήρας Απολλωνίας.

πετρώματα. Συγκεκριμένα αναφέρεται σε ψυχρά ή θερμά νερά τα οποία περιέχουν μέταλλα, όπως, σίδηρο, χαλκό, άργυρο, χρυσό, θείο, στυπτηρία, άσφαλο και νίτρο (θερμομεταλλικές πηγές), και έχουν θεραπευτικές ιδιότητες. Στο συγγραφικό ιατρικό έργο του «Περί αέρων, τόπων, υδάτων» διαπιστώνει κανείς ότι περιγράφει όλη τη διαδικασία της υδροθεραπείας με τέτοιο τρόπο που δεν διαφέρει καθόλου από τη σημερινή. Προτείνει ακόμη και ειδικές θεραπείες-σοκ, που εδραιώθηκαν πολλούς αιώνες αργότερα από τον μοναχό Κνεϊρρ, όπως είναι η εναλλαγή των ψυχρών και θερμών λουτρών και ντους.

Σημαντικό πάντως είναι πως ο ίδιος ταξινόμησε ορισμένες παθήσεις για τις επιχείρησε να καθορίσει τις επιδράσεις των ψυχρών και των θερμών λουτρών, ορίζοντας μάλιστα για κάποιες απ'αυτές τα ειδικά εφιδρωτικά λουτρά, όπως π.χ. για τις γυναίκες που έπασχαν από στειρώση. Προφανώς ο Ιπποκράτης είχε παρατηρήσει

τη διεγερτική και τονωτική επίδραση του θερμού μεταλλικού νερού στον ανθρώπινο οργανισμό, καθώς επίσης και τη χημική δράση των μετάλλων. Οι όποιες αντιδράσεις του για τη χρήση των ιαματικών λουτρών πηγάζουν από την αντίθεση του στις καθιερωμένες κάστες των ιερέων, οι οποίοι παρουσίαζαν και ερμήνευαν τα φυσικά φαινόμενα των θερμομεταλλικών νερών ως θεϊκά δώρα. Από τη σχολή του Ιπποκράτη έγινε και ο πρώτος διαχωρισμός των θερμομεταλλικών νερών, με βάση την οσμή και το χρώμα τους. Οι οπαδοί του Ιπποκράτη, Ηρόφιλος και Ερασίστρατος, Έλληνες γιατροί, συνιστούν την υδροθεραπεία και συμβουλεύουν ως επιπλέον θεραπευτική αγωγή τις αφαιμάξεις, τη δίαιτα και την άσκηση.

Συμμετοχή στις λουτρικές διαδικασίες είχαν και οι χρήστες εκείνοι που δεν συμμετείχαν στα γυμνάσια. Αυτοί έπαιρναν το λουτρό τους πριν από τα γεύματα, όταν δεν υπήρχε πρόβλημα χώνεψης τροφών. Οι εγκαταστάσεις, οι οποίες, όπως προαναφέρθηκε, είχαν ως σημεία αναφοράς τις τοποθεσίες στις οποίες ανάβλυζαν θερμές πηγές, επιβεβαιώνουν την άποψη πως ήταν ευρείας χρήσεως δημόσια κτίσματα. Παράδειγμα λουτρικών εγκαταστάσεων με όλη τη σταδιακή λειτουργική εξέλιξη είναι το κτίσμα στην Ολυμπία γύρω στο 400 π. Χ.

Τέλος, όλες οι εγκαταστάσεις λουτρών βελτιώθηκαν με την εφεύρεση του υπόκαυστου συστήματος γύρω στα 100 π. Χ.

Στην κλασική περίοδο τα δημόσια λουτρά λειτουργούσαν από τις 8 ή 9 το πρωί μέχρι τη δύση του ηλίου και οι λουόμενοι σ'αυτά πλήρωναν ένα μικρό χρηματικό ποσό.

Τυπολογία λουτρών

Στις λουτρικές εγκαταστάσεις δημόσιας χρήσης καταγράφονται τρεις ενότητες χώρων, η τυπολογία των οποίων παρέμεινε και εξελίχθηκε αργότερα με κτιριακό τύπο των ρωμαϊκών θερμών. Ο Χ. Μπούρας περιγράφει την τριπλή διάταξη των χώρων του λουτρού στους Οινιάδες Ακαρνανίας ως εξής:

«Ο πρώτος χώρος είναι μια μικρή τετράγωνη ορθογώνια αίθουσα με τετράγωνη δεξαμενή νερού για τα ψυχρά λουτρά, ο δεύτερος είναι μια κυκλικού σχήματος αίθουσα με οκτώ λεκάνες σε κύκλο και πιθανώς ένα χάλκινο λέβητα στη μέση, χρησίμευε για τα χλιαρά λουτρά, και ο τρίτος χώρος επίσης κυκλικού σχήματος με δεκαεπτά θέσεις λουομένων για τα θερμά λουτρά. Η επιστέγαση όλων αυτών των χώρων ήταν κωνική με οπή στη μέση»

Αρχαιολογικός χώρος: Θέρμες Φιλίππων Καβάλας.

Ως κύριες αίθουσες των λουτρών μπορεί να αναφέρει κανείς:

- Το αποδυτήριο, χώρο για τα ιμάτια (ματιοφυλάκιο).
- Το εφηβείο, χώρο άσκησης των εφήβων.
- Το βαλανείο, χώρο κυρίως λουτρών με τους ‘παραχύτες-βαλανείς’
- Το πυριατόριο, θερμαινόμενο χώρο για την εφίδρωση των λουόμενων.
- Το αλειπτύριο, χώρο για την επάλειψη του σώματος με αρωματικά έλαια.

Αλλά αν και για τους αρχαίους Έλληνες ήταν σύνηθες να παίρνουν το λουτρό τους σε θερμαινόμενο χώρο, όπως περιγράφει άλλωστε και ο Ηρόδοτος «Περί ελληνικής πυρίας» αλλά και ο Αριστοτέλης στα «προβλήματα περί πυριατηρίων» είναι απολύτως σαφές πως οι Έλληνες δεν ήταν γνώστες των τεχνικών μεθόδων στις λουτρικές εγκαταστάσεις. Η αρχιτεκτονική τους σύλληψη π.χ. στην κατασκευή των θερμών λουτρών υπολείπεται των μεταγενέστερων ελληνιστικών και ρωμαϊκών, παρόλο που η εξέλιξη των τελευταίων βασίζεται στην ελληνική παράδοση. Η Ελληνική αρχαιότητα που επικράτησε και υπό τη ρωμαϊκή κυριαρχία πολλούς αιώνες μετά το θάνατο του Μ. Αλέξανδρου(313 π. Χ.) και την καταστροφή της Κορίνθου από τους ρωμαίους (146 π. Χ.) μετέδωσε τους κτιριολογικούς τύπους, είτε αυτοί ήταν ναοί, είτε κατοικίες, είτε κοσμικά κτίρια. Από τα ευρήματα του ελληνιστικού λουτρού που ανακαλύφθηκε στη Γόρτυνα της Αρκαδίας πιστοποιείται επίσης η ύπαρξη συστήματος υποδαπέδιας θέρμανσης με ζεστό αέρα. Το σύστημα αυτό υιοθετήθηκε στους μεταγενέστερους χρόνους και τελειοποιήθηκε από τους ρωμαίους που κατέκτησαν τον Ελλαδικό χώρο. Άλλα ελληνιστικά λουτρά ανακαλύφθηκαν στο

γυμνάσιο της Πριήνης (2^{ος} αιώνας π. Χ.). Τα λουτρά αυτά είναι πιο πολυτελή από των Δελφών αλλά και προγενέστερης περιόδου, στην Ερέτρια, στην Ελευσίνα, στην Ήλιδα στο παλίο γυμνάσιο. Οπωσδήποτε, στη ρωμαϊκή περίοδο που ακολούθησε διευρύνθηκαν οι γνώσεις τόσο στο θέμα της κατασκευής όσο και στις μεθόδους λειτουργίας και χρήσης των λουτρών.

1.3 Η Ρωμαϊκή περίοδος των λουτρών.

Ο ρωμαϊκός κόσμος πριν από την αυτοκρατορική εποχή ήταν ένα εξαιρετικά πολύμορφο σύνολο με πολλαπλές ιδιαιτερότητες. Ακόμα και στον αμιγή ρωμαϊκό πληθυσμό διαπιστώνεται το φαινόμενο της διαφοράς απόψεων και τάσεων. Υπήρχαν δηλαδή τάξεις που έδειχναν ευνοϊκή στάση για ό, τι προερχόταν από την Ελλάδα και τον κόσμο της, αλλά και τάξεις με εθνικό χαρακτήρα, οι οποίες αντιδρούσαν στο

Απεικόνιση από Αρχαία Ρωμαϊκά λουτρά.

ελληνικό πνεύμα. Τελικά συντελέστηκε ένα είδος συνεργασίας μεταξύ κατακτητών και κατακτημένων και από αυτή τη συνεργασία ολοκληρώθηκε η λεγόμενη ρωμαϊκή τέχνη, που δεν είναι η τέχνη ενός λαού, αλλά η τέχνη που διαμορφώθηκε και καλλιεργήθηκε σε πολύ πλατιά γεωγραφικά όρια, τα οποία η αυτοκρατορία είχε εξασφαλίσει στο ρωμαϊκό έθνος.

Μέσα από αυτό το πνεύμα μπορεί να υποστηρίξει κανείς ότι οι ρωμαίοι υιοθέτησαν την ιδέα των λουτρών από τους Έλληνες και χρησιμοποίησαν την ελληνική λέξη 'θήρμη' για κτιριακές εγκαταστάσεις οι οποίες περιελάμβαναν όλους τους τρόπους

εφαρμογής των νερών, σε χλιαρά, ζεστά και ψυχρά λουτρά, όπως και χώρους για ξεκούραση και ψυχαγωγία.

Ο πρακτικός και ρεαλιστικός χαρακτήρας των Ρωμαίων ήταν φυσικό να οδηγήσει την οικοδομική σε νέους τύπους ή σε κάποιους τύπους που κατά ένα μέρος είχαν απελευθερωθεί από τα προγενέστερα πρότυπα. Η Ρώμη, ως πρωτεύουσα της απέραντης αυτοκρατορίας, δεν μπορούσε να έχει μια μέτρια εμφάνιση που θα την χρεώνονταν οι άρχοντές της. Έτσι, μέσα στην αρχιτεκτονική εξέλιξη των διάφορων κτιριολογικών μοντέλων, δημιουργήθηκε και ο οικοδομικός τύπος των θερμών. Γι' αυτό και η λουτρική τυπολογία στη ρωμαϊκή δημοκρατία έχει σημαντικές διαφορές από εκείνη της περιόδου των Ρωμαίων αυτοκρατόρων.

Στην εποχή του Σκιπίωνα, σε

Ρωμαϊκός τύπος λουτήρα.

περιοχές της ρωμαϊκής επικράτειας συναντά κανείς εξελιγμένες λουτρικές εγκαταστάσεις οι οποίες λειτουργούσαν με βάση τα ελληνικά πρότυπα και πάντα σε άμεση σχέση με τους αθλητικούς χώρους.

Ένα παράδειγμα αποτελούν οι θερμές των Σταβίων στην Πομπηία, τον 2^ο π. Χ. αιώνα, οι οποίες εξελίχθηκαν κατά τη διάρκεια του επόμενου αιώνα σε εξαιρετικό δείγμα θερμών.

Επομένως η Ελληνική κουλτούρα των λουτρών, παρ'όλα τα εμπόδια, συνεχίστηκε και από τους Ρωμαίους, με συνέπεια την περαιτέρω ανάπτυξη και συστηματοποίηση των λουτρών καθαριότητας και περιθαλψης.

Ο Ασκληπιιάδης, ο ονομαζόμενος «ψυχρολούτης», από τις ψυχρές λούσεις σε ασθενείς με νευρολογικά προβλήματα, εισήγαγε πρώτος τη θεραπεία μέσω των λουτρών στους Ρωμαίους και αυτοί τελειοποίησαν τις διαδικασίες συμμετοχής τους στα λουτρά, ανάγοντας το φαινόμενο αυτό σε υψηλού επιπέδου κοινωνική εκδήλωση.

Έτσι, τόσο στη Ρώμη όσο και στα κατεχόμενα εδάφη οι Ρωμαίοι, μέσα από την καλά οργανωμένη στρατιωτική και διοικητική μηχανή της αυτοκρατορίας τους, χρησιμοποιούσαν τις θερμές και τις ψυχρές πηγές, αρχικά για την καθαριότητα και την άθληση των στρατιωτών αλλά και τη θεραπεία οδοντηρών νοσημάτων.

Γι'αυτό και πολλά νοσοκομεία χωροθετούνταν κοντά στις εγκαταστάσεις των θερμών πηγών. Τέτοια είναι τα κτιριακά ευρήματα τόσο στον ιταλικό χώρο όσο και στις κατακτημένες χώρες.

Ακόμη, από γραπτές μαρτυρίες φαίνεται πως από την εποχή του Καίσαρα οι Ρωμαίοι γιατροί, υποδείκνυαν στους ασθενείς τους που έπασχαν από αρθριτικά, παράλυση ή και παθήσεις των νεφρών, θερμά λουτρά (θειούχα κατά κύριο λόγο) ή πόση νερού ή επιθέματα με λάσπη. Στη Ρώμη τα πρώτα λουτρικά συγκροτήματα κατασκευάστηκαν μετά την μόλυνση του Τίβερη ποταμού.

Κατά τη Ρωμαϊκή περίοδο πολλοί γιατροί ασχολήθηκαν με την υδροθεραπεία: ο Αντώνιος Μούσας(130π. Χ.), προσωπικός ιατρός του αυτοκράτορα Αυγούστου, ο Ασκληπιιάδης από την Προύσσα (1ος αιώνας π. Χ.), ο Αγαθινός (1ος αι. μ. Χ.) και ο Γαληνός (2ος αι. μ. Χ.).

Ο Γαληνός, σπουδαίος κλινικός και ανατόμος, διαχώρισε τα κοινά λουτρά, από αυτά των αυτοφυών πηγών, ενώ ταξινόμησε τα λουτρά με βάση τη θερμοκρασία και τη χημική σύσταση του νερού. Ανάμεσα στα θεραπευτικά λουτρά συγκαταλέγει όσα γίνονται με χρήση θαλάσσιου νερού και όσα γίνονται με προσθήκη αλάτων στο νερό. Ο Γαληνός, αναγνωρίζοντας την καθοριστική επιρροή του έργου του Ιπποκράτη, μας δίνει πληροφορίες για θεραπευτικές ενδείξεις από τη χρήση των κοινών και μεταλλικών νερών. Ο ίδιος, προσδιορίζοντας νερό μεταλλικής πηγής κοντά στη Μυτιλήνη της Λέσβου αναφέρεται στη θεραπεία του αρθριτισμού.

Στην περίοδο του Μάρκου Βεσπασιανού Αγρίππα (62-12 π. Χ.) υπήρχαν 170 δημόσια λουτρά. Πρέπει όμως να σημειωθεί ότι όλες αυτές οι λουτρικές εγκαταστάσεις δεν ήταν τυπολογικά όμοιες, καθώς χωρίζονταν σε τρεις βασικές κατηγορίες:

- *Aquae*, θερμά λουτρά.
- *Balnae*, συνηθισμένα λουτρά από τις πηγές πόσιμου νερού.
- *Thermae* (κατά τον Αγρίππα) ήταν τα δημόσια συγκροτήματα λουτρών με θερμά και πολύθερμα μπάνια, στη βάση των ελληνικών πρότυπων λουτρών με τους χώρους για άθληση, επικοινωνία και συζήτηση.

Στη ρωμαϊκή περίοδο, τα λουτρά ενσωματώθηκαν απόλυτα στις κοινωνικές δραστηριότητες και σε συνδιασμό με άλλες πολιτιστικές εκδηλώσεις, αποτέλεσαν ιδιαίτερο τμήμα των κτηριακών και των πολεοδομικών συγκροτημάτων. Γιατί τα κτίσματα αυτά πλαισιώνονταν και με άλλους κτιριακούς τύπους, όπως με αρένες και θέατρα, με αίθουσες συγκεντώσεων, μικρά μαγαζιά για την εξυπηρέτηση των λουόμενων, χώρους ημιστεγασμένους κατάλληλους για φιλοσοφικές συζητήσεις και για περιπάτους με ημιυπαίθριες κόγχες για στάση και ξεκούραση των χρηστών, για

Ευρήματα αρχαίων ιαματικών λουτρών.

διάβασμα,για πολιτικές ομιλίες αλλά και για συνομωσίες και ελευθεριότητες,που είναι γνωστές ως ρωμαϊκά λουτρικά όργια.

Από τα παραπάνω γίνεται φανερό- και αυτό αποδεικνύεται και από βιβλιογραφικές πηγές-ότι τα ρωμαϊκά λουτρά αποτελούσαν σημαντικό κοινωνικο-οικονομικό και πολιτιστικό σημείο αναφοράς της ρωμαϊκής κοινωνίας. Γι'αυτό επιβαλλόνταν η ανέγερσή τους ακόμα και χωρίς να υπάρχει διαθέσιμη θερμομεταλλική πηγή.

Στη Ρώμη, όπως γράφει ο Βιτρούβιος, η μεγαλύτερη κατανάλωση νερού γινόταν από τις εγκαταστάσεις των θερμών, γι'αυτό και η κατασκευή των υδραγωγείων έφτασε σε εξαιρετική τελειότητα, με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί ακόμα ένας ειδικός οικοδομικός τύπος στην ιστορία της αρχιτεκτονικής.

Υδραγωγικά έργα είχαν βέβαια κατασκευαστεί και στην αρχαία Ελλάδα. Όμως ο ρωμαϊκός τύπος των υδραγωγείων διαφέρει πολύ από τον ελληνικό, αφού ξεκίνησε από τον τρόπο που οι Ετρούσκοι κατασκεύαζαν τα αποστραγγιστικά εξυγιαντικά έργα τους στους βαλτότοπους,χρησιμοποιώντας τον θόλο πάνω σε αψίδα.

Ρωμαϊκός τύπος Υδραγωγείου.

Ο θόλος πάνω σε αψίδα χρησιμοποιήθηκε και στα οικοδομήματα των θερμών, των οποίων η βασική διάταξη χώρων δεν αλλάζει από αυτή της αρχαίας Ελλάδας. Διατηρείται η τριπλή διαίρεση των λουτρικών αιθουσών αλλά με

διαφορετική διαστασιολόγηση. Οι χώροι σχεδιάζονται σε κλίμακα τέτοια, ώστε να χαρακτηρίζονται άνετα ως υπερμεγέθεις κατασκευές, οι οποίες απλώνονταν σε πολλά εκτάρια, με εξίσου μεγάλη δυναμικότητα. Επιπλέον οι θέρμες αυτές διακρίνονται για το πλούσιο κτηριολογικό τους πρόγραμμα και την ποικιλία χρήσης οικοδομικών υλικών, τη συμμετρική διάταξη των χώρων και την έντονη μνημειακότητα του συνόλου των αρχιτεκτονικών στοιχείων. Κατασκεύαζαν μεγάλα τοξωτά ανοίγματα, περίστυλες στοές, θόλους, αψίδες, κόγχες· το συγκρότημα διέθετε επιπλέον σφαιριστήρια για τους εφήβους, βιβλιοθήκες αλλά και αίθουσες συγκεντρώσεων. Ένας τετράγωνος περίβολος αφηνόταν για κήπους, δρόμους περιπάτου και γυμναστήρια γύρω από τα κτίρια. Τα υπόγεια περιελάμβαναν επίσης στοές, διαδρόμους και αίθουσες προσωπικού και χώρους μηχανημάτων θέρμανσης.

Όπως τα παλάτια, τα μνημεία, οι ναοί, τα θριαμβικά τόξα, έτσι και τα υδραγωγεία και τα κτίρια ρωμαϊκών θερμών αποτελούν ιδιαίτερο κεφάλαιο στη παγκόσμια ιστορία της αρχιτεκτονικής. Δεν είναι υπερβολή να υποστηρίξει κανείς πως επηρέασαν σε μεγάλο βαθμό την εξέλιξη της ευρωπαϊκής οικοδομικής τέχνης στις μετέπειτα χρονικές περιόδους, αρχής γενομένης από την εποχή του Μαξέντιου, ο οποίος, χρησιμοποιώντας τον αρχιτεκτονικό ρυθμό των θερμών, ξεκίνησε να χτίζει την περίφημη βασιλική που τελείωσε μετά το θάνατό του, το 312, και η οποία αργότερα ονομάστηκε βασιλική του Κωνσταντίνου.

Οι Ρωμαίοι αυτοκράτορες θεωρούσαν απολύτως αναγκαία την κατασκευή ενός λουτρικού συγκροτήματος το οποίο συνήθως έπαιρνε το όνομά τους. Έτσι, οι πρώτες θέρμες που κτίστηκαν προς δόξαν των αυτοκρατόρων είναι του Μάρκου Βεσπασιανού Αγρίππα και του Τίτου (25 και 12 π.Χ.).

Ρωμαϊκό Υδροθεραπευτήριο.

Η παράδοση συνεχίστηκε με τις μεγάλες θέρμες του Τραϊνού, ο οποίος είχε επίγνωση του ρωμαϊκού μεγαλείου και έβρισκε ευχαρίστηση στην ανέγερση οικοδομών και σε έργα τέχνης που του θύμιζαν τις εκστρατείες του. Τα έργα του διαχέονταν σε όλες τις ρωμαϊκές κατακτήσεις.

Ας σημειωθεί ότι, ενώ κατά τους χρόνους της δημοκρατίας τα λουτρά ήταν ξεχωριστά για άνδρες και γυναίκες ή επιλεγόταν διαφορετικό ωράριο χρήσης, κατά τους αυτοκρατορικούς χρόνους υιοθετούνται τα μικτά μπάνια, όπως άλλωστε και στην αρχαία Ελλάδα. Παρόλο που τον τελευταίο αιώνα των αυτοκρατόρων υπήρχε απαγορευτική διάταξη, τα μικτά λουτρά συνεχίστηκαν και η λειτουργία τους διανθίστηκε με διάφορα παιχνίδια, γεγονός που τους προσέδωσε και ερωτικό χαρακτήρα.

Η υπηρεσίες που διέθεταν τα λουτρά ήταν απεριόριστα πολλές: μασάζ, αποτριχώσεις, κομμώσεις, περιποίηση άκρων, αισθητική προσώπου και σώματος. Πολλές από αυτές τις εξυπηρετήσεις τις πρόσφεραν οι δούλοι που έφερναν μαζί τους και οι οποίοι έπρεπε να φυλάγουν τα ενδύματα και τα κοσμήματα των αφεντικών τους από τους κλέφτες. Όλα τα λουτρικά είδη (πετσέτες, πούδρες, αρωματικά έλαια), τα έφερναν μαζί τους ή μπορούσαν να τα προμηθευτούν από τα μαγαζιά του λουτρικού συγκροτήματος.

Έτσι, στο διάστημα της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας χτίστηκαν πολλές θέρμες για ομαδικά λουτρά, από τις οποίες μερικές είχαν χωρητικότητα πάνω από 1500 άτομα και με 3000 μαρμάρινες ατομικές μπανιέρες.

Οι περισσότερες θέρμες, χωρίς αυτό να μπορεί να εδραιωθεί, χωρίζονταν σε συμμετρικά διαμερίσματα για άνδρες και για γυναίκες, είχαν όμως κοινούς χώρους υποκαύστων. Το σύστημα αυτό κεντρικής θέρμανσης των υποκαύστων, όπου κυκλοφορούσε θερμός αέρας κάτω από το πλακόστρωτο, ανάμεσα από τα αντιστύλια που το υποβάσταζαν, ήταν γνωστό ήδη από τον δεύτερο αιώνα της Δημοκρατίας, και τελειοποιήθηκε με την διέλευση σωλήνων από τους τοίχους των διαφόρων διαμερισμάτων.

Στην αρχιτεκτονική σύνθεσή τους τα λουτρικά συγκροτήματα ακολουθούν, σε όλες τις υπό ρωμαϊκή κυριαρχία χώρες, την τριπλή διαίρεση των χώρων λούσεως, με σαφώς διατυπωμένη άποψη όσον αφορά τον προσανατολισμό των διαφόρων τμημάτων. Έτσι, οι χώροι των θερμών λουτρών σχεδιάζονται με νοτιοδυτική κατεύθυνση, για να έχουν πλήρη την ηλιακή ενέργεια, οι χώροι των κρύων λουτρών βορειοανατολικά, ενώ οι χώροι 'χλιαρής θερμοκρασίας' και οι κοινόχρηστες

αίθουσες καταλαμβάνουν το ενδιάμεσο τμήμα. Μεγάλη προσοχή δινόταν στους χώρους της θέρμανσης, οι οποίοι έπρεπε να είναι κοντά στα θερμά λουτρά, ενώ τα δάπεδα των κρύων λουτρών δεν διέθεταν απολύτως καμία θέρμανση.

Με την εφεύρεση των γυάλινων πινάκων τον 1^ο μ.Χ. αιώνα, έγινε δυνατή και η κατασκευή μεγάλων γυάλινων ανοιγμάτων που άφηναν τον ήλιο ελεύθερο να ζεστάνει τους χώρους. Στην περίοδο του αυτοκράτορα Ανδριανού (117-138μ.Χ.) έγινε ευρεία χρήση των υαλοπινάκων και γι αυτό τον λόγο το κτίσμα το τοποθετούσαν ακριβώς προς την νοτιοδυτική κατεύθυνση. Στη περίοδο αυτή έχει την αρχή του και ο τύπος του θερμοκηπίου και το παθητικό σύστημα της θέρμανσης.

Την εποπτεία των λουτρών στη Ρώμη είχαν οι *Curatores Thermarum Urbis* και το αντίτιμο της εισόδου λεγόταν *Balneaticum*.

Κυριότεροι χώροι των ρωμαϊκών θερμών είναι:

- *Apoduteria*: Αποδυτήρια ανδρών και γυναικών.
- *Palestra*: Γυμναστήριο.
- *Heliokamin*: Χώροι ηλιασμού.
- *Sudatoria*: Ίδρωτήρια με ρεύμα θερμού αέρα.
- *Calidarium*: Κυκλικός χώρος θερμού λουτρού με σφαιρικό θόλο.
- *Tarpidarium*: Ορθογωνικός χώρος λουτρού με σταυροθόλια και χλιαρή θερμοκρασία.
- *Frigitarium*: Χώρος κρύου λουτρού με δεξαμενή κολύμβησης.
- *Elaeotherium*
Alipterium: Χώρος για επάλειψη με αρωματικά έλαια.

Από αυτήν τη σύντομη ιστορική αναφορά, καταλήγει κανείς στο συμπέρασμα ότι οι Έλληνες θεμελίωσαν πρώτοι τα θερμά λουτρά και την πιθανή θεραπεία μέσω αυτών, με κύριο στόχο την

Εσωτερικοί χώροι Ρωμαϊκών Θερμών.

εξυπηρέτηση των πολιτών. Κατόπιν οι Ρωμαίοι υιοθέτησαν και συστηματοποίησαν τον κτιριολογικό τύπο, διατηρώντας την ίδια περίπου αντίληψη για την ψυχική και σωματική λειτουργία του οργανισμού και την επίδραση των λουτρών. Η διάδοση της ‘λουτρο-θεραπευτικής ιδέας’ και η κατασκευή των πολύπλοκων θερμών λουτρικών εγκαταστάσεων μεγάλης κλίμακας καλλιεργήθηκε σε ανώτερο επίπεδο παροχής υπηρεσιών και προήγαγε το φαινόμενο σε πολιτιστική απαίτηση των ρωμαϊκών κοινωνιών, που είχαν ως παράλληλο στόχο την εξυπηρέτηση των πολιτικών, των εκλογικών τους συμφερόντων και την άμεση φροντίδα του λαού.

Τα έργα των θερμών εντάσσονταν στα φιλόδοξα σχέδια των Ρωμαίων εξυπηρετήσουν τα συμφέροντα της Αυτοκρατορίας, τελειοποιώντας την κοινωνική λειτουργία τους και τη διοικητική τους οργάνωση. Η τάση για άμεση φροντίδα του λαού, η τάση να εξασφαλίσουν στο μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού μια κοινωνική ζωή πιο άνετη, πιο ευχάριστη, πιο διασκεδαστική, έδωσε έντονη ώθηση στην οικοδομική ανάπτυξη των θερμών. Έτσι, οι αρχιτέκτονες της ρωμαϊκής εποχής, ακολουθώντας τα οικοδομικά δείγματα των Ελλήνων και δανειζόμενοι την κεντρική ιδέα της κοινωνικής προσφοράς στην ελληνική πολιτεία, μπόρεσαν να δημιουργήσουν νέες μορφές, χωρίς να διαθέτουν εθνικές φόρμες.

1.4 Η Περίοδος του Μεσαίωνα (πρώιμου και μεταγενέστερου)

Για τα χρονικά όρια του Μεσαίωνα δεν υπάρχει ομοφωνία των ιστορικών. Πολλοί από αυτούς τοποθετούν την περίοδο από την παρακμή της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας έως την πτώση της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Προφανώς αυτά τα όρια δεν μπορούν να ισχύσουν για όλες τις ευρωπαϊκές χώρες.

Με τη μετανάστευση των λαών το 375-911 μ. Χ. το πολιτιστικό φαινόμενο της λουτρικής λειτουργίας παρακαμάζει ολοκληρωτικά. Στις τέχνες της μετανάστευσης των λαών, που άνησαν κατά τις χρονικές περιόδους των βαρβαρικών επιδρομών από τον 4^ο έως τον 10^ο αιώνα, όταν δηλαδή οι Ούννοι έδιωξαν τους Γότθους από τις πεδιάδες της νότιας Ρωσίας, δεν βρίσκει κανείς δείγματα λουτρικών ενοτήτων στα αξιόλογα μνημεία, ούτε των Οστρογότθων της Ιταλίας, ούτε των Βισιγότθων της, παρά μόνο πρωτόγονους τύπους ατμόλουτρων στους Σκύθες της νότιας Ρωσίας και στους Κέλτες της Ιρλανδίας.

Παρόλο που με την κυριαρχία των Ρωμαίων στα βασίλεια της κεντρικής Ευρώπης είχε συντελεστεί ήδη η διάδοση της ιδέας των λουτρών και είχε αφήσει τα ίχνη της και μέχρι την εποχή του πρώιμου Μεσαίωνα, εντούτοις, από τον 6^ο αι. έως το τέλος του 11^{ου} αι. χάνεται η χρήση των λουτρών ως μέσου πρόσβασης ή συμμετοχής στην οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική δραστηριότητα των κοινωνιών. Η τεκμηριωμένη ψυχοσωματική επέμβαση της λουτροθεραπείας αλλοιώνεται και σβήνει σταδιακά, ενώ πολλά από τα απομείναντα λουτρικά συγκροτήματα με τα πολύπλοκα συστήματα θέρμανσης ζεστού αέρα, μέσω υπόγειων καναλιών, αχρηστεύονται και με την πάροδο του χρόνου γίνεται ακατανόητη ακόμη και η αιτία ύπαρξής τους. Η λουτρική διαδικασία φτάνει την περίοδο αυτή στην παρακμή της. Τα κτίρια των λουτρών ερημώνονται ή στην καλύτερη περίπτωση, αλλάζει η χρήση τους.

Έτσι στις επαρχίες της Γαλλίας, της Γερμανίας αλλά και της Ισπανίας η κούρα, μέσω των ιαματικών λουτρών, όπως προγενέστερα καλλιεργήθηκε από τους Έλληνες και τους Ρωμαίους, αποτελεί ξεχασμένο κεφάλαιο στην ιστορία. Έμεινε μόνο η διαδικασία του λουτρού ως έθιμο, μαζί με κάποιες εναπομείνουσες ιδέες περί ‘θεραπείας’ που φτάνουν ως την προκατάληψη. Γιατί, αποκομμένη η λουτροθεραπεία από το πολιτιστικό και ψυχαγωγικό της σκέλος, παρέμεινε πλέον μια στείρα λατρεία των φυσικών πηγών, η οποία την περίοδο αυτή ξανασυνδέεται με διάφορα μυθολογικά πρόσωπα, είτε αυτά ήταν θεότητες είτε θνητοί ήρωες.

Γι' αυτό από τη στιγμή που η λουτροθεραπεία απογυμνώνεται από κάθε ιδεολογικό περίβλημα, το οποίο τη βοηθούσε προκειμένου να λειτουργήσει ως ενισχυτικό μέσο κοινωνικής προβολής, συγχέεται με τις θρησκοληπτικές παραδόσεις της εποχής.

Σε ενεργό χρήση παραμένουν μεμονωμένα λουτρά ατμού, για τα οποία ορισμένοι μοναχοί παρασκεύαζαν βότανα σύμφωνα με την παλιά ειδωλολατρική παράδοση, και αυτά κατόπιν προσφέρονταν σε χρήστες ως απαραίτητα βοηθητικά μέσα μιας πιθανόν αποτελεσματικότερης λειτουργίας του ατμόλουτρου.

Στις χριστιανικές κοινωνίες το νερό των φυσικών πηγών (ζεστό ή κρύο, μεταλλικό), γίνεται θεραπευτικό προϊόν, το οποίο συνοδεύει συμβολικά την προσευχή. Επομένως, για την θεραπεία δεν χρειάζονταν και μεγάλες ποσότητες νερού, αφού αρκούσε και μία σταγόνα στο πονεμένο σημείο του σώματος ή η σημειακή επαφή του άρρωστου μέλους με το νερό ή ακόμα και η μεσολάβηση συγγενικού προσώπου, το οποίο μπορούσε να πάρει το λουτρό αναπληρώνοντας τον πάσχοντα. Η θεραπεία γινόταν ακόμα και με την αποστολή φιαλών με θεραπευτικό νερό. Το έθιμο της λουτροθεραπευτικής διαδικασίας φτάνει σε έσχατα σημεία παρακμής, αφού και οι ιδρυτές ταγμάτων μοναχών, όπως ο Αυγουστίνος και ο Βενεδικτίνος, επιτρέπουν το πλύσιμο του σώματος και τη χρήση λουτρού μόνο μια φορά το μήνα.

Ωστόσο, αρχίζουν να σημειώνονται σταδιακά ορισμένες εξαιρέσεις, π.Χ. ορισμένοι εκκλησιαστικοί πατέρες και ηγούμενοι μοναστηριών επεδίωκαν το χτίσιμο των μονών κοντά σε θερμές πηγές και ειδικότερα το τμήμα του μοναστηριακού νοσοκομείου. Η χωροθέτηση αυτή γινόταν μόνο όταν δεν υπήρχαν διαθέσιμες πηγές, οπότε την ενότητα των λουτρών την τοποθετούσαν κοντά στην κουζίνα, προς εύκολη χρήση του ζεστού νερού.

Ενδιαφέρον ακόμη είναι ότι τα χτίσματα αυτά των λουτρών σχεδιάζονταν με πρότυπα τα ρωμαϊκά λουτρά, μάλιστα διέθεταν και το γνωστό σύστημα της υπόκαυστης εγκατάστασης.

Αν και μέχρι τον 11^ο και 12^ο αιώνα ακόμα οι άνθρωποι της εκκλησίας τιμούσαν κάποιον ως πραγματικά ενάρετο, έχαιρε δηλαδή μεγάλης εκτίμησης, όταν μπορούσαν για μεγάλο χρονικό διάστημα χωρίς να έχει κάνει ούτε καν λουτρό καθαριότητας, εντούτοις ανώτατα ηγετικά πρόσωπα του εκκλησιαστικού κόσμου κατασκεύαζαν λουτρά για προσωπική τους χρήση.

Για τους απλούς πολίτες, στην πράξη της αλουσίας συνηγορούσε και η έλλειψη νερού, αν σκεφτεί κανείς πως οι περισσότερες μεσαιωνικές πόλεις στερούνται όχι μόνο υδρολογικών ταμειυτήρων αλλά και κάθε είδους υγειονομικών εγκαταστάσεων.

Για τους χρήστες αυτούς, το θέμα της καθαριότητας διεκπεραιωνόταν αποκλειστικά στα κατά περιόδους ομαδικά λουτρά και μόνον οι εύποροι είχαν την άνεση και την απόλαυση ενός ατομικού λουτρού σε δημόσιες ή ιδιωτικές εγκαταστάσεις, μέσα σε κάδους από ξύλο κέδρου.

Όμως η λουτροθεραπεία καθιερώνεται περισσότερο και αποκτά πιο σημαντική θέση στο κοινωνικό σύνολο από τον 12^ο και 13^ο αιώνα, όταν η τάξη των μεγαλεμπόρων αρχίζει την ανοδική της πορεία και τα λουτρά αποκτούν ιδιαίτερη χρηστική σημασία για τους πολίτες, οι οποίοι φτάνουν σε εντελώς αντίθετες ενέργειες από τις προηγούμενες χρονικές περιόδους.

Ιδιαίτερη άνθηση παρουσιάζει η λουτρική διαδικασία στη Γερμανία. Στους μεσαιωνικούς χώρους των λουτρών εγκαινιάζεται ένα είδος εφιδρωτικού μπάνιου με ζεστό αέρα, που έμοιαζε με τη σημερινή σάουνα. Τα λουτρά αυτά σταδιακά εξελίχθηκαν και οριοθέτησαν ένα νέο επάγγελμα, που σύντομα απέκτησε ενδιαφέροντα συντεχνιακής οργάνωσης.

Αρχικά, κοντά στις πηγές στήνονταν μόνο ξύλινοι λουτήρες, οι οποίοι αργότερα μετατρέπονταν σε πισίνες με ένα απλό χώρισμα στη μέση για άνδρες και γυναίκες και με υποτυπώδη στέγαστρα. Η θεραπευτική ιδιότητα των λουτρών, εκτός της καθαριότητας, εντοπιζόταν κυρίως στις ρευματοπάθειες και στις δερματικές παθήσεις και ενεργούσε ως προληπτικό και αμυντικό μέσο.

Στις νότιες χώρες, κοντά στις πηγές, στήνονταν επίσης πρόχειρες μικρές λουτρικές ενότητες μέσα σε σκηνές και διευθύνονταν από συγκεκριμένα πρόσωπα λουτρονόμων. Είναι τα πρώτα δείγματα λουτρών που δείχνουν την τάση αναβίωσης των λουτρικών δραστηριοτήτων, τα οποία έχουν κάποια αμυδρή αναφορά στα ελληνορωμαϊκά πρότυπα, όπου οι λουόμενοι, μετά το μπάνιο, ανεβαίνουν στο αναπαυτήριο για να χαλαρώσουν.

Επιστρέφοντας στις κεντρικές ευρωπαϊκές περιοχές παρατηρεί κανείς ότι τα λουτρά αρχίζουν να παίζουν πλέον προσδιοριστικό ρόλο στην καθημερινή ζωή των πολιτών. Ο μισθωτής των λουτρών πλήρωνε στην πόλη μίσθωμα για ένα λουτρόνα και μπορούσε να προσφέρει με το βοηθητικό προσωπικό του πολλαπλές υπηρεσίες, από μικροχτυπήματα στο σώμα, που είχαν σκοπό την τόνωση της κυκλοφορίας του αίματος, έως κούρεμα και μικροιατρικές επεμβάσεις (βεντούζες, φλεβοτομές, κλύσματα, αφαιμάξεις, καταπλάσματα). Παράλληλα, στα δημόσια λουτρά δοκιμάζονται καινοτόμες ενέργειες. Η πρώτη καινοτομία εκφράζεται με τη δωρεάν

παροχή του λουτρού. Αμοιβή δίνεται μόνο στο λουτροθεραπευτή για τις ειδικές του υπηρεσίες.

Η ευεργετική αυτή πράξη κατοχυρώθηκε από τους ηγεμόνες, οι οποίοι την επέκτειναν χάριν πολιτικών σκοπιμοτήτων και την κατοχύρωσαν στο λαό ως απόλυτο κοινωνικό άσυλο.

Η ενέργεια αυτή λειτούργησε όπως ακριβώς και το άσυλο των ιερών στην ελληνική αρχαιότητα. Έτσι τα λουτρά ήταν ελεύθερα για τους άπορους πολίτες, οι οποίοι απολάμβαναν το προνόμιο της ελεύθερης χρήσης, παρόλο που πολλοί από αυτούς μπορεί να είχαν μολυνθεί και από μεταδοτικές ασθένειες. Αφού λοιπόν δεν γινόταν κανένας έλεγχος υγιεινής, τα άτομα αυτά εκμεταλλεύονταν το θεσμικά κατοχυρωμένο άσυλο, που τους έδινε το δικαίωμα ακόμη και ως παράνομοι να καταφύγουν στις δημόσιες λουτρικές εγκαταστάσεις, όπου απαγορευόταν η μήνυση και η καταδίωξη κατά την παραμονή τους σ' αυτές, και να απολαύσουν, ξεχνώντας τη δυστυχία τους, το ζεστό λουτρό καθαριότητας, και λιγότερο έως καθόλου, εκείνο της θεραπείας.

Έτσι, η παράλογη χρήση των λουτρών καθαριότητας ταυτίστηκε με την πραγματική σημασία του ιαματικού μπάνιου, αφού άνδρες και γυναίκες μαζί, γυμνοί ή φορώντας ένα ελαφρύ περίβλημα παρέμεναν για ώρες πολλές μέσα σε ομαδικούς λουτήρες, οι οποίοι σε μεταγενέστερη περίοδο απόκτησαν και σκέπαστρο. Στο μεταξύ επικράτησε απόλυτα και το λουτρό του ατμού. Οι ιπότες, επιστρέφοντας από τις Σταυροφορίες, έφεραν μαζί τους τη λουτρική αυτή συνήθεια που δεν σταμάτησε ποτέ να ασκείται στις χώρες της Ανατολής και του Βορρά.

Οι τρόποι για την παραγωγή του ατμού ήταν πρωτόγονοι. Επάνω στις ζεστές πέτρες ή στις θερμάστρες, έριχναν κρύο νερό.

Ένας ασκός με θερμαινόμενο νερό έξω από το λουτρικό οίκημα διοχέτευε τους υδρατμούς μέσω ενός συνδετήριου αγωγού στο χώρο του λουτρού. Για την ίδια περίοδο, εκτός από τα υπαίθρια ομαδικά λουτρά στις περιοχές με φυσικές θερμές πηγές, που στη Γερμανία τα ονόμαζαν 'άγρια λουτρά', ανεγείρονται και πρόχειρες κατασκευές, οι οποίες εξασφάλιζαν όχι μόνο νυχτερινό κατάλυμα, αλλά διέθεταν και διπλούς ατομικούς λουτήρες οι οποίοι περιβάλλονταν με βαριά πετάσματα, για να εξασφαλιστεί η ιδιωτικότητα των λουομένων και για να διατηρηθεί η θερμοκρασία του νερού.

Ο χρόνος μέσα στα λουτρά αυτά κυλούσε με μουσική και τραγούδια, με φαγητό και ποτό χωρίς μέτρο. Η αλόγιστη χρήση των λουτρών συνεχίστηκε για μεγάλο χρονικό

διάστημα και οι προειδοποιήσεις των γιατρών της εποχής, που υποψιάζονταν τις αρνητικές επιπτώσεις στον οργανισμό, χωρίς να είναι περισσότερο ενήμεροι στο θέμα, δεν έφεραν κανένα αποτέλεσμα. Επειδή, λοιπόν, οι συγκεκριμένοι ιατρικοί κύκλοι της εποχής δεν μπορούσαν να τεκμηριώσουν τις απόψεις τους, η πολιτεία εξακολούθησε να ανέχεται τις υδρόβιες διασκεδάσεις, οι οποίες μπορεί να παρείχαν την αίσθηση της ελευθερίας και την απόλαυση της προσωρινής ψυχαγωγίας, στην πραγματικότητα όμως έκαναν πολύ κακό στην υγεία των χρηστών.

Οι δερματικές παθήσεις πολλαπλασιάστηκαν, τα εξανθήματα με το ζεστό νερό χειροτέρευαν, ενώ, παράλληλα με την ανακάλυψη της νότιας Αμερικής, μεταφέρθηκε από Ισπανούς στρατιώτες και η φοβερή ασθένεια της σύφιλης, η οποία εξαπλώθηκε με εκπληκτική ταχύτητα. Η αρρώστια αυτή ήταν ίσως και το μοναδικό ανασταλτικό μέσο που, σταδιακά, αποδυνάμωσε μερικώς την λειτουργία των λουτρών, τα οποία χαρακτηρίστηκαν ως θετικό μέσο διάδοσης.

Με την ενδυνάμωση ωστόσο της αστικής τάξης, στα τέλη του 14^{ου} αιώνα, τα λουτρά αναβιώνουν και αποκτούν οργανωμένη διεύθυνση από ένα κοινώς αποδεκτό πρόσωπο, ενώ μόνο σε ορισμένα ισχύει ο κανονισμός του δωρεάν λουτρού, εξακολουθεί να θεωρείται μεγάλη ευεργεσία.

Από τον αιώνα αυτό και μετά μπορεί να υποστηρίξει κανείς ότι αρχίζει η ίδρυση των λουτρικών κέντρων κούρας. Οι βασιλείς και οι ηγεμόνες, προκειμένου να αλλάξουν περιβάλλον, άρχισαν να ταξιδεύουν μέρες ολόκληρες με την αυλή τους, για να φτάσουν στα μέρη εκείνα όπου ανέβλυζαν φυσικές πηγές. Εκεί, επειδή αρχικά δεν τους προσφέρονταν οι ανάλογες ανέσεις, μετέφεραν μαζί τους ολόκληρο το επιτελείο του υπηρετικού προσωπικού και όλο τον εξοπλισμό της κουζίνας, μαζί με τις ανάλογες προμήθειες. Η ένταση της ζήτησης σε συγκεκριμένα μέρη προκάλεσε φαινόμενα κερδοσκοπίας, αλλά παρήγαγε συγχρόνως και σε σύντομο χρονικό διάστημα, προϊόντα προσφοράς. Έτσι, δημιουργήθηκαν τα πρώτα πανδοχεία, τα οποία μετεξελίχθηκαν σε ξενοδοχεία και αργότερα σε μεγαλύτερα συγκροτήματα, συνδυάζοντας τους παραδοσιακά γνωστούς και συγκεκριμένους στόχους, όπως είναι η θεραπεία και η ψυχαγωγία.

Στα λουτρά αυτά, όπως μπορεί να πληροφορηθεί κανείς από τις περιγραφές, μπορούσε να μείνει κανείς γύρω στις 8 ώρες και να πίνει πάνω από 8-10 λίτρα ακόμα και θειούχο νερό. Η διάθεση για μεγάλη χρονική παραμονή στο λουτρό, πέρα από το προσωρινό ψυχαγωγικό όφελος, είχε σχέση και με τη βραχυπρόθεσμη αναλγητική ένδειξη. Όμως μακροπρόθεσμα δεν σημειωνόταν καμία ανακούφιση. Απεναντίας

τόσο τα λουτρά όσο και η κατανάλωση υπερβολικής ποσότητας νερού δεν είχαν, δυστυχώς κανένα θεραπευτικό αποτέλεσμα. Η παράλογη προσφορά στην αυξημένη ζήτηση, η οποία προερχόταν κατά ένα μεγάλο ποσοστό από την πολυπραγμοσύνη της εξουσίας αλλά και από την άγνοια των χρηστών, μετέβαλε τους ιαματικούς λουτρώνες σε νέα ‘κουτιά της Πανδώρας’. Παρ’όλα αυτά, επειδή το δημόσιο λουτρό επηρέαζε σε μεγάλο βαθμό τη ζωή των πολιτών, προσδίδοντας ιδιαίτερο χαρακτήρα κοινωνικότητας σ’όσους μετείχαν σ’αυτό, δεν ανεστάλη η ανάπτυξή του, αντίθετα παρατηρείται απροσδόκητη αύξηση των ιαματικών εγκαταστάσεων στις υπό σχηματισμό λουτροπόλεις. Η αύξηση αυτή συντέλεσε στην ιστορική διασφάλιση της συνέχισης των λουτρών στους επόμενους αιώνες.

1.5 Τα λουτρικά συγκροτήματα κατά τη βυζαντινή περίοδο.

Είναι γνωστό πως στην ιστορία των εβραϊκών κοινοτήτων το τελετουργικό λουτρό στην κολυμβήθρα(Mikwe) παίζει σημαντικό ρόλο. Η διαφορά μεταξύ του καθαρού(Tabor) και του μη καθαρού(Tame) πιστού προκύπτει από τις πράξεις του και μόνο με τη διαδικασία του λουτρού μπορεί να εξαγνιστεί. Το λουτρό του εξαγνισμού, που ετοίμαζε τον πιστό στην επικοινωνία του με το Θεό, δεν υιοθετήθηκε μόνο από την εβραϊκή κοινωνία αλλά και από τις κοινωνίες του Ισλάμ και του Χριστιανισμού.

Βυζαντινός αρχαίος λουτήρας.

Στην Παλαιά Διαθήκη αναφέρεται το λουτρό της Σουζάννας και της Βησθεβά και γίνεται λόγος για τις ιαματικές πηγές του Σιλωάμ. Κατά τον Ιωάννη ο εκ γενετής τυφλός έγινε καλά, αφού έπλυνε τα μάτια του σε αυτές κατά την υπόδειξη του Ιησού και καθάρισε τον πηλό με τον οποίο τον είχε αλείψει. Επίσης από ιστορικά κείμενα μαθαίνει κανείς ότι στον Ιορδάνη ποταμό αποδίδονταν θεραπευτικές ιδιότητες.

Όταν οι μικρές χριστιανικές κοινότητες έγιναν αποδεκτές μέσα στο κοινωνικό σύνολο των ρωμαιοκρατούμενων περιοχών, οι χριστιανοί άρχισαν να βιώνουν τις καθημερινές συνήθειες μαζί με όλους τους άλλους πολίτες. Στις καθημερινές συνήθειες του υλικού κόσμου ανήκει και η συμμετοχή στα λουτρά, η λειτουργική διαδικασία των οποίων μπορεί να εξομοιώσει τις ανάγκες ενός σώματος με τις ψυχικές και πνευματικές βουλήσεις. Φυσικά υπήρχαν διατυπωμένες αντιρρήσεις ως

προς τον τρόπο συμμετοχής και ιδιαίτερα τον τρόπο ένδυσης μέσα στο λουτρό. Με αφορμή τα διαδικαστικά αυτά θέματα και τις αντικρουόμενες αντιλήψεις περί λουτροθεραπείας μετά τον 2^ο αιώνα μ. Χ. η ύπαρξη των λουτρών αμφισβητείται και δέχεται αυστηρή κριτική. Οι εκκλησιαστικοί πατέρες στιγματίζουν τα λουτρά των εθνικών και φτάνουν στην υπερβολή της αλουσίας, ώστε η ρυπαρότητα να θεωρείται αρετή και ευλάβεια για τους πιστούς. Ωστόσο τα γραπτά κείμενα από τα οποία πληροφορείται κανείς για τις παροτρύνσεις προς αλουσία είναι ελάχιστα σε σύγκριση με αυτά που μαρτυρούν για τα λουτρά τόσο των λαϊκών όσο και των βασιλέων, των πατρικίων, των κληρικών και των μοναχών. Κατά την πρώιμη βυζαντινή περίοδο, η εξέλιξη των λουτρών παίρνει δύο κατευθύνσεις, αυτή των λούσεων καθαριότητας και αυτή της θεραπευτικής αγωγής χωρίς η μία να αποκλείει ή να υπερτερεί της άλλης. Στη ώριμη περίοδο η ανάγκη των πολιτών για ψυχαγωγία προτρέπει στην καθιέρωση των λουτρών ως κοινωνικής πράξης.

Όταν το 330 ο Μέγας Κωνσταντίνος μετέφερε την έδρα της αυτοκρατορίας από την Ρώμη στον Βόσπορο, θέλησε η Κωνσταντινούπολη να συναγωνίζεται σε μεγαλοπρέπεια ως νέα πρωτεύουσα, 'Νέα Ρώμη', την παλαιά Ρώμη. Γι'αυτό και χρησιμοποίησε την τελευταία ως πρότυπο. Η πόλη εξοπλίστηκε με δημόσιες πλατείες, ιπποδρόμους, κυβερνητικά κτίρια, γυμναστήρια και θέρμες.

Στην αρχιτεκτονική ιστορία του Βυζαντίου κατά την προβυζαντινή και μεταβυζαντινή περίοδο, αλλά και στους τρεις χρυσούς αιώνες του Βυζαντίου θα συναντήσει κανείς, εκτός των μεγαλοπρεπών ναών της και των κοσμικών της κτιρίων και θέρμες σε ιδιωτικά και δημόσια κτίσματα.

Από τους λαϊκούς λουτρώνες, οι οποίοι κατέκλυζαν τις πόλεις του βυζαντίου, δεν υπάρχουν σπουδαία ευρήματα. Στην περιοχή Λαγκαδά Θεσσαλονίκης, στην πεδιάδα κοντά στη λίμνη Αγίου Βασιλείου, υπάρχουν ευρήματα που μαρτυρούν την ύπαρξη λουτρών ρωμαϊκής εποχής, τα οποία καταστράφηκαν από τους σεισμούς που δίνει κατά περιόδους η περιοχή αυτή.

Μεταγενέστερα, γύρω στο 900, από τον στρατιωτικό διοικητή της περιφέρειας ανεγέρθηκε στην ίδια θέση ένα λουτρικό κτίσμα, το οποίο ήταν εξοπλισμένο με χώρους αποδυτηρίων, αναπαυτηρίων και με κρήνες ψυχρού πόσιμου νερού. Σήμερα σώζεται ο κύριος λουτρικός χώρος. Πρόκειται για έναν ομαδικό λουτήρα σε σχήμα κυκλικού πολυγώνου, με θολωτή επικάλυψη και φεγγίτες. Στο μέσο της οροφής του υπήρχε εικόνα των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης. Γι'αυτό στη γιορτή τους έσπευδαν από διάφορα μέρη της Μακεδονίας για να πάρουν το λουτρό τους εκεί,

αφού προηγουμένως είχε πραγματοποιηθεί πανηγυρική και θρησκευτική τελετή με θυσίες αμνών και οινοποσίες.

Αρχαία βυζαντινά ευρήματα λουτρικών εγκαταστάσεων.

Την ύπαρξη πολυτελών λουτρικών συγκροτημάτων αναφέρει και ο ιστορικός Προκόπιος, στο έργο του 'Περί κτισμάτων'. Τα συγκροτήματα αυτά αποτελούν χαρακτηριστικά στοιχεία μεγάλης και πλούσιας πόλης. Γιατί, όπως οι Ρωμαίοι Αυτοκράτορες, έτσι και οι Βυζαντινοί, φρόντιζαν να κοσμούνται οι πόλεις τους, ανάλογα με το μέγεθος τους, με λουτρικά κτίσματα. Η φυσιογνωμία των έργων αυτών δεν είναι καθαρόαιμη. Είναι ένα κράμα από μισοελληνική και μισοανατολική οικοδομική τέχνη. Ελληνική για την προσήλωσή τους στις αναλογίες και τις αρμονικές μορφές, ανατολίτικη για την χρωματική τους σπουδή.

Φημολογείται ότι ο Αναστάσιος ο Ά έκτισε σε κάθε πόλη δημόσια λουτρά, ενώ αντίθετα ο Θεοδόσιος ο Ά, μετά την επανάσταση της Αντιόχειας το 387, για τιμωρία και παραδειγματισμό διέταξε να κλείσουν όλα τα καλλιμάρμαρα βαλανεία της πόλης.

Το πόσο διαδεδομένη ήταν η χρήση των λουτρών κατά την βυζαντινή περίοδο το μαρτυρούν και οι αριθμοί των λουτρικών κτισμάτων. Επί Θεοδοσίου του Β' στην πρωτεύουσα υπήρχαν οκτώ μεγάλα δημόσια λουτρά και εκατόν πενήντα ιδιωτικά.

Η συχνή χρήση των λουτρών υιοθετήθηκε όχι μόνον από λαϊκούς αλλά και από κληρικούς ακόμη και μοναχούς, ανατρέποντας εν μέρει τη φήμη περί της αλουσίας τους, αφού στα τυπικά των μονών ορίζεται το λούσιμο μία ή δύο φορές το μήνα, ενώ οι ασθενείς μοναχοί επιτρεπόταν να λούονται, μία και δύο φορές την εβδομάδα.

Ο Χρυσόστομος, για παράδειγμα, στην εξορία του παραπονείται ότι ζούσε χωρίς την δυνατότητα χρήσης λουτρού, 'απορία αναγκαίων και μηδέ βαλανείω χρήσθαι δυνάμενος'.

Ωστόσο δεν έχει διαπιστωθεί αν επρόκειτο πάντα για ιαματικά λουτρά ή λούσεις καθαριότητας. Εκείνο πάντως που δεν μπορεί να αμφισβητήσει κανείς είναι πως οι συχνές λούσεις, περισσότερες από δύο ή τρεις ημερησίως, ήταν μία πραγματικότητα, αφού η συχνότητά τους χαρακτηριζόταν ως σπάταλη. Παρ'όλα αυτά, κατά τα ιατρικά βιβλία, οι βυζαντινοί έπρεπε να λαμβάνουν τέσσερα λουτρά τον Ιανουάριο, έξι τον Μάρτιο και οκτώ τον Απρίλιο.

Η αντίφαση πάντως παραμένει, αφού σε άλλα χωρία αναφέρεται σαφώς πως η <<λουόμενοι εις βαλανεία πολεμεί την άσπιλον και καθάραν εκκλησίαν>> και εδώ φαίνεται να υπάρχει ταύτιση με την μεσαιωνική αντίληψη για τη χρήση των λουτρών.

Επομένως, μπορεί κανείς να συμπεράνει ότι κατά την βυζαντινή περίοδο, η χρήση των λουτρών είχε οπαδούς αλλά και αρνητές, χωρίς αυτό να εμποδίζει την ανέγερση λουτρικών εγκαταστάσεων που χωρίζονται σε δημόσιες και ιδιωτικές. Τα δημόσια λουτρά προορίζονταν για τους άπορους πολίτες και τη δαπάνη τους αναλάμβανε η πολιτεία ή χορηγούνταν από πλούσιους ιδιώτες. Τα λουτρά αυτά χωροθετούνταν στα κέντρα των πόλεων, γεγονός που ενισχύει την άποψη ότι επρόκειτο περί λουτρών καθαριότητας. Εκείνα που είχαν σκοπό την θεραπεία των ασθενών κτίζονταν σε προάστια και σε περιοχές όπου υπήρχαν θερμές πηγές. Τα κτίσματα αυτά συνοδεύονταν και από ξενοδοχειακά κτίρια. Τα ιδιωτικά λουτρά, όπου λειτουργούσαν παράλληλα, χωροθετούνταν κυρίως στους κήπους των κατοικιών αλλά και στα δωμάτιά τους.

Επίσης, παρά τη διάσταση απόψεων σχετικά με τη χρήση των λουτρών, έχουμε και τα μοναστηριακά δείγματα λουτρικών εγκαταστάσεων, όπου χρησιμοποιούσαν θερμό ιαματικό νερό. Αυτά διετίθεντο σε ασθενείς έναντι αμοιβής, ενέργεια που είχε ως στόχο να ενισχύσει τα οικονομικά των μονών.

Η λειτουργία των λουτρικών συγκροτημάτων.

Τα βυζαντινά λουτρά έχουν παρόμοια τυπολογία με τις μικρές ρωμαϊκές θέρμες, αφού με τη μεταφορά της πρωτεύουσας από τη Ρώμη στην Κωνσταντινούπολη ο ίδιος ο Μ. Κωνσταντίνος ‘έκτισεν οικίας και εμβόλους και λουτρά κατά τα ρωμαϊκά πρότυπα’. Κατά τα βυζαντινά πρότυπα και από βυζαντινούς αρχιτέκτονες, τουλάχιστον τα πρώτα χρόνια της άλωσης, κτίστηκαν επίσης και τα τουρκικά, ‘όπως το Cagaman hammam από τον Έλληνα Χριστόδουλο, κατά διαταγή του πορθητή.

Έτσι, αναγνωρίζει κανείς τη γνωστή διαμερισμάτωση του λουτρού με έναν ή και με περισσότερους θόλους, ενίοτε και δώδεκα: ‘τον πρώτο χώρο με τον εξώτερο θόλο, τον μέσο και τον τρίτο χώρο ή με τον εσώτατο ή ενδότερο θόλο’. Τη διάταξη αυτή επιβεβαιώνουν επίσης τα μοναστηριακά λουτρά στον ελλαδικό χώρο, όπως της μονής της Παναγίας, 11^{ος} αιώνας.

Εξοπλισμός των λουτρικών χώρων.

Τα αντικείμενα τα οποία αποτελούσαν τον εξοπλισμό των λουτρικών χώρων ήταν τα εξής:

- **Το χάλκωμα ή χαλκίον:** δοχείο το οποίο θερμαινόταν το νερό πάνω σε ‘πυρομαχίους λίθους’ ή πυρίμαχα τούβλα.
- **Ο κάδος, καδίων, σίτλα:** δοχείο με το οποίο χυνόταν το νερό στον λουόμενο.
- **Βαρέλλιον ή βούτις:** δοχείο στο οποίο αποθηκεύονταν νερό.
- **Πύελος ή ασάρινθος ή μάκρα(κατά τους αρχαίους) ή εμβατή:** λουτήρας με αρκετό βάθος, ώστε να καλύπτεται ο λουόμενος.
- **Θερμορρόη:** κρουνός με σχήμα κεφαλής ζώου ή ανθρώπου.
- **Κλάπαι ή σκάμνα:** ξύλινα καλόβαθρα για να κάθονται οι λουόμενοι.
- **Ψάθια:** σανίδες για να περπατούν οι λουόμενοι και να μην πατούν στο δάπεδο.

Το προσωπικό που εξυπηρετούσε το λουτρικό συγκρότημα κατανέμεται στις ακόλουθες ειδικότητες:

- **Βαλανεύς ή βαλανευτής:** ο διευθύνων τα λουτρά.
- **Εγκαύστης ή καμινάρης:** κατώτερος υπάλληλος που άναβε το καμίνι του λουτρού.
- **Περιχύτης ή παραχύτης ή λουτράρης ή λούστης:** κατώτερος υπάλληλος που περιέλουε και απόπλυνε λουόμενο και άδειαζε τα άπόνερα.
- **Εμβατάριος:** κατώτερος υπάλληλος, υπεύθυνος της εμβατής.

Εσωτερικοί χώροι αρχαίων βυζαντινών λουτρών.

Ενώ για τα βασιλικά λουτρά ήταν ο:

- **Πρωτεμβατάριος:** υπεύθυνος του βασιλικού λουτρού.
- **Καψάριοι ή βαστακταί:** αυτοί που μετέφεραν και φύλαγαν τα λουτρικά είδη, δηλαδή οι ματιοφύλακες.

Τα λουτρικά σκεύη ήταν ορισμένα αντικείμενα απαραίτητα για τη διαδικασία της λούσης, τα οποία έφεραν μαζί τους οι λουόμενοι και τα οποία οι πλούσιοι τα έστελναν με υπηρέτες που θεωρούνταν και ως προπομπή του δεσπότη-αφέντη ή αφέντισσας-κυράς ενώ παράλληλα εξασφάλιζαν και την κράτηση της θέσης του.

Τόσο τα λουτρικά σκεύη όσο και η προαναφερόμενη συνήθεια της μεταφοράς τους από υπηρετικό προσωπικό καταγράφεται και στη λειτουργία των ελληνικών και ρωμαϊκών λουτρών, όπου για τον ίδιο λόγο χρησιμοποιούνταν οι δούλοι. Ως γνωστά λουτρικά αντικείμενα θεωρούνταν το ξύστρον ή ξύστρα, τα προσόψια και υφάσματα που περιτύλιγαν το σώμα, τα διάφορα δοχεία αρωματικών ελαίων, οι μυροθήκες, καθώς και κλινοσκεπάσματα. Κατά τους βυζαντινούς αλλά και τους μεταγενέστερους χρόνους τα λουτρικά σκεύη καταγράφονταν και ως απαραίτητο συμπλήρωμα στην προίκα της νύφης.

Η διαδικασία του λουτρού τη βυζαντινή περίοδο διέφερε αυτής των Ρωμαίων. Εκτός από τους κύριους χώρους που προοριζόνταν για το λούσιμο, και τους βοηθητικούς χώρους υγιεινής, υπήρχαν και τα περίπτερα που οδηγούσαν στα αποδυτά ή απόδυτρα, που οι λουόμενοι έδιναν τα ενδύματά τους, τα οποία παρελάμβαναν και φύλαγαν κατώτεροι υπάλληλοι.

Οι λουόμενοι, μετά τα αποδυτήρια και πριν από το θερμό λουτρό, σε ιδιαίτερο χώρο, αλείφονταν με έλαια ή άλλες αρωματικές ουσίες, προκειμένου να φυλάξουν το δέρμα τους. Περιχύνονταν με χλιαρό νερό και έπειτα περνούσαν στο θερμό εφιδρωτικό λουτρό, όπου αμέσως οι δούλοι ή οι παραχύτες τους έτριβαν με το σπαρτίον(σφουγγάρι από σπάρτα) και σμίγμα (σαπώνιον ή σαπούνιν). Κατόπιν ο λουόμενος έπαιρνε το ψυχρό λουτρό και μετά την επάλειψη με μύρα, ντύνονταν τα λουτρικά ρούχα και ανέβαινε στο ησυχαστήριο και αναψυκτήριο. Τα βυζαντινά θερμόλουτρα διέθεταν και δεύτερο όροφο, στον οποίο συγκεντρώνονταν οι λουόμενοι για χαλάρωση και ανάπαυση πάνω σε ανάκλιτρα με βαμβακερά σκεπάσματα. Όχι σπάνια αυτή η χαλάρωση οδηγούσε και σε ύπνο. Συνηθέστερα πάντως οι λουόμενοι συζητούσαν πίνοντας, ταυτόχρονα, αναψυκτικά και τονωτικά ροφήματα μαζί με ελαφρές τροφές, οι οποίες είτε αγοράζονταν από τα γύρω μαγαζιά, είτε παρασκευάζονταν από το προσωπικό των λουτρών που είχε προσληφθεί γι' αυτό το σκοπό.

Η δυνατότητα χρήσης ενός δημόσιου λουτρού αποτελούσε και στους βυζαντινούς χρόνους ιδιαίτερη ψυχαγωγία, διέξοδο στον περιορισμένο τρόπο ζωής, όπου οι δημόσιες εμφανίσεις και οι κοσμικές δραστηριότητες ήταν ελάχιστες. Τόσο η διάθεση επίδειξης ενδυμάτων και κοσμημάτων όσο και η ανάγκη για πληροφόρηση και για διασκέδαση ήταν από τα πιο χαρακτηριστικά στοιχεία λειτουργίας ενός λουτρικού συγκροτήματος όπως συνέβαινε και με τις ρωμαϊκές θέρμες.

Η συμμετοχή στα λουτρά επέβαλε την καταβολή πληρωμής, το λεγόμενο βαλανικό αντίτιμο. Βεβαίως υπήρχαν και δημόσια λουτρά με δωρεάν παροχή λουτρού, όπως για παράδειγμα στο λουτρικό συγκρότημα της πρωτεύουσας 'Ζεύξιππον' όπου κάθε 11^η Μαΐου, όταν γιορτάζονταν τα εγκαίνια της πόλης, χορηγούνταν δωρεάν λουτρά.

Αρχικά, όπως και στους ρωμαϊκούς χρόνους, παρά τις διαμαρτυρίες των πατέρων της εκκλησίας και τις αποφάσεις των Συνόδων, τα λουτρά ήταν μικτά. Μετά όμως από την εν Λαοδικεία Σύνοδο, το έθιμο αυτό εξασθενεί και η κτιριακή διαμόρφωση των λουτρικών εγκαταστάσεων, όπως και στις ρωμαϊκές χώρες μετά το τέλος της Δημοκρατίας, διαμορφώνεται σε υψηλή διαμερισμάτωση για άνδρες και γυναίκες. Τα χωριστά αυτά διαμερίσματα ονομάζονταν 'δίδυμα'.

Αυτά διακρίνονταν σε ενότητες με την κατασκευή ενδιάμεσων διαχωριστικών στοιχείων και παρουσίαζαν εντελώς συμμετρικά την ίδια διάταξη χώρων, αλλά με κοινή υπόκαυστη εγκατάσταση, η οποία διανεμόταν με ορθογωνικούς εντοιχισμένους σωλήνες στους διάφορους χώρους και μέσα απ' αυτούς διερχόταν ο θερμός αέρας, όπως ακριβώς και στις ρωμαϊκές θερμές. Η εγκατάσταση αυτή, εξασφάλισε την οικονομικότερη λειτουργία του συγκροτήματος. Γιατί οι δαπάνες της θέρμανσης του αέρα αλλά και του νερού των λουτρών ήταν σημαντικές, αφού για καύσιμη ύλη χρησιμοποιούσαν ξύλα και φρύγανα ή ξυλάνθρακες ή και το μηδικό πυρ, κοινώς πετρέλαιο. Οι δαπάνες αυτές για όλα τα δημόσια λουτρά πληρωνόταν από τα δημόσια πρόσοδα.

Επιπλέον, για τη μεγαλύτερη εξασφάλιση εσόδων, γύρω από τα μεγάλα λουτρικά συγκροτήματα, που είχαν τις περισσότερες φορές τετραγωνική διάταξη, λειτουργούσε εμπορική στοά η οποία στέγαζε μικρά περίπτερα-μαγαζιά, όπως μαθαίνουμε από γραπτά κείμενα για τα λουτρά του 'Ζεύξιππου' στην Κωσταντινούπολη. Τα μαγαζιά αυτά που πλήρωναν ενοίκιο, ήταν κατά κύριο λόγο εργαστήρια τα οποία πωλούσαν λουτρικά είδη αλλά και φαγώσιμα.

Η διακόσμηση των λουτρικών χώρων.

Στον τομέα της οικοδομικής όπως και στα άλλα δημόσια αλλά και εκκλησιαστικά έργα, έτσι και στον κτιριακό τύπο των βυζαντινών λουτρών, διακρίνεται η ίδια συστηματική χρησιμοποίηση των τούβλων, η χρήση των τρούλων χωρίς ασπίδες, η χρήση των σφαιρικών τριγώνων, η προτίμηση της χρωματιστής διακόσμησης. Η

διακόσμηση των εσωτερικών και εξωτερικών χώρων των βυζαντινών λουτρών δεν απέχει από τη διακόσμηση των ρωμαϊκών κτισμάτων. Καθοριζόταν βέβαια ανάλογα με το μέγεθος του κτίσματος και την πολυτέλεια που προδιέγραφε ο φορέας. Γενικά όμως όλα τα λουτρά, ειδικότερα των βασιλέων, χαρακτηρίζονταν από την πολυτελή διακόσμησή τους.

Η επιλογή της διακόσμησης των χώρων περιείχε στο οικοδομικό πρόγραμμα χρωματιστά επιχρίσματα ορθομαρμαρώσεις τοίχων, μονολιθικούς κίονες με ποικίλες μορφές κιονοκράνων, ψηφιδωτά στις επιφάνειες των πληρώσεων και των τρούλων, με παραστάσεις θαλάσσιων ζώων, ανθέων, καρπών, φυτών, πουλιών αλλά και παραστάσεις με μυθολογικά θέματα, προσωποποιήσεις αστέρων και αστερισμών. Όμως όχι σπανιότερα διακοσμούσαν τους τοίχους και τις εσοχές με προσωπογραφίες ποιητών και ρητόρων. Σε αντίθεση με τη χρήση των ελληνορωμαϊκών γλυπτών, η βυζαντινή τέχνη αποστρέφεται την ολόγλυφη γλυπτική. Υπάρχει τάση για ελλάτωση του ύψους του αναγλύφου, που στο τέλος καταλήγει σε διακοσμητικό χάραγμα. Επίσης, σε πολλά σημεία των βυζαντινών λουτρών απεικονίζονται εγγεγραμμένοι σταυροί και ζωγραφική αγίων εικόνων.

Ο φωτισμός των λουτρών στις ρωμαϊκές θέρμες γινόταν από μικρά ανοίγματα. Ο τρόπος αυτός φωτισμού υιοθετήθηκε από τους βυζαντινούς, οι οποίοι μετέτρεψαν τα ανοίγματα σε μικρά παράθυρα που τοποθετούνταν ψηλά στο κτίσμα αλλά μόνο στους δευτερεύοντες χώρους, ενώ για τους χώρους των λουτήρων χρησιμοποιούσαν μικρές κυκλικές γυάλινες οπές, που ονομάζονταν ομφαλοί και τοποθετούνταν πάνω

Εσωτερικός χώρος βυζαντινού υδροθεραπευτηρίου.

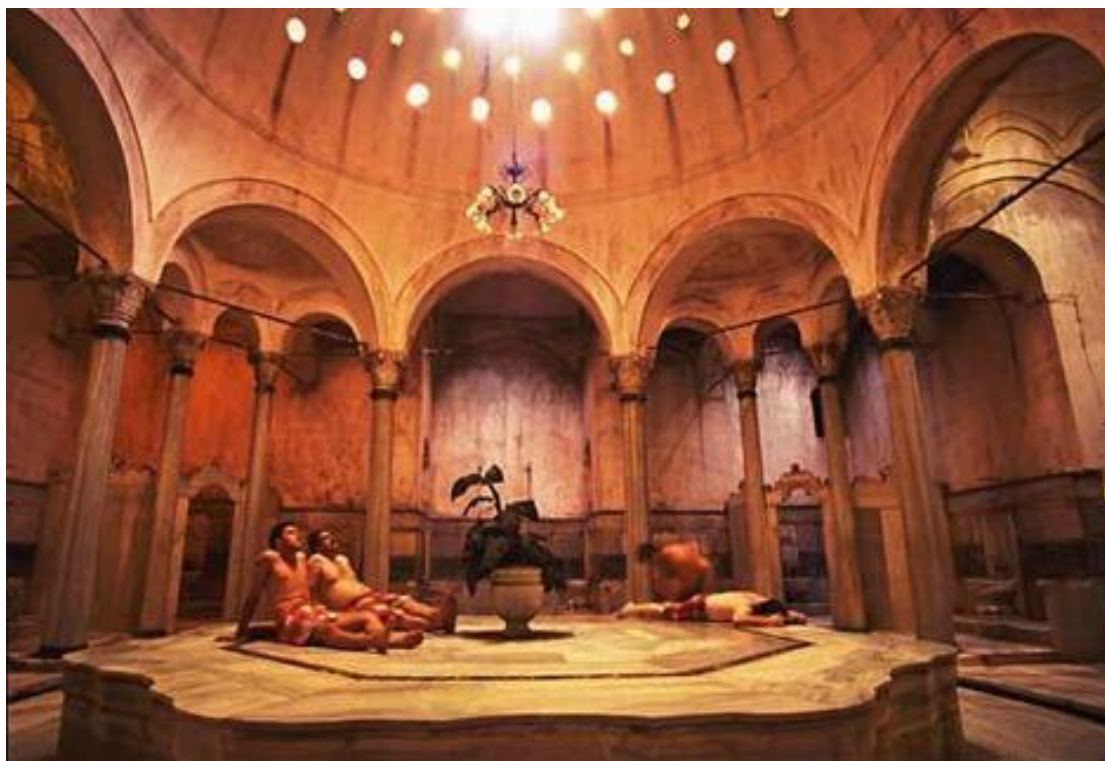
στους τρούλους, όπως αργότερα στα τουρκικά χαμάμ.

Η διαμερισμάτωση των κτισμάτων σε τρείς κλειστούς χώρους, όπως προαναφέρθηκε, γινόταν αντιληπτή και από τον τρόπο επιστέγασής τους. Από τους διακεκριμένους αυτούς χώρους, οι ακραίοι ήταν χαμηλότεροι με επιστέγαση κυλινδρικού τύπου, ενώ ο μεσαίος ήταν σύνθετος με πλάγια περύγια, τα οποία εξωτερικώς ήταν διαμορφωμένα ως ημιεξάπλευρα και καλύπτονταν με χαμηλά τεταρτοσφαίρια, ενώ το μεσαίο τμήμα, με τη βοήθεια λοφίων, καλυπτόταν από ημισφαιρικό τρούλο. Και οι δύο τύποι επικάλυψης διακοσμούνταν με μικρές γυάλινες οπές, οι οποίες επιπλέον συντελούσαν στο να φαίνονται οι κλειστοί θόλοι λιγότερο συμπαγείς. Ωστόσο επειδή όλα αυτά δεν απέδιδαν αρκετή ποσότητα φωτός και κυρίως τις βραδινές ώρες, συμπληρωνόταν με το φως των καντηλιών.

Από όλα αυτά συνάγεται το συμπέρασμα ότι τα βυζαντινά λουτρά, αν και ήταν η συνέχεια των ρωμαϊκών θερμών, αφού η πνευματική ηγεσία του βυζαντίου ήταν κατά ένα τρόπο υποταγμένη στην κοσμική θεώρηση, δεν διαδόθηκαν με την ίδια ακτινοβολία και στις κατακτήσεις της δύσης, παρόλο που η βυζαντινή τέχνη διέτρεξε μέχρι τον 12^ο αιώνα, όλο τον πολιτισμένο κόσμο. Επηρέασαν όμως, τους Οθωμανούς κατακτητές.

1.6 Τα ισλαμικά λουτρά.

Στο μουσουλμανικό πολιτισμό τα δημόσια λουτρά, με τη γενική άποψη περί υγιεινής και θρησκευτικής λειτουργίας τους, αποτελούσαν μια από τις παλιές παραδοσιακές μορφές κοινωνικής εικόνας.

Απεικόνιση Ισλαμικού χαμάμ.

Το είδος αυτό του λουτρού, που αφορούσε τον βαθύ σωματικό καθαρισμό και την πνευματική υπέρβαση, ήταν το εφιδρωτικό ξηρό ατμόλουτρο, οι ρίζες του οποίου μπορούν να αναζητηθούν στην αρχαία ελληνική παράδοση των λουτρών.

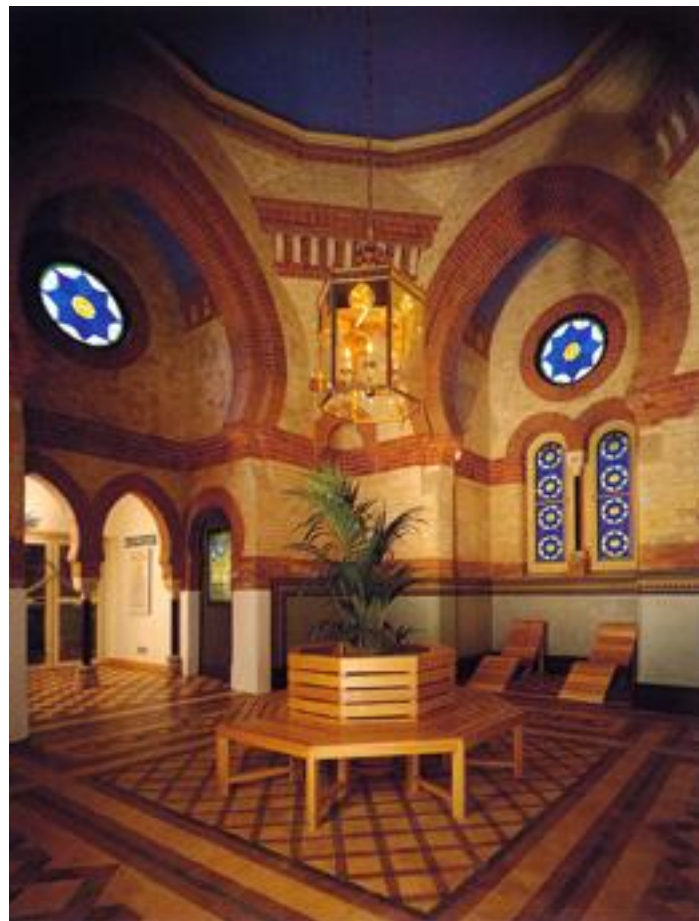
Έτσι, όπως οι Εβραίοι χρησιμοποιούσαν τη Mikwe για την ψυχοσωματική ανακούφιση, το ίδιο και οι μουσουλμάνοι πιστοί έπρεπε να χρησιμοποιούν το φρέσκο τρεχούμενο νερό και να αποφεύγουν το ζεστό στάσιμο των λουτήρων. Αυτή η θρησκευτική προδιαγραφή προσδιόρισε το είδος του εφιδρωτικού λουτρού, γνωστού ως χαμάμ, το ποίο ουσιαστικά αποτέλεσε το κυρίαρχο στοιχείο στις λουτρικές εγκαταστάσεις από τον 9^ο αιώνα έως τη σύγχρονη εποχή.

Το ζεστό νερό, είτε προερχόταν από φυσικές πηγές είτε από τεχνητές, χρησίμευε μόνο όταν εξασφαλιζόταν η συνεχής ροή του και με αυτή την προδιαγραφή μπορούσε, ως προϊόν, να δώσει δυνατότητες μεταγενέστερης λειτουργίας μεγάλων ομαδικών λουτήρων.

Οι πρώτες σημαντικές λουτρικές εγκαταστάσεις καταγράφονται στους αυτόχθονες λαούς της αραβικής χερσονήσου που είχαν έρθει από τη Μεσοποταμία και ασπάστηκαν το Μωαμεθανισμό καλλιέργησαν τις τέχνες, τα γράμματα και τις επιστήμες και επεκτάθηκαν στη περίοδο του Μεσαίωνα μέχρι την Ισπανία. Εκεί λοιπόν στα υπεριορδανικά παλάτια των χαλίφηδων της ερήμου, από την εποχή της αραβικής δυναστείας των Ουμαγιάδων(661-750), βρίσκει κανείς τα πιο γνωστά παραδείγματα λουτρών, όπως είναι το Qusair'Amra, το Hammam as Sarah και το Hirbat al Mafgar στην Ιεριχώ.

Μεγάλο ενδιαφέρον έχει εδώ η αρχιτεκτονική σύνθεση της λουτρικής ενότητας, γιατί στον σχεδιασμό των χαλιφικών ανακτόρων τα λουτρά τοποθετούνταν ακριβώς δίπλα στην αίθουσα του θρόνου, η οποία συμπλήρωνε την όποια διαρρύθμιση της, εντάσσοντας στο χώρο της μια μεγάλη πισίνα με πίδακες από τους οποίους ανάβλυζε φρέσκο νερό σε συνεχή ροή.

Η θερμή αίθουσα του εφιδρωτικού λουτρού, που προσομοιάζει με τον ρωμαϊκό τύπο, αλλά και οι άλλοι εσωτερικοί χώροι των λουτρών, αποτελούσαν αντικείμενο ιδιαίτερης διακοσμητικής σύνθεσης, όμοιας με αυτή των πομπηϊανών κατοικιών. Όλες οι επιφάνειες των τοίχων κατακλύζονταν από

**Απεικόνιση εσωτερικής διαμόρφωσης χώρων
ισλαμικών θεραπευτηρίων.**

συμπλέγματα γυναικείων σωμάτων, σκηνές από κυνήγια ζώων και πτηνών, περιπτύξεις ερωτευμένων ζευγαριών μέσα σε παραδεισένιους κήπους, με φυτά εξοχικά, παγώνια και οδικά πουλιά. Ιδιαίτερη επεξεργασία δεχόταν και η οροφή των λουτρών.

Γενικά στη μουσουλμανική αρχιτεκτονική των μουσουλμανικών χώρων, το θέμα των διακοσμήσεων με ζωγραφικές συνθέσεις ήταν ιδιαίτερα αγαπητό, σε αντίθεση με τη μεταγενέστερη εποχή, όπου η πουριτανική ιδεολογία απαγορεύει κάθε 'στολισμό' εικαστικής προέλευσης.

Γι' αυτό και η χρήση των διακοσμητικών μοτίβων και παραστάσεων στους εσωτερικούς χώρους των λουτρών τεκμηριώνει το γεγονός ότι τα ισλαμικά λουτρά είναι η συνέχιση της αρχαίας και της πρωτοχριστιανικής παράδοσης.

Μετά την εποχή των Ουμαγιάδων χάνεται κάθε ίχνος λουτρικής παράδοσης στο Ισλάμ και μόνο τον 9^ο και 10^ο αιώνα, όταν η ισλαμική θρησκεία εξαπλώνεται και σε άλλες χώρες όπως στην Περσία, Αίγυπτο, Βόρεια Αφρική και Ισπανία, αναζωογονείται η συνήθεια των λουτρών. Κυρίως στην Ισπανία, που αν εξαιρεσει κανείς τη Σικελία, είναι η μοναδική λατινική χώρα η οποία πέρασε αιώνες κάτω από τον Μουσουλμανικό ζυγό. Στη χώρα αυτή όπου το Ισλάμ συνυπήρχε με το χριστιανικό πολιτισμό, αναδύθηκαν η μοζαραβική και η μουδεζαρική τέχνη. Η πρώτη είναι η τέχνη των χριστιανών, όταν ζούσαν υποταγμένοι στην κυριαρχία των Αράβων, ενώ η δεύτερη είναι η τέχνη των Μαυριτανών που ζούσαν υποταγμένοι στους χριστιανούς. Από την ισπανομαυριτανική συνεργασία προέκυψαν αρχιτεκτονικά έργα όπως εκκλησίες, τζαμιά και λουτρά. Έτσι ξαναζεί στην εξαραβισμένη Ισπανία, ο τύπος του ατμόλουτρου, δείγματα του οποίου μπορεί κανείς να δει στο Αλκαζάρ της Κόρδοβα και στην Αλάμπρα της Γρανάδας, 14^ος αιώνας.

Ο τύπος του ατμόλουτρου, διαφημισμένου πλέον και από τις προσωπικές εμπειρίες των ιπποτών κατά την διάρκεια των Σταυροφοριών, συναντάται και σε άλλες χώρες της Δύσης.

Η αρχιτεκτονική διάθεση των λουτρών ατμού έχει βέβαια και βυζαντινές καταβολές. Γιατί, όταν οι Τούρκοι κατέκτησαν το

Βυζάντιο, δεν έφεραν μαζί τους **Αρχιτεκτονικός κτιριακός τύπος.**

εδραιωμένες τις τέχνες, ώστε να σβήσουν όλες τις πτυχές του βυζαντινού πολιτισμού.

Και όπως η αρχαία Ελλάδα επέβαλε τον πολιτισμό της στη Ρώμη, έτσι και το βυζάντιο, παρόλη την ήττα του, διατήρησε την πολιτιστική του θέση και το γόητρό του στην τουρκική κοινωνία.

Η σκιώδης παρουσία της βυζαντινής λουτρικής παράδοσης ενίσχυσε την ιδέα των λουτρών ως μέσου κοινωνικής προβολής και η λουτρική συνήθεια κυριάρχησε στη δομή της τουρκικής ζωής

Αρχικά ο θρησκευτικός ηγέτης και ιδρυτής του Ισλαμισμού, Μωάμεθ αράλ Μουχάμεντ(571-632), δεν ενέκρινε το ολόσωμο λουτρό σε δημόσιες εγκαταστάσεις και υπαγόρευε στους πιστούς μόνο τον καθαρισμό των μελών του σώματος-και μάλιστα με όλες τις ενέργειες του ευπρεπισμού. Μεταγενέστερα όμως επικράτησε το ολικό ξηρό λουτρό ατμού.

Τελικά με την άλωση της Κωνσταντινούπολης, η ύπαρξη των βυζαντινών λουτρών λειτούργησε καταλυτικά στην ανασύνταξη του λουτρικού τύπου χαμάμ. Τα βυζαντινά λουτρά κατασχέθηκαν και μετατράπηκαν σε ατμόλουτρα-χαμάμ. Αλλά και τα καινούργια οικοδομήματα των λουτρών που ανεγείρονται κατά τη μεταβυζαντινή περίοδο είχαν ως πηγή αρχιτεκτονικής έμπνευσης τα βυζαντινά πρότυπα.

Επομένως, η αρχιτεκτονική των **Εσωτερικοί χώροι Τούρκικων λουτρών.** τουρκικών λουτρών δεν διαφέρει από εκείνη των αντίστοιχων στους βυζαντινούς χρόνους. Έτσι, ήδη από τον 15^ο αιώνα, τα ατμόλουτρα γίνονται σημείο αναφοράς της ζωντανής παράδοσης, που φτάνει πλέον μέχρι τη σύγχρονη εποχή. Στη Συρία, στην Αίγυπτο και την Τουρκία, η συνήθεια του λουτρού επεβλήθη, για λόγους υγείας υπαγορευμένους από τους τρόπους άσκησης της θρησκευτικής λατρείας.

Η καθαριότητα του σώματος, που συμβολικά εκφράζεται και με το πλύσιμο των άκρων με τρεχούμενο νερό, προκειμένου ο πιστός να προσκυνήσει στο τέμενος, είναι γνωστή προδιαγραφή για τους πιστούς μουσουλμάνους. Γι'αυτό και τα περισσότερα

λουτρά-χαμάμ χωροθετούνταν κοντά στα τεμένη-τζαμιά. Επιπλέον, στον περίγυρο του τεμένουσ λειτουργούσαν κρήνες, η διάταξη των οποίων αποτελεί, μικρό αλλά πολύ ενδιαφέρον κεφάλαιο στην ιστορία της αρχιτεκτονικής.

Έτσι, και οι δύο κτιριολογικοί τύποι, πολλές φορές, ως αστική κτιριακή ενότητα, αποτελούσαν το κέντρο συνάθροισης και αναφοράς στις τοπικές κοινωνίες, όχι μόνο

Ομαδικός ισλαμικός λουτήρας.

στις αμιγείς τουρκικές πόλεις, αλλά και σε όλες τις τουρκοκρατούμενες περιοχές. Στη Βουδαπέστη υπάρχουν μέχρι σήμερα πέντε ιαματικά λουτρά τύπου χαμάμ, από την τουρκική κατοχή, 16^{ος} αιώνας.

Στις χώρες αυτές, όπως και στην Οθωμανική κοινωνία, το δημόσιο λουτρό, ως διατυπωμένη κοινωνική ανάγκη, ιδεολογικά πλήρως τεκμηριωμένη, αποτελούσε τόπο ξεκούρασης, χαλάρωσης, συνάντησης, ψυχαγωγίας και επίδειξης.

Είναι άλλωστε το ίδιο ιδεολογικό σχήμα, που ιστορικά, ξεκινά από την ελληνορωμαϊκή παράδοση και μέσω της βυζαντινής εποχής, φτάνει μέχρι και τον 19^ο αιώνα.

Τα ατμόλουτρα-χαμάμ θερμαίνονταν και αυτά με το σύστημα των υποκαύστων δαπέδων και των κάθετων πήλινων σωλήνων κυκλοφορίας θερμού νερού, γι' αυτό και

το αναπόσπαστο εξάρτημα των ξύλινων κοθόρνων, ώστε να μην καίγονται οι πατούσες των ποδιών.

Λουτρά που διέθεταν ιαματικές πηγές επικράτησαν απόλυτα και ως θεραπευτική ενότητα, είτε ως μεμονωμένη εισπνοθεραπεία των αναπνευστικών οδών, είτε ως ολόσωμο μπάνιο ατμού για κυκλοφορικές παθήσεις. Και τα δύο είδη διατηρήθηκαν μέχρι τις μέρες μας και ενσωματώθηκαν στο λειτουργικό πρόγραμμα των σύγχρονων υδροθεραπευτηρίων.

Η διαμερισμάτωση των λουτρών-χαμάμ επηρεάστηκε πολύ και από την διάταξη των βυζαντινών κτισμάτων.

Μετά την είσοδο η οποία σε πολλά 'δίδυμα' χαμάμ είναι χωριστή, συναντά κανείς τον χώρο των αποδυτηρίων, στο μέσο του οποίου διατάσσεται η κρήνη με τρεχούμενο νερό.

Γύρω γύρω δημιουργούνται εσοχές, για να αφήσει ο επισκέπτης τα ρούχα του, χωρίς να υπάρχει φόβος κλοπής, σε αντίθεση με τη γνωστή συνήθεια της Δύσης. Ακολουθεί ο θάλαμος της 'κρύας κάμαρας', όπου ο ατμός είναι χλιαρός, ώστε να ετοιμαστεί ο επισκέπτης για τη θερμή κάμαρα.

Εκεί υπάρχουν κυκλικές ή ορθογώνιες εσοχές, αριθμητικά περισσότερες στο ανδρικό τμήμα και λιγότερες στο γυναικείο. Στη μέση του χώρου τοποθετείται η ομφαλική λίθος.

Στο θάλαμο αυτό παραμένει ο λουόμενος μέχρις ότου το σώμα του ζεσταθεί και αντιδράσει με την εφίδρωση. Αμέσως μετά περνά στους ατομικούς θαλάμους, οι οποίοι γεινιάζουν με την κεντρική αυτή αίθουσα. Στους ατομικούς θαλάμους όπου

Θάλαμος ανάπαυσης λουομένων.

υπάρχουν ισχυρά θερμαινόμενοι μαρμαρίνοι πάγκοι, ο λουόμενος ξαπλώνει και δέχεται το μασάζ από τον λουτρονόμο, είτε με τα χέρια είτε με βούρτσες, έτσι ώστε

να καθαρίσει το σώμα από τα νεκρά κύτταρα. Ακολουθεί ο χώρος με τη δεξαμενή ζεστού και κρύου νερού, όπου γίνεται το σαπούνισμα και το ξέβγαλμα. Τέλος το λουτρό ατμού συμπληρώνεται με το χρόνο της ξεκούρασης και της ψυχαγωγίας.

Η διαδικασία της προσέλευσης στο τουρκικό χαμάμ δε διέφερε καθόλου από αυτή της βυζαντινής περιόδου, αφού και εδώ έπρεπε να προπορευτούν οι παρακόρες με τα μπουρνούζια, τα πολυτελή λουτρικά ενδύματα, τα τσόκαρα με τα ένθετα φιλντισένια μοτίβα, τα κεντημένα ασπρόρουχα αλλά και τα καλάθια γεμάτα τροφές και ποτά.

Έτσι μετά το λουτρό, ακολουθούσε φαγητό με οινοποσία, με ζωηρή συζήτηση και ανακοινώσεις για τα κοινωνικο-οικονομικά αλλά και πολιτικά θέματα της εποχής. Τα λουτρά υπήρξαν οι κατ'εξοχήν τόποι επαγγελματικών συμφωνιών αλλά και συνοικεσίων. Όλα τα προδικαστικά θέματα της προικοδότησης αλλά και της σωματικής ακεραιότητας των υποψηφίων συζητούνταν κατά την διάρκεια των λουτρών χαμάμ. Χώροι έντονης ζωής τα τουρκικά χαμάμ, με κοινωνικές, οικονομικές και πολιτιστικές παραμέτρους, ακολουθούν το ρυθμό ανάπτυξης και αστικοποίησης των τουρκικών πόλεων και των τουρκοκρατούμενων περιοχών.

Σε άμεση συνάρτηση μάλιστα με τα τζαμιά, λειτουργούν ως σημαντικά σημεία αναφοράς των τοπικών κοινωνιών. Η θεώρηση της λειτουργίας των λουτρικών συγκροτημάτων στην περίοδο της τουρκοκρατίας αλλά και των μετέπειτα χρόνων αφήνει πολλά περιθώρια για να θεμελιωθεί η άποψη ότι αυτά αποτελούσαν φυσική συνέχεια των ρωμαϊκών και των βυζαντινών θερμών.

Πράγματι οι χώροι των χαμάμ ήταν αξιόλογα δείγματα σχεδιαστικών χειρισμών, με εξαιρετική κατασκευαστική επεξεργασία. Οι αρχιτέκτονες αφομοίωσαν όχι μόνο τη διαδικασία του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού των κτιριολογικών τύπων που προηγήθηκαν, αλλά υιοθέτησαν και εξέλιξαν αποφασιστικά τη λειτουργία τους-λειτουργία που στις μουσουλμανικές χώρες παραμένει αναλλοίωτη έως την πρόσφατη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα.

Ακόμα και τα σύγχρονα κτίσματα των λουτρών-χαμάμ εξακολουθούν να καλύπτουν τις κεντρικές κοινόχρηστες αίθουσες με τρούλους οι οποίοι φέρουν στην επιφάνειά τους τις γνωστές υαλόφρακτες οπές. Μεγαλύτερα ανοίγματα τοποθετούνται στα αποδυτήρια, στους χώρους ανάπαυσης, στους χώρους αναμονής και στα αναψυκτήρια.

Αλλά και στον ελληνικό χώρο υπάρχουν αρκετά παραδείγματα λουτρών χαμάμ που λειτούργησαν με την ίδια διαδικασία.

Δείγματα διατηρηθέντων κτισμάτων χαμάμ, εκτός αυτών που λειτουργούν στην Τουρκία, υπάρχουν και σε όλο τον ελληνικό χώρο.

Από αυτή την ιστορική παράθεση γίνεται φανερό πως τα τουρκικά λουτρά, χωρίς να το αποκλείουν, δεν είχαν ιαματική κατεύθυνση. Χρησιμοποιούσαν το κρύο, το ζεστό, ακόμα και το μεταλλικό νερό των πηγών περισσότερο για λόγους καθαριότητας του σώματος και ευεξίας της ψυχής και λιγότερο ως μέσο θεραπείας.

1.7 Η περίοδος της Αναγέννησης, του μπαρόκ και του νεοκλασικισμού.

Στο νότιο ευρωπαϊκό χώρο, προς το τέλος του 14^{ου} αιώνα, αρχίζουν να εμφανίζονται συγγράμματα για τα δημόσια λουτρά, όπως αυτά των Ιταλών γιατρών Giovanni di Donti(1388) και Pietro da Tossignano(1400). Παράλληλα διατυπώνονται και κάποιες οδηγίες για εγκράτεια και προσωπική εφαρμογή της χρήσης των νερών, αφού πολλά από τα περιστατικά που περιέγραφαν έδειχναν σαφώς την ανθυγιεινή χρήση του λουτρού, κυρίως για παθήσεις του δέρματος, που ήταν διαδεδομένες σε μεγάλη κλίμακα.

Την περίοδο αυτή, μειώνεται η χρήση ακόμα και των ιδιωτικών λουτρών. Λίγες είναι οι αξιόλογες λουτρικές εγκαταστάσεις που μπορούν να αναφερθούν, όπως για παράδειγμα, στη Φλωρεντία του 15^{ου} αι. το Palazzo Medici, ή στο Μιλάνο η εγκατάσταση του Castello Sforcesca, στη Μάντουα το Palazzo Gonzaga, στη Φερράρα το Palazzo d'Este. Ιδιαίτερα γνωστή είναι η εγκατάσταση του Palazzo Ducale στο Ουρμπίνο την οποία αποτελούσαν μια κεντρική δεξαμενή με περιμετρική κλιμακωτή διάταξη, ατμόλουτρα και χώροι ανάπαυσης.

Αξίζει πάντως να αναφερθεί, γιατί έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, η διαπίστωση ότι τα θεωρητικά κείμενα που συνοδεύουν την κατασκευή αυτών των λουτρών αντλούν τα πρότυπά τους από τα κείμενα του Βιτρούβιου και του Αλμπέρτι, οι οποίοι με τη σειρά τους αναφέρονται στις ρωμαϊκές θέρμες και ειδικότερα σε αυτές του Διοκλητιανού. Με πρότυπα λοιπόν τις θέρμες της αρχαιότητας σχεδιάζονταν και τα λουτρά στη Ρώμη της Αναγέννησης, κυρίως όμως για τους ανθρώπους του

Λουτροθεραπευτήριο εποχής μπαρόκ.

κλήρου. Αξιόλογο δείγμα αποτελεί για παράδειγμα το λουτρό του Πάπα Κλήμεντος του 6^{ου}, με εντοιχισμένο λουτήρα, εξαιρετη διακόσμηση και υποδαπέδια θέρμανση. Στο λουτρό αυτό ο Πάπας Ιούλιος ο 2^{ος}, υποστηρικτής των τεχνών, έκανε διαταγμένη λουτροθεραπεία για να θεραπευτεί από τη Σύφιλη.

Αντίθετα με την Ιταλία, στις Βόρειες χώρες της Ευρώπης, ακόμη και στην εποχή της αναγέννησης, που ούτως ή άλλως έφτασε και άνθησε αργότερα, συνεχίστηκε η αλόγιστη χρήση των λουτρών, γιατί η λουτρική διαδικασία είχε συνδεθεί άρρηκτα με το αίτημα ελευθερίας και διασκέδασης. Η κατάσταση αυτή κράτησε από τις τελευταίες δεκαετίες του 14^{ου} αι. μέχρι και τον 16^ο αι.

Οι λουτροθεραπευτικές δραστηριότητες χαρακτηρίστηκαν περισσότερο ως δημόσιο κοινωνικό προνόμιο που το απολάμβανε κυρίως η αστική τάξη και κανένα γεγονός δε στάθηκε ικανό να ανακόψει αυτές τις τάσεις. Η απαγόρευση μάλιστα των κρύων νερών, λόγω των επιδημιών, ενίσχυσε τα θερμά λουτρά.

Η αναζήτηση ωστόσο ορισμένων γιατρών γύρω από τα φυσικά φαινόμενα των θερμών πηγών και των ιαματικών ιδιοτήτων τους συνεχίστηκε και ισχυροποιήθηκε. Έτσι, από την περίοδο της Αναγέννησης και μετά, μπορεί να ισχυριστεί κανείς ότι ξεκίνησαν κάποιες έρευνες, όπως αυτή του ιατρού Θεόφραστου του ονομαζόμενου Παράκελσου(1493-1541).

Ο Θεόφραστος μελέτησε τις πηγές του γνωστού για την εποχή λουτρού των Pfafers και κατέγραψε όχι μόνο τις καταχρήσεις αλλά και τις ωφέλειες, με την προϋπόθεση να γίνεται χημική ανάλυση των νερών. Τόνισε την ιδιαίτερη σημασία των φυσικών και χημικών βάσεων και υποστήριξε ότι 'όλα τα πράγματα είναι δηλητηριώδη και μόνο η δόση κάνει ένα πράγμα να μην έχει δηλητήριο'. Εκτός όμως από τον Θεόφραστο και άλλοι ιατροί τον 16^ο αι. ασχολήθηκαν με το θέμα των ιαματικών νερών, όπως ο Γερμανός Lorenz Fries(1519) ο οποίος κατέθεσε γραπτές τις πρώτες βαλνεολογικές οδηγίες για το χρόνο παραμονής στο λουτρό, την απαραίτητη ησυχία και την χρήση λασποεπιθεμάτων.

Ο Conrad Gessner (1535) που θεωρείται ο θεμελιωτής της Ελβετικής Βαλνεολογίας, αναφέρεται στην εγκράτεια της κούρας, ασχολείται με την ποσιθεραπεία και προσδιορίζει την ανώτατη κατάποση νερού σε 1,5-3 λίτρα την ημέρα αντί των 10-12 λίτρων.

Όμως όλες αυτές οι θεωρίες και τα συγγράμματα δεν στάθηκαν ικανά να ανατρέψουν το άκαμπτο και παγιωμένο πνεύμα του Μεσαίωνα, που είχε αφήσει βαθιά τα ίχνη του και επηρέαζε τις νέες πολιτιστικές εποχές των ευρωπαϊκών λαών.

Πραγματική μεταβολή έφερε ο τριαντακονταετής πόλεμος (1618-1648). Οι καταστροφικές συνέπειες του πολέμου αυτού είχαν ως αποτέλεσμα, από τη μια την πτώχευση της αστικής τάξης και από την άλλη την αφύπνιση των ατόμων από την αναισθησία και τον άκρατο ατομικισμό. Η έλλειψη ηθικών αξιών που εκδηλώθηκε μετά τον πόλεμο, με εκφυλιστικές τάσεις και αχαλίνωτους ρυθμούς καλοπέρας, δημιουργεί κλίμα απαιτήσεων ηθικής, κοινωνικής συμπεριφοράς από τους πολίτες.

Η νέα κατάσταση είχε, όπως ήταν φυσικό και ειδικές συνέπειες στην εξέλιξη κοινωνικών πράξεων και συνηθειών, όπως για παράδειγμα η λουτροθεραπεία. Την περίοδο αυτή σηματοδοτούνται και οι πρώτες μικρές αλλά ολοκληρωμένες εγκαταστάσεις.

Όμως για ένα σύντομο χρονικό διάστημα της περιόδου του μπαρόκ, οι οργανωμένες λουτρικές δραστηριότητες μειώθηκαν, γιατί επικράτησε παροδικά μια εντελώς αρνητική αντίληψη περί υγιεινής και καθαριότητας ώστε ακόμα και τα ιδιωτικά λουτρά δεν θεωρούνταν απολύτως απαραίτητα. Η θεατρικότητα και η αρχή της προβολής και της κοινωνικής εμφάνισης αποκόπτονται από την ταύτισή τους με τις διαδικασίες των δημόσιων λουτρών. Τα βαριά ρούχα, οι περούκες, τα αρώματα και οι διάφορες πούδρες κάλυπταν το σώμα από την απλησία, επειδή την περίοδο αυτή η άμεση επαφή του γυμνού σώματος με το νερό και τον αέρα θεωρήθηκε επικίνδυνη και θετικός παράγοντας μετάδοσης ασθενειών. Έτσι, οι λουτρικές δραστηριότητες δεν συμπεριλαμβάνονταν πλέον στο κοινωνικό πλαίσιο των δημοσίων σχέσεων και επομένως θεωρήθηκαν εκτός μόδας. Σημειώνεται μόνον η ύπαρξη μερικών άρτια διαμορφωμένων ιδιωτικών λουτρών, τα οποία τοποθετούνται στο ισόγειο ή και στο υπόγειο των κατοικιών. Κύριο χαρακτηριστικό της διαρρύθμισής τους αποτελούσε η ιδιαίτερα προσεγμένη διακόσμηση που περιλάμβανε, εκτός από το χώρο για τα ατμόλουτρα και το αναπαυτήριο, και το χώρο του λέβητα και των δεξαμενών. Επίσης προγραμματιζόταν εξαιρετικά πλούσια επίπλωση και ότι άλλο αφορούσε τον κινητό εξοπλισμό των κύριων χώρων. Ως μεγαλύτερη και πιο πλούσια εγκατάσταση από την εποχή της αρχαιότητας πιθανολογείται αυτή των Βερσαλιών κατά παραγγελία του Λουδοβίκου του 4^{ου}, η οποία αποτελούνταν από μεγάλη σειρά λουτρικών χώρων, αναπαυτηρίων και δεξαμενών, το μέγεθος της οποίας δεν ανταποκρινόταν στην καθημερινή χρήση. Στην πραγματικότητα η όλη εγκατάσταση, σε ρυθμό μπαρόκ, απέβλεπε στην επίδειξη και στον εντυπωσιασμό των επισκεπτών, κατασκευασμένη χάριν του βασιλικού μεγαλείου.

Έτσι, την περίοδο αυτή δεν μπορεί να γίνει λόγος για ιδιαίτερη χρήση των νερών με σκοπό τη σωματική καθαριότητα, πολύ περισσότερο βέβαια για θεραπευτικούς και για ψυχαγωγικούς σκοπούς. Η σπάταλη χρήση του νερού αφορούσε, κυρίως διακοσμητικούς σκοπούς, το μεταχειρίζονταν περισσότερο ως διακοσμητικό στοιχείο σε συντριβάνια, τεχνητούς χειμάρρους και λίμνες, ενώ η ανάγκη υδροδότησης των πελώριων μπαροκικών κήπων συντέλεσε ώστε την εποχή αυτή να δημιουργηθούν αξιόλογες εφευρέσεις.

Από τις εγκαταστάσεις των δημόσιων λουτρών έμειναν σε χρήση μόνο αυτές που ήταν συνδεδεμένες με τις λαϊκές δοξασίες, όπως για παράδειγμα στη Γερμανία το λουτρό της 1^{ης} Μαΐου. Γραπτές πηγές περιγράφουν τη μεγάλη συρροή αγροτών στο Baden-Baden το 1673, προκειμένου να λάβουν μέρος στη γιορτή του λουτρού που θα τους διασφάλιζε υγεία και ευημερία όλο το χρόνο.

Η λειτουργία των δημόσιων λουτρών, με στόχο την ψυχοσωματική θεραπεία, επανέρχεται στα τέλη του 17^{ου} και αρχές του 18^{ου} αιώνα, με εντελώς διαφορετικό όμως πνεύμα. Νέες οδηγίες και αυστηροί κανόνες προσδιορίζουν τόσο τις εγκαταστάσεις των λουτρικών συγκροτημάτων όσο και την είσοδο και συμμετοχή των χρηστών σε αυτά.

Τα πολύωρα μπάνια του παρελθόντος χαρακτηρίστηκαν ανθυγιεινά και απαγορεύτηκαν. Τα φαγητά και οι οινοποσίες καταργήθηκαν, ενώ η

Δημόσια λουτρά.

πολύωρη παραμονή στο μπάνιο μειώθηκε, επειδή αποδείχτηκε βλαβερή για τον οργανισμό. Την εποχή αυτή σημειώνεται στροφή προς τις αξίες του φυσικού τρόπου ζωής και επισημαίνονται για πρώτη φορά τα πλεονεκτήματα της επαφής του ανθρώπου με τη φύση.

Οι ηγεμόνες και οι βασιλείς άρχισαν να προγραμματίζουν περιοδείες μαζί με την αυλή τους προς αναζήτηση φυσικών λουτρικών περιοχών, ενώ οι τοποθεσίες των λουτρών και τα τοπία άρχισαν από τότε να μετατρέπονται σε κεφάλαιο εκμετάλλευσης. Στην αριστοκρατία συμπαρατάσσεται και ακολουθεί πιστά και η

μεγαλοαστική τάξη. Το ιαματικό λουτρό αρχίζει να αναγνωρίζεται ως τόπος αλλαγής περιβάλλοντος. Μάλιστα σε κάθε λουτρική περιοχή έπιναν το νερό ακόμα και αν αυτό δεν ήταν κατάλληλο.

Αυτή η υπερβολική πόση νερού οδήγησε ορισμένους ερευνητές σε νέες μελέτες γύρω από την ειδική αυτή θεραπεία που αφορούσε τις νεφρολιθιάσεις.

Στον γιατρό Boe-Sylvius ανήκουν οι πρώτες επεξεργασμένες μελέτες, σύμφωνα με τις οποίες ο χρήστης χρειάζεται συνταγή, η οποία θα ορίζει τόσο τις ποσότητες όσο και τα χρονικά διαστήματα της πόσης νερού. Αλλά εκτός της βαλνεολογικής θεραπείας του ατομικού ή του ομαδικού λουτρού και της πόσης νερού, δοκιμάζονται την περίοδο αυτή αι άλλες θεραπείες, όπως λασποεπιθέματα λουτρά ατμού και ειδική υδροθεραπεία με έντονη εκτίναξη νερού.

Όμως το κυριότερο από όλα είναι η μελέτη και η συγκέντρωση προδιαγραφών, από τις οποίες μερικές ισχύουν μέχρι σήμερα. Αυτές οι προδιαγραφές βασίστηκαν στην θεωρία του Παράκελσου και του Ιταλού Bendinello, περί χημικής ανάλυσης και μεταλλικότητας του νερού. Η συνέχεια της εξέλιξης στη θεωρία αυτή ήρθε από την Αγγλία από τον Robert Boyle, που είναι και ο θεμελιωτής της μοντέρνας χημείας με την εισαγωγή στη φυσικοχημική αντίληψη. Αλλά και ο Johann Jacob Scheuchzer ξεκίνησε να διαχωρίζει τα νερά σε ξαναζεσταμένα ή ψυχρά, όξινα, αλατούχα, θειούχα και θερμά γεγονός που βοήθησε τη συσχέτισή τους με ορισμένες παθήσεις.

Μαζί όμως με τις πρώτες ιατρικές διαπιστώσεις προχωρούν και οι κοινωνικές αλλαγές και οι ταξικοί διαχωρισμοί.

Από την τάξη των αριστοκρατών και των πλουσίων αστών σχηματίζεται μια ομάδα πολιτών, η οποία αντιμετωπίζει τις λουτρικές παροχές με θετικό αλλά αυστηρά κοινωνικό και πολιτιστικό συνάμα τρόπο ζωής.

Ουσιαστικά το ξεκίνημα της δημιουργίας λουτρικών κέντρων σηματοδοτείται από αυτή την περίοδο. Έτσι, μέσα στον 18^ο αιώνα διαγράφεται μια άλλη εικόνα λουτροθεραπείας, πλαισιωμένη από το ιδεολογικό πνεύμα της λουτρικής κουλτούρας, η οποία δίνει και τα πρώτα δείγματα μιας νέας αρχιτεκτονικής λουτρών.

Η αναβάθμιση των λουτρικών εγκαταστάσεων, χωρίς να αποδεσμευθεί εντελώς από τα ιστορικά πρότυπα, προχώρησε με πιο γοργούς ρυθμούς, συνοδευόμενη και από τις φιλοσοφικές ιδέες του διαφωτισμού.

Τα πρώτα λουτρικά κτίρια σχεδιάζονται με αναφορά τη μορφολογική διάταξη των παλατιών, τα πάρκα κούρας προσομοιάζουν με ανακτορικούς κήπους μέσα στους

οποίους ανεγείρονται περίπτερα ποσιθεραπείας, στοές περιπάτου και άλλα συνοδευτικά κτίσματα.

Και φυσικά δεν αμελείται το θέμα της ψυχαγωγίας, το οποίο όμως αντιμετωπίζεται διαφορετικά από τις προηγούμενες περιόδους. Μετά τη θεραπεία η χρήστες αντάμωναν για να κουβεντιάσουν στο απογευματινό τσάι ή καφέ, ή για να περπατήσουν ή και να πάνε βόλτα με το αμάξι. Τα βραδινά αφιερώνονταν στα στα επιτραπέζια παιχνίδια, στις μουσικές εσπερίδες και στους χορούς.

Τα λουτρικά ιαματικά κτίρια, αν και ήταν πολύ μικρά στην κλίμακα του μεγέθους και στη δυναμικότητα της λειτουργίας τους, περιελάμβαναν, εκτός από τους χώρους των ατομικών λουτρών, αίθουσες για ομαδικά μπάνια, καθώς και αίθουσες ειδικών θεραπειών.

Κυρίαρχη ιδέα οργάνωσης των κτιρίων αυτών υπήρξε η δημιουργία μικρών αιθουσών, υποδοχής, αναψυκτηρίων και χώρων ανάπαυσης, που αποτελούσαν και την καρδιά του συγκροτήματος. Για τη σύνθεση αυτών των αιθουσών, η θέα και το οπτικό περιβάλλον, έπαιζαν ουσιαστικό ρόλο.

Παράλληλα κτίζονταν και δημόσια λουτρά ως ευεργετικές προσφορές υπέρ των φτωχών και η χωροθέτησή τους γινόταν μακριά από τα κτίσματα που προορίζονταν για τους ευγενείς, έτσι ώστε να μη διασταυρώνονται οι δρόμοι επικοινωνίας των δύο τάξεων. Εν τούτοις μέχρι το 1704 δεν ήταν ιδιαίτερα προσφιλείς γιατί οι μοναστηριακές οδηγίες για πλούσιους και φτωχούς ήταν οι ίδιες. Τα γεύματα κατά τη διάρκεια του λουτρού απαγορεύτηκαν καθώς και η πολύωρη παραμονή στο ιαματικό νερό. Έτσι, με συγκεκριμένες και ρευστές ακόμα ιατρικές ιδέες, χωρίς να υπάρχουν ειδικοί κανόνες σχεδιασμού και γραπτές προδιαγραφές, καταγράφεται μια αξιολογη προσπάθεια προσαρμογής και ενσωμάτωσης των λουτρών στις νέες αρχές της κοινωνίας. Η εξουσία είχε σαφώς αντιληφθεί το θετικό κοινωνικό πεδίο δράσης και ενίσχυε τη δημιουργία προτύπων, τα οποία προσπαθούσε να εντάξει στον ευρύτερο χώρο της θεραπείας αλλά και της ψυχαγωγίας με την έννοια της αρχαίας ελληνικής λουτρικής ιδέας.

Έτσι, γεννήθηκαν και οι γνωστές λουτροπόλεις, όπως για παράδειγμα στη Γερμανία το Bad Aachen, το Baden-Baden, στη Βοημία το Karlsbad, το Marienbad, στην Ιταλία το Salzomaggiore, Montecatini, στη Γαλλία το Aix les Bains, το Vichy, στην Αγγλία το Bath.

Στις χώρες αυτές σημειώνονται επίσης ουσιαστικά βήματα προόδου στη βαλνεολογία. Η επιβολή για παράδειγμα της παρουσίας γιατρών στα

υδροθεραπευτήρια και η εφαρμογή εξεταστικών ελέγχων των λουομένων ήταν αποφασιστικής σημασίας και απέδωσε θετικά αποτελέσματα. Επιπλέον πολύ γρήγορα αναπτύχθηκε μια δυναμική του χώρου και σε σύντομο χρονικό διάστημα η οικονομική επιτυχία αξιολογήθηκε πάνω από την ιατρική θεραπεία. Γιατί η ταχύρυθμη ανάπτυξη ορισμένων κεντρικών τόπων θεραπείας λειτούργησε ως πόλος έλξης και επηρέασε την κινητικότητα τόσο των χρηστών όσο και του ειδικού προσωπικού και του εργατικού δυναμικού.

Οι προδιαγεγραμμένες χρονικές περιόδους θεραπείας αποτέλεσαν καθοριστικό παράγοντα για την ολοκλήρωση του προγραμματισμού της πολεοδομικής και αρχιτεκτονικής διάρθρωσης της λουτρόπολης.

Στη σύνταξη προδιαγραφών τόσο για την λουτροθεραπεία όσο και τη κλιματοθεραπεία σημαντικά συνέβαλαν και οι επιστημονικές ανακοινώσεις που αναφέρονταν στη θεραπευτική επίδραση φυσικών στοιχείων, όπως τα μεταλλικά νερά, ο αέρας της θάλασσας, ο αέρας και το κλίμα ορεινών περιοχών.

Η κλιματοθεραπεία πολύ νωρίς αποδείχτηκε άλλος ένας κλάδος τουριστικής σχολής, που συνετέλεσε στην αξιοποίηση όλων των παραθαλάσσιων και ορεινών περιοχών της κεντρικής Ευρώπης και κατά συνέπεια, στην πλήρη ανάπτυξή τους. Η Ελβετία για παράδειγμα ξεκινάει από αυτή την περίοδο την αλματώδη ανάπτυξη του θεραπευτικού τουρισμού, υποστηριζόμενοι από όλους τους πνευμονολόγους και κλιματολόγους της Ευρώπης, οι οποίοι χαρακτήρισαν τα βουνά και τις πηγές των θερμών νερών ως ειδικούς τόπους θεραπείας.

Ωστόσο, ανεξάρτητα από την απίστευτη οικονομική πρόοδο που είχαν όλα τα ελβετικά ορεινά θεραπευτήρια και κλιματολογικά κέντρα, εκείνο που πρέπει να σημειωθεί είναι η ώθηση της επιστήμης των λουτρών. Γι' αυτό η περίοδος αυτή χαρακτηρίστηκε, με βάση

Θερμός ομαδικός Δημόσιος λουτήρας. τα στατιστικά της αποτελέσματα, ως περίοδος νέων τάσεων και πειραματισμών, η πρόοδος των οποίων μεγιστοποιήθηκε με την είσοδο του 19^{ου} αιώνα.

Ο αιώνας αυτός είναι πυκνός σε γεγονότα. Οι αλυσιδωτές επαναστάσεις που ξεκίνησαν με τη Γαλλική επανάσταση του 1789, κορυφώθηκαν στις επόμενες δεκαετίες.

Η Γαλλική κυριαρχία στον ευρωπαϊκό χώρο λήγει το 1814 και σχηματίζεται νέος πολιτικός χάρτης, που χαρακτηρίζεται από την αρχή των εθνοτήτων. Χαρακτηριστικά γεγονότα αυτού του αιώνα, με ευρύτερες προεκτάσεις αλλά και ρυθμιστικές συνέπειες για τις κοινωνίες είναι: η επικράτηση των φιλελεύθερων ιδεών, ο βιομηχανικός και εμπορικός καπιταλισμός που οδήγησε στον σχηματισμό των σοσιαλιστικών και συνδικαλιστικών τάσεων και σε νέες πολιτικές δομές, η έξαρση του αποικιακού ανταγωνισμού, οι τεχνολογικές εξελίξεις και η αγροτική έξοδος. Η τελευταία, που προήλθε από την οικονομική κρίση η οποία συντελέστηκε με την εφεύρεση των αγροτικών μηχανών και με τον βιομηχανικό συγκεντρωτισμό στις πόλεις, εμφανίστηκε ως κοινωνικό φαινόμενο γύρω στο 1870. Η αγροτική έξοδος, που επισημάνθηκε σε όλες σχεδόν τις ευρωπαϊκές χώρες αλλά κυρίως σε αυτές της δυτικής Ευρώπης, είχε ως συνέπεια την ανάπτυξη του πληθυσμού των πόλεων, οι οποίες γνώρισαν, έντονη δημογραφική αύξηση. Μαζί με την αύξηση του πληθυσμού, εκσυγχρονίζονται και ευπρεπίζονται και οι μορφές των πόλεων. Ο φωτισμός με το γκάζι ολοκληρώνεται, το σύστημα υδροδότησης επιδιορθώνεται, ανοίγουν καινούργιες αγορές με την πρώιμη μορφή καταστημάτων και το κυριότερο, καταργούνται τα άλογα και οι άμαξες. Στη θέση τους εμφανίζονται τα αυτοκίνητα, τα λεωφορεία και οι μητροπολιτικοί σιδηρόδρομοι. Επομένως αυτή η περίοδος αποτελεί σταθμό για πολλούς τομείς.

Στην ιστορία των θερμομεταλλικών πηγών ο 19^{ος} αιώνας καταχωρείται ως χρονική περίοδος πλήρους επικράτησης της λουτροθεραπευτικής ιδέας. Μπορεί μάλιστα να ισχυριστεί κανείς ότι από το 1850 και μετά σημειώνεται κατακόρυφη ανάπτυξη. Την περίοδο αυτή η υδροθεραπευτική αποκτά ένθερμους υποστηρικτές, ακόμη και στους ιατρικούς κύκλους, οι οποίοι την προώθησαν είτε ως μοναδική λύση, μπρος στην αδυναμία της επιστήμης να λύσει με επιτυχία το πρόβλημα των αρθρικών και ρευματικών παθήσεων, είτε ως συμπληρωματική, εναλλακτική μέθοδο θεραπείας. Οι γιατροί των λουτροπόλεων, με τις παρατηρήσεις τους πάνω στους ασθενείς-επισκέπτες, επανεκτιμούν τα συμπτώματα, καθορίζουν το ποσοστό του ευεργετικού αποτελέσματος και καθορίζουν την μέθοδο των συγκεκριμένων θεραπειών, πράγμα που επιβεβαιώνουν και οι ίδιοι οι ασθενείς με τη συχνή επιλογή των τόπων οι οποίοι πρόσφεραν οργανωμένες λουτρικές παροχές.

Σταδιακά λοιπόν η βαλνεολογία προχωρεί, πολλοί γιατροί εμβαθύνουν στον επιστημονικό προβληματισμό και με θεμελιώδη πλέον επεξεργασία των δεδομένων αποβλέπουν στη διεθνοποίηση του φαινομένου.

Από το 1814 μέχρι το 1914, οπότε άρχισε ο πρώτος παγκόσμιος πόλεμος, οι περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, όπως η Αυστροουγγαρία και μέρος της κατακτημένης Ιταλίας, η Γαλλία, η Γερμανία, η Ελβετία αλλά και μικρότερες χώρες, όπως η Ελλάδα, αυτές δηλαδή που διέθεταν θερμομεταλλικές πηγές, ανέπτυξαν αξιόλογα λουτρικά κέντρα με μεγάλες εγκαταστάσεις λουτρικών κτιρίων σε νεοκλασσικό, νεοαναγεννησιακό, νεοβυζαντινό και εκλεκτικιστικό ρυθμό. Τα κτίρια αυτά, που σε πολλές περιπτώσεις σχεδιάζονταν σε δύο τμήματα, για άνδρες και γυναίκες ‘δίδυμα’, διακρίνονταν για την απόλυτα συμμετρική τους διάταξη. Οι όγκοι παρουσιάζονται γεωμετρικοί, χωρίς όμως να υπάρχει πρόθεση για συμβολισμό κοσμικών φαινομένων, όπως συνέβαινε στην Αναγέννηση. Η διατήρηση της συμμετρικής διάταξης στην κάτοψη και στα στοιχεία του όγκου ως προς την οριζόντια έννοια, ωφείλεται κατά κύριο λόγο στις λειτουργικές προδιαγραφές, αλλά βεβαίως και στην επιδίωξη της μνημειακής έκφρασης, η οποία εκφραζόταν και στις όψεις έτσι ώστε να εξασφαλίζεται η συνοχή και η ομοιογένεια του αρχιτεκτονικού έργου.

Στη διαμόρφωση των προσόψεων σημαντικό ρόλο έπαιζε η συστηματική οργάνωση σε οριζόντιες ζώνες και η ισορροπημένη κατανομή των αρχιτεκτονικών μελών σε όλους τους ελληνορωμαϊκούς ρυθμούς. Χαρακτηριστικό στοιχείο των έργων αυτών ήταν ο υπερτονισμός του κεντρικού σκέλους του όγκου, που αντιστοιχούσε στον κεντρικό χώρο αναμονής, η στέγαση του οποίου γινόταν, τις περισσότερες φορές, με τρούλο αναγεννησιακής μορφολογίας.

Από τεχνολογική άποψη, τα υδροθεραπευτήρια οργανώνονται με κριτήρια που απέβλεπαν στην εξυπηρέτηση των χρηστών. Τα εργονομικά δεδομένα, οι απαιτήσεις σταθερής θερμοκρασίας στους ατομικούς και στους ομαδικούς θαλάμους, παίζουν για πρώτη φορά ουσιαστικό ρόλο στη λειτουργία του κτιρίου και στον τρόπο προβολής και προσφοράς προς τους χρήστες. Ιδιαίτερη επίσης προσοχή δινόταν στον εξαερισμό, τόσο των ατομικών όσο και των ομαδικών θεραπειών, λόγω της ύπαρξης των αερίων και των οσμών, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι με βάση το μικροκλιματικό αυτό δεδομένο και τα σημερινά κριτήρια και συνθήκες εσωκλίματος, οι εναλλαγές αέρος ανά ώρα ήταν αποδεκτές. Κεντρικοί χώροι παραμονής, πτέρυγες ατομικών

λουτήρων, χώροι ειδικών θεραπειών σχεδιάζονταν υπερμεγέθεις ως προς τον όγκο, αφού τα ανοίγματα των παραθύρων δεν επαρκούσαν για εξαερισμό.

Τα λουτρά, οι πισίνες και τα βοηθητικά περίπτερα εξυπηρέτησης συνδέονταν με ευρύχωρους διαδρόμους κυκλοφορίας, οι οποίοι εξασφάλιζαν τον φωτισμό και την καθαριότητα του κτιρίου. Παράλληλα, και ήδη από το τέλος του 18^{ου} και αρχές του 19^{ου} αιώνα, σημειώνεται η δημιουργία ενός νέου κτιριακού τύπου, του λεγόμενου 'Kurhaus'. Ο τύπος αυτός θα εξελιχθεί σε ουσιαστικό σημείο αναφοράς των λουτροπόλεων καθ'όλη τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα και σε όλο το πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα μέχρι τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο. Το κτίριο αυτό συγκέντρωνε όλα τα είδη ψυχαγωγίας, υιοθετώντας ευρύ κτιριολογικό πρόγραμμα, το οποίο συμπεριελάμβανε αίθουσες συζητήσεων και αναψυκτηρίων, αίθουσες μουσικής και μικρών θεατρικών παραστάσεων, αίθουσες χορού και πολυτελών εστιατορίων και αίθουσες επιτραπέζιων παιχνιδιών και καζίνο.

Γενικά, ο αρχιτεκτονικός σχεδιασμός των λουτροθεραπευτηρίων ως τα μέσα του 19^{ου} αιώνα παραμένει στα τυπολογικά και ρυθμολογικά πλαίσια της νεοκλασικής-νεοαναγεννησιακής κατεύθυνσης. Από το 1850 ως το τέλος του αιώνα αλλά και μέσα στο 19^ο αιώνα περνά στην εκλεκτιστική μορφολογία, όπου η ρυθμολογική πιστότητα ήταν μικρής σημασίας, γιατί το μεγαλύτερο βάρος έπεφτε στη γενική εκφραση ρομαντικής νοοτροπίας. Οπότε δεν απαγορεύονταν οι συμπαγείς όγκοι, οι οποίοι σχεδιάζονται άλλωστε σε καθαρή γεωμετρική διάταξη.

Κατά τη χρονική αυτή περίοδο αρχίζει και η παρακμή της αριστοκρατίας, η οποία παύει να αποτελεί ιδιαίτερη κοινωνική τάξη, γιατί συγχωνεύεται με τη μεγαλοαστική, που την περίοδο αυτή διαγράφει τη χρυσή εποχή των αστών. Στην τάξη αυτή μπορούν πλέον να ανέλθουν και πολίτες ταπεινής καταγωγής αλλά προικισμένοι με επιχειρηματικό πνεύμα, οι οποίοι δείχνουν ιδιαίτερη δραστηριότητα και αξιόλογο ζήλο για επιχειρήσεις, στις οποίες συγκαταλέγονται και οι ξενοδοχειακές και οι υδροθεραπευτικές εγκαταστάσεις.

Έτσι, στο δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα, η δομή της λουτρόπολης καθοριζόταν από τους επενδυτές οι οποίοι είχαν τη δυνατότητα εκμετάλλευσης του βασικού προϊόντος(θερμές πηγές, κλιματολογικές συνθήκες), τις συσχετιζόμενες με το προϊόν θεραπείες, την οικονομία των επιχειρήσεων, δηλαδή τη συγκεκριμένη εκτίμηση μεγέθους και απόδοσης των θεραπευτικών μονάδων καθώς και την προοπτική μελλοντικής τους επέκτασης.

Κατά το δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα, ενισχύονται οι κτιριακές προδιαγραφές για τη λειτουργία λουτροπόλεων, μερικές από τις οποίες επέβαλαν τη χωροθέτηση των λουτρικών εγκαταστάσεων μέσα στο πάρκο κούρας ή τουλάχιστον κοντά σ' αυτό. Το νεορομαντικό πάρκο, χαρακτηριστικό του οποίου είναι η ελεύθερη διαμόρφωση που υποδηλώνει το φυσικό και το ατομικό, βρίσκει την πλήρη αποδοχή του και καθιερώνεται ως απαραίτητο διακοσμητικό στοιχείο στο σύστημα σχεδιασμού της λουτρόπολης. Μέσα σ' αυτό το σύστημα η αρχιτεκτονική των λουτρικών εγκαταστάσεων χρησιμοποιήθηκε προκειμένου να αποδοθούν η έκφραση, το δυναμικό και ο πολιτισμός, η ανθρώπινη ύπαρξη. Στο πλέγμα των αρτηριών και των δρομίσκων των πάρκων επιλέγονται νευραλγικά σημεία, κοιλάδες, ανοίγματα χώρων για να στηθεί το αρχιτεκτονικό έργο. Η σύνθεσή του περιλαμβάνει και αρχιτεκτονήματα, όπως μικρά περίπτερα, κρήνες, τεχνητές λίμνες και χειμάρρους, κιόσκια για ανάπαυση ή στέγαση μουσικών της ορχήστρας, καθώς και πίστες χορού.

Έτσι, το πάρκο εξελίχθηκε απαραίτητο σύστημα κοινωνικής εξυπηρέτησης, γιατί η ψυχαγωγία κρίθηκε ήδη από εκείνη την περίοδο αναπόσπαστο συνοδευτικό μέσο της θεραπευτικής αγωγής και της ψυχαγωγικής ανανέωσης. Για την καλύτερη οργάνωση της ψυχαγωγίας, εκτός των οικημάτων κούρας, χτίζονταν αυτόνομες και ανεξάρτητες μονάδες θεάτρων και αίθουσες συμφωνικής μουσικής. Μόνο οι αίθουσες χορού και τα εστιατόρια ενσωματώνονταν μαζί με τα καζίνο στο ίδιο κτίσμα.

Προς το τέλος του αιώνα, το 1892, ιδρύθηκε και ο πρώτος Σύνδεσμος Λουτρών Γερμανίας, στόχος του οποίου ήταν η βοήθεια στην επιστημονική εμβάθυνση του γνωστικού αντικειμένου που είχε σχέση με την ενιαία παροχή θεραπειών, τη θέσπιση κανόνων λειτουργίας των λουτροπόλεων, τον συντονισμό της διαφήμισης για τα θεραπευτικά λουτρά με την έκδοση καταλόγων και αφισών και τέλος, την επεξεργασία και ταξινόμηση των στατιστικών αποτελεσμάτων.

Έτσι, με το τέλος αυτού του πρωτοποριακού για τη λουτροθεραπείας χρονικού διαστήματος του 19^{ου} αιώνα, αναδιατυπώνονται νέες αρχές λουτροθεραπείας, χωρίς στην ουσία να έχουν απομακρυνθεί από το ιδεολογικό μοντέλο το οποίο είχε καθιερωθεί ήδη στη αρχαία ελληνική και ρωμαϊκή εποχή. Αντίθετα, επικυρώνεται η επιστημονική θεμελίωση των θεραπειών, μέσω των θερμομεταλλικών νερών και αρχίζει η εποχή του κοινωνικού τουριστικού γίγνεσθαι μέσα στον 20^ο αιώνα.

1.8 Η περίοδος του 20^{ου} αιώνα.

Η υδροθεραπεία ή θερμαλισμός, όπως έχει πλέον επικρατήσει να ονομάζεται,

Σύγχρονο Υδροθεραπευτήριο.

διαγράφει μια πορεία μέσα στον 20^ο αιώνα, με τα χαρακτηριστικά του ωφελιμισμού, όπως αφοριστικά ερμηνεύτηκαν από ορισμένους ιατρικούς κύκλους οι συγκεκριμένες κοινωνικές ανάγκες, του δοκιμασμένου πλέον αγαθού των λουτροθεραπευτικών μεθόδων. Αγαθού που προσφερόταν για την εξυπηρέτηση των ψυχοσωματικών παθήσεων μέσα σε οργανωμένα λουτρικά συγκροτήματα.

Οι πρώτες δεκαετίες του 20^ο αιώνα δοκιμάστηκαν από πολλαπλές και αλληπάλληλες πολιτικοοικονομικές κρίσεις, που διαμόρφωσαν την νέα βιομηχανική αστική τάξη. Ως διέξοδο στο αδιέξοδο των καιρών, οι πολίτες της τάξης αυτής βρήκαν διάφορους καινοτομικούς τρόπους κοινωνικής απασχόλησης, οι οποίοι φαίνεται ότι εξυπηρετούσαν κατά των καλύτερο δυνατό τρόπο και τις σωματικές και τις ψυχαγωγικές τους ανάγκες. Ανάμεσά τους βασική θέση έχει η λουτροθεραπεία. Η προσφορά σε υδροθεραπευτήρια πολλαπλασιάζεται εντυπωσιακά. Σχεδιάζονται νέα πάρκα κούρας, θέατρα, Kurhauser με καζίνο, αθλητικά κέντρα. Δημιουργούνται έτσι

πολλές δυνατότητες για κάθε είδους επαφές και η κοινωνική προβολή αυτής της τάξης και η θέληση για την κοινωνική της επικράτηση.Θέσπισαν μάλιστα και κανόνες για τη χρήση του αστικού λουτρικού χώρου, του οποίου επαναπροσδιόρισαν την οικονομική, πολιτική και πολιτιστική δομή.

Η δημιουργία διαφόρων σωματείων και συνδέσμων εντάσσεται σ'αυτό το πλέγμα.Έτσι, των γερμανικό Σύνδεσμο Λουτρών ακολούθησε το 1900 η ίδρυση του ελβετικού Συλλόγου Βαλνεολογίας και Κλιματολογίας, ο οποίος επεδίωξε την επίσημη αναγνώριση της επιστημονικής εκπαίδευσης και αναγνώρισης από τις πανεπιστημιακές σχολές, όπως το πανεπιστήμιο της Ζυρίχης, το πρώτο εκπαιδευτικό ίδρυμα, που εισήγαγε επεξεργασμένα διδακτικά προγράμματα βαλνεολογίας και καθόρισε νέο τομέα ειδικότητας στην Ιατρική Σχολή. Το γεγονός αυτό δεν βρήκε απόλυτη κατανόηση και συμπαράσταση από όλους τους ιατρικούς κύκλους.Υπήρχαν πολλοί γιατροί που θεωρούσαν το γνωστικό αντικείμενο της βαλνεολογίας τσαρλατανισμό και εναντιώθηκαν στη λειτουργία της φυσικής ιατρικής.Ενισχυτικό ωστόσο ρόλο στην καθιέρωσή του έπαιξε και ο Σύνδεσμος Ελβετικών Κέντρων λουτροθεραπείας, ο οποίος ιδρύθηκε το 1924.

Στα 25 αυτά χρόνια η επερχόμενη μεταβολή στην υδροθεραπευτική ζήτηση εκδηλώνεται με την ταύτιση του σταδίου της ανάγκης και της διαθεσιμότητας. Η εξασφάλιση της διαθεσιμότητας δεν χρησιμοποιείται εδώ με τη στενή χρονική έννοια του όρου. Περισσότερο δίνεται έμφαση στο σύνολο των οικονομικών και των κοινωνικών παραγόντων οι οποίοι διευκόλυναν την ανάπτυξη της ψυχοσωματικής-

Ομαδική λουτροθεραπεία σε πισίνα.

θεραπευτικής προσφοράς, αναδεικνύοντας τις ανάγκες ζήτησης και δημιουργώντας κατάλληλη κτιριακή υποδομή.

Στις αρχές του 20^ο αιώνα η αρχιτεκτονική ιστορία των λουτρών συνεχίζει να έχει σημαντικό ενδιαφέρον, γιατί εξακολουθεί να απασχολεί μεγάλο τμήμα της κοινωνικής ζωής. Στο διάστημα αυτό παρουσιάζει σημαντικές διαβαθμίσεις, τόσο στη λειτουργική διάταξη των χώρων όσο και στην υιοθέτηση του οικοδομικού ρυθμού. Μελετώνται και κατασκευάζονται κατόψεις με εξαιρετικά αναπτυγμένες πτέρυγες για ατομική θεραπεία σε γραμμική διάταξη ή γύρω από δαιδαλώδη αίθρια. Το κυριότερο είναι ότι με το υδροθεραπευτήριο συγχωνεύεται και η ξενοδοχειακή μονάδα, δημιουργώντας έτσι έναν σύνθετο τύπο που προσφέρεται στους χρήστες ως ο πλέον κατάλληλος για τις ψυχοσωματικές τους θεραπείες.

Αυτήν ακριβώς την περίοδο εμφανίζονται πολλά θεωρητικά κινήματα, όπως ο γαλλικός κονστρουκτιβισμός και ο γερμανικός εξπρεσιονισμός που επικράτησαν και μετά τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο και όταν άρχισαν να εμφανίζονται τα προβλήματα της ανασυγκρότησης. Εδώ δεν πρέπει να ξεχαστεί και το κίνημα της Νέας Τέχνης, που ξεκίνησε από το Βέλγιο, χώρα που εκβιομηχανήθηκε πριν από όλες τις άλλες και συνέχισε ως τις πρώτες δεκαετίες του αιώνα, με εκπρόσωπο τον Horta και τον Van De Velde. Τα κινήματα αυτά επηρέασαν κατά έναν τρόπο και λειτουργικά και μορφολογικά την οικοδομική τέχνη των υδροθεραπευτηρίων, των Kurhauser και των ξενοδοχειακών μονάδων, ακόμα και τη διαμόρφωση των πάρκων κούρας.

Ωστόσο, μέχρι τον 1^ο παγκόσμιο πόλεμο, υπήρχε σχετική ελευθερία στη χρήση των οικοδομικών ρυθμών. Έτσι, μπορούσε κανείς να συνθέσει την ίδια χρονική περίοδο δημόσια λουτρά σε στυλ Art Deco.

Όμως μετά τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο έπρεπε να γίνουν νέα τεχνικά έργα, να κτιστούν

Υδρομασάζ σύγχρονου υδροθεραπευτηρίου.

εργατικοί οικισμοί και νέες βιομηχανίες. Οι οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες άλλαζαν από χρόνο σε χρόνο, πράγμα που θα περίμενε κανείς να επηρεάσει και την υδροθεραπεία, επειδή από τη φύση της είναι και αυτή ένα κοινωνικοοικονομικό φαινόμενο. Αντίθετα το φαινόμενο αυτό δεν μεταβαλλόταν ανάλογα ανάλογα με τις ιδεολογικές τάσεις και κοινωνικές ανάγκες που διαμορφώνονταν γύρω από τον παράγοντα 'άνθρωπος-χρήστης', παρόλο που από την είσοδο αυτή είχε ήδη αρχίσει να διαφαίνεται η ανάγκη να θεσπιστούν εργονομικές προδιαγραφές στους διάφορους κτιριολογικούς τύπους, είτε αυτοί ήταν σχολεία, είτε νοσοκομεία, είτε θέατρα. Η μελέτη που απαιτούσε τον ελάχιστο απαιτούμενο χώρο για τις διάφορες οικονομικές λειτουργίες του ανθρώπου είχε ανοίξει νέους δρόμους στον αρχιτεκτονικό προγραμματισμό και σχεδιασμό πολλών κτιριακών ενοτήτων.

Μόνο τα υδροθεραπευτήρια δεν υπάκουσαν σε αυτούς τους οικοδομικούς νόμους, επειδή εξακολούθησαν να παρουσιάζονται ως παλάτια που εξασφάλιζαν την ψυχοσωματική ευεξία. Έτσι, οι λουτροπόλεις προπαγάνδισαν και διατήρησαν την πελατεία τους, κυρίως το ποσοστό των εποχιακών επισκεπτών και σε όλη τη διάρκεια του μεσοπολέμου, γιατί ποτέ δεν έπαψαν να συντηρούν έντεχνα την αντίληψη της

Εσωτερικός χώρος θεραπευτηρίου.

πολύπλευρης λειτουργίας τους για φυσική αγωγή, κοινωνική και πολιτιστική δραστηριότητα. Ακριβώς η ίδια ψυχοσωματική και πνευματική ισορροπίας επικρατεί

μέχρι σήμερα στα σύγχρονα υδροθεραπευτήρια και αναζητείται κάτω από την ευρεία έννοια του όρου ‘θεραπευτικός τουρισμός’.

Άλλο γεγονός που συνέβαλε στην επικράτηση του θεραπευτικού τουρισμού σ’όλο το διάστημα του μεσοπολέμου ήταν η εξασφάλιση δυνατότητας συμμετοχής μεγαλύτερου μέρους πολιτών. Σ’αυτό συνέβαλε η καθιέρωση από το 1928 χορήγησης αδειών με πλήρεις αποδοχές και τέλος το γνωστό επίδομα ‘αεροθεραπείας και λουτροθεραπείας’, που έφτασε ενισχυμένο και στις μέρες μας.

Στο διάστημα αυτό οι τάσεις για συμμετοχή σε υδροθεραπευτήρια συντηρούν την ύπαρξη των μεγάλων παραδοσιακών πλέον λουτρικών συγκροτημάτων και των αντίστοιχων ξενοδοχειακών μονάδων. Τα κτίσματα αυτά μπορούσαν να συνδιάζονται σε ενιαία υπερμεγέθη οικοδομήματα με πολύπλοκη λειτουργική δομή, ακαθορίστου πλέον ρυθμού, με τη γνωστή διάταξη των πτερύγων, των κεντρικών υπερπολυτελών αιθουσών και των βοηθητικών χώρων, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η ανθρώπινη κλίμακα. Εδώ οι αναλογίες χάνουν την απόλυτη σημασία τους και η προσπάθεια για αμιγή στυλ ατονεί.

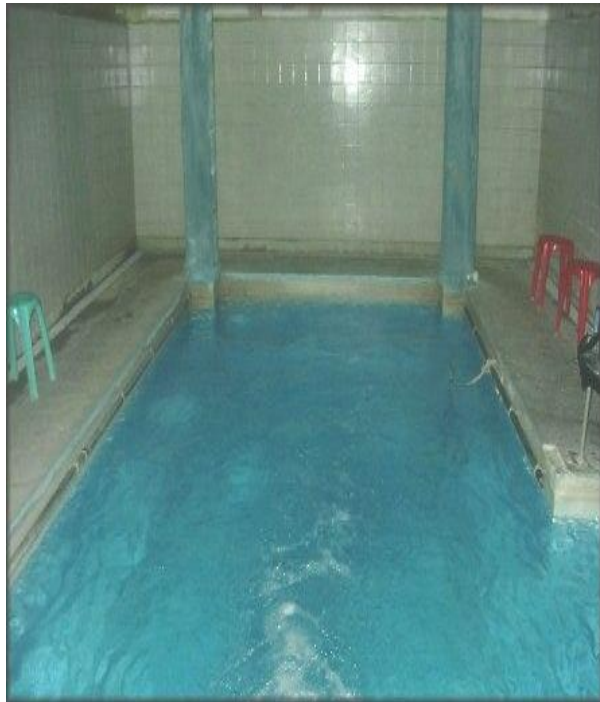
Τα κτίσματα αυτά, εντυπωσιακά στον όγκο τους, δεν παρουσιάζουν πλέον καμία πρωτοτυπία, αφού εξακολουθούσαν να συντηρούν τους γνωστούς ρυθμούς του παρελθόντος.

Ωστόσο, από την περίοδο αυτή άρχισαν να αλλάζουν οι συνθήκες του εσωτερικού περιβάλλοντος και να καλυτερεύουν ουσιαστικά, γιατί ξεκίνησε και η ραγδαία ανάπτυξη της τεχνολογίας. Ο ηλεκτρικός φωτισμός για παράδειγμα επέβαλε ποιοτικά κριτήρια και συγκεκριμένες προδιαγραφές στη σύνθεση του εσωτερικού περιβάλλοντος χώρου. Το ίδιο ισχύει και για την κεντρική θέρμανση και τη δυνατότητα θερμικής ομοιομορφίας της, γεγονός που επέτρεπε στους χρήστες να απολαμβάνουν σε όλο το κτίριο το ίδιο θερμικό περιβάλλον. Αλλά και η τεχνολογική εξέλιξη στον τομέα του αερισμού άλλαξε ριζικά τις συνθήκες θερμικού εσωκλίματος. Η εφεύρεση των μικρών θερμικών αντλιών και αργότερα, μετά τον πόλεμο, η τελειοποίηση των συστημάτων εξαερισμού με αεραγωγούς και μηχανήματα αυτόματης ρύθμισης του αέρα, έδωσαν νέες συνθετικές δυνατότητες στην οικοδομική των υδροθεραπευτηρίων

Μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο σημειώνεται μία κάμψη στην ανάπτυξη της λουτροθεραπείας, η οποία κράτησε από το 1944 ως το 1955, επειδή η κρατική προσοχή όλων των χωρών συγκεντρώθηκε στην ανασυγκρότηση των κατεστραμμένων πόλεων. Οι τεράστιες καταστροφές και οι ζημιές του πολέμου, που

επεκτείνονταν σε όλους τους τομείς, έπρεπε να επουλωθούν το ταχύτερο δυνατό. Έτσι, όλος ο κρατικός αλλά και ο ιδιωτικός μηχανισμός επικεντρώθηκε στην ικανοποίηση των βασικών αναγκών των πολύπαθων πολιτών. Ταυτόχρονα, επιδιωκόταν η αναζωπύρωση των σχέσεων της επιστημονικής διανοήσης και του τεχνικού κόσμου με τις πολιτικές τάξεις της κοινωνίας. Και αυτές οι προτεραιότητες υπερκάλυπταν τις απαιτήσεις για έργα αξιοποίησης των υδάτινων πόρων, μέσα στα οποία συγκαταλέγονται και οι θερμομεταλλικές πηγές. Τα μεγαλοπρεπή λουτρικά παλάτια, τα μνημειακά ξενοδοχειακά συγκροτήματα με τις πολυτελείς αίθουσες, τις αλέες, τα αντιπροσωπευτικά οργανωμένα πάρκα τους, καθώς και οι εγκαταστάσεις που βρίσκονται μέσα σ' αυτά, μνήμες μιας αστικής τάξης, άρχισαν να καταρρέουν, γιατί εξαιτίας τους μεγέθους τους και της δομής τους ήταν αντισυμβατική η συντήρησή τους. Από αυτά μόνο τα καλύτερα ινστιτούτα επιβίωσαν με αρκετό κόπο και πολλαπλή προσπάθεια. Τα άλλα έμειναν στην ίδια κατάσταση και όσα από αυτά δεν κατέρρευσαν από την πάροδο των χρόνων, αναστηλώθηκαν και επαναλειτούργησαν στη δεκαετία του '80.

Η μεταβατική αυτή κατάσταση μπορεί να θεωρηθεί απόλυτα φυσιολογική, αφού η κοινωνίες προσπαθούσαν να ισορροπήσουν και να βρουν νέους δρόμους. Γιατί, μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο,

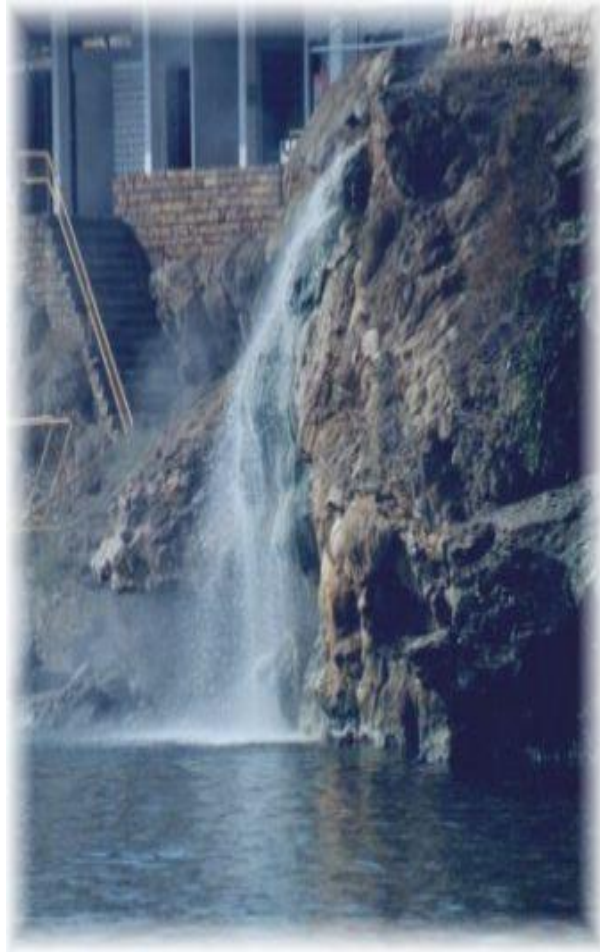

Πισίνα σύγχρονου Υδροθεραπευτηρίου.

συντελέστηκε μια ουσιαστική τομή σ' όλο τον δυτικό κόσμο. Τελειώνει οριστικά μια μεταβατική περίοδος για τους λαούς, οι οποίοι προσανατολίζονται πλέον σε ένα νέο τρόπο ζωής. Μία καινούργια αίσθηση διατρέχει τις μεγάλες λαϊκές μάζες: το όραμα για μία δημοκρατικότερη κοινωνία. Ο μοντέρνος άνθρωπος άρχισε να συνειδητοποιεί τη δυνατότητά του να ζει ελεύθερος και να διεκδικεί τα προνόμιά του.

Έτσι, από το 1955 και έπειτα παρατηρείται ένα ρεύμα τουριστικής ζήτησης, που έχει αντίκτυπο και στην ανάπτυξη του θεραπευτικού τουρισμού. Τα θεραπευτικά κέντρα και οι λουτροπόλεις, κυρίως στις χώρες που δεν δοκιμάστηκαν από την λαίλαπα του

πολέμου, όπως η Ελβετία, γνωρίζουν μία νέα δυναμική διαδικασία ανάπτυξης, τόσο στην αναβίωση ή ανακαίνιση ή επέκταση του παλιού κτιριακού δυναμικού, όσο και στη δημιουργία νέων κέντρων. Στον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό των νέων λουτρικών εγκαταστάσεων λαμβάνονται υπόψη οι σύγχρονες εξελίξεις από τη φυσιολογία του χρήστη, οι οικοδομικές και πολεοδομικές διατάξεις, οι καινούργιες λειτουργικές ανάγκες και η κτιριοδομική τεχνολογία. Παράλληλα επιχειρείται η προώθηση των επιστημονικών γνώσεων στους τομείς της ιατρικής, της

Αναβλύζουσα Ιαματική πηγή.

βαλνεολογίας, της τεχνικής γνώσης των λουτρών, της χημείας, της γεωλογίας, της φυσικής αλλά και στους κλάδους της ψυχολογίας, της κοινωνιολογίας και της οικονομίας ώστε να δημιουργηθεί ένας ελεγχόμενος μηχανισμός που να έχει τη δυνατότητα να εξελίξει με ευνοϊκούς τρόπους τα διάφορα είδη της υδροθεραπείας και να εντείνει την αλληλεπίδραση χρήστη και περιβάλλοντος. Στο πλαίσιο αυτό εγγράφεται και η πρωτοβουλία για την οργάνωση του Διεθνούς Συνδέσμου Λουτρών, του οποίου στόχος ήταν η εξάπλωση της γνώσης και της κατανόησης του γίνεσθαι των ιαματικών λουτρών στον διεθνή χώρο.

Στην Ελβετία πάλι μπορεί να αποδοθεί και η δημιουργία του περίφημου νόμου <<Περί ρευματοπαθειών>>, σύμφωνα με τον οποίο Ομοσπονδία και Καντόνια είχαν την υποχρέωση να υποστηρίξουν τις έρευνες γύρω από τις ρευματικές παθήσεις, αλλά και να εγκρίνουν επιχορηγήσεις για την κατασκευή και λειτουργία νέων εγκαταστάσεων ιαματικών λουτρών και κλινικών.

Η θέση αυτή υιοθετήθηκε και η εφαρμογή της κατά κάποιο τρόπο επισπεύσθηκε, γιατί η σύγχρονη βιομηχανική κοινωνία άρχισε να δοκιμάζεται σκληρά από τα

προβλήματα που δημιούργησε η σταδιακή διόγκωση των πόλεων με την πληθυσμιακή αύξηση. Η αλλαγή της διαβίωσης, που είναι στενά συσχετισμένη με τις αλλοιώσεις των περιβαλλοντικών συνθηκών, όπως η υπερβολική ανάπτυξη των τεχνολογικών δεδομένων, η συνεχής χρήση του αυτοκινήτου, το διαρκώς αυξανόμενο κυκλοφοριακό πρόβλημα, το καθημερινό άγχος κτλ, οδήγησε όλο και περισσότερο σε βλάβες το ψυχο-κινητικό σύστημα του ανθρώπου. Ο δείκτης της δημόσιας υγείας, παρόλη την ποιοτική αναβάθμιση της ζωής, χειροτέρευσε αισθητά. Οι ρευματικές παθήσεις αυξήθηκαν κατακόρυφα και αυτό δεν οφείλεται μόνο στη γήρανση του οργανισμού αλλά και στη κακή διατροφή και στον τρόπο ζωής. Όλα αυτά λειτούργησαν σαν μοχλοί πίεσης προς την επιστημονική θεώρηση του **Ιαματικού Τουρισμού**, ο οποίος λειτουργεί πλέον με ανθρωπιστική και κοινωνική προοπτική χωρίς να απεμπολεί και τον οικονομικό του χαρακτήρα.

Πρόκειται για τη μεγάλη περίοδο ανοικοδόμησης των λουτρικών κέντρων και λουτροπόλεων, η οποία εντάσσεται σε ένα πλαίσιο δομικών και διαρθρωτικών αλλαγών κάτω από τις ιδιόμορφες σχέσεις κράτους και ιδιωτικού τομέα.

Η αρχιτεκτονική και πολεοδομική σύλληψη των ιαματικών κέντρων και των λουτροπόλεων θα ήταν λανθασμένη, αν η οργάνωσή τους γινόταν με κριτήρια αμιγούς νοσοκομειακής περίθαλψης και μόνο, όπως λανθασμένη θα ήταν και η οργάνωσή τους ως κέντρων αναψυχής, διακοπών και σπορ.

Οι ιδιοκτήτες των υδροθεραπευτηρίων των ξενοδοχειακών μονάδων, των κλινικών αποκατάστασης, κατανόησαν ότι δεν αρκούσε πλέον η προσφορά του ιαματικού προϊόντος, αλλά χρειαζόταν η επιστημονικά θεμελιωμένη φυσική ιατρική, ταυτόχρονα με την προσφορά εκδηλώσεων αναψυχής και αναζωογόνησης των ψυχικών δυνάμεων. Έτσι, στις τελευταίες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα, η διατύπωση του νέου ιδεολογικού μοντέλου του ιαματικού τουρισμού ανατρέχει, ως ένα βαθμό, στις ρίζες της γέννησής του, δηλαδή στην αρχαία ελληνορωμαϊκή ιδέα.

Συνοψίζοντας μπορεί να υποστηρίξει κανείς ότι στους χώρους των λουτρικών εγκαταστάσεων επιδιώκεται η αναζωογόνηση των βιολογικών και των ψυχικών λειτουργιών του ανθρώπινου οργανισμού μέσω μιας πολύπλοκης άσκησης λειτουργιών.

1.9 Κτίρια ιστορικού ενδιαφέροντος σε ιαματικές λουτρικές

Εγκαταστάσεις του Βορειοελλαδικού χώρου.

Τα λιγιστά κτίρια που διασώθηκαν από την αρχαιότητα ως τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, είναι ενδεικτικά και δεν βοηθούν στην απόκτηση συνολικής διαχρονικής εικόνας. Σε συνδυασμό όμως με σχετικές γραπτές και αρχαιολογικές μαρτυρίες δείχνουν καθαρά τη στενή πολιτιστική σχέση που είχαν προηγούμενες κοινωνίες με τα φυσικά ιαματικά στοιχεία, η οποία αρχικά αναπτύσσεται στα πλαίσια της αρχαίγονης θεραπευτικής λατρείας και σταδιακά προσλαμβάνει περισσότερα στοιχεία, άλλων κοινωνικών εκδηλώσεων όπως η αναψυχή, το εμπόριο, η ανταλλαγή ιδεών κ.α, ανάλογα με τα γενικά χαρακτηριστικά κάθε εποχής. Επομένως, ανάλογο ενδιαφέρον με τα αμιγή θεραπευτικά κτίρια παρουσιάζουν και οι εγκαταστάσεις που εξυπηρετούσαν τις δευτερογενείς αυτές ανάγκες, οι απαραίτητοι χώροι περιοδικής διαμονής των λουόμενων καθώς επίσης και η συνολική οργάνωση του φυσικού και τεχνητού περιβάλλοντος γύρω από τις πηγές.

Η υπαίθρια λουτροθεραπεία, στο φυσικό της περιβάλλον, επιζεί ως τις μέρες μας. Ο τρόπος με τον οποίο λειτουργεί θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως αρχέγονος παράλληλη την προστασία κάποιων συμπληρωματικών εγκαταστάσεων που εξυπηρετούν κυρίων την βραχύχρονη διαμονή. Οι λουόμενοι καλύπτονται από τη θέα των υπολοίπων άλλοτε με τη φυσική βλάστηση που περιβάλλει τους χώρους λουτροθεραπείας, άλλοτε με πρόχειρα πετάσματα και άλλοτε είναι υποχρεωμένοι να προστατεύονται με ελαφρύ ρουχισμό.

Οι περιπτώσεις αυτές απαντούν σε παραθαλάσσιες και παραλίμνιες περιοχές, δίπλα σε ποτάμια, σε φυσικές σπηλιές καθώς και σε υπαίθριους χώρους όπου διοχετεύονται ή αναβλύζουν ιαματικά νερά. Χαρακτηριστικές είναι οι περιπτώσεις στις πηγές του Καϊάφα, στον Τρύφο, στα Καβάσιλα, στην Πικρολίμνη, στο Βρωμονέρι.

Στην ίδια περίπτωση εντάσσεται η λασποθεραπεία που γίνεται στην περιοχή των Κρηνίδων, δύο χιλιόμετρα νότια του αρχαιολογικού χώρου των Φιλίππων. Νοτιοανατολικά του χώρου της λάσπης έχει διασωθεί θωλοσκεπές τετράγωνο κτίριο, μικρών διαστάσεων με καθαρό νερό που αναβλύζει από τον πυθμένα. Ο αρχικός προορισμός του μικρού αυτού κτιρίου δεν είναι γνωστός. Σήμερα χρησιμοποιείται ως υποτυπώδες παρεκκλήσι. Η πιθανότητα να αποτελούσε χώρο λουτροθεραπείας αν και είναι μικρή δεν μπορεί να αποκλειστεί εντελώς. Τα τυπολογικά χαρακτηριστικά του κελύφους δεν διαφέρουν από εκείνα των ιαματικών λουτρών. Λογικότερο είναι να

θεωρήσουμε το κτίριο αυτό ως κλειστή δεξαμενή, οργανωμένη έτσι, ώστε να διατηρείται καθαρό το απαραίτητο νερό για το ξέβγαλμα μετά το λασπόλουτρο. Η άντληση του νερού με κουβάδες και η μεταφορά του κοντά στον χρήστη, σε κατάλληλη θέση, αποτελούσαν απαραίτητες προϋποθέσεις για τη σωστή λειτουργία του χώρου ως δεξαμενής που σε τελευταία ανάλυση φαίνεται πως δεν ήταν τίποτε άλλο από ένα ρηχό πηγάδι.

Τα κτίρια των λουτρών μέσα στα οποία γίνονται οι ιαματικές λούσεις, αποτελούσαν κελύφη που οριοθετούσαν τον χώρο των λουόμενων από την εξωτερική θέα. Κυρίως όμως εξασφάλιζαν επιθυμητές συνθήκες θερμοκρασίας, υγρασίας και γενικότερα κλιματισμού. Τα περισσότερα, κτισμένα μακριά από αστικά κέντρα και προορισμένα να καλύψουν υποτυπώδες κτιριολογικό πρόγραμμα, είχαν απλή οργάνωση. Στην απλούστερή τους μορφή είναι μονόχωρα με θολωτή κάλυψη και κάτοψη ορθογώνια, τετράγωνη ή πολυγωνική. Περιβάλλουν κατά κανόνα έναν ομοιόθετο λουτήρα και σπανιότερα διαφορετικού σχήματος. Στην περίμετρο του λουτήρα υπάρχει στενός διάδρομος για την κίνηση των λουόμενων από όπου η κάθοδος γίνεται με συνεχείς αναβαθμούς, δύο ή τρεις, ανάλογα με το βάθος του πυθμένα. Στις περιπτώσεις που το βάθος είναι μεγαλύτερο δεν δημιουργούνται περιμετρικοί αναβαθμοί αλλά τοποθετούνται στενές πέτρινες σκάλες σε κατάλληλες θέσεις.

Σε λουτρά που το νερό αναβλύζει από τον πυθμένα, το επίπεδο κίνησης εκτείνεται σε όλη την περίμετρο του ομαδικού λουτήρα. Σε περιπτώσεις όμως τροφοδότησης λουτρών από πηγές που βρίσκονται σε ψηλότερη στάθμη το διάζωμα διακόπτεται στην πλευρά που καταλήγει η παροχή και στην αντίστοιχη θέση ή λίγο ψηλότερα τοποθετούνται οι κρουνοί. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της πρώτης κατηγορίας αποτελεί ο εγκαταλειμμένος λουτήρας της Θέρμης στο ανατολικό άκρο της λουτρόπολης. Στη δεύτερη περίπτωση εντάσσονται τα λουτρά του Αγγίστρου και των Ελευθερών.

Τα δύο τελευταία ιαματικά λουτρά παρουσιάζουν ένα κοινό χαρακτηριστικό που δεν απαντά σε λουτήρες που λειτουργούν με αναβλύζοντα νερά. Στην πλευρά της αποροής, απέναντι από τους κρουνοί, σε επαφή και σε άμεση επικοινωνία με τον χώρο που περιβάλλει τον λουτήρα, υπάρχει μικρός ορθογώνιος χώρος, χαμηλού ύψους, που λειτουργούσε ως αποχωρητήριο. Η παρουσία χώρου υγιεινής δίπλα σε ομαδικό λουτήρα, δε θα πρέπει να μας ξενίζει. Ούτε βέβαια και η απουσία του από την άλλη κατηγορία λουτρών. Και στις δύο περιπτώσεις αποτελούν μάρτυρες σωστής αντιμετώπισης του όλου θέματος. Χρησιμοποιούνται κατά περίπτωση και πληρούν

πάγιες προδιαγραφές όρων υγιεινής που συμβαδίζουν με τις τεχνολογικές κατακτήσεις της εποχής τους.

Επομένως, για λόγους ευνόητους, δεν θα πρέπει να αναζητούμε αποχωρητήρια δίπλα ή σε επαφή με λουτρά που το νερό τους αναβλύζει από τον πυθμένα ή συλλέγεται από τα πλάγια όπως σε πηγάδια. Αντίθετα, στις περιπτώσεις που το νερό είναι διερχόμενο, φαίνεται λογική η αξιοποίηση της ορμητικής ροής και η χωροθέτηση των αποχωρητηρίων στη χαμηλότερη στάθμη της εκροής από όπου παρασύρονται κάθε είδους λύματα προς τη φυσική κατωφέρεια και μακριά από την ιαματική πηγή.

Τα κελύφη των ομαδικών λουτήρων στη Βόρεια Ελλάδα είναι κατασκευασμένα με παχείς αργιολιθοδομές, κτισμένες με ενισχυμένο ασβεστοκονίαμα. Συχνά, ανάμεσα στις πέτρες, παρεμβάλλονται βήσσαλα και σπάνια συνεχείς πλίνθινες ζώνες. Σε ορισμένες περιπτώσεις η αντοχή τους ενισχύεται με αφανείς ξυλοδεσίες ή εξωτερικές αντιρήδες. Η κάλυψη γίνεται με ημισφαιρικό θόλο και σπάνια με διαμήκη ημικυλινδρική καμάρα όπως στο λουτρό των θερμών Νιγρίτας, ή σκαφοειδείς θόλους όπως στη περίπτωση των επιμέρους χώρων στο λουτρό της Πρέβεζας. Οι σφαιρικοί θόλοι κτισμένοι με πλίνθους, πέτρες ή ανάμικτο υλικό εδράζονται κατευθείαν στους εξωτερικούς τοίχους και στις καλύτερες περιπτώσεις σε αβαθή τόξα, με τη μεσολάβηση λοφίων ή ημιγωνίων στις γωνίες, όπως στο λουτρό των Ελευθερών. Οι γενέσεις των τόξων βρίσκονται σε χαμηλή στάθμη και τα μέτωπά τους διαγράφονται ημικυκλικά ή με διπλή καμπυλότητα. Στις περιπτώσεις που ένας άξονας του χώρου είναι μεγαλύτερος, δημιουργούνται στις στενές πλευρές του ορθογωνίου βαθιά τόξα που προσλαμβάνουν τη μορφή ημικυλινδρικής καμάρας.

Γενικά, οι μορφές των θόλων και των τόξων, παρουσιάζουν γεωμετρική καθαρότητα παράλληλη την ισχυρή εναπόθεση αλάτων στις επιφάνειές τους. Ωστόσο, δεν λείπουν και οι περιπτώσεις των γνωστών ‘κλεψιμάτων’ στις κατασκευές, ιδιαίτερα στα σημεία όπου γίνεται η μετάβαση από τους κατακόρυφους τοίχους στα θολωτά τμήματα της ανωδομής και κυρίως σε κατασκευές που κτίζονται στον αέρα(χωρίς ξυλοτύπους).

Τα ανοίγματα στους εξωτερικούς τοίχους αποφεύγονται συστηματικά στις πηγές με θερμά νερά. Στις πηγές με χαμηλή θερμοκρασία ιαματικού νερού χρησιμοποιούνται με φειδώ. Ένα στενό παράθυρο με μορφής σχισμής είναι αρκετό για τον αερισμό του χώρου, ενώ ο φωτισμός πετυχαίνεται, όπως και στις άλλες περιπτώσεις, με φωτιστικές θυρίδες που ανοίγονται στους θόλους και κλείνουν ερμητικά με γυάλινες πλάκες. Παρόλο ότι οι θυρίδες έχουν μικρές διαστάσεις προσφέρεται διάχυτος

φωτισμός και με κάποια ποιότητα που δημιουργεί ενδιαφέρουσα ατμόσφαιρα. Οι θέσεις τους είναι μελετημένες έτσι ώστε να δημιουργούν μεταξύ τους συμμετρικές συνθέσεις με αξιολογα πλαστικά αποτελέσματα.

Η είσοδος στα ιαματικά λουτρά είναι κατά κανόνα χαμηλή και ανοίγεται σε απάνεμες πλευρές, συνήθως κοντά σε μία από τις γωνίες του λουτρού. Η αξονική τοποθέτηση της εισόδου σπανίζει στους ορθογώνιους ή τετράγωνους λουτήρες, αποτελεί όμως τον κανόνα στα περίκεντρα λουτρά.

Σε μεγαλύτερης κλίμακας λουτρά που λειτουργούν με θερμά νερά συνδυάζονται δύο χώροι με άμεση εσωτερική επικοινωνία, όπως συμβαίνει στη λουτρόπολη του Σιδηροκάστρου. Στην πρώτη λουτρόπολη οι χώροι είναι σχεδόν ισοδύναμοι με διαφορετικό όμως σχήμα. Τετράγωνος ο πρώτος, στον οποίο ανοίγεται η είσοδος, ενώ ο δεύτερος σχηματίζει εσωτερικά κανονικό οκτάγωνο. Το περίκεντρο αυτό διαμέρισμα χρησιμοποιείται σήμερα ως δεξαμενή για την τροφοδότηση του πρώτου χώρου. Η αρχική χρήση δεν μας είναι γνωστή. Οι αλληπάλληλες μετασκευές και προσθήκες έχουν αλλοιώσει το χαρακτήρα του λουτρού και απαιτείται ειδική έρευνα για πληρότερη πληροφόρηση. Δεν φαίνεται πιθανή η διάκριση των δύο χώρων, που παλιότερα συγχέονται μεταξύ τους, σε χώρο αναμονής και λούσης, όπως θα περίμενε κανείς λαμβάνοντας υπόψη τα κοινά βυζαντινά και μουσουλμανικά λουτρά. Εξάλλου, από τον τετράγωνο χώρο, που θα ταίριαζε για αναμονή, απουσιάζουν τα απαραίτητα ανοίγματα εξαερισμού, τα οποία αποτελούν κανόνα σε αστικά λουτρά καθημερινής χρήσης. Πιθανότερο, φαίνεται να λειτουργούσαν ως δύο ανεξάρτητοι ομαδικοί λουτήρες, με ξεχωριστή αποροή, εξασφαλίζοντας διαφορετικές συνθήκες κλιματισμού, με ζεστότερο και υγρότερο τον περίκεντρο χώρο που ήταν χαμηλότερος. Παράλληλα, ο ενδότερος χώρος θα μπορούσε να χρησιμοποιείται και για εφίδρωση.

Πρόβλεψη ιδιαίτερου χώρου εφίδρωσης απαντά στο δίχωρο ιαματικό λουτρό της λουτρόπολης του Σιδηροκάστρου, όπου όμως καταλαμβάνει το ένα τρίτο του συνολικού εμβαδού και έχει ύψος πολύ μικρότερο από ότι ο τετράγωνος χώρος που προηγείται και περιβάλλει έναν οκταγωνικό ομαδικό λουτήρα. Το σχήμα του χώρου εφίδρωσης είναι ορθογωνικό και καλύπτεται με ημισφαιρικό θόλο στο κεντρικό τμήμα και ημικυλινδρικές καμάρες στα δύο άκρα. Στην κάθε στενή πλευρά της κεραίας υπάρχει φαρδύ κτιστό έδρανο που καταλαμβάνει όλο το πλάτος, στοιχείο χρήσιμο για την ανάπαυση των λουόμενων στη διάρκεια της εφίδρωσης.

Το ιαματικό νερό του Σιδηροκάστρου είναι διερχόμενο , όπως στο Άγγιστρο και στις Ελευθερές. Δεν γνωρίζουμε αν στην πορεία της εκροής υπήρχε και εδώ αποχωρητήριο σε άμεση επικοινωνία με τον χώρο του ομαδικού λουτήρα. Ωστόσο θα ήταν εύλογο να αναζητήσουμε έναν ειδικό χώρο υγιεινής αριστερά της εισόδου όπου η τοιχοποιία φαίνεται διαταραγμένη και υπάρχουν σαφείς ενδείξεις μεταγενέστερης επέμβασης.

Παράλληλη χρήση ιαματικής λούσης και εφίδρωσης στον ίδιο ενιαίο χώρο διαπιστώνεται στο λουτρό του Αγγίστρου. Ίσως αυτός είναι ο κυριότερος λόγος που το σχήμα του είναι ορθογωνικό. Το κεντρικό τμήμα, όπου βρίσκεται ο τετράγωνος βαθύς λουτήρας, καλύπτεται με ημισφαίριο, ενώ στις στενές πλευρές του ορθογωνίου, που καλύπτονται με ημικυλινδρικές καμάρες, διαμορφώνονται βατοί χώροι με έδρανο στην πλευρά που βρίσκεται απέναντι από την είσοδο. Οι κατάλληλες αυλακώσεις που υπάρχουν τόσο στο έδρανο όσο και στον βατό διάδρομο αποτελούν μάρτυρες μιας καλής εποχής που οι τεχνίτες ασχολούνται με τις απαραίτητες κατασκευαστικές λεπτομέρειες.

Ένα ακόμη κοινό στοιχείο που διαπιστώνεται ανάμεσα στο δίχωρο λουτρό του Σιδηροκάστρου και στο μονόχωρο του Αγγίστρου είναι η έλλειψη των μικρών εκείνων κόγχων με τις οποίες πλουτίζονται οι εσωτερικές εκείνες επιφάνειες των τοίχων σε άλλα λουτρά, όπως και στους δύο παλιότερους λουτήρες της Θέρμης, στο μεγάλο οκτάγωνο λουτρό της Νέας Απολλωνίας, στον πρώτο από τους δύο χώρους του Λαγκαδά και στις Ελευθερές. Στις μικρές αυτές κόγχες θα πρέπει να θεωρήσουμε ότι εναπόθεταν οι λουόμενοι τα λουτρικά τους αντικείμενα, κυρίως πετσέτες για το στέγνωμα και κάποιο στοιχειώδη ρουχισμό που χρησιμοποιούσαν για λόγους προστασίας από την αλλαγή του περιβάλλοντος και τη θέα της γύμνιας τους πριν και μετά τη λούση.

Εύλογο θα ήταν να αναρωτηθεί κανείς για την απουσία παρόμοιων κογχών από τα λουτρά του Αγγίστρου, του Σιδηροκάστρου και του οκτάγωνου χώρου του Λαγκαδά. Οφείλουμε όμως να λάβουμε υπόψη τις συνθήκες υγρασίας που επικρατούν σε αυτές τις περιπτώσεις εξαιτίας της υψηλής θερμοκρασίας και των υδρατμών που δημιουργούνται. Η εναπόθεση ειδών ρουχισμού σε χώρους με χαμηλή θερμοκρασία όπως στη Θέρμη είναι όχι μόνο εφικτή αλλά και πρόσφορη. Αντίθετα, σε λουτρό με υψηλές θερμοκρασίες, όπως αυτά που προαναφέρθηκαν, η φύλαξή τους μέσα στο χώρο της λούσης, δεν είχε κανένα νόημα, αφού δεν εξασφαλιζόταν η απαραίτητη στεγνότητα.

Στα λουτρά με υψηλές θερμοκρασίες που εξακολουθούν να λειτουργούν, υπάρχουν σήμερα κλειστοί προθάλαμοι οι οποίοι όμως αποτελούν μεταγενέστερες προσθήκες. Για την αρχική εξυπηρέτηση αυτής της ανάγκης, θα πρέπει να υποθέσουμε ότι υπήρχαν κάποιοι απλοί χώροι οργανωμένοι με ελαφριές κατασκευές. Στην περίπτωση αυτή απαραίτητη ήταν και η παρουσία κάποιων υπαλλήλων ενός άνδρα και μίας γυναίκας για κάθε λουτρό, οι γνωστοί από τις βυζαντινές πηγές ως ‘καψάριοι’ που ενελλάσσονται σύμφωνα με το πρόγραμμα.

Δίδυμα ιαματικά λουτρά που θα εξυπηρετούσαν ταυτόχρονα άνδρες και γυναίκες, σε εφαπτόμενους δηλαδή χώρους με ξεχωριστή είσοδο δεν εντοπίστηκαν στον Βορειοελλαδικό χώρο. Εξάλλου μια τέτοια ανάγκη παρουσιάζεται μόνο σε περιόδους αιχμής και θα μπορούσε να καλυφθεί με ανεξάρτητες και απομακρυσμένες μονάδες. Ωστόσο η παρουσία περισσότερων λουτήρων στην ίδια λουτρόπολη δεν θα πρέπει να σχετιστεί με τη διάκριση των φίλων αλλά του δόγματος ή με τις διαφορετικές ιδιότητες των πηγών.

Οι ατομικοί λουτήρες άρχισαν να προτιμούνται από το ευρύ κοινό για τις ιαματικές τους λούσεις από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα γεγονός που οδήγησε στη δημιουργία εκτεταμένων υδροθεραπευτηρίων. Η περίπτωση ενός ατομικού λουτήρα που υπάρχει ΒΔ του ομαδικού στο Άγγιστρο παρόλο που είναι κτισμένο με τοιχοποιία παραδοσιακού τύπου είναι αμφίβολο αν ξεπερνά τα εκατό χρόνια ζωής. Ωστόσο η παρουσία του δικαιώνεται γιατί μπορούν να τον χρησιμοποιούν άτομα με ειδικές ανάγκες, δεδομένου ότι η θερμοκρασία του νερού είναι χαμηλότερη και το βάθος σχετικά μικρό κατάλληλο για ύπτια ή καθιστή χρήση. Στην κατηγορία των ατομικών λουτήρων θα μπορούσαμε να εντάξουμε και το νεοτερικό λουτρό της Αγίας Βαρβάρας Σερρών, όπου μία σειρά εφαπτόμενων χώρων φιλοξενούν διαφορετικές λειτουργίες που συνδυάζουν λατρεία, χώρο διαμονής και λουτροθεραπεία.

Τέλος οφείλουμε να αναφερθούμε και στη σπάνια περίπτωση που το ιαματικό νερό τυχαίνει να αναβλύζει ή να εκρέει σε κάποια θέση μέσα σε αστικό περιβάλλον ή στα όρια ενός οικισμού όπως συμβαίνει στην Πρέβεζα. Τα λουτρά αυτής της κατηγορίας χρησιμοποιούνται βέβαια για ιαματικούς σκοπούς, ταυτόχρονα όμως εξυπηρετούσαν τους ντόπιους, σε όλη τη διάρκεια του χρόνου, για τις κοινές λούσεις των κατοίκων της πόλης. Έτσι, η οργάνωσή τους παρουσιάζει μεγαλύτερη συγγένεια με τα δημόσια αστικά λουτρά παρά με τα ιαματικά.

Στην περίπτωση του ιαματικού λουτρού της Πρέβεζας, υπάρχει η γνωστή αλληλουχία των χώρων ενός κοινού λουτρού, με προθάλαμο, γλιάρο και ζεστό ή

ενδότερο χώρο και επιπλέον υπάρχουν δύο ατομικοί λουτήρες που συνδέονται με τον προθάλαμο. Το νερό διοχετεύονταν με σωληνώσεις και αντλούνταν από βαθύ πηγάδι που υπάρχει στη βόρεια πλευρά.

Οι αντιλήψεις που επικράτησαν από τα τέλη του περασμένου αιώνα, αναφορικά με τον τρόπο λειτουργίας των ιαματικών λουτρών, αποτέλεσαν αφορμή για αναδιάρθρωση των παλιότερων κτιρίων με εσωτερικές αλλαγές και εξωτερικές προσθήκες που κατά κανόνα περιλαμβάνουν μεγαλύτερη έκταση από ότι ο βασικός πυρήνας. Οι χώροι εισόδου και διαμονής, τα αποδυτήρια, τα αναπαυτήρια, οι ατομικοί λουτήρες και οι χώροι υγιεινής θεωρήθηκαν ως απαραίτητα και αναπόσπαστα λειτουργικά στοιχεία ενός σύγχρονου θεραπευτήριου με αποτέλεσμα την υποβάθμιση των αρχικών πυρήνων.

Χαρακτηριστικό ιαματικό λουτρό της μεταβατικής αυτής περιόδου για την Βόρεια Ελλάδα, αποτελεί το μεγάλο περίκεντρο κτίριο της λουτρόπολης στη Θέρμη. Ο κυκλικός ομαδικός λουτήρας στο κέντρο περιβάλλεται από κιονοστοιχία που σχηματίζει κανονικό οκτάγωνο και στηρίζει τον μεγάλο θόλο. Στην περιφέρεια που στεγάζεται με χαμηλή επικλινή στέγη, διατάσσονται χώροι για απόδυση και ανάπαυση, οι οποίοι διακόπτονται στη δυτική πλευρά του οκταγώνου για να πάρουν τη θέση τους οι χώροι υγιεινής. Στην ανατολική πλευρά όπου βρίσκεται η είσοδος, συνέχεια ορθογώνιος χώρος αναμονής.

Το σύνθετο αυτό περίκεντρο λουτρό της Θέρμης εκτός από το τυπολογικό και μορφολογικό ενδιαφέρον που παρουσιάζει, έχει και ιστορική αξία, διότι αποτελεί ένα από τα πρώτα κτίρια στη Βόρεια Ελλάδα όπου γίνεται χρήση οπλισμένου σκυροδέματος. Διασώζει ακόμη μοναδικά στο είδος τους ξυστά στην εξωτερική επιφάνεια του θόλου, αποδοσμένα πάνω σε πατητή τσιμεντοκονία. Όλα αυτά τα τυπολογικά, μορφολογικά, διακοσμητικά και τεχνικά στοιχεία συνταιριασμένα σε ένα κτίριο που συνδυάζει την παράδοση με τις σύγχρονες αντιλήψεις και την προωθημένη για την εποχή της τεχνολογία, κατατάσσουν το επίκεντρο λουτρό της Θέρμης ανάμεσα στα σημαντικότερα χρηστικά κτίρια της εποχής του.

Γίνεται φανερό πως η λουτρόπολη της Θέρμης, έτσι όπως ήταν κοντά στη Θεσσαλονίκη, είχε το προβάδισμα στις νέες τάσεις και αυτό διαπιστώνεται από μία ακόμη μονάδα που βρίσκεται σε ερειπιώδη κατάσταση, στο δυτικό άκρο της λουτρόπολης. Σώζονται ακόμη στις θέσεις του έξι ατομικοί μαρμάρινοι λουτήρες διαταγμένοι σε δύο σειρές, συμμετρικά ως προς έναν διάδρομο που κατέληγε σε μονόχωρο ομαδικό λουτήρα, ο οποίος λειτουργεί σήμερα με άλλα όμως προκτίσματα.

Η ίδια λουτρόπολη διασώζει ακόμη παλιές κρήνες και τμήματα από τις πτέρυγες ενός περικλειστού χώρου διαμονής, ο οποίος αναφέρεται ως 'χάνι' σε συνοδευτικό σκαρίφημα εγγράφου που υπάρχει στο αρχαίο του Δήμου Θεσσαλονίκης. Παρά τις μεταγενέστερες επεμβάσεις που έχει υποστεί, παλιότερες φάσεις του κτιρίου που αναγνωρίζονται εύκολα, διατηρούν μνήμες από τις δόξες μίας καλής εποχής πριν από τα τέλη του περασμένου αιώνα.

Παρόμοιο κτίσμα με το 'χάνι' της Θέρμης δεν εντοπίστηκε προς το παρόν σε άλλη λουτρόπολη της βόρειας Ελλάδας. Για τις ανάγκες διαμονής πριν ακόμη αρχίσουν να κτίζονται τα μεγάλα ξενοδοχεία του μεσοπολέμου, είχε εφαρμοστεί ένας απλός τύπος μακρόστενου κτιρίου με δύο σειρές δωμάτια και ελαφρά υπερυψωμένο το υπαίθριο πρόσθιο τμήμα της. Τέτοιου είδους κτίρια διατηρούνται ακόμη στη λουτρόπολη του Σιδηροκάστρου και αποτελούν ίσως μοναδικούς μάρτυρες του είδους τους ενώ ένα παρόμοιο, που υπήρχε ως πρόσφατα στα ιαματικά λουτρά της Κεσσάνης κατεδαφίστηκε από απερισκεψία παρόλες τις συστάσεις για αξιοποίησή του.

Τα κτίρια των λουτροπόλεων που κατασκευάστηκαν στη περίοδο του μεσοπολέμου, σε μια εποχή που ο θερμαλισμός γνώριζε μεγάλες δόξες, παρουσιάζουν ξεχωριστό ενδιαφέρον, όπως επίσης και εκείνα που κτίστηκαν στις αρχές του αιώνα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

«ΙΑΜΑΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ»

2.1 Κοινωνικές και οικονομικές παράμετροι του θεραπευτικού τουρισμού.

Το θέμα της διαμόρφωσης της κρατικής πολιτικής για το Θεραπευτικό τουρισμό και την αναψυχή, μέσα στα πλαίσια ενός συνεκτικού προγραμματισμού είναι πρωταρχικής σημασίας και πρέπει να γίνεται με επίγνωση των αιτιών και των σχέσεων που συνδέονται με αυτή έχοντας πάντα υπόψη την αρμόζουσα μεθοδολογία. Το πρώτο, σημαίνει ότι η πολιτική για το θεραπευτικό τουρισμό και την αναψυχή, πρέπει να αντιμετωπίζεται ως αναπόσπαστο μέρος της κοινωνικής, οικονομικής και πολιτιστικής ζωής της κοινωνίας και το δεύτερο, ότι ο σχεδιασμός τους πρέπει να είναι ενσωματωμένος στο γενικότερο προγραμματισμό/σχεδιασμό, σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο.

Ο ρόλος που παίζει το κράτος- είτε άμεσα, είτε μέσω δημόσιων υπηρεσιών ή περιφερειακών και τοπικών αρχών- ποικίλει ανάλογα με τις συνθήκες που επικρατούν στη κάθε χώρα. Παράγοντες όπως το πολιτικό σύστημα διακυβέρνησης, η κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη της χώρας και η σχετική σημασία του Θεραπευτικού τουρισμού για την οικονομία καθώς και ο βαθμός ανάπτυξής του, είναι όλοι καθοριστικοί άξονες για την έκταση της κρατικής επέμβασης. Ωστόσο, ανεξάρτητα από το μέγεθος της επέμβασης, αυτή πρέπει να αποτελεί έκφραση ενός συνεκτικού, φυσικού, οικονομικού και κοινωνικού προγράμματος.

Εκτιμήσεις και αξιολογήσεις, που μπορεί να καθορίσουν το βαθμό της επέμβασής, μπορούν να γίνουν στους εξής κυριότερους τομείς του Θεραπευτικού τουρισμού:

Α)Στις εγκαταστάσεις διαμονής και θεραπείας, που συνήθως αποτελούν ένα μεγάλο ποσοστό των συνολικών επενδύσεων μιας χώρας για το γενικό και ειδικό τουρισμό, της απασχόλησης και σε γενικές γραμμές, της οικονομικής δραστηριότητας που παράγει ο τουρισμός.

Β)Στην κινητικότητα θεραπευτικών τουριστικών ρευμάτων, μέσα στην ίδια τη χώρα και ανάμεσα στη χώρα που παράγει και στη χώρα που δέχεται της τουριστικές μετακινήσεις(όταν απαιτούνται μακρινές μετακινήσεις ή και μεγάλα έξοδα για τη μετακίνηση)

Γ)Στη γενική και ειδική παραγωγή στελεχών, τεχνική τουριστική εκπαίδευση(διοικητική, διαχειριστική), θεραπευτική τουριστική εκπαίδευση.

Για τον κρατικό προγραμματισμό σε όλους αυτούς τους τομείς είναι απαραίτητο να υπάρχει αξιολόγηση στο στάδιο των αναπτυξιακών προτάσεων. Η αξιολόγηση αυτή μπορεί να γίνει σε διάφορα επίπεδα με βάση ποικίλα κριτήρια. Σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο οι αποφάσεις είναι προϊόντα πιο πολύπλοκων διεργασιών, καθώς πρέπει να ληφθούν υπόψη οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις και τα ευρύτερα κοινωνικά και οικονομικά αποτελέσματα πάνω στην ανάπτυξη της χώρας. Τα τελευταία περιλαμβάνουν τα αποτελέσματα του Θεραπευτικού τουρισμού που, σε περιφερειακό επίπεδο, μπορούν να αποφέρουν ικανοποιητικά εισοδήματα σε σύγκριση με εναλλακτικές μορφές ανάπτυξης από άλλους τομείς της οικονομίας.

Σε τοπικό επίπεδο, οι αποφάσεις θα μπορούσαν να παίρνονται επί τόπου χωρίς την χρονοβόρα προσπέλαση προς τις κεντρικές υπηρεσίες. Η Τοπική Αυτοδιοίκηση είναι σε θέση, σαν πολιτικός και διοικητικός θεσμός, να αξιολογήσει αναπτυξιακές προτάσεις στη βάση πάντοτε της σύμμετρης και ισόρροπης ανάπτυξης, που θα έχει ως στόχο όχι μόνο την ικανοποίηση θεραπευτικών τουριστικών αναγκών και αναψυχής των ντόπιων κατοίκων αλλά και αυτών σε ευρύτερες περιοχές της χώρας, με την προϋπόθεση βέβαια της ενσωμάτωσης όλων των αναπτυξιακών προτάσεων του θεραπευτικού τουρισμού στον κρατικό γενικό αναπτυξιακό προγραμματισμό.

Η σημασία της ενσωμάτωσης αυτής, στο σύνολο της οικονομίας, είναι μεγάλη, γι' αυτό κρίνεται σκόπιμο να ανιχνευθούν και να αξιολογηθούν τα αποτελέσματά της μέσα στα πλαίσια μιας απλουστευμένης δομής, με τη λογική του κόστους και του οφέλους. Ως εκ τούτου, ιδιαίτερη σημασία έχει το θέμα για τις τοπικές οικονομίες, μια και η ζήτηση για θεραπευτικό τουρισμό, επέδρασε στις αποφάσεις για τους διάφορους τομείς της υποδομής.

Τα κύρια προβλήματα που παρατηρούνται στην εφαρμογή των μορφών αξιολόγησης είναι:

-η σύγκριση αξιών στο επίπεδο του κόστους και του οφέλους που είναι οικονομικά μετρήσιμες και αυτών που είναι ποιοτικά μετρήσιμες. Οι τελευταίες είναι συνήθως οι σημαντικότερες για το σχεδιασμό της θεραπευτικής τουριστικής ανάπτυξης.

-ο συνυπολογισμός του κόστους και του οφέλους που δεν μπορούν να εκφραστούν με μετρήσιμες οικονομικές αξίες(ακόμα και στο επίπεδο του καθορισμού, του κατά πόσο είναι εφικτές οι συγκεκριμένες μορφές ανάπτυξης. Και εδώ η αβεβαιότητα για κάθε εναλλακτική πρόταση δεν μπορεί να μετρηθεί εύκολα.)

-η αναγνώριση των στόχων των κριτηρίων και των επιδιώξεων και η αξιολογική τους κατάταξη.

Είναι γνωστό ότι ένα συγκεκριμένο τρόπο έρευνας αποτελεί η ανάλυση κόστους και οφέλους, σε συνδυασμό με τις συγκριτικές αναλύσεις.

Οι συγκριτικές αναλύσεις, για να καθορίσουν σωστά το αποτέλεσμα κάθε εναλλακτικής πρότασης, πρέπει να επεκτείνονται πάνω σε διάφορες κοινωνικές ομάδες, χρησιμοποιώντας ένα πρόγραμμα εξισορρόπησης. Στην περίπτωση δημοσίων προγραμμάτων ευρείας κλίμακας ή προγραμμάτων που είναι δύσκολο να συγκριθούν και τα οποία μπορούν να έχουν σημαντικές επιπτώσεις πάνω στην περιοχή ή την τοπική κοινωνία, η προσέγγιση πρέπει να βασίζεται σε μία εκτενή και λεπτομερειακή καταγραφή και ανάλυση των διαφόρων συνηστωσών του κόστους και του οφέλους.

Στη σύγκριση επίσης των εναλλακτικών προτάσεων πρέπει να δίνεται ιδιαίτερη σημασία στα κοινωνικά οφέλη, τα οποία σε κάθε περίπτωση πρέπει να είναι καλυμμένα. Ο σωστά προγραμματισμένος κρατικός σχεδιασμός της θεραπευτικής τουριστικής ανάπτυξης μπορεί να συμβάλει κατά πολύ στο σημείο αυτό, καθώς μεταφέρει στους τοπικούς φορείς της ανάπτυξης και μεγάλο μέρος από οικονομικά οφέλη. Βέβαια στην περίπτωση αυτή πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή, επειδή κάθε κοινωνικό σύνολο δεν μπορεί να είναι ομοιογενές και οι διάφορες ομάδες που το αποτελούν, προβάλλουν σίγουρα διαφορετικές απόψεις. Τα κέρδη επίσης και τα οφέλη δεν είναι για παράδειγμα ίδια για όλους τους ντόπιους που συμμετέχουν στην τουριστική ανάπτυξη, γι' αυτό είναι απαραίτητος ο υπολογισμός μίας εξισορρόπησης των διαφόρων αυτών συμφερόντων. Σ' αυτό σημαντικά θα βοηθούσε η σύνταξη ενός μητρώου στόχων-επιτεύξεων, το οποίο θα εξασφάλιζε, σε έστω εναλλακτική προσέγγιση, την ικανοποίηση της επιθυμητής ανάπτυξης στη φάση του σχεδιασμού. Η εκτίμηση των εναλλακτικών προτάσεων μπορεί να γίνει στο επίπεδο των επιτευκτών στόχων, γεγονός που επιτρέπει τη διαμόρφωση κάποιας στρατηγικής, προοδευτικά και σε σύγκριση με τις καθορισμένες μακροπρόθεσμες επιδιώξεις.

Η αναγνώριση της πιο κερδοφόρας αναπτυξιακής πρότασης ανάμεσα σε διάφορες εναλλακτικές, γίνεται συνήθως με την εφαρμογή των συμβατικών εμπορικών κριτηρίων του κόστους και του κέρδους και της απόσβεσης του αρχικού κεφαλαίου. Αυτός ο τρόπος οικονομικής αξιολόγησης, επιτρέπει τον καθορισμό, του κατά πόσο είναι εφικτά τα διάφορα εναλλακτικά σχέδια, με την πρόβλεψη της ροής των εσόδων και των εξόδων- σ' αυτά συμπεριλαμβάνονται και οι φόροι και οι επιδοτήσεις-ανά χρονική περίοδο για κάθε προτεινόμενη επένδυση, ώστε να υπολογιστούν χρονικά οι ανάγκες σε σταθερά κεφάλαια κίνησης.

Η πετυχημένη λειτουργία ενός λουτρικού θέρετρου, προϋποθέτει την ολοκλήρωση όλων των αναγκαίων εγκαταστάσεων και όλων των βοηθητικών υπηρεσιών, ενώ η αξιολόγηση ενός προγραμματισμένου έργου πρέπει να γίνεται με βάση τις συνθήκες κάτω από τις οποίες είναι εφικτές οι επιμέρους εγκαταστάσεις. Συχνά αυτό περιλαμβάνει όχι μόνο θέματα κόστους αλλά και θέματα κατάλληλου συγχρονισμού, αφού οι διάφορες κτιριακές ενότητες προγραμματίζονται να πραγματοποιηθούν σε φάσεις.

Η κατευθυντική κρατική επέμβαση, που όπως αναφέρθηκε κρίνεται απόλυτα απαραίτητη, μπορεί να γίνει οικονομικά επιτυχής αν πλαισιωθεί ο Θεραπευτικός τουρισμός με την οργανωμένη αναψυχή, τις αθλητικές και τις πολιτιστικές δραστηριότητες και παράλληλα επιτευχθεί η επιμήκυνση της θεραπευτικής τουριστικής περιόδου. Χρησιμοποιώντας δε ένα σημαντικό εργαλείο του Τουριστικού Μάρκετινγκ, την οργανωμένη διαφήμιση, μπορεί να προσελκυστούν επενδυτές για δημιουργία εγκαταστάσεων παραχείμασης.

Αναφορικά με τον Ελληνικό κρατικό προγραμματισμό του Θεραπευτικού τουρισμού στο σχεδιασμό νέων θεραπευτικών θερέτρων, δεν χρησιμοποιούνται πλήρεις οικονομικές προσεγγίσεις, γιατί υπάρχει πλημμελής στατιστική παρακολούθηση και έλλειψη στην έρευνα κινήτρων, τόσο για τους Έλληνες χρήστες, όσο και για αυτούς τους λίγους που έρχονται από τις γειτονικές χώρες. Ο κρατικός προγραμματισμός δεν έχει δημιουργήσει ακόμα τις κατάλληλες προϋποθέσεις για τη λειτουργία ερευνητικών τομέων, που να καταγράφουν και να μελετούν τα ξένα πρότυπα έτσι ώστε, έχοντας υπόψη τις επικρατούσες συνθήκες στον ελληνικό χώρο, να είναι σε θέση να οργανώσουν το νέο μοντέλο του ελληνικού θεραπευτικού τουρισμού.

Έτσι στις περισσότερες περιπτώσεις σχεδιασμού νέων ελληνικών λουτρικών εγκαταστάσεων, υιοθετείται μια απλούστερη προσέγγιση του προβλήματος, που βασίζεται σε μια μετρήσιμη ανάλυση των κριτηρίων που μπορούν να συνεκτιμηθούν. Μια περιγραφική δηλαδή έκφραση των προβλέψιμων κοινωνικών και περιβαλλοντικών αποτελεσμάτων πάνω στις κύριες ομάδες ενδιαφερόμενων και μια σύγκριση των κινδύνων που εμπεριέχει η κάθε εναλλακτική πρόταση που σχεδιάζεται. Το μητρώο των στόχων-επιτεύξεων του Θεραπευτικού τουρισμού-έχει μεγαλύτερη σημασία στον περιφερειακό και εθνικό σχεδιασμό, γιατί μόνο με αυτό τον τρόπο μπορούν να υπολογίζονται οι επιπτώσεις της ανάπτυξης σε σχέση με την

στρατηγική του γενικού τουριστικού σχεδιασμού και τις μακροπρόθεσμες επιδιώξεις του.

Ένας φορέας που έχει αρχίσει να ασχολείται συστηματικά με το γεωλογικό, ιατρικό, αρχιτεκτονικό-πολεοδομικό και οικονομικό πρόβλημα του θεραπευτικού τουρισμού, είναι ο Σύνδεσμος Δήμων και Κοινοτήτων Ιαματικών Πηγών Ελλάδας με ερευνητικά-εκπαιδευτικά προγράμματα που έχει οργανώσει.

Μέσα από αυτά αναζητούνται εκείνοι οι μηχανισμοί που θα δώσουν τη δυνατότητα στην Τοπική Αυτοδιοίκηση να αναλάβει, στα πλαίσια του γενικού κρατικού προγραμματισμού, την χάραξη και τον συντονισμό της πραγμάτωσης των κέντρων λουτρικής θεραπείας και αναψυχής, φροντίζοντας έτσι, όχι μόνο για την σωματική και ψυχική υγεία των χρηστών, αλλά και για την άνοδο του βιοτικού επιπέδου των κατοίκων.

2.2 Κοινωνικές και αναπτυξιακές παράμετροι του προγράμματος κατάρτισης που εφαρμόζει η ιατρική ομάδα του Σ. Δ. Κ. Ι. Π. Ε.

Η κοινωνική και αναπτυξιακή προσέγγιση κάθε θέματος αλλά και ειδικά αυτού των Θερμομεταλλικών νερών επιδέχεται πολλές επιλογές που συγχρόνως αποτελούν το δυσκολότερο σημείο.

Εάν εστιάσουμε το αντικείμενο ότι είναι ο Θεραπευτικός τουρισμός θα έχουμε μια σειρά επιλογών.

Εάν εστιάσουμε πως είναι μια δυνατότητα επικοινωνίας με μεταφορά ειδικού πληθυσμού και κυρίως από την αστική περιοχή προς την επαρχία-έστω για μικρή περίοδο-θα έχει δυνατότητα αξιολόγησης με άλλες επιλογές.

Εάν τέλος εστιάσουμε το ενδιαφέρον ότι είναι μια δυνατότητα ανάπτυξης επιχειρηματικής δραστηριότητας στα πλαίσια της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, θα έχει άλλες αξίες και επιλογές.

Ασφαλώς η κοινωνική και αναπτυξιακή πτυχή του θέματος αυτού είναι και οι τρεις επιμέρους στόχοι που τέθηκαν σαν ερωτηματικά και οπωσδήποτε όχι μόνο αυτοί.

Από την ιατρική ομάδα ήταν φυσικό να έχει πρώτη επιλογή η κοινωνική πτυχή, αφού όλοι θα δεχτούμε πως η Ιατρική είναι ανθρωποκεντρική επιστήμη. Κάθε τέτοια πτυχή ακόμη και κοινωνική αν διαχωριστεί από την αναπτυξιακή διατρέχει τον κίνδυνο να μην υλοποιηθεί. Τούτο γιατί η αναπτυξιακή σκέψη είναι στενά συνδεδεμένη με την οικονομική αντίληψη από την οποία δεν είναι δυνατόν να διαχωριστεί καμία δραστηριότητα. Επομένως η ιατρική ομάδα στις κοινωνικές της σκέψεις και προσεγγίσεις πάντα εισήγαγε την έννοια της ανάπτυξης και την συνεξέταζε κατά το δυνατόν. Η συνεξέταση αυτή υπηρέτησε μια ακόμα αναγκαιότητα. Οι νέοι επιστήμονες δεν είναι εξοικειωμένοι με την έννοια του κόστους κάθε ενέργειας και την τεχνική να εκτιμάς τα μεγέθη που καθορίζουν οικονομικοτεχνικά μια επιχειρηματική δραστηριότητα έστω με έντονο τον κοινωνικό χαρακτήρα. Την τέχνη αυτή, όσο μπορούμε να ασκούμε, προσπαθήσαμε να εφαρμόσουμε στο πρόγραμμα της ιατρικής ομάδας και ειδικά:

Πρώτη επιλογή αποτέλεσε η ιατρική βοήθεια που πρέπει να προσφέρεται στους λουόμενους των λουτροπόλεων που πηγαίνουν σήμερα. Διαπιστώθηκε πως σε μεγάλο αριθμό λουτρικών εγκαταστάσεων δεν υπάρχει ιατρική επίβλεψη ή όπου υπάρχει ένας εντελώς ανεπαρκής. Ο αποτελεσματικότερος τρόπος βοήθειας που μπορούσε να κάνει η Ιατρική ομάδα στην περίπτωση αυτή ήταν να επονήσει ένα φυλλάδιο με

οδηγίες προς τους λουόμενους. Στο φυλλάδιο αυτό με τον πιο απλό τρόπο δίδονται συμβουλές και κατευθύνσεις για την λουτροθεραπεία.

Δεύτερη επιλογή επέβαλε η διαπίστωση πως οι νέοι κυρίως γιατροί που πλαισιώνουν-κατά το μεγαλύτερο μέρος τυπικά-τις λουτροπόλεις, έχουν γνώση λουτροθεραπείας μόνο αν έτυχε να συζητήσουν με κάποιο φίλο ή συγγενή που κάνει «μπάνια», δηλαδή καμμία γνώση.

Η ιατρική ομάδα εκπόνησε μονογραφία 300 περίπου σελίδων την οποία προορίζει να δώσει στους ιατρούς που πλαισιώνουν τις λουτροπόλεις. Η μονογραφία αυτή θα είναι αναγκαία και χρήσιμη για τους ιατρούς των ασφαλιστικών ταμείων που επιδοτούν τη λουτροθεραπεία. Η όλη πολιτική της λουτροθεραπείας των ασφαλιστικών ταμείων μπορεί να χαρακτηριστεί αποσπασματική και τυχαία.

Η Τρίτη επιλογή που καλύπτει τον κοινωνικό και αναπτυξιακό στόχο είναι να καταγραφούν τα μεγέθη του πληθυσμού που επισκέπτονται τις λουτροπόλεις.

Τέτοια μεγέθη που καταχωρήθηκαν σε ερωτηματολόγια και επεξεργάστηκαν με Η/Υ είναι η ηλικία, το φύλο, η απασχόληση, η περιοχή κατοικίας, το επάγγελμα, η ιατρική παρακολούθηση και βέβαια η ασθένεια των λουομένων. Τα στοιχεία αυτά επιτρέπουν να τεκμηριώνονται επιλογές είτε κοινωνικού είτε αναπτυξιακού χαρακτήρα.

Τη τέταρτη επιλογή προκάλεσε η κατάσταση των λουτρικών εγκαταστάσεων. Με λίγες μόνο εξαιρέσεις οι εγκαταστάσεις αυτές δεν μπορούν να χαρακτηριστούν παραδεκτές.

Η ιατρική ομάδα θέλησε να βοηθήσει προς την κατεύθυνση αυτή με υποδείξεις άμεσης αναγκαιότητας μικρού κόστους και πρακτικά εφαρμόσιμες.

Οργάνωσε ειδικό έντυπο καταχώρησης της κατάστασης κάθε λουτρικής εγκατάστασης, του προσωπικού που την υπηρετεί, τα οικονομικά αποτελέσματα της κάθε περιόδου χρήσεως και τέλος περιέλαβε οικονομικοτεχνικά στοιχεία της περιοχής.

Τα στοιχεία στοιχεία αυτά σε συνδυασμό με τα ανάλογα από τα ερωτηματολόγια των λουομένων επιτρέπουν στην Ιατρική Ομάδα να προχωρήσει σε μια βραχυπρόθεσμη πρόταση κάλυψης των αναγκών κάθε λουτρόπολης, ώστε να πληρεί την ασφάλεια των λουομένων.

Για την καλύτερη οργάνωση των προκαταρκτικών αυτών μελετών ακολουθήθηκε ειδικό έντυπο ώστε να τυποποιηθεί η όλη εργασία.

Η ανάγκη της τυποποίησης μιας προκαταρκτικής οικονομικοτεχνικής καταγραφής δεδομένων υπαγορεύτηκε και από εκπαιδευτικούς λόγους προς τους νέους καταρτιζόμενους επιστήμονες.

Επιπλέον ζητήθηκε από κάθε νέο επιστήμονα, που επισκέφθηκε τις λουτροπόλεις να συντάξει προσωπική έκθεση που να περιλαμβάνει πως είδε και πως νομίζει ότι θα πρέπει να αναπτυχθεί η συγκεκριμένη λουτρόπολη. Η ελεύθερη αυτή έκθεση είχε σαν σκοπό να προβληματίσει τον νέο επιστήμονα σε έννοιες, που ίσως για πρώτη φορά του τίθενται αλλά και να αναζητηθούν ιδέες από τη δημιουργική φαντασία των νέων ανθρώπων. Τα μέχρι τώρα αποτελέσματα δεν είναι απολύτως ικανοποιητικά αλλά επιτρέπουν και δικαιολογούν να ενταθεί η προσπάθεια.

Πέμπτη επιλογή επέβαλε η νομική κάλυψη διαφόρων θεμάτων που σχετίζονται με τα Θερμομεταλλικά Νερά.

Πρώτα οι χαρακτηρισμοί πόσιμο, ολιγομεταλλικό, μεταλλικό απαιτούν να καλύπτονται νομικά. Δεύτερον οι χαρακτηρισμοί ασβεστούχο και μαγνησιούχο θα πρέπει να καθορίζονται από οριακές συγκεντρώσεις.

Και στον τομέα αυτό υπάρχει νομική σύγχυση. Η ιατρική ομάδα αναζήτησε την νομοθεσία της Ε.Ο.Κ, που σχετίζεται με τα νερά και ακολουθεί αυτήν σε ότι αφορά τον χαρακτηρισμόν αυτών.

Άλλες επιλογές, όπως η ψυχολογική υποστήριξη των λουομένων, οδηγίες διατροφής, συλλογή κλιματολογικών συνθηκών κάθε λουτρόπολης, κατεργασία λυμάτων λουτροπόλεων, η προστασία του περιβάλλοντος μιας λουτρόπολης, επίδραση των οσμών στο προσωπικό των λουτροπόλεων και στους λουόμενους, απορρυπαντικά και απολυμαντικά που πρέπει να χρησιμοποιούνται σε λουτροπόλεις και η βιοαποικοδόμηση αυτών σαν παράγοντας προστασίας του αποδεκτού των λυμάτων και η προστασία των εργαζομένων αποτέλεσαν αντικείμενο μονογραφιών.

Οι μονογραφίες αυτές ανατίθενται σε ομάδες 2-3 νέων επιστημόν, όπου μετά την ολοκλήρωσή τους παρουσιάζονται και συζητούνται από όλη την ομάδα. Αυτό το σύστημα της αυτοεκπαίδευσης πιστεύουμε ότι έχει πολλά πλεονεκτήματα.

Τελικός στόχος της ιατρικής ομάδας, με το έργο που πραγματοποιεί είναι να βοηθήσει, ώστε να χαραχθεί η λουτρική πολιτική της χώρας για τον Θεραπευτικό τουρισμό.

Κυρίαρχος στόχος είναι να κατευθύνεται ο θεραπευτικός τουρισμός με κριτήρια την πάθηση, την οικονομική κατάσταση και τις άλλες απαιτήσεις διαβίωσης και

αναφυχής του λουόμενου. Μια τέτοια πρόταση έχει πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα.

Τα μειονεκτήματα θέτουν την κάθε αναπτυξιακή προσπάθεια κάτω από μια ομπρέλα ενιαίας λογικής και κατά συνέπεια επηρεάζει τις ελευθερίες του τοπικού φορέα.

Τα πλεονεκτήματα είναι πολλά και σε πολλούς τομείς. Μπορεί να γίνει μια εξειδίκευση των λουτροπόλεων ως προς τις παθήσεις, αυτό σημαίνει πως σταδιακά θα αναπτυχθούν ειδικά θεραπευτικά κέντρα με αποτέλεσμα να υπάρχει μεγάλη εξοικονόμηση κεφαλαίων και συνεπώς δυνατότητα πραγματοποίησης. Θα μπορεί να γίνει ενιαία διαφήμιση. Θα μπορεί να ακολουθηθεί ενιαίο σύστημα προμηθειών σε συνεταιριστική βάση. Ενιαία αντιμετώπιση της εκπαίδευσης του προσωπικού κ.α.

2.3 Ενεργειακή αξιοποίηση θερμομεταλλικών πηγών: Διαδικασία μελέτης και παραδείγματα εφαρμογής από τη Βόρεια Ελλάδα.

Στην Ελλάδα υπάρχει μεγάλος αριθμός θερμομεταλλικών πηγών. Οι πηγές αυτές παρέχουν ενέργεια χαμηλής ενθαλπίας, η οποία μπορεί να χρησιμοποιηθεί για θέρμανση χώρων(κατοικιών, ξενοδοχειακών μονάδων, λουτρών, αθλητικών εγκαταστάσεων).

Η ενεργειακή αξιοποίηση των θερμομεταλλικών πηγών δεν παρεμποδίζει, αλλά αντίθετα διευκολύνει την αξιοποίηση των ιαματικών τους ιδιοτήτων για τους ακόλουθους λόγους:

- Η απόσβεση της απαιτούμενης αρχικής επένδυσης μπορεί να γίνει πιο γρήγορα, ιδιαίτερα σε περιπτώσεις κλιμακωτής εκμετάλλευσης.
- Παρέχεται δυνατότητα πολύπλευρης οικονομικής ανάπτυξης.
- Επιβαρύνεται λιγότερο το περιβάλλον από την αύξηση κατανάλωσης ενέργειας, η οποία συνοδεύει την οικονομική ανάπτυξη γιατί η εκμετάλλευση της γεωθερμικής ενέργειας χαμηλής ενθαλπίας δεν έχει δυσμενείς επιπτώσεις στο περιβάλλον.

2.3.1 Συνθήκες εκμετάλλευσης της γεωθερμικής ενέργειας χαμηλής ενθαλπίας στην Ελλάδα.

Οι συνθήκες εκμετάλλευσης της γεωθερμικής ενέργειας χαμηλής ενθαλπίας στην Ελλάδα δεν είναι ευνοϊκές, για τους ακόλουθους λόγους:

- Η εκμετάλλευση μπορεί να γίνει με εγχώρια τεχνολογία.
- Το πετρέλαιο είναι εισαγόμενο είδος.
- Υπάρχουν πολλά γεωθερμικά πεδία, δηλαδή θερμοί υδροφορείς σε μικρό βάθος.
- Η γεωθερμική ενέργεια προσφέρεται για τοπική εκμετάλλευση μικρής κλίμακας. Αυτό είναι σημαντικό για απομονωμένες περιοχές.

Επομένως αναμένεται να υπάρξει οικονομικό όφελος από την εκμετάλλευση της γεωθερμικής ενέργειας. Στο όφελος αυτό πρέπει να προστεθεί και το κέρδος από την αποφυγή ρύπανσης του περιβάλλοντος.

2.3.2 Διαδικασία αξιοποίησης των γεωθερμικών πηγών χαμηλής ενθαλπίας.

Η διαδικασία αξιοποίησης των γεωθερμικών πηγών χαμηλής ενθαλπίας περιλαμβάνει διάφορα στάδια. Τα στάδια αυτά είναι τα ακόλουθα:

- Εντοπισμός και εκτίμηση του γεωθερμικού δυναμικού.
- Κατασκευή και επίλυση του μαθηματικού ομοιώματος.
- Επιλογή του τρόπου διάθεσης του γεωθερμικού νερού μετά την χρήση.
- Επιλογή των οικονομικά αποδοτικών χρήσεων.
- Καθορισμός της θέσεως των πηγαδιών του συστήματος εκμετάλλευσης.

2.3.3 Μελέτη θέρμανσης συγκεκριμένων εγκαταστάσεων.

Η αξιοποίηση ενός γεωθερμικού πεδίου μπορεί να γίνει τμηματικά. Στην περίπτωση αυτή, το ζητούμενο είναι η διάταξη των πηγαδιών και η απαιτούμενη παροχή για την θέρμανση συγκεκριμένων εγκαταστάσεων. Η διαδικασία αυτή διευκολύνει την εκμετάλλευση, αν και δεν οδηγεί στην βελτίωση συνολικής λύσης.

Παράδειγμα τέτοιας εφαρμογής είναι η μελέτη που εκπονήθηκε για τη δυνατότητα θέρμανσης 100 διαμερισμάτων στην περιοχή λουτρών Λαγκαδά. Διαπιστώθηκε ότι η απαιτούμενη παροχή είναι μικρότερη από την παροχή των θερμών πηγών που υπάρχουν στην περιοχή. Η μελέτη στηρίχθηκε στις ακόλουθες υποθέσεις:

- Η θερμομόνωση των διαμερισμάτων είναι σύμφωνη με τις σύγχρονες προδιαγραφές.
- Η γεωθερμική ενέργεια καλύπτει εξ ολοκλήρου την ζήτηση για εξωτερικές θερμοκρασίες μεγαλύτερες από την μέση θερμοκρασία του ψυχρότερου μήνα.
- Χρησιμοποιείται αντλία θερμότητας για την αύξηση της θερμοκρασίας του γεωθερμικού νερού από 40 C σε 50 C τουλάχιστον, για την καλή λειτουργία των ενδοδαπέδιων συστημάτων θέρμανσης.

Σε ότι αφορά την διάθεση του νερού μετά την χρήση, προτείνεται η απόρριψή του στο επιφανειακό δίκτυο απορροής, γιατί η ποιότητά του είναι πολύ καλή.

2.3.4 Προβλήματα κατά την εκμετάλλευση.

Κατά την εκμετάλλευση γεωθερμικών πηγών μπορεί να παρουσιαστούν προβλήματα απόθεσης αλάτων ή διάβρωσης των σωληνώσεων και απόφραξη των

γεωτρήσεων. Μπορεί ακόμα να παρατηρηθεί απροσδόκητη πτώση της θερμοκρασίας της πηγής. Η τελευταία μπορεί να οφείλεται:

- Σε κακό υπολογισμό του δυναμικού της πηγής ή της απόστασης των πηγαδιών φόρτισης και άντλησης.
- Σε τεκτονικά γεγονότα, που μπορεί να προκαλέσουν είσοδο κρύου νερού στον υδροφορέα λόγω διάνοιξης νέων ρηγμάτων κίνησής του προς τον υδροφορέα.
- Σε κακή κατασκευή των γεωτρήσεων, που επιτρέπουν την διείσδυση ψυχρού επιφανειακού νερού προς τον υδροφορέα.

Γενικά η εκμετάλλευση της γεωθερμικής ενέργειας των θερμομεταλλικών πηγών διευκολύνει την αξιοποίηση των ιαματικών τους ιδιοτήτων. Η αξιοποίηση των γεωθερμικών πηγών χαμηλής ενθαλπίας μπορεί να προσφέρει σημαντικά στην αντιμετώπιση του ενεργειακού προβλήματος εφόσον διατεθούν τα απαραίτητα χρήματα για τον ορθό σχεδιασμό και την άρτια κατασκευή των απαιτούμενων εγκαταστάσεων.

2.4 Προγραμματισμός-Ανάπτυξη θεραπευτικού τουρισμού από τον ΕΟΤ.

Ο τουρισμός θεωρείται διεθνώς ένας σημαντικός τομέας της οικονομίας, τόσο για τα συναλαγματοφόρα οφέλη του όσο και για τον ανθρωποκεντρικό του χαρακτήρα. Ιδιαίτερα για την Ελλάδα έχει αναγνωριστεί σαν ένας αποφασιστικός παράγοντας διαμόρφωσης του εθνικού προϊόντος με καθοριστικό ρόλο στην ανάπτυξη της εθνικής μας οικονομίας.

Με αυτό το δεδομένο, ο σχεδιασμός της πολιτικής μας σήμερα στοχεύει στον επαναπροσδιορισμό της τουριστικής μας ταυτότητας, με αποφασιστική κατεύθυνση σε επιλεκτικές μορφές τουρισμού, όπως για παράδειγμα ο θαλάσσιος και θεραπευτικός τουρισμός.

Ο θεραπευτικός τουρισμός είναι μια επιλεκτική μορφή τουρισμού, με σημαντικά οικονομικά πλεονεκτήματα αλλά και με έντονο κοινωνικό χαρακτήρα. Είναι η κατεξοχήν μορφή τουρισμού που υφίσταται τις λιγότερες κοινωνικές επιδράσεις από τυχόν δυσμενείς διεθνείς οικονομικές συγκυρίες και είναι ο τουρισμός που μπορεί να μας δώσει 12 μήνες τουριστική περίοδο.

Η Ελλάδα διαθέτει συγκριτικά πλεονεκτήματα για την ανάπτυξη αξιολογότατου θεραπευτικού τουρισμού.

Όμως για μια δυναμική είσοδό μας στη διεθνή αγορά του θεραπευτικού τουρισμού απαιτείται ακόμη πολλή δουλειά και όχι μόνο σε κτιριακές και μηχανολογικές εγκαταστάσεις, αλλά και σε εξειδίκευση στελεχών.

Το τεράστιο πρόβλημα που αντιμετωπίζουμε κάθε χρόνο, είναι η σωστή ιατρική κάλυψη των λουτροπόλεων.

Σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία, η τοποθέτηση ιατρών στα υδροθεραπευτήρια, γίνεται μέσω των Νομαρχιών. Όμως ο τρόπος της κάλυψης είναι απόλυτα ανεπαρκής.

Ο ΕΟΤ είναι διατεθειμένος να αναλάβει μια τεράστια προσπάθεια για την επίλυση του προβλήματος με τη συνεργασία του Συνδέσμου, των Ανώτατων και Ανώτερων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων για την εξεύρεση της ιδανικότερης πρακτικής λύσης.

Ο ΕΟΤ έχει κατασκευάσει και λειτουργεί στην Αιδηψό ένα υδροθεραπευτήριο-φυσιοθεραπευτήριο με σύγχρονες προδιαγραφές, που αποτελεί πλέον μοντέλο ανάπτυξης για τη χώρα μας, από άποψη κτιριακών και μηχανολογικών εγκαταστάσεων, αλλά και από άποψη οργάνωσης και λειτουργικότητας.

Εκτός όμως από τα έργα που πραγματοποιεί ο ΕΟΤ για την ανάπτυξη του θεραπευτικού τουρισμού, έχει αποδείξει έμπρακτα την πολιτική του στον τομέα της ενίσχυσης και ενεργοποίησης της Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

Στα πλαίσια της πολιτικής αυτής ο ΕΟΤ, προχώρησε από το 1982 μέχρι σήμερα σε σειρά παραχωρήσεων Ιαματικών Πηγών ιδιοκτησίας του, σε Δήμους και Κοινότητες, για την αξιοποίηση και εκμετάλλευση με δημιουργία Δημοτικοκοινωνικών επιχειρήσεων, χωρίς κανένα αντάλλαγμα, παρά μόνο τη χαρά και την υπερηφάνεια που δίνει η επιτυχής εξέλιξή τους.

Τέτοια παραδείγματα στη Βόρεια Ελλάδα είναι:

- Η επιτυχημένη Κοινοτική Επιχείρηση της Ιαματικής Πηγής Σουρωτής Θεσ/νίκης που παραχωρήθηκε στην ομώνυμη κοινότητα.
- Η κοινότητα ΞΙΝΟΥ ΝΕΡΟΥ Φλώρινας για την παραχώρηση της ομώνυμης πηγής.

Είναι σημαντικό να αναφέρουμε ότι ο ΕΟΤ είναι θετικός σε παρόμοια αιτήματα παραχώρησης πηγών σε ΟΤΑ, εφόσον υποβληθούν σωστές οικονομοτεχνικές μελέτες ανάπτυξής τους.

2.5 Επιχειρηματική αξιοποίηση των Ιαματικών Πηγών από την Τοπική Αυτοδιοίκηση.

Η γεωθερμική ενέργεια που είναι πλούσια στον Ελλαδικό χώρο, μπορεί να χρησιμοποιηθεί για ιαματικούς σκοπούς ή για γεωργικές και αστικές εφαρμογές όπως θερμοκήπια, ιχθυοκαλλιέργειες, θέρμανση οικισμών κ.α. Αυτή η πολλαπλή χρησιμοποίησή της και η χρησιμότητά της, απαιτεί και συντονισμένες ενέργειες για την αξιοποίησή της. Όπως όμως και αν αξιοποιηθεί, με οποιαδήποτε μορφή, είτε στις ιαματικές πηγές, είτε στις γεωργικές και αστικές εφαρμογές, δεν παύει εκτός από ένας εθνικός πλούτος, να είναι και ένας εθνικός πόρος. Κατά συνέπεια είναι εύλογο, ένας τοπικός φορέας να μπορεί να αξιοποιήσει τη γεωθερμική ενέργεια. Η αξιοποίηση αυτή είναι μια εργασία υποδομής και έτσι συνδέεται με κάποιο φορέα που έχει στην λογική του να προσφέρει και που πράγματι θέλει να προσφέρει, τέτοιου είδους υπηρεσίες υποδομής. Οι ΟΤΑ είναι αυτοί που καλύπτουν τα τοπικά συμφέροντα τα οποία και προωθούν και κατά συνέπεια η Τοπική Αυτοδιοίκηση θα πρέπει να είναι αυτός ο φορέας που θα αξιοποιήσει την ενέργεια. Κάνοντας χρήση του νομοθετικού πλαισίου για την επιχειρηματική δραστηριότητα των ΟΤΑ, οι οργανισμοί μπορούν να αξιοποιήσουν την παραχωρημένη σ' αυτούς ενέργεια με τη μορφή που δίνει ο νόμος 14/16 του '84. Αρχικά οι ΟΤΑ μπορούν να συστήσουν αμιγείς επιχειρήσεις, είτε μόνοι τους είτε πολλοί Δήμοι και Κοινότητες μαζί. Οι διατάξεις που διέπουν αυτές τις επιχειρήσεις, είναι οι διατάξεις του δημοτικού και κοινοτικού κώδικα και συμπληρωματικά οι διατάξεις του εμπορικού δικαίου. Για την σύστασή τους, απαιτείται εκτός από την απόφαση του Δημοτικού και Κοινοτικού Συμβουλίου και υπουργική απόφαση. Επίσης Α.Ε και Συνεταιρισμοί μπορούν να συστήσουν επιχειρήσεις συνεταιριστικού χαρακτήρα, που διέπονται από τις διατάξεις κάποιου άρθρου του κώδικα. Επίσης μπορούν να συσταθούν εταιρίες λαϊκής βάσης από τους ΟΤΑ , συνεταιρισμούς, Νομικά Πρόσωπα Ιδιωτικού ή Δημοσίου Δικαίου και άλλα φυσικά πρόσωπα.

Έχει σημασία ο χωρισμός αυτός των δημοτικών επιχειρήσεων και το κάθε είδος τους, δεδομένου ότι υπάρχουν προβλήματα όσον αφορά τη σύνθεση, το κεφάλαιο και τη μετατροπή τους.

Πέρα από αυτές τις μεμονωμένες επιχειρήσεις που μπορεί να κάνει ο Δήμος ή η Κοινότητα με Συνεταιρισμούς ή επιχειρήσεις Λαϊκής Βάσης, μπορούν και πολλές άλλες εταιρίες να συνεργαστούν για μία περαιτέρω επίλυση των συλλογικών τους προβλημάτων είτε με τη μορφή μιας άλλης εταιρίας είτε με τη μορφή Κοινοπραξιών.

Επίσης υπάρχει και η μορφή συνεργασίας όχι μόνο μεταξύ των επιχειρήσεων και ΟΤΑ αλλά και μεταξύ των φορέων του Δημόσιου Τομέα και άλλων επιστημονικών φορέων με το θεσμό των προγραμματικών συμβάσεων. Μπορούν να βοηθήσουν για την αποτελεσματικότερη εκτέλεση έργων ή προγραμμάτων ή την παροχή υπηρεσιών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

Στην περίπτωση της γεωθερμίας μια τέτοια μορφή συνεργασίας με προγραμματική σύμβαση θα μπορούσε να προηγηθεί μιας εκμετάλλευσης της γεωθερμίας. Για να εντοπιστεί δηλαδή το γεωθερμικό πεδίο, η έκταση και η δυναμικότητά του, θα πρέπει να γίνει μια προγραμματική σύμβαση ανάμεσα σ'όλους τους ενδιαφερόμενους φορείς από το Υπουργείο Γεωργίας, Βιομηχανίας και πιθανών και από την ΕΤΒΑ για να υπάρξει μια συντονισμένη ενέργεια από το γραφείο προγραμματισμού της περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας.

Μετά από αυτό το στάδιο της έρευνας, αφού εντοπιστεί η δυναμικότητα της Γεωθερμίας, για να γίνει εκμετάλλευση με την έννοια της άντλησης και διανομής στους χρήστες από μια Δημοκοινοτική επιχείρηση. Αναφορά γίνεται βεβαίως στο Δήμο αλλά και οι κοινότητες έχουν τα ίδια δικαιώματα για την περαιτέρω χρησιμοποίηση από οποιονδήποτε άλλο φορέα.

Οι επιχειρήσεις είναι από τον νόμο Νομικά Πρόσωπα Ιδιωτικού Δικαίου και διέπονται από τις διατάξεις του νόμου του Ιδιωτικού Δικαίου. Κατά συνέπεια δεν ακολουθούν τις διατάξεις των ΟΤΑ όσον αφορά την πρόσληψη προσωπικού, την διενέργεια προμηθειών ή την εκτέλεση έργων και εργασιών και έτσι υπάρχει μια ευελιξία στη λειτουργία τους. Υπάρχουν εδώ όμως μερικά προβλήματα. Παραχωρώντας μόνο την χρήση της και όχι την κυριότητα είναι αδύνατο να κάνουν χρήση των ευνοϊκών μεταχειρήσεων. Πέρα όμως από την ιαματική πηγή αυτή καθ'αυτή, υπάρχουν και οι γύρω χώροι που θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν για τουριστικές εγκαταστάσεις. Ένα πρόβλημα που αντιμετωπίζουν οι επιχειρήσεις των ΟΤΑ είναι και η αξιοποίηση της αξίας της Γεωθερμίας. Ο σημερινός τρόπος υπολογισμού της αξίας κάνει σχεδόν αδύνατη τη συνεργασία της Τοπικής Αυτοδιοίκησης με οποιονδήποτε άλλο φορέα.

Δύο είναι τα βασικότερα προβλήματα για την επιχειρηματική αξιοποίηση των πόρων της Τοπικής Αυτοδιοίκησης με τη μορφή αυτών των επιχειρήσεων. Δηλαδή όλες αυτές οι μορφές των επιχειρήσεων δεν είναι παρά μόνο μια μορφή συνεργασίας. Αλλά η συλλογική αυτή δραστηριότητα απαιτεί την ανάγκη επίλυσης πολλών κοινών προβλημάτων ή την συντονισμένη τους προσπάθεια για μία παραπέρα προώθηση

των κοινών ενδιαφερόντων. Όπως είναι κοινές οι μελέτες έτσι είναι και κοινά τα έργα. Ένα τέτοιο ρόλο συντονισμού μπορεί να παίξει και ένας Σύνδεσμος. Στην περίπτωση βέβαια των Ιαματικών Πηγών θεωρούμε ότι ο Σύνδεσμος Ιαματικών Πηγών είναι πρότυπο διαδημοτικής και διακοινοτικής συνεργασίας, προωθώντας τα συλλογικά συμφέροντα των μελών του. Πέρα όμως από την προσφορά του στην αξιοποίηση των ιαματικών πηγών μπορεί να προχωρήσει ο Σύνδεσμος και να αναλάβει την πρωτοβουλία για μία συντονισμένη προσπάθεια των ΟΤΑ στην τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη, στον χώρο όχι πια των ιαματικών πηγών αλλά στους τουριστικούς πόρους και να δημιουργήσουμε έτσι μια άλλη μορφή τουρισμού. Θεωρούμε ότι η συνεργασία της τοπικής αυτοδιοίκησης, με οποιαδήποτε μορφή και αν επιλεγεί, είτε με την μορφή επιχειρήσεων είτε με άλλη μορφή, έχει κερδίσει έδαφος και αναδεικνύει την τοπική αυτοδιοίκηση σαν φορέα επιχειρηματικής δραστηριότητας και συντονιστή και συνεργάτη στα συλλογικά ενδιαφέροντα.

2.6 Μεθοδολογία και παράμετροι για μια συστηματική ανάπτυξη των ιαματικών πηγών στον ελληνικό χώρο.

Η ανάπτυξη είναι μια εξαιρετικά σύνθετη και πολύπλευρη έννοια και κατά συνέπεια διέπεται από ακριβείς επιστημονικούς κανόνες και κώδικες μεθοδολογικής συμπεριφοράς, οι οποίοι δεν επιτρέπουν σχηματοποιήσεις ούτε βέβαια ασταθή και σπασμωδικά βήματα στην αναλυτική και συνθετική πορεία που πρέπει να ακολουθήσει μια προσπάθεια για να αποσαφηνήσει την αναπτυξιακή έννοια και να καταλήξει στην επιλογή του μοντέλου της ίδιας της ανάπτυξης. Έχει κατά κόρον αποδειχθεί, ιδιαίτερα στον ελλαδικό χώρο, ότι προσπάθειες που δεν λαμβάνουν υπ' όψην τους τις αξιωματικές αυτές μορφές ανάπτυξης, με συνέπειες ανυπολόγιστες για την εξέλιξη ενός τόπου και απώλειες πόρων και κόπων που συνήθως δεν ξαναδιατίθενται για τους ίδιους σκοπούς.

Το ζήτημα της ανάπτυξης των χώρων με ιαματικό και γενικότερα θερμομεταλλικό πλούτο, δεν αποτελεί εξαίρεση αυτής της αρχής. Παρ' όλα αυτά και σήμερα ακόμη, η χώρα μας στερείται ουσιαστικά ενός εθνικού αναπτυξιακού προγραμματισμού και σχεδιασμού, με στόχο την ισόρροπη και μεθοδική ανάπτυξη των θερμομεταλλικών πηγών της χώρας, αλλά αντίθετα αφθονεί σε παραδείγματα σπασμωδικών ενεργειών που χαρακτηρίζονται από υποκειμενικούς παράγοντες, όπως οι πολιτικές συγκυρίες, οι δυναμικές ή μη διεκδικήσεις των ενδιαφερόμενων φορέων κ.α.

Η πρωταρχική και βασικότερη παράμετρος του προγραμματισμού και του σχεδιασμού της ανάπτυξης μιας πηγής, είναι ο ακριβής και αντικειμενικός προσδιορισμός της ταυτότητας του χώρου της.

Η πληρότητα και η οργανική συνοχή της διερευνητικής διαδικασίας και του αναλυτικού μεθοδολογικού διαγράμματος που θα ακολουθήσει μια έρευνα με αυτό το στόχο, αποτελούν τα θεμελιακά στοιχεία της πιστότητας των τελικών πορισμάτων και κατά συνέπεια την όσο το δυνατόν μεγαλύτερη προσέγγιση του ζητήματος.

Ο έγκυρος προσδιορισμός της ταυτότητας ενός χώρου με φυσικά γεωθερμικά διαθέσιμα, είναι η μόνη ικανή και αναγκαία συνθήκη για την εφαρμοσιμότητα των τελικών προτάσεων της ανάπτυξης του. Η συνθήκη αυτή έχει έναν πολυδιάστατο χαρακτήρα και είναι μια συνάρτηση τόσο 'αντικειμενικών' παραμέτρων, όπως τα τεχνικά χαρακτηριστικά του υδάτινου πλούτου μιας πηγής, όσο και των 'υποκειμενικών' όπως το χωροταξικό πλαίσιο μέσα στο οποίο είναι ενταγμένος ο χώρος της.

Αναλυτικότερα οι παράμετροι αυτές μπορούν να ταξινομηθούν σε δύο κατηγορίες:

A) Σε εκείνες που καταγράφουν τις ‘αντικειμενικές’ δυνατότητες των πηγών και οι οποίες προσδιορίζουν και τα πλαίσια των μεγεθών αυτών.

B) Σε εκείνες που χρησιμοποιώντας ως βασικό υπόβαθρο τα πορίσματα της πρώτης ενότητας, εξετάζουν τα ‘δυναμικά’ στοιχεία των πηγών και του ευρύτερου χώρου τους και προδιαγράφουν συνθετικά την χωρική έκφραση της ανάπτυξης.

Η παρέμβαση των πολεοδόμων και των αρχιτεκτόνων στον ολοκληρωμένο σχεδιασμό της αξιοποίησης αφορά στη δεύτερη αυτή κατηγορία και λειτουργεί καταλυτικά στην όλη διαδικασία, μια που το αποτέλεσμα της παρέμβασης αυτής είναι η σύνθεση όλων των επί μέρους συνιστωσών σε μία ενιαία συνησταμένη, η οποία και καθορίζει πλέον τον τρόπο, το μέγεθος και το είδος της ανάπτυξης στην άμεση χωρική και λειτουργική της εκφραστική διάσταση.

Το μόνο δόκιμο μεθοδολογικό διάγραμμα που μία φιλόδοξη προσπάθεια για την ανάπτυξη των πηγών πρέπει να ακολουθήσει, είναι η κατά στάδια διερεύνηση του ζητήματος με βάση την μονοδρομική σχέση «χωροταξική-πολεοδομική-σχεδιαστική προσέγγιση». Το αξίωμα αυτό παρέχει την ευχέρεια εφαρμογής του, τόσο σε εθνικό όσο και σε περιφερειακό επίπεδο και είναι το μόνο που μπορεί να συναρτήσει όλες τις συνιστώσες του πολυσθενούς ζητήματος της ανάπτυξης και να τις συνθέσει σε μία συνησταμένη η οποία θα εκφράσει τελικά στο χώρο το οριστικό, ορατό και απτό αναπτυξιακό προϊόν με την μεγαλύτερη αν όχι την την απόλυτα δυνατή και ρεαλιστική προσέγγιση.

Το διάγραμμα που πρέπει να ακολουθήσει λοιπόν η συστηματική διερεύνηση του ζητήματος της ανάπτυξης είναι η μελέτη των εξής σημείων:

1. Φυσικό περιβάλλον

- Γεωγραφικό πλαίσιο
- Τοπογραφία
- Υδρολογία-Υδρογραφία
- Γεωτεχνική-Γεωθερμική αναγνώριση
- Ειδικά τεχνικά και θεραπευτικά χαρακτηριστικά

2. Χωροταξικό πλαίσιο

- Οικιστική δομή του χώρου
- Κυκλοφοριακή υποδομή- Μεταφορικά δίκτυα
- Δομή του παραγωγικού συστήματος
- Ενδοχώρα εργασίας

3. Ιστορική εξέλιξη

- Διερεύνηση
- Επιρροή στη σημερινή πραγματικότητα

4. Κοινωνική και οικονομική δομή

- Δημογραφική ανάλυση και εξέλιξη
- Πληθυσμιακή κατανομή στο χώρο
- Απασχόληση και διαφαινόμενες τάσεις

5. Απασχόληση και διαφαινόμενες τάσεις

- Χρήσεις της γης
- Κοινωνικός εξοπλισμός
- Εξυπηρετήσεις
- Συγκριτικός έλεγχος πολεοδομικών δικτύων

6. Καθεστώς γης

- Ιδιοκτησιακό καθεστώς
- Θεσμικό πλαίσιο δόμησης
- Αξίες γης και διαφαινόμενες τάσεις

7. Τεχνική υποδομή

- Ενεργειακά δίκτυα

- Τηλεπικοινωνιακά δίκτυα
- Δίκτυα ύδρευσης και αποχέτευσης

8. Ποιότητα ζωής

- Κατάσταση περιβάλλοντος
- Ποιότητα υπηρεσιών

9. Τουρισμός

- Υποδομές-Εξοπλισμός
- Τουριστική κίνηση-κατανομή
- Χωρητικότητα

10. Θεραπευτικός τουρισμός

- Υπάρχουσα κατάσταση και τάσεις
- Δυναμική-Ανάγκες
- Ειδικός τουρισμός-Ιδιαιτερότητες

11. Γενική διάγνωση

- Επεξεργασία συνολικών στοιχείων
- Πορίσματα

12. Σχεδιαστική προσέγγιση

- Εναλλακτικές προτάσεις
- Επιλογές

13. Οικονομικές παράμετροι

- Κόστη
- Βιωσιμότητα προτάσεων

14. Εφαρμογή

- Ιεράρχηση προτεραιοτήτων
- Φάσεις ανάπτυξης
- Πόροι
- Έλεγχος εφικτότητας
- Θεσμική κατοχύρωση

15. Έλεγχος-Διερεύνηση

- Επιπτώσεις της επέμβασης
- Συντονισμός παρεμβάσεων

Το μεθοδολογικό αυτό διάγραμμα που αναπτύχθηκε παραπάνω δεν χαρακτηρίζεται από ακαμψία, αλλά αποτελεί πυξίδα για μια συστηματική αναπτυξιακή παρέμβαση στο χώρο. Οι ιδιαιτερότητες του κάθε χώρου μπορούν να διαμορφώσουν ανάλογα το διάγραμμα, προσθέτοντας ή αφαιρώντας επί μέρους παραμέτρους, αλλά δεν μπορούν να αλλοιώσουν την διάρθρωσή του και πόσο μάλλον την μονόδρομη αλλά πολύπλευρη και νομοτελειακή αναγκαιότητά του.

Σε ένα χωρικό σύνολο προσδιορισμένο διοικητικά, όπως μια χώρα ή μια περιφέρεια ή και ένα σύνολο οικιστικών ενοτήτων ακόμη, στο οποίο επιχειρείται η προσπάθεια της συνολικής ανάπτυξης του συστήματος των θερμομεταλλικών του πηγών, ο προσδιορισμός της ταυτότητάς τους αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την ιεράρχησή τους και την ένταξή τους στα πολυετή εθνικά, περιφερειακά ή τοπικά αναπτυξιακά προγράμματα.

Μια πρώτη προσπάθεια συστηματικής ταξινόμησης των ιαματικών χώρων με βάση την αναπτυξιακή τους ταυτότητα εντοπίζει τέσσερις βασικές κατηγορίες και προτείνει ανάλογα τον χαρακτηρισμό τους ως:

- A) Λουτροπόλεις
- B) Λουτρικά Πολυλειτουργικά Κέντρα
- Γ) Λουτρικά Πολυλειτουργικά Συγκροτήματα
- Δ) Λουτρικούς Σταθμούς

Τα βασικά χαρακτηριστικά της διαφοροποίησής τους και με δεδομένα τα πορίσματα και την στάθμηση των αντικειμένων τους τεχνικών προδιαγραφών είναι τα εξής:

Α) **Ως λουτροπόλεις** χαρακτηρίζονται οι χώροι οργανωμένης λουτροθεραπείας και αναψυχής, οι οποίοι είναι άμεσα ενταγμένοι σε ιστό μεγάλων ή και μικρότερων κέντρων. Είναι χώροι που πέραν των άλλων στοιχείων έχουν συνήθως και κάποια βαρύνουσα ιστορική παράδοση.

Β) **Ως Λουτρικά Πολυλειτουργικά κέντρα** θεωρούνται οι χώροι με εγκαταστάσεις οργανωμένης λουτροθεραπείας και αναψυχής, οι οποίοι λειτουργούν αυτόνομα και δορυφορικά προς τους οικισμούς αναφοράς τους από τους οποίους βρίσκονται σε μια σχετική κοντινή απόσταση. Έχουν τα βασικά χαρακτηριστικά των «εφήμερων πόλων» και είναι υποδοχείς τόσο του ειδικού όσο και του γενικού τουρισμού.

Γ) **Ως Πολυλειτουργικά Συγκροτήματα Θεραπευτικού Τουρισμού** θεωρούνται οι χώροι με οργανωμένες εγκαταστάσεις λουτροθεραπείας και αναψυχής, οι οποίοι έχουν ιδιαίτερα χαλαρή σχέση με το οικιστικό δίκτυο της περιοχής τους και λειτουργούν αυτόνομα και ανεξάρτητα απ'αυτό. Απευθύνονται αποκλειστικά σε ειδικό θεραπευτικό τουρισμό.

Δ) **Ως Λουτρικοί Σταθμοί** θεωρούνται οι χώροι με οργανωμένες εγκαταστάσεις λουτροθεραπείας καθαρά τοπικής εμβέλειας, οι οποίοι απευθύνονται αποκλειστικά σε ειδικό θεραπευτικό τουρισμό και συνήθως κάνουν αναφορά σε μικρούς περιφερειακούς οικισμούς.

Υπογραμμίζεται ότι η προτεινόμενη ιεράρχηση των ιαματικών πηγών και η αντίστοιχη κατηγοριοποίησή τους δεν θα πρέπει να ειπωθεί κάτω από μια στείρα και άκαμπτη τεχνοκρατική οπτική. Στο βαθμό που η ιεράρχηση αυτή είναι συνάρτηση και «δυναμικών υποκειμενικών στοιχείων», συναντάτε συναντάται συχνά το φαινόμενο της οριοθέτησης της ταυτότητας ενός χώρου με βάση τα κριτήρια αυτά.

Ωστόσο η βασική διάρθρωση του συστήματος αξιολόγησης και ιεράρχησης των πηγών που ισχύει και που προκύπτει από το συγκεκριμένο όλων των προαναφερθεισών παραμέτρων, έχοντας σαν στόχο τον προσδιορισμό του τρόπου, του μεγέθους και του είδους της ανάπτυξης αποτελεί και την μόνη μεθοδολογική δυνατότητα του προγράμματος ανάπτυξης των θερμομεταλλικών πηγών ενός ενιαίου διοικητικού χώρου.

2.7 Δυνατότητες ανάπτυξης λουτροθεραπευτικών κέντρων στην Ελλάδα.

Η Ελλάδα διαθέτει 2500 περίπου θερμομεταλλικές πηγές, από τις οποίες οι 60 έχουν ανακηρυχθεί ιαματικές. Αυτές διακρίνονται σε πηγές τουριστικής και τοπικής σημασίας ανάλογα με τη δυναμικότητά τους. Σύμφωνα με στοιχεία του Ε.Ο.Τ από τις 23 πηγές τουριστικής σημασίας λειτουργούν σήμερα οι 17 ενώ από τις 37 πηγές τοπικής σημασίας λειτουργούν σήμερα οι 31.

Η γεωγραφική κατανομή των πηγών είναι τυχαία και σχετίζεται με τη μορφολογία του εδάφους της χώρας. Πολλές από αυτές βρίσκονται κοντά σε τεκτονικά ρήγματα και σε περιοχές που χαρακτηρίζονται ηφαιστιογενείς.

Παρούσα κατάσταση-Προοπτικές εξέλιξης.

Οι λούσεις ανά λουτρική περίοδο στις παραπάνω πηγές, ακολουθούν από το 1951 μέχρι σήμερα γενικά μία αυξητική πορεία. Εξαίρεση αποτελεί η δεκαετία 1965-1974 όπου εμφανίζεται μια σημαντική πτώση, η οποία όμως είναι παροδική και δικαιολογείται από τις συνθήκες κοινωνικής ταραχής και αστάθειας που επικράτησαν στο πολιτικό σκηνικό της Ελλάδας στην αντίστοιχη χρονική περίοδο. Ακολουθεί μια κατακόρυφη άνοδος με αιχμές στη διετία 1975-1976 και μια σταθεροποίηση στη συνέχεια σε χαμηλότερες τιμές, με κάποιες μικρές διακυμάνσεις μέχρι σήμερα.

Προβλήματα από την μέχρι σήμερα ανάπτυξη.

Είναι αλήθεια ότι η ανάπτυξη των ιαματικών πηγών στην Ελλάδα σημείωσε σημαντικά βήματα μέχρι σήμερα ενώ οι προοπτικές για το κοντινό μέλλον εμφανίζονται ιδιαίτερα ευνοϊκές. Έχουμε μία αύξηση στον αριθμό λουομένων και λούσεων ανά περίοδο, τόσο στις πηγές τουριστικής όσο και στις πηγές τοπικής σημασίας, πράγμα που σημαίνει και μία παράλληλη αύξηση στη δυναμικότητα των υπαρχόντων εγκαταστάσεων.

Ο ρυθμός όμως και μορφή της ανάπτυξης καθορίστηκε κατά κύριο λόγο από την ολοκληρωτική έλλειψη προγραμματισμού και οργάνωσης με αποτέλεσμα τη σημερινή πραγματικότητα της μικρής αποδοτικότητας ή καλύτερα της μεγάλης σε έκταση και βάθος προβληματικότητας των υπαρχόντων κέντρων λουτροθεραπείας στην Ελλάδα. Η πραγματικότητα αυτή έγινε φανερή από τα πρώτα κιόλας στάδια των ερευνητικών προγραμμάτων για τη μελέτη των θερμομεταλλικών πηγών της Ελλάδας που εκπονήθηκαν. Από το 1950 και μέχρι σήμερα κάθε αρμοδιότητα σχετική με τις ιαματικές πηγές καθώς και η κυριότητά τους ανήκει στον Ε.Ο.Τ. Η πρωτοβουλία, οι αποφάσεις για επενδύσεις παίρνονται σχεδόν αποκλειστικά από

ανθρώπους που ούτε ίσως ενδιαφέρονται, ούτε έχουν τη δυνατότητα να επιβάλουν όρους που να ανταποκρίνονται στο γενικότερο συλλογικό συμφέρον, τόσο για το είδος των επενδύσεων, όσο και για τη σχεδίαση και επιλογή των κατάλληλων εγκαταστάσεων.

Μεθοδολογικό πλαίσιο ανάληψης επενδυτικών αποφάσεων.

Οι παραπάνω διαγνωστικές προσεγγίσεις για την προβληματική κατάσταση της πλειονότητας των θεραπευτικών κέντρων, σε καμία περίπτωση δεν εξαντλούν το σύνολο των αιτιών. Και αυτό γιατί εστιάζονται στη διάρκεια της λειτουργίας μιας λουτροπηγής αγνοώντας ότι για να είναι επιτυχής η λειτουργία της δεν αρκούν μόνο ούτε η καλή διοίκηση ούτε η ενδεχόμενη αμέριστη υποστήριξη της πολιτείας. Είναι απαραίτητο η αρχική απόφαση για τη δημιουργία της να είναι τουλάχιστον οικονομικά σκόπιμη. Αυτό βέβαια μπορεί να συμβεί μόνο αν επιλεγούν σωστά:

- Το είδος των υπηρεσιών που θα προσφέρει
- Η δυναμικότητα που θα αναπτύξει σε συνδιασμό με μια τεκμηριωμένη διερεύνηση της «δυνητικής εμβέλειας» της λουτροπηγής κάτω μάλιστα και από μελλοντικά επισφαλείς συνθήκες.
- Η θέση στην οποία θα εγκατασταθεί με αναλυτική χωροταξική αρχιτεκτονική σχεδίαση.
- Η διοικητική οργάνωση και στελέχωσή της.

Οικονομικά στοιχεία προτύπων υδροθεραπευτικών κέντρων.

Ωστόσο υπάρχουν ευνοϊκές προοπτικές για την ανάπτυξη του θεραπευτικού τουρισμού στην Ελλάδα, που κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις μπορεί να αποτελέσει ένα δυναμικό τομέα τουριστικών επιχειρήσεων. Παράλληλα όμως απαιτεί σύγχρονες λουτροπόλεις, διαρθρωμένες σε συγκροτήματα, με πλήρεις εγκαταστάσεις και εξοπλισμό κατάλληλους να παρέχουν είτε αμιγείς εφαρμογές των ιαματικών ιδιοτήτων των νερών, είτε δυνατότητες για φυσιοθεραπεία, γυμναστική, αναψυχή και πολιτιστικές εκδηλώσεις που να απευθύνονται σε ένα ευρύ φάσμα ηλικιών.

Με βάση τα παραπάνω ο τομέας οικονομολόγων που συμμετέχει στο ερευνητικό-εκπαιδευτικό πρόγραμμα του συνδέσμου για την ανάπτυξη των θερμομεταλλικών νερών στην Ελλάδα προχώρησε στη διερεύνηση του απαιτούμενου ύψους επένδυσης για πρότυπες μονάδες λουτροθεραπείας που περιλαμβάνουν ξενοδοχειακό

συγκρότημα, υδροθεραπευτήριο και χώρους για γυμναστική και υδροθεραπεία. Αυτές οι πρότυπες μονάδες πιστεύουμε ότι είναι κατάλληλες, από άποψη υπηρεσιών που προσφέρουν για πηγές που χαρακτηρίζονται τοπικής σημασίας.

Οι απαιτούμενες επιφάνειες των χώρων εκτιμήθηκαν με βάση το ρυθμό εξυπηρέτησης που πρέπει να παρέχουν σε περιόδους αιχμής λειτουργίας και για προκαθορισμένη ζήτηση σε λούσεις ανά λουτρική περίοδο.

Το κόστος των επί μέρους συγκροτημάτων προϋπολογίστηκε με βάση τιμές κατασκευής και εξοπλισμό ανά τετραγωνικό μέτρο και ανάλογα με το είδος του συγκροτήματος.

Αποτελέσματα αυτής της διερεύνησης είναι ότι το ύψος της επένδυσης για κάποιο πρότυπο κέντρο λουτροθεραπείας τοπικής σημασίας, μπορεί να προϋπολογιστεί σε σχέση με τη δυναμικότητα που προβλέπεται ότι θα αναπτύξει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

«ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΕΣ ΙΔΙΟΤΗΤΕΣ ΤΩΝ ΘΕΡΜΟΜΕΤΑΛΛΙΚΩΝ ΠΗΓΩΝ»

3.1 Μηχανισμοί δράσης του ιαματικού νερού.

Η θεραπευτική δράση των ιαματικών λουτρών αν και είναι γνωστή από τους π.Χ χρόνους ακόμη και σήμερα δεν έχει διευκρινιστεί τελείως. Οι αρχαίοι Έλληνες γνώριζαν καλά μερικές ιδιότητες των ιαματικών νερών και λουτρών τα οποία χρησιμοποιούσαν όχι μόνο για θεραπευτικούς λόγους αλλά και για να διατηρούνται σε καλή φυσική κατάσταση. Θεωρούσαν τις ιαματικές πηγές σαν μυστηριώδεις θεότητες που περιέκλειαν μέσα τους ευεργετικούς και θεραπευτικούς “χυμούς” κατάλληλους για την θεραπεία των λουομένων ασθενών. Με την πρόοδο της επιστήμης και με τη χημική ανάλυση οι ερευνητές κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι οι θεραπευτικές ιδιότητες των λουτρών είναι δυνατόν να αποδοθούν:

α) Στην παρουσία μεταλλικών αλάτων και στη διάσπασή τους.

β) Σε ειδικές κολλοειδείς ουσίες και σε σπάνια αέρια.

Άλλες έρευνες απέδωσαν την θεραπευτική ιδιότητα των ιαματικών νερών στην ακτινοβολία την οποία αντλούν από τα βάθη της γης. Έτσι μπήκαν και οι βάσεις ακτινεργείας ή ραδιενέργειας. Η ραδιενέργεια είναι η ιδιότητα των σωμάτων εκείνων τα οποία εκπέμπουν αυτομάτως και συνεχώς ακτινοβολία δηλαδή ακτίνες α, β και γ. Μια πιο σύγχρονη αντίληψη όμως είναι ότι η λουτροθεραπεία περιέχει την έννοια μιας ερεθιστικής θεραπείας σε ορισμένα όργανα όπως το ιώδιο στον θυρεοειδή αδένα και το θείο στους αρθρικούς χόνδρους. Το σύνολο όλων αυτών των αντιλήψεων αποτελεί την απάντηση στην ερώτηση που οφείλεται η θεραπευτική ιδιότητα των ιαματικών λουτρών. Τα λουτρά και τα ιαματικά νερά είναι διασκορπισμένα σε όλη τη χώρα, γύρω από την παράκτια περιοχή, στο εσωτερικό αλλά και στα νησιά του Αιγαίου. Οι περισσότερες πηγές βρίσκονται στα νησιά και είναι 229, ακολουθεί η Στερεά Ελλάδα με 156, η Μακεδονία με 115, η Πελοπόννησος με 114, η Θεσσαλία με 57, η Ήπειρος με 56 και η Θράκη με 25. Τα λουτρά στην Ελλάδα ταξινομούνται με βάση τη θερμοκρασία του νερού:

- Σε κρύα (κάτω των 28° C)
- Σε ζεστά (πάνω των 28° C)

Κατά τη διάρκεια μιας λουτροθεραπείας επιδρούν στον οργανισμό πολλά ερεθίσματα. Αυτά τα ερεθίσματα προέρχονται από:

A)Τα εκ του περιβάλλοντος ερεθίσματα:

Η αλλαγή του περιβάλλοντος καθώς και ο τρόπος διαβίωσης ενός ατόμου κατά το 25ήμερο που κάνει λουτροθεραπεία το ότι δηλαδή είναι απαλλαγμένο από το άγχος της εργασίας, από το άγχος της οικογενειακής φροντίδας, φέρουν μία ψυχική ηρεμία η οποία δρα ευεργετικά στο νευροφυτικό με αποτέλεσμα η λουτροθεραπεία να έχει ευεργετικά αποτελέσματα.

Άλλος παράγοντας είναι ο ψυχολογικός. Η πίστη δηλαδή που έχει ο ασθενής ότι με τη λουτροθεραπεία θα αποκατασταθεί το πρόβλημά του. Αυτή η πίστη του ενισχύεται ακόμα περισσότερο όταν πληροφορείται ότι άτομα με το ίδιο πρόβλημα έχουν ιαθεί.

B)Τα εκ του λουτρού ερεθίσματα διακρίνονται:

- 1)Θερμικά
- 2)Χημικά
- 3)Μηχανικά

1)Θερμικό ερέθισμα

Έχουμε θερμικό ερέθισμα όταν η θερμοκρασία του ιαματικού νερού είναι ανώτερη ή κατώτερη της θερμοκρασίας του σώματος η οποία καλείται ουδέτερη ή αδιάφορος και είναι 33°C ως 34°C. Έτσι ένα λουτρό με θερμοκρασία 21°C ως 25°C χαρακτηρίζεται ως δροσερό, χλιαρό χαρακτηρίζεται αυτό με θερμοκρασία 26°C με 32°C. Αδιάφορο αυτό με θερμοκρασία 33°C με 34°C και από 38°C και πάνω υπέρθερμο. Τα θερμά λουτρά λοιπόν προκαλούν περιφερική υπεραιμία και χρησιμοποιούνται για τη θεραπεία χρόνιων παθήσεων.

Αυτά τα λουτρά αυξάνουν τις καύσεις στον οργανισμό και αυτό διαπιστώνεται με την αύξηση των αλάτων και του

Θερμή ιαματική πηγή.

ουρικού οξέως που αποβάλλονται με τα ούρα.

Θερμά λουτρά μικρής διάρκειας φέρνουν ευεξία και εξαφανίζουν την κόπωση. Ενώ αντίθετα λουτρά μεγαλύτερης διάρκειας προκαλούν εξάντληση.

Β)Χημικό ερέθισμα

Αυτό προκαλείται από τα διαλυμένα στα ιαματικά νερά στερεά συστατικά τα οποία βρίσκονται υπό μορφή ιόντων. Αυτά κατά τη διάρκεια του λουτρού προσκολλώνται στο δέρμα ερεθίζοντας τις νευρικές ίνες και δια της νευρικής οδού το ερέθισμα μεταφέρεται

Ιαματική χημική πηγή.

σε ολόκληρο τον οργανισμό. Αντίθετα τα αέρια που βρίσκονται σε αεριώδη κατάσταση προσκολλώνται για λίγο, απορροφώνται, διεισδύουν βαθύτερα στο δέρμα και με την κυκλοφορία μεταφέρονται σε όλα τα όργανα και τους ιστούς του οργανισμού.

Γ)Μηχανικό ερέθισμα

Προκαλείται από την πίεση του ιαματικού νερού στο σώμα του λουομένου(υδροστατική πίεση).

Η επίδραση της υδροστατικής πίεσης γίνεται καταφανής σε λουτρά αδιάφορης θερμοκρασίας στα λουτρά που δεν έχουμε καθόλου θερμικό παράγοντα.

Διαπιστώθηκε λοιπόν ότι σε αυτά τα λουτρά η πίεση στις περιφερειακές φλέβες ανέρχεται. Η αύξηση αυτής της πίεσης όμως είναι μικρή εφ'όσον το ύψος του νερού παραμένει κάτω από το ύψος της καρδιάς.

Όταν το νερό ανέλθει πάνω από το ύψος της καρδιάς έχουμε μεγαλύτερη συμπίεση του θώρακος και κατ'αυτόν τον τρόπο αύξηση της φλεβικής πίεσεως.

Η υδροστατική πίεση έχει σημαντική δράση στη διούρηση. Στην αρχή κάθε λουτρού η ποσότητα των ούρων αυξάνει, ανεξάρτητα από την θερμοκρασία, αυξάνει δε τόσο περισσότερο όσο μεγαλύτερη είναι η «στήλη» ύδατος που πιέζει την κοιλιά.

3.2 Μορφές Υδροθεραπείας.

Υδροθεραπεία είναι η θεραπευτική αγωγή η οποία στηρίζεται στη χρήση του ιαματικού νερού. Βασίζεται στην αξιοποίηση των φυσικών και χημικών αναγκών του ανθρώπινου οργανισμού. Η μορφή, ο τρόπος, η διάρκεια και η συχνότητα της θεραπείας καθορίζουν τα αποτελέσματά της.

Η Υδροθεραπεία περιλαμβάνει τις εξής μορφές:

A)Εσωτερική Υδροθεραπεία

- 1)Ποσιθεραπεία
- 2)Εισπνοθεραπεία

B)Εξωτερική Υδροθεραπεία

- 1)Λουτροθεραπεία
- 2)Υδροκινησιοθεραπεία-Υδρομαλάξεις

Γ)Πηλοθεραπεία

A)Εσωτερική Υδροθεραπεία

1)Ποσιθεραπεία:

Είναι η εισαγωγή υγρών στο πεπτικό σύστημα με πόση, για θεραπευτικούς σκοπούς. Η επίδραση των ιαματικών νερών οφείλεται στα μεταλλικά στοιχεία, στα κολλοειδή και στα άλατα τα οποία με την κυκλοφορία φτάνουν στα διάφορα όργανα του οργανισμού όπου ασκούν φαρμακοδυναμική και βιολογική επίδραση.

Το νερό, όπως αναφέρθηκε, αποτελεί μια από τις κύριες πηγές τροφοδοσίας του ανθρώπινου οργανισμού σε ανόργανα άλατα, τα οποία είναι απαραίτητα για την καλή λειτουργία του, ενώ η έλλειψή τους δημιουργεί πολλές επιπλοκές. Ο πίνακας δείχνει το ποσοστό πρόσληψης μεταλλικών στοιχείων από το πόσιμο νερό, καθώς επίσης και τη συνολική ημερήσια απαίτηση του οργανισμού μας στα στοιχεία αυτά.

		Υπολογισμένη ημερήσια	Ημερήσια συνεισφορά πρόσληψης MN*,mg		Ημερήσια συνεισφορά νερού ύδρευσης,mg	
Στοιχείο		πρόσληψη,mg	μέσος όρος	μέγιστο	μέσος όρος	μέγιστο
Na	Νάτριο	4500	930	3600	70	250
Cl	Χλώριο	5000	200	780	100	490
Ca	Ασβέστιο	1000	290	920	170	280
Mg	Μαγνήσιο	250	100	250	24	45
K	Κάλιο	3000	45	180	10	36
SiO₂	Διοξ.Πυρ.	2000	45	120	26	100
Al	Αργίλιο	2,3	0,06		0,14	
Sb	Αντιμόνιο	0,034			0,048	
As	Αρσενικό	0,1	0,04	0,38	0,002	0,003
Ba	Βάριο	1	0,33	0,66	0,08	
Be	Βηρύλλιο	<0,015	0,004	0,05	0,0004	0,0006
Bi	Βισμούθιο	<0,005			0,01	
B	Βόριο	1	1,5	4	0,24	
Cd	Κάδμιο	0,07	0,0006	2x10 ⁻³	0,002	0,008
Cr	Χρώμιο	0,2	0,012	0,06	0,004	0,01
Co	Κοβάλτιο	0,4	0,0004	2x10 ⁻³	0,007	0,022
Cu	Χαλκός	2,5	0,017	0,06	0,1	0,7
Fe	Σίδηρος	23	0,8	9	0,26	3
Pb	Μόλυβδος	0,3	0,02	0,04	0,03	0,09
Li	Λίθιο	0,10	1,4	7,5	0,016	0,02
Mn	Μαγγάνιο	3	0,2	2,2	0,048	0,12
Hg	Υδράργυρος	0,02	0,0003	6x10 ⁻⁴	0,0004	0,0016
Mo	Μολυβδένιο	0,2			0,0002	0,0004
Ni	Νικέλιο	<0,3	0,07	0,22	0,012	0,026
Rb	Ρουβίδιο	5			0,002	
Se	Σελήνιο	0,2			0,0012	0,005
Ag	Άργυρος	0,03			0,0004	
Sr	Στρόντιο	1	1,2	2	0,2	
T	Τιτάνιο	0,8	0,01		0,002	
U	Ουράνιο	0,001			0,0003	
V	Βανάδιο	2			0,007	0,012
Zn	Ψευδάργυρος	10	0,044	0,12	0,22	1,4

Άλλοτε το μεταλλικό νερό δρά δι ενός εκ των συστατικών του και άλλοτε δια του συνόλου των συστατικών που βρίσκονται σ'αυτό. Τις περισσότερες φορές η θεραπευτική δράση των μεταλλικών νερών εκδηλώνεται μετά από μακροχρόνια χορήγηση. Εξαιρούνται τα θειονατριούχα και θειομαγνησιούχα μεταλλικά νερά τα οποία μόλις χορηγηθούν έχουν άμεσα θεραπευτικά αποτελέσματα-δρουν ως καθαρτικά. Είναι αυτονόητο ότι η κακή λειτουργία της καρδιάς ή των νεφρών αποτελεί βασική αντένδειξη για κάθε είδος ποσιθεραπείας.

Με την πόση ιαματικών νερών έχουμε:

- A)Αύξηση της διούρισης.
- B)Βελτίωση της πεπτικής λειτουργίας.
- Γ)Ρύθμιση της λειτουργίας της χοληδόχου κύστεως.
- Δ)Βελτίωση της εντερικής λειτουργίας.

Το ιαματικό νερό είναι υπότονο και γι'αυτό το λόγο γρήγορα απορροφάται και απεκκρίνεται από τους νεφρούς. Με τη γρήγορη διέλευση του νερού από τις χολιφόρους και ουροφόρους οδούς συμπαρασύρονται και αποβάλλονται άλατα και μικροί λίθοι.

ΕΝΔΕΙΞΕΙΣ-ΑΝΤΕΝΔΕΙΞΕΙΣ ΠΟΣΙΘΕΡΑΠΕΙΑΣ.

Ενδείξεις:

- 1)Παθήσεις της θρέψης και των ουροφόρων οδών
- 2)Παθήσεις του ήπατος και χολιφόρων οδών
- 3)Παθήσεις πεπτικού συστήματος

Ποσιθεραπεία.

Αναβλύζον ιαματικό νερό.

Αντενδείξεις:

- 1)Λιθιάσεις των νεφρών ή της κύστης
- 2)Χολολιθιάσεις με συχνούς κολικούς

2)Εισπνοθεραπεία

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι οι άτυπες ασθένειες είναι εκείνες που μπορούν να αποκομίσουν οφέλη από την λουτροθεραπεία με ιαματικά νερά και κυρίως το βρογχικό άσθμα, η χρόνια βρογχίτιδα, το εμφύσημα και η βρογχεκτασία. Τα νερά που έχουν μελετηθεί και έχουν χρησιμοποιηθεί περισσότερο για την θεραπεία αυτών των άτυπων βρογχοπνευμονοπαθειών είναι τα θειούχα, τα διττανθρακικά, τα χλωριούχα, τα ανθρακικά, τα αρσενιούχα και ραδιενεργά. Τα μεταλλικά αυτά νερά επιδρούν

Χώρος εισπνοθεραπείας.

στις νόσους των αναπνευστικών οδών με μηχανισμούς συνδεδεμένους τόσο με τις χημικές ιδιότητες όσο και με τις φυσικές ιδιότητες.

Μερικοί παράγοντες που επηρεάζουν την εισπνοθεραπεία:

Εποχή:Οι θεραπείες γίνονται από τον Ιούνιο έως τον Σεπτέμβριο.

Αναφέρεται ότι την εποχή του καλοκαιριού είναι η καλύτερη ποιότητα των νερών, αυτό όμως δεν ευσταθεί. Θα ήταν προτιμότερο οι λουτροπηγές να λειτουργούσαν όλο το χρόνο ή περισσότερους μήνες. Έτσι δεν θα παρατηρείται και ο συνοστισμός στην προσέλευση των ασθενών τους καλοκαιρινούς μήνες.

Προετοιμασία:Η σωστή επιλογή της λουτροπηγής αποτελεί το 50% της επιτυχίας της εισπνοθεραπείας.

Διάρκεια: Συνήθως διαρκεί 21 μέρες αλλά ο χρόνος μπορεί να παραταθεί ή να βραχυνθεί. Για να αποφευχθεί μια πιθανή θερμική αντίδραση η θεραπεία μπορεί να χρειαστεί να γίνει διακεκομένα με μεσοδιαστήματα μίας ή δύο ημερών.

Κλίμα: Χρειάζεται παρατεταμένη ηλιοφάνεια, ελάχιστη υγρασία, οι άνεμοι να είναι ασθενείς, να μην εμφανίζονται ομίχλες και η γύρω περιοχή να έχει δάση για περισσότερο οξυγόνο. Ο ιονισμός της ατμόσφαιρας επιδρά στην ισορροπία του συμπαθητικού νευρικού συστήματος του ασθενούς. Τοπικοί παράγοντες που πρέπει επίσης να ελέγχονται είναι η πυκνότητα των αλλεργιογόνων στην περιοχή της λουτροπηγής καθώς και ο βαθμός ρύπανσης της ατμόσφαιρας.

Τρόπος ζωής-διαιτητική αγωγή: Αποφεύγεται η πνευματική και σωματική κόπωση και επιβάλλονται οι περίπατοι. Το διαιτολόγιο είναι λιτό και δεν περιλαμβάνει δύσπεπτες τροφές.

ΕΝΔΕΙΞΕΙΣ-ΑΝΤΕΝΔΕΙΞΕΙΣ ΕΙΣΠΝΟΘΕΡΑΠΕΙΑΣ

Ενδείξεις: Παθήσεις αναπνευστικού συστήματος(ασθματικές καταστάσεις, χρόνιες βρογχιτιδες, χρόνιο πνευμονικό εμφύσημα, χρόνια ρυνίτιδα, φαρυγγίτιδα, λαρυγγίτιδα)

Αντενδείξεις: Παθήσεις του αναπνευστικού συστήματος σε οξεία φάση.

Χώρος εισποθεραπείας.

Β)Εξωτερική υδροθεραπεία.

1)Λουτροθεραπεία.

Γίνεται με την εμβάπτιση του σώματος σε ατομικό λουτήρα ή πισίνα με ιαματικό νερό. Συνιστάται να πραγματοποιούνται μετά από ολοκληρωμένη πέψη. Ένας κύκλος θεραπείας διαρκεί συνήθως δύο εβδομάδες με ένα λουτρό ανά ημέρα. Μετά το λουτρό ακολουθεί ανάπαυση των λουομένων για 30 περίπου λεπτά. Τα λουτρά ασκούν βιολογικές επιδράσεις μέσω των διαφόρων χαρακτηριστικών των Ιαματικών Νερών.

ΕΝΔΕΙΞΕΙΣ-ΑΝΤΕΝΔΕΙΞΕΙΣ ΛΟΥΤΡΟΘΕΡΑΠΕΙΑΣ.

Ενδείξεις:

- Ρευματικές παθήσεις

- Παθήσεις κυκλοφορικού συστήματος
- Παθήσεις δερματικές
- Παθήσεις γυναικολογικές
- Παθήσεις περιφερικών νεύρων
- Συνδρομα από διαταραχές του νευροφυτικού συστήματος

Αντενδείξεις:

- Παθήσεις της καρδιάς, πρόσφατες εγκεφαλικές αιμοραγίες.
- Ανεπάρκεια στεφανιαίων με συχνές κρίσεις ή σοβαρές βλάβες του μυοκαρδίου.
- Αιμορραγίες διαφόρων οργάνων, βαριές μορφές διαβήτη, ενεργός φυματίωση, κακοήθειες νεοπλασίες, βαριές νευρικές και ψυχολογικές παθήσεις, εγκυμοσύνη μετά τον 6^ο μήνα.

2)Υδροκινησιοθεραπεία-Υδρομαλάξεις.

Αξιόλογος τρόπος εφαρμογής του ιαματικού νερού είναι η χρησιμοποίησή του σε πισίνες που είναι η σήμερα από όλους αποδεκτή Υδροκινησιοθεραπεία. Αυτή βρήκε μεγάλη εφαρμογή τις τελευταίες δεκαετίες και δεν νοείται σήμερα Υδροθεραπευτήριο ή και οργανωμένο φυσικοθεραπευτήριο χωρίς εφαρμογή υδροκινησιοθεραπείας. Με τη μέθοδο αυτή γίνεται εκμετάλλευση και των τριών παραγόντων του ιαματικού νερού-χημικού, θερμικού και μηχανικού. Η υδροκινησιοθεραπεία εκτιμάται ιδιαίτερα για την πρόληψη μόνιμων βλαβών αλλά και για την αποκατάσταση αυτών κατά το δυνατόν. Επίσης οι Υδρομαλάξεις στηρίζονται στην εφαρμογή πίεσης στο ανθρώπινο σώμα ενώ αυτό βρίσκεται μέσα στο ιαματικό νερό. Ενδείκνυται σε περιπτώσεις μετατραυματικής θεραπείας, καταγμάτων και κακώσεων, αρθροπαθειών, οσφυαλγίας, ισχαιμίας, σπονδυλοαρθρίτιδας και σπαστικών παραλύσεων.

Γ)Πηλοθεραπεία.

Βασίζεται στη χρήση «ώριμου» πηλού. Η εφαρμογή του πηλού είναι δυνατόν να είναι ολική ή μερική, με εμβαπτιση του σώματος σ'αυτόν ή με επάλειψη.

Η θεραπευτική δράση του πηλού είναι διπλή: ασκεί δράση τοπική(στην επιφάνεια του δέρματος) και γενική (σε διάφορες λειτουργίες, χάρις σε ουσίες που διεισδύουν μέσα στον οργανισμό).

Η δράση της πηλοθεραπείας οφείλεται κυρίως σε τρεις παράγοντες: μηχανικό, θερμικό και χημικό.

3.3 Χρήσιμες συμβουλές για μια σωστή Υδροθεραπεία.

Υπάρχουν γενικοί κανόνες που ακολουθεί η ιαματική λουτροθεραπεία:

1. Πριν την έναρξη της θεραπείας θα μελετηθεί η συνύπαρξη άλλων παθήσεων που αποκλείουν ή περιορίζουν την ιαματική λουτροθεραπεία όσον αφορά τη διάρκεια, τη θερμοκρασία και τους τρόπους εφαρμογής.
2. Θα μελετηθεί η ρευματική νόσος και ανάλογα θα καθοριστούν η διάρκεια, η θερμοκρασία, το είδος της θεραπείας καθώς και η περιοχή εφαρμογής τους.
3. Εξετάζεται αν ο άρρωστος ακολουθεί κάποια θεραπεία που συνήθως δεν πρέπει να διακόπτεται.
4. Γίνεται επανεξέταση στη μέση της θεραπείας που διαρκεί τρεις εβδομάδες και στο τέλος. Ο άρρωστος εφοδιάζεται με επιστολή του γιατρού των λουτρών με τις παρατηρήσεις του για τον θεράποντα ιατρό.
5. Οι διάφορες θεραπείες γίνονται συνήθως το πρωί και διαρκούν λίγα λεπτά μέχρι και μία ώρα ανάλογα με το είδος.

Το ευεργετικό αποτέλεσμα έρχεται συνήθως σε λίγες εβδομάδες από τη λήξη της ιαματικής λουτροθεραπείας αλλά συχνά και στη διάρκειά της. Από μερικούς συνίσταται η τμηματική ιαματική λουτροθεραπεία στην αρχή και στο τέλος της ιαματικής περιόδου.

Μπορεί να χρειαστεί καμιά φορά συμπληρωματική θεραπεία. Υπόψη πρέπει να έχει ο ασχολούμενος με το αντικείμενο την ενδεχόμενη λουτρική αντίδραση. Αυτή μπορεί να παρουσιαστεί τις πρώτες 5-10 μέρες της ιαματικής λουτροθεραπείας και συνίσταται σε μια ολιγόμερη και παροδική κλινική επιδείνωση της γενικής κατάστασης του αρρώστου ενδεχομένως με πυρετό , ανορεξία, πονοκεφάλους και αϋπνία. Η λουτρική αντίδραση μπορεί να είναι και τοπική με επιδείνωση των τοπικών συμπτωμάτων και δεν έχει σχέση με την τελική έκβαση της θεραπείας.

3.4 Παθήσεις και Υδροθεραπεία-Που συνιστάται η κάθε μέθοδος.

Ποσιθεραπεία

Συνιστάται σε:

- ✓ Παθήσεις των ουροφόρων οδών(π.χ. υπερουριχαιμία, λιθιάσεις των νεφρών, ουρητήρων και κύστεως)
- ✓ Παθήσεις καλοήθους ηπατογενούς διαβήτη.
- ✓ Παχυσαρκία.
- ✓ Παθήσεις του ήπατος και των χοληφόρων οδών.
- ✓ Παθήσεις του πεπτικού συστήματος.
- ✓ Λιθιάσεις μετά την πάροδο ενός μήνα από τον τελευταίο κολικό.
- ✓ Έλκος δωδεκαδακτυλικού και ουλοποιημένου όχι σε ενεργό φάση.

Δεν συνιστάται:

- ✓ Σε ασθενείς με προηγηθείσες φλεγμονές ή συμφύσεις.

Εισπνοθεραπεία

Συνιστάται σε:

- ✓ Παθήσεις του αναπνευστικού συστήματος.
- ✓ Βρογχικό άσθμα και χρόνιες βρογχίτιδες.
- ✓ Χρόνιες φλεγμονές του αναπνευστικού συστήματος.

Δεν συνιστάται σε:

- ✓ Φυματίωση
- ✓ Αρτηριακή υπέρταση όταν δεν ρυθμίζεται.
- ✓ Σακχαρώδη διαβήτη.
- ✓ Νεφρική, υπατική και καρδιακή ανεπάρκεια.
- ✓ Καρκίνο.
- ✓ Οξείες λοιμώξεις.

Λουτροθεραπεία

Συνιστάται σε:

- ✓ Χρόνιες ρευματικές παθήσεις(π.χ. ρευματοειδής αρθρίτιδα, αγκυλοποιητική σπονδυλοαρθρίτιδα, εκφυλιστικές σπονδυλοαρθροπάθειες).
- ✓ Παθήσεις του δέρματος.
- ✓ Γυναικολογικές παθήσεις.
- ✓ Παθήσεις του νευρικού συστήματος.

Δεν συνιστάται σε:

- ✓ Ανωτέρω παθήσεις που βρίσκονται σε στάδιο παρόξυνσης.
- ✓ Καταστάσεις πυρετού.
- ✓ Σοβαρές καρδιακές παθήσεις.
- ✓ Αιμορραγίες.

Πηλοθεραπεία

Συνιστάται σε:

- ✓ Δερματικές παθήσεις.
- ✓ Αρθροπάθειες.
- ✓ Γυναικολογικές παθήσεις.
- ✓ Ουρική αρθρίτιδα.
- ✓ Έκζεμα
- ✓ Ψωρίαση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

«ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΝ ΤΩΝ ΘΕΡΜΟΜΕΤΑΛΛΙΚΩΝ ΠΗΓΩΝ ΚΑΙ ΙΣΧΥΟΥΣΑ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ»

4.1 Η Οργάνωση και η λειτουργία του φυσιοθεραπευτηρίου στη λουτρόπολη και η υγιεινή των χώρων σε αυτό.

Επειδή κάθε λουτρόπολη έχει τις ιδιαιτερότητες που ξεκινούν από τον αριθμό των επισκεπτών της και φτάνουν μέχρι τις ενδείξεις της γι'αυτό κάθε μία απαιτεί ξεχωριστή μελέτη και εργασία για το τμήμα της εκείνο που λέγεται φυσική θεραπεία, φυσιοθεραπευτήριο.

Η επιδίωξη είναι: να ενισχυθούν οι δράσεις της λουτροθεραπείας όσο το δυνατόν περισσότερο και το φυσιοθεραπευτήριο που θα οργανωθεί να είναι προσαρμοσμένο στις ενδείξεις της λουτρόπολης και στις ανάγκες που απορρέουν απ'αυτές και όχι γενικότερα σαν ένα κέντρο αποκατάστασης που θα έχει σαν μία μέθοδο επιλογής και την υδροθεραπεία. Ένα κέντρο αποκατάστασης με την έννοια που αναφέρθηκε πιο πάνω έχει άλλη φιλοσοφία ως προς την οργάνωσή του, ενώ το φυσιοθεραπευτήριο της λουτρόπολης απαιτεί οργάνωση που περιλαμβάνει γενικά μια αίθουσα κινησιοθεραπείας και πισίνα με ιαματικό νερό, φυσικά κατάλληλα διαμορφωμένη.

Η Οργάνωση του Υδροθεραπευτηρίου:

_ Το φυσιοθεραπευτήριο πρέπει να βρίσκεται σε ισόγειο και κεντρική τοποθεσία. Όλοι οι χώροι του πρέπει να είναι έτσι διαμορφωμένοι, ώστε να είναι λειτουργικοί, να μην ταλαιπωρείται ο ασθενής και επιπλέον να είναι ευχάριστοι.

Τα επί μέρους τμήματα του φυσιοθεραπευτηρίου είναι:

1. Τμήμα υδροθεραπείας.
2. Τμήμα κινησιοθεραπείας-μάλαξης.
3. Τμήμα ηλεκτροθεραπείας.

Η λειτουργία του φυσιοθεραπευτηρίου:

Το πιο σημαντικό σημείο της προσπάθειας πρέπει να είναι για το πώς θα λειτουργήσει αυτό το φυσιοθεραπευτήριο χωρίς να γίνονται λάθη στη θεραπεία και χωρίς να υπάρχει σπατάλη χώρου και χρόνου. Εξάλλου οι υπολογισμοί έγιναν με βάση:

1. Την ακρίβεια και το σωστό προγραμματισμό της συνεδρείας από την προηγούμενη μέρα.
2. Την έλλειψη νεκρού χρόνου κατά τη διάρκεια της θεραπείας του ασθενή έτσι ώστε κάθε στιγμή όλοι οι χώροι του φυσιοθεραπευτηρίου να είναι καλυμμένοι με ασθενείς.

Όσο για την υγιεινή των χώρων κατά τη λουτροθεραπεία οι εγκαταστάσεις και οι εσωτερικοί χώροι του υδροθεραπευτηρίου που τροφοδοτείται με νερό ιαματικής πηγής, πριν από την έναρξη της λειτουργίας τους πρέπει να πληρούν τις βασικές αρχές της: α)εμφάνισης, β)επάρκειας, γ)ασφάλειας, δ)άνεσης, ε)πληρότητας εξοπλισμού και στ)υγιεινής των εξής χώρων:

- Αίθουσα αναμονής
- Αποδυτήρια
- Αποχωρητήρια
- Λουτήρες
- Αίθουσα ομαδικής λούσης
- Αίθουσα εισπνοθεραπείας

4.2 Το Φύλλο Εφημερίδας της Κυβερνήσεως(ΦΕΚ) για την αξιοποίηση των ιαματικών πηγών.

Για τη δημιουργία σωστών προδιαγραφών στις εγκαταστάσεις αξιοποίησης ιαματικών πηγών η κυβέρνηση έχει εκδώσει τις παρακάτω διατάξεις και κανονισμούς:

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟ Αρ. Φύλλου 230

24 Οκτωβρίου 2006

ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 3498

Ανάπτυξη ιαματικού τουρισμού και λοιπές διατάξεις.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ

ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Εκδίδομε τον ακόλουθο νόμο που ψήφισε η Βουλή:

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΙΑΜΑΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

ΙΑΜΑΤΙΚΟΙ ΦΥΣΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ – ΧΡΗΣΕΙΣ

Άρθρο 1

Ορισμοί

Για τους σκοπούς του παρόντος νόμου ισχύουν οι ακόλουθοι ορισμοί:

Ιαματική πηγή είναι φυσική ανάβλυση ή άντληση ιαματικού φυσικού πόρου με τεχνικό έργο, όπως από γεώτρηση, φρέαρ, τάφρο ή σήραγγα (φυσική ή τεχνητή) ή φυσική δημιουργία ιαματικού πηλού. Ως ιαματικοί φυσικοί πόροι θεωρούνται φυσικά νερά (ψυχρά ή θερμά), ατμοί, φυσικά αέρια ή πηλοί, που έχουν ιαματικές ιδιότητες, αναγνωρισμένες σύμφωνα με τις διατάξεις του παρόντος νόμου.

Ιαματικός τουρισμός είναι ειδική μορφή παροχής τουριστικών υπηρεσιών σε περιοχές των οποίων κύριο χαρακτηριστικό αποτελεί η χρήση αναγνωρισμένων ιαματικών φυσικών πόρων σε ειδικές εγκαταστάσεις.

Μονάδες ιαματικής θεραπείας είναι ειδικές εγκαταστάσεις με κατάλληλη υποδομή και εξοπλισμό στις οποίες γίνεται χρήση ιαματικών φυσικών πόρων υπό ιατρική παρακολούθηση για λόγους υγείας (προληπτικούς ή θεραπευτικούς), φυσικής αποκατάστασης ή και αναζωογόνησης ιδίως με υδροθεραπεία, ποσιθεραπεία, εισπνοθεραπεία, ρινοπλύσεις, ατμόλουτρα, πηλοθεραπεία, καταιονισμούς ή άλλες επιστημονικώς αναγνωρισμένες μεθόδους.

Κέντρα ιαματικού τουρισμού – θερμαλισμού είναι ειδικές τουριστικές εγκαταστάσεις παροχής υπηρεσιών ιαματικού τουρισμού με κατάλληλη υποδομή και εξοπλισμό, στις οποίες εντάσσονται μονάδες ιαματικής θεραπείας ή και εγκαταστάσεις θαλασσοθεραπείας, στις οποίες γίνεται οπωσδήποτε χρήση ιαματικών φυσικών πόρων.

Κέντρα θαλασσοθεραπείας είναι ειδικές εγκαταστάσεις με κατάλληλη υποδομή και εξοπλισμό, στις οποίες γίνεται χρήση θερμαινόμενου θαλασσινού νερού, άμμου, λάσπης, φυκιών και άλλων θαλάσσιων ουσιών για λόγους υγείας, προληπτικούς ή θεραπευτικούς, υπό ιατρική παρακολούθηση και σε συνδυασμό με το θαλάσσιο περιβάλλον.

Κέντρα αναζωογόνησης (spa) είναι ειδικές εγκαταστάσεις με κατάλληλη υποδομή και εξοπλισμό στις οποίες γίνεται χρήση ή ιαματικών φυσικών πόρων ή θερμαινόμενου θαλασσινού νερού ή θερμού φυσικού νερού με προσθήκες ιαματικών φυσικών πόρων ή ζεστού φυσικού νερού με την προσθήκη πηλών, βοτάνων, φυτών, αρωμάτων, ηφαιστειακής ή χαλαζιακής άμμου, φωτός, θερμότητας, μασάζ, ατμόλουτρων διαφόρων τύπων, με σκοπό την παροχή υπηρεσιών αναζωογόνησης, ευεξίας και αισθητικής του σώματος.

Τα κέντρα ιαματικού τουρισμού – θερμαλισμού και τα

κέντρα θαλασσοθεραπείας δύνανται να περιλαμβάνουν εγκαταστάσεις αναζωογόνησης ή και ειδικές εγκαταστάσεις φυσικής αποκατάστασης και προετοιμασίας αθλητών.

Άρθρο 2

Πεδίο εφαρμογής

1. Οι διατάξεις του παρόντος νόμου έχουν εφαρμογή στις περιπτώσεις χρήσης ή άλλης αξιοποίησης ιαματικών φυσικών πόρων, καθώς και στα κέντρα θαλασσοθεραπείας και αναζωογόνησης.
2. Οι διατάξεις για την έρευνα ή εκμετάλλευση του γεωθερμικού δυναμικού δεν έχουν εφαρμογή στους ιαματικούς φυσικούς πόρους.

Άρθρο 3

Χρήση ιαματικών φυσικών πόρων

1. Οι ιαματικοί φυσικοί πόροι χρησιμοποιούνται ή αξιοποιούνται στην περιοχή που εμφανίζονται με φυσική ανάβλυση ή άντληση με τεχνικό έργο.
2. Οι ιαματικοί φυσικοί πόροι διατίθενται κατά προτεραιότητα για τις ανάγκες μονάδων ιαματικής θεραπείας και ακολούθως για τις ανάγκες κέντρων ιαματικού τουρισμού – θερμαλισμού και κέντρων θαλασσοθεραπείας ή αναζωογόνησης.
3. Αν υπάρχει επάρκεια ιαματικών φυσικών πόρων, αυτοί δύνανται να διατίθενται σε περισσότερες μονάδες ιαματικής θεραπείας ή κέντρων ιαματικού τουρισμού – θερμαλισμού ή κέντρων θαλασσοθεραπείας ή αναζωογόνησης της ευρύτερης περιοχής.
4. Η διάθεση ιαματικών φυσικών πόρων για άλλες χρήσεις είναι δυνατή υπό την προϋπόθεση ότι καλύπτονται πλήρως οι ανάγκες ανάπτυξης του ιαματικού τουρισμού.

2545

2546 **ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ (ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟ)**

5. Με απόφαση του Υπουργού Τουριστικής Ανάπτυξης, η οποία εκδίδεται κατόπιν εισηγήσεως του Ε.Ο.Τ. και δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, καθορίζονται τα κριτήρια και ο τρόπος διανομής ιαματικών φυσικών πόρων σε περισσότερες εγκαταστάσεις ιαματικού τουρισμού ή κέντρα θαλασσοθεραπείας ή αναζωογόνησης, καθώς και η διάθεση ιαματικών φυσικών πόρων για άλλες χρήσεις, όπως η εκμετάλλευση της γεωθερμικής ενέργειας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄

ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ – ΚΥΡΙΟΤΗΤΑ –

ΜΗΤΡΩΟ ΙΑΜΑΤΙΚΩΝ ΦΥΣΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ

Άρθρο 4

Διαδικασία αναγνώρισης

1. Για την αναγνώριση ιαματικών φυσικών πόρων απαιτείται αίτηση προς τον Ε.Ο.Τ. με τα απαιτούμενα δικαιολογητικά, την οποία μπορεί να υποβάλει ο κύριος, ο επικαρπωτής ή ο μισθωτής του ακινήτου στο οποίο αναβλύζει ή αντλείται ο φυσικός πόρος.

Αίτηση για αναγνώριση προς τον Ε.Ο.Τ. μπορεί να υποβάλει και Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Ο.Τ.Α.) πρώτου ή δεύτερου βαθμού, στην περιφέρεια του οποίου βρίσκεται το ακίνητο, στο οποίο αναβλύζει ή αντλείται ο ιαματικός φυσικός πόρος.

2. Η διαδικασία αναγνώρισης μπορεί να κινηθεί και αυτεπαγγέλτως από τον Ε.Ο.Τ.. Στην περίπτωση αυτή ο Ε.Ο.Τ. καταρτίζει φάκελο με τα σχετικά δικαιολογητικά.

3. Με απόφαση του Υπουργού Τουριστικής Ανάπτυξης, η οποία δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, καθορίζονται ο τύπος, το περιεχόμενο της αίτησης αναγνώρισης ιαματικών φυσικών πόρων, τα απαιτούμενα δικαιολογητικά και η διαδικασία που ακολουθείται.

Στα απαιτούμενα δικαιολογητικά περιλαμβάνεται το-

πογραφικό διάγραμμα της τοποθεσίας που βρίσκεται η ιαματική πηγή, υδρογεωλογική μελέτη, ραδιολογική έκθεση, μικροβιολογικές, φυσικές και χημικές αναλύσεις, καθώς και υγειονομική έκθεση για τις ενδείξεις και αντενδείξεις των ιδιοτήτων του ιαματικού φυσικού πόρου.

Άρθρο 5

Αναγνώριση ιαματικών φυσικών πόρων –

Κατάργηση διακρίσεων

1. Φυσικοί πόροι που έχουν ιαματικές ιδιότητες αναγνωρίζονται με απόφαση του Υπουργού Τουριστικής Ανάπτυξης, η οποία δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, μετά από σύμφωνη γνώμη της Επιτροπής Προστασίας Ιαματικών Φυσικών Πόρων που προβλέπεται στο άρθρο 10 του παρόντος νόμου και πρόταση του Ε.Ο.Τ..
2. Η απόφαση αναγνώρισης φυσικών πόρων ως ιαματικών αναφέρει το είδος του φυσικού πόρου, την τοποθεσία ανάβλυσης ή άντλησης, τα φυσικά, χημικά, ραδιολογικά και βιολογικά χαρακτηριστικά του, τις ιαματικές ιδιότητες και τις ενδείξεις και αντενδείξεις για την ασφαλή χρήση του και συνοδεύεται από τοπογραφικό διάγραμμα, εγκεκριμένο από τον Ε.Ο.Τ., το οποίο σε φωτομίκρυνση συνδημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως και στο οποίο αποτυπώνεται η θέση ανάβλυσης ή άντλησης, καθώς και τα κτίσματα ή έργα που υπάρχουν γύρω από την ιαματική πηγή και σε απόσταση διακοσίων μέτρων από αυτή.
3. Οι διατάξεις που διακρίνουν τις ιαματικές πηγές σε τοπικής και τουριστικής σημασίας καταργούνται.

Άρθρο 6

Κυριότητα ιαματικών φυσικών πόρων

1. Οι ιαματικοί φυσικοί πόροι, που αναγνωρίζονται μετά την ισχύ του νόμου αυτού, ανήκουν κατά κυριότητα στον

Ε.Ο.Τ. ανεξαρτήτως της κυριότητας του εδάφους επί του οποίου εμφανίζονται, αντλούνται ή αξιοποιούνται με οποιονδήποτε τρόπο, εκτός αν αυτοί ευρίσκονται σε κοινόχρηστους χώρους αιγιαλού και παραλίας οι οποίοι ανήκουν κατά κυριότητα στο Δημόσιο, ενώ η χρήση και η εκμετάλλευση ανήκει στον Ε.Ο.Τ..

2. Από την έναρξη ισχύος του παρόντος νόμου η κυριότητα αναγνωρισμένων ιαματικών φυσικών πόρων που ανήκει στο Δημόσιο περιέρχεται αυτοδικαίως στον Ελληνικό Οργανισμό Τουρισμού (Ε.Ο.Τ.).

3. Από το νόμο αυτόν δεν θίγονται ιδιωτικά δικαιώματα κυριότητας επί αναγνωρισμένων ιαματικών πηγών που υφίσταντο κατά την 1.1.1920 σύμφωνα με το άρθρο 2 του ν. 2188/1920. Το δικαίωμα κυριότητας ιδιωτών επί ιαματικών πηγών ασκείται εντός των ορίων της κείμενης νομοθεσίας.

4. Σε περίπτωση λύσεως του Ε.Ο.Τ. ή καταργήσεως του δημόσιου χαρακτήρα του, η κυριότητα των ιαματικών φυσικών πόρων περιέρχεται στο Δημόσιο.

Άρθρο 7

Μητρώο Ιαματικών Φυσικών Πόρων

1. Στον Ελληνικό Οργανισμό Τουρισμού (Ε.Ο.Τ.) τηρείται Γενικό Μητρώο Ιαματικών Φυσικών Πόρων, στο οποίο καταχωρίζονται οι αποφάσεις αναγνώρισης με τα δικαιολογητικά που τις συνοδεύουν.

2. Στο Μητρώο καταχωρίζονται επίσης τοπογραφικά διαγράμματα του ακινήτου επί του οποίου αναβλύζει ιαματική πηγή ή αντλείται ιαματικός φυσικός πόρος, τίτλοι κυριότητος του ακινήτου, πάσης φύσεως αναλύσεις, ιατρικές εκθέσεις, υδρογεωλογικές μελέτες, αναλυτικά σχέδια υφιστάμενων ή μελλοντικών εγκαταστάσεων άντλησης ή εκμετάλλευσης, σχέδια μέτρων προστασίας, εκθέσεις ελέγχων διαφόρων αρχών, εκθέσεις ελέγχων του Ε.Ο.Τ., αντίγραφα αδειών για τις εγκαταστάσεις

εκμεταλλεύσεως, αποφάσεις επιβολής μέτρων προστασίας ή αναθεώρησης αρχικών αδειών, αποφάσεων ή συμβάσεων παραχώρησης της εκμετάλλευσης ή άλλων συμβάσεων συνδεδεμένων με τη διαχείριση ή εκμετάλλευση των φυσικών πόρων, τυχόν απόφαση άρσης της αναγνώρισης και κάθε είδους στατιστικά στοιχεία σχετικά με την αξιοποίηση του ιαματικού φυσικού πόρου.

3. Με απόφαση του Υπουργού Τουριστικής Ανάπτυξης ρυθμίζονται οι λεπτομέρειες της τηρήσεως του Γενικού Μητρώου Ιαματικών Φυσικών Πόρων, το οποίο δύναται να τηρείται και σε ηλεκτρονική μορφή. Με την ίδια απόφαση μπορεί να ορίζεται και η τήρηση περιφερειακών Μητρώων Ιαματικών Φυσικών Πόρων, καθώς και το περιεχόμενο των Μητρώων αυτών.

Άρθρο 8

Άρση αναγνώρισης ιαματικών φυσικών πόρων

1. Η αναγνώριση φυσικών πόρων ως ιαματικών αίρεται στις ακόλουθες περιπτώσεις:

α) όταν μεταβληθούν τα φυσικά ή χημικά ή βιολογικά ή άλλα ποιοτικά χαρακτηριστικά του φυσικού πόρου με αποτέλεσμα να εκλείψουν οι αναγνωρισμένες ιαματικές ιδιότητές του.

β) όταν λόγω ρυπάνσεως του υδροφόρου ορίζοντα ή της περιοχής στην οποία αναβλύζει ή αντλείται ο ιαματικός φυσικός πόρος εκλείψουν οι ιαματικές ιδιότητες ή αλλοιωθούν τα χαρακτηριστικά του ιαματικού φυσικού πόρου ή δεν διασφαλίζεται πλέον η δημόσια υγεία.

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ (ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟ) 2547

2. Η άρση της αναγνώρισης ιαματικών φυσικών πόρων γίνεται με απόφαση του Υπουργού Τουριστικής Ανάπτυξης, η οποία δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, μετά από σύμφωνη γνώμη της Επιτροπής Προστασίας Ιαματικών Φυσικών Πόρων και εισήγηση του Ε.Ο.Τ..

3. Με τη δημοσίευση της απόφασης για άρση της αναγνώρισης ιαματικών φυσικών πόρων θεωρείται ότι ανακαλούνται αυτοδικαίως όλες οι άδειες κέντρων ιαματικού τουρισμού – θερμαλισμού και μονάδων ιαματικής θεραπείας και απαγορεύεται οποιαδήποτε χρήση του όρου «ιαματικός» από εγκαταστάσεις που έκαναν χρήση του συγκεκριμένου φυσικού πόρου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄

ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΙΑΜΑΤΙΚΩΝ ΦΥΣΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ

Άρθρο 9

Προστασία ιαματικών φυσικών πόρων

1. Ο Ε.Ο.Τ. έχει την αρμοδιότητα προστασίας της ποιότητας, της ποσότητας και των φυσικών, χημικών και βιολογικών χαρακτηριστικών των ιαματικών φυσικών πόρων.
2. Με προεδρικό διάταγμα, το οποίο εκδίδεται μετά από πρόταση των Υπουργών Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων και Τουριστικής Ανάπτυξης, καθορίζονται ζώνες προστασίας των ιαματικών φυσικών πόρων ανάλογα με τα υδρογεωλογικά δεδομένα και το περιβάλλον κάθε ιαματικής πηγής. Με το ίδιο διάταγμα καθορίζονται τα ειδικότερα μέτρα προστασίας για κάθε ζώνη, ιδίως οι περιορισμοί στις χρήσεις γης εντός της έκτασης κάθε ζώνης προστασίας.
3. Ο χωροταξικός σχεδιασμός, επεκτάσεις ή τροποποιήσεις υφιστάμενων σχεδίων πόλεων ή ο πολεοδομικός καθορισμός επιτρεπόμενων χρήσεων, όταν αφορούν ζώνες προστασίας ιαματικών πηγών, δεν πρέπει να αναιρούν ή παραβιάζουν την προστασία των ιαματικών φυσικών πόρων.
4. Η χωροθέτηση ή εγκατάσταση ή επέκταση γεωργικών, κτηνοτροφικών, λατομικών, βιομηχανικών, βιοτεχνικών ή τουριστικών μονάδων, καθώς και η εν γένει ανάπτυξη άλλων δραστηριοτήτων εντός των ζωνών

προστασίας δεν πρέπει να επηρεάζει τη διατήρηση της ποιότητας ή ποσότητας των ιαματικών φυσικών πόρων και επιτρέπεται μετά από σύμφωνη γνώμη της Επιτροπής Προστασίας Ιαματικών Φυσικών Πόρων.

5. Μετά από γνώμη της Επιτροπής Προστασίας Ιαματικών Φυσικών Πόρων και απόφαση του αρμόδιου οργάνου του Ε.Ο.Τ., η οποία εγκρίνεται με κοινή απόφαση των Υπουργών Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων και Τουριστικής Ανάπτυξης και δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, είναι δυνατόν να λαμβάνονται τα κατά περίπτωση κατάλληλα μέτρα για την προστασία αναγνωρισμένων ιαματικών φυσικών πόρων και να εξειδικεύονται οι επιτρεπόμενες ή μη δραστηριότητες και οι επιβαλλόμενοι περιορισμοί ανά ζώνη προστασίας.

6. Στην απόφαση αναγνώρισης ιαματικών φυσικών πόρων είναι δυνατόν, μετά από γνώμη της Επιτροπής Προστασίας Ιαματικών Φυσικών Πόρων και εισήγηση του Ε.Ο.Τ., να περιλαμβάνονται και ειδικά μέτρα προστασίας, τόσο της περιοχής στην οποία αναβλύζει ή αντλείται ο ιαματικός φυσικός πόρος όσο και του υδροφόρου ορίζοντα. Σε περίπτωση που οι φυσικοί ιαματικοί πόροι εμπίπτουν σε κοινόχρηστους χώρους αιγιαλού παραλίας, αρμόδιος για την προστασία αυτών είναι ο Υπουργός Οικονομίας και Οικονομικών.

Άρθρο 10

Επιτροπή Προστασίας Ιαματικών Φυσικών Πόρων

1. Συνιστάται Επιτροπή Προστασίας Ιαματικών Φυσικών Πόρων η οποία αποτελείται από:

- 1) Ένα μέλος Δ.Ε.Π. ή ομότιμο καθηγητή Ανώτατου Πανεπιστημιακού Ιδρύματος με ειδικότητα σχετική με τους ιαματικούς πόρους, ως Πρόεδρο.
- 2) Ένα μέλος του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους ή δικηγόρο.

- 3) Έναν Προϊστάμενο υπηρεσίας του Ε.Ο.Τ. που είναι αρμόδια για τους ιαματικούς φυσικούς πόρους.
 - 4) Έναν υπάλληλο του Γενικού Χημείου του Κράτους, με βαθμό Α΄, με ειδικότητα χημικού ή χημικού μηχανικού Α.Ε.Ι..
 - 5) Έναν υπάλληλο του Ινστιτούτου Γεωλογικών και Μεταλλευτικών Ερευνών (Ι.Γ.Μ.Ε.) με βαθμό Α΄, πτυχιούχο Α.Ε.Ι..
 - 6) Έναν υπάλληλο του Υπουργείου Ανάπτυξης με βαθμό Α΄, πτυχιούχο Α.Ε.Ι., από την υπηρεσία μεταλλείων, με ειδικότητα μεταλλειολόγου Α.Ε.Ι..
 - 7) Έναν υπάλληλο του Υπουργείου Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων με βαθμό Α΄, πτυχιούχο Α.Ε.Ι., από την υπηρεσία που είναι αρμόδια για τη διαχείριση και προστασία των υδάτων ή από την υπηρεσία χωροταξίας.
 - 8) Έναν υπάλληλο του Υπουργείου Τουριστικής Ανάπτυξης με βαθμό Α΄, πτυχιούχο Α.Ε.Ι. ή Τ.Ε.Ι..
 - 9) Έναν υπάλληλο του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης με βαθμό Α΄, πτυχιούχο Α.Ε.Ι., της Διεύθυνσης Δημόσιας Υγιεινής ή της Διεύθυνσης Υγειονομικής Μηχανικής και Υγιεινής Περιβάλλοντος.
 - 10) Έναν ειδικό επιστήμονα ως εκπρόσωπο του Συνδέσμου Δήμων και Κοινοτήτων Ιαματικών Πηγών Ελλάδας.
 - 11) Έναν ειδικό επιστήμονα που ορίζεται από τον Υπουργό Τουριστικής Ανάπτυξης.
- Ο Υπουργός Τουριστικής Ανάπτυξης επιλέγει τον Πρόεδρο, το νομικό μέλος της Επιτροπής και τους αναπληρωτές τους, ενώ τα λοιπά μέλη προτείνονται από τους καθ' ύλην αρμόδιους φορείς τους με τους αναπληρωματικούς τους. Η συμμετοχή των μελών Δ.Ε.Π. Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων στην Επιτροπή γίνεται σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 2 και 6

του ν. 2530/1997, που αφορούν στις εξωπανεπιστημιακές δραστηριότητες και στα ασυμβίβαστα αντίστοιχα των μελών Δ.Ε.Π..

2. Η Επιτροπή Προστασίας Ιαματικών Φυσικών Πόρων συγκροτείται με απόφαση του Υπουργού Τουριστικής Ανάπτυξης, η οποία δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. Με την ίδια απόφαση ορίζονται και οι αναπληρωτές των μελών της, καθώς και ο γραμματέας της Επιτροπής με τον αναπληρωτή του.

3. Η Επιτροπή Προστασίας Ιαματικών Φυσικών Πόρων υπάγεται στον Ε.Ο.Τ. και υποστηρίζεται στο έργο της από μόνιμη γραμματεία και προσωπικό που διαθέτει ο Ε.Ο.Τ..

4. Η Επιτροπή γνωμοδοτεί για όσα θέματα ορίζονται στο νόμο και για κάθε σχετικό θέμα που παραπέμπεται σε αυτήν από τον Υπουργό Τουριστικής Ανάπτυξης ή τον Ε.Ο.Τ..

5. Με απόφαση του Υπουργού Τουριστικής Ανάπτυξης, η οποία δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, μπορεί να ρυθμίζονται θέματα σχετικά με τη λειτουργία της Επιτροπής, να παρέχεται η δυνατότητα και να καθορίζονται οι όροι συνεργασίας της με Πανεπιστημιακά ή Τεχνολογικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα, μετά

2548 ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ (ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟ)

από σύμφωνη γνώμη των αρμόδιων οργάνων αυτών, καθώς και με Ερευνητικά Κέντρα της Ελλάδας ή του εξωτερικού, υπηρεσίες του Δημοσίου ή νομικά πρόσωπα του δημόσιου ή του ιδιωτικού τομέα ή εξειδικευμένους επιστήμονες.

6. Με κοινή απόφαση των Υπουργών Οικονομίας και Οικονομικών και Τουριστικής Ανάπτυξης καθορίζεται η αποζημίωση του Προέδρου, των λοιπών μελών και του γραμματέα της Επιτροπής Προστασίας Ιαματικών Φυσικών Πόρων.

Άρθρο 11

Λήψη άμεσων μέτρων προστασίας

Για την αποτροπή επικείμενου κινδύνου για τους ιαματικούς φυσικούς πόρους δύναται ο Υπουργός Τουριστικής Ανάπτυξης με απόφασή του να επιβάλλει προσωρινώς περιορισμούς ή τη λήψη μέτρων προστασίας, πέραν των προβλεπομένων, σε έργα ή πάσης φύσεως δραστηριότητες εντός των υφιστάμενων ζωνών προστασίας.

Για την αποτροπή κινδύνου εκτός των υφιστάμενων ζωνών προστασίας, οι ως άνω προσωρινοί περιορισμοί και μέτρα προστασίας επιβάλλονται με κοινή απόφαση των Υπουργών Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων και Τουριστικής Ανάπτυξης και τυχόν άλλου αρμόδιου Υπουργού.

Οι αποφάσεις αυτές δημοσιεύονται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως και ισχύουν μέχρι έξι (6) μήνες από τη δημοσίευσή τους, δύνανται δε να παραταθούν για ένα ακόμη εξάμηνο.

Άρθρο 12

Απαλλοτριώσεις – Παραχωρήσεις

1. Επιτρέπεται η αναγκαστική απαλλοτρίωση υπέρ του Ε.Ο.Τ. ακινήτων εντός των οποίων αναβλύζουν αναγνωρισμένες ιαματικές πηγές ή αντλούνται ιαματικοί φυσικοί πόροι, καθώς και των αναγκαίων εκτάσεων προκειμένου να διασφαλιστεί η αποτελεσματική προστασία και η αειφορία των αναγνωρισμένων ιαματικών φυσικών πόρων ή να καταστεί εφικτή η τουριστική αξιοποίηση περιοχών στις οποίες αναβλύζουν ιαματικές πηγές. Οι απαλλοτριώσεις υπέρ του Ε.Ο.Τ. κηρύσσονται για λόγους δημόσιας ωφέλειας σύμφωνα με τις διατάξεις του ν. 2882/2001, όπως ισχύουν και βαρύνουν τον προϋπολογισμό του Ε.Ο.Τ..

2. Εκτάσεις της παραγράφου 1 που ανήκουν στην ιδιωτική περιουσία του Δημοσίου δύνανται να παραχω-

ρούνται κατά κυριότητα ή χρήση στον Ε.Ο.Τ. με κοινή απόφαση των Υπουργών Οικονομίας και Οικονομικών και Τουριστικής Ανάπτυξης, η οποία μεταγράφεται στο αρμόδιο υποθηκοφυλακείο και στο Κτηματολόγιο πλην περιπτώσεων εκτάσεων αιγιαλού, που παραχωρούνται μόνο κατά χρήση.

3. Ακίνητα της παραγράφου 1 που ανήκουν στην ιδιωτική περιουσία των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης μπορούν να απαλλοτριωθούν αναγκαστικώς υπέρ του Ε.Ο.Τ. ή να ανταλλάγουν με άλλες εκτάσεις του Ε.Ο.Τ. ή του Δημοσίου, σύμφωνα με τις διατάξεις του ν. 2882/2001 ή να μεταβιβαστούν ή να παραχωρηθούν κατά χρήση στον Ε.Ο.Τ. ή να εισφερθούν σε επιχειρήσεις αξιοποίησης των ιαματικών φυσικών πόρων.

4. Με κοινή απόφαση των Υπουργών Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων και Τουριστικής Ανάπτυξης επιτρέπεται η παραχώρηση δασών και δασικών εκτάσεων προς τον Ε.Ο.Τ. για τη δημιουργία εγκαταστάσεων αξιοποίησης ιαματικών πόρων, σύμφωνα με τις διατάξεις του Δασικού Κώδικα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄

ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΙΑΜΑΤΙΚΩΝ ΦΥΣΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ

Άρθρο 13

Διαχείριση ιαματικών φυσικών πόρων

1. Η διαχείριση των ιαματικών φυσικών πόρων ανήκει στον Ε.Ο.Τ.. Η διαδικασία και οι όροι ανάθεσης της διαχείρισης των ιαματικών φυσικών πόρων σε τρίτους καθορίζονται με απόφαση του Υπουργού Τουριστικής Ανάπτυξης, η οποία εκδίδεται μετά από πρόταση του Ε.Ο.Τ. και δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

2. Η διαχείριση των ιαματικών φυσικών πόρων περιλαμβάνει κάθε μορφής αξιοποίηση των ιαματικών φυσικών πόρων, ιδίως τη χρήση τους σε εγκαταστάσεις του

Ε.Ο.Τ., τη διάθεση και τη διανομή τους σε τρίτους έναντι ανταλλάγματος, την αποκλειστική ή μη παραχώρηση εκτάσεων και εγκαταστάσεων σε τρίτους για ορισμένο χρόνο και έναντι ανταλλάγματος, την επεξεργασία, τυποποίηση και διάθεση ιαματικών φυσικών πόρων ή προϊόντων τους από τον Ε.Ο.Τ. ή από τρίτους, την εκμετάλλευση της γεωθερμικής ενέργειας, την εμφιάλωση ή την παραγωγή ειδικών προϊόντων με βάση τους ιαματικούς φυσικούς πόρους. Τα προαναφερόμενα ανταλλάγματα από τη διαχείριση των ιαματικών φυσικών πόρων αποτελούν έσοδα του Ελληνικού Δημοσίου.

3. Η διαχείριση των ιαματικών φυσικών πόρων λαμβάνει υπόψη τις κατά προτεραιότητα χρήσεις της παραγράφου 1 του άρθρου 14, καθώς και την επάρκεια του διατιθέμενου φυσικού πόρου και πρέπει να εξασφαλίζει την αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης ή τις ιαματικές του ιδιότητες.

Άρθρο 14

Διανομή ιαματικών φυσικών πόρων

1. Ιαματικοί φυσικοί πόροι που βρίσκονται σε επαρκείς ποσότητες διανέμονται κατά προτεραιότητα σε εγκαταστάσεις ιαματικής θεραπείας, κέντρα ιαματικού τουρισμού – θερμαλισμού ή κέντρα θαλασσοθεραπείας ή αναζωογόνησης της περιοχής που αναβλύζουν ή αντλούνται, υπό την προϋπόθεση ότι κατά τη διανομή δεν αλλοιώνονται τα χαρακτηριστικά τους και ιδίως οι ιαματικές τους ιδιότητες.

2. Ο Ε.Ο.Τ. ή τρίτος στον οποίο ανατίθεται η διανομή ιαματικών φυσικών πόρων αναλαμβάνει την κατασκευή, συντήρηση, παρακολούθηση και λειτουργία των αναγκαίων για τη διανομή εγκαταστάσεων και δικτύων και έχει δικαίωμα να εισπράττει οικονομικό αντάλλαγμα από τα πρόσωπα στα οποία διανέμεται ο φυσικός πόρος. Τα εισπραττόμενα από τον Ε.Ο.Τ. ανταλλάγματα

αποτελούν έσοδα του Ελληνικού Δημοσίου.

3. Ο Ε.Ο.Τ. ή τρίτος διανομέας ιαματικών φυσικών πόρων μπορεί να προβαίνει στα αναγκαία τεχνικά έργα για την άντληση ή τη διατήρηση ή βελτίωση της απόδοσης υφιστάμενων έργων υδροληψίας ή την αύξηση της ποσότητας και διατήρηση της ποιότητας των ιαματικών φυσικών πόρων ή την προστασία αυτών, καθώς και να εγκαθιστά δίκτυο διανομής διερχόμενο από κοινόχρηστους χώρους. Εφόσον είναι αναγκαία η διέλευση δικτύου από ιδιωτικά ακίνητα, με κοινή απόφαση των Υπουργών Οικονομίας και Οικονομικών και Τουριστικής Ανάπτυξης δύναται να κηρύσσεται απαλλοτρίωση ή να συνιστάται δουλεία υπέρ και με δαπάνες του Ε.Ο.Τ. κατ' εφαρμογή των διατάξεων του Κώδικα Αναγκαστικών Απαλλοτριώσεων και σε περιπτώσεις αιγιαλού παραλίας, σύμφωνα και με τις διατάξεις του άρθρου 14 του ν. 2971/ 2001 (ΦΕΚ 285 Α').

01002302410060020

4. Έργα υδροληψίας, μεταφοράς, αποθήκευσης, επεξεργασίας, βελτίωσης απόδοσης υφιστάμενων έργων, έρευνας, κατασκευής δικτύου μεταφοράς, διανομής και προστασίας ιαματικών φυσικών πόρων εγκρίνονται από τον Ε.Ο.Τ., αφού χορηγηθούν οι προβλεπόμενες από την κείμενη νομοθεσία αδειοδοτήσεις.

5. Εφόσον ιαματικοί φυσικοί πόροι διανέμονται μέσω δικτύου, ο χρήστης αποκτά κυριότητα στο διατιθέμενο σε αυτόν φυσικό πόρο και καταβάλλει αντάλλαγμα ανάλογο με το είδος, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, τις συγκεκριμένες ιαματικές ιδιότητες, το κόστος άντλησης και διανομής αλλά και την ποσότητα του χρησιμοποιούμενου φυσικού πόρου.

6. Με απόφαση του Υπουργού Τουριστικής Ανάπτυξης η οποία εκδίδεται κατόπιν προτάσεως του Ε.Ο.Τ. και δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως,

ρυθμίζονται τα κριτήρια με τα οποία πρέπει να γίνεται η διανομή των ιαματικών φυσικών πόρων σε περισσότερες εγκαταστάσεις, ο τρόπος διανομής, οι προδιαγραφές των αναγκαίων για τη διανομή δικτύων, καθώς και οι προδιαγραφές για τη συντήρηση και ασφαλή λειτουργία των δικτύων διανομής και των αναγκαίων τεχνικών έργων, ο τρόπος και οι διαδικασίες ανάθεσης του έργου της διανομής σε τρίτους, καθώς και ο τρόπος υπολογισμού του ανταλλάγματος του κυρίου του διατιθέμενου ιαματικού φυσικού πόρου, καθώς και του διανομέα για τις υπηρεσίες του και κάθε άλλη σχετική λεπτομέρεια.

7. Ο διανομέας ιαματικών φυσικών πόρων δεν επιτρέπεται να είναι και χρήστης.

Άρθρο 15

Παραχωρήσεις σε τρίτους

1. Ο Ε.Ο.Τ. δύναται να προβαίνει στην παραχώρηση της εκμετάλλευσης των ιαματικών φυσικών πόρων σε τρίτους μετά από προκήρυξη δημόσιου διαγωνισμού.
2. Ανάλογα με την επάρκεια του παραχωρούμενου φυσικού πόρου ο Ε.Ο.Τ. μπορεί να προβαίνει σε μία ή περισσότερες παραχωρήσεις για κάθε ιαματική πηγή.
3. Οι παραχωρήσεις σε τρίτους γίνονται με την υπόθεση ότι ο παραχωρησιούχος θα αναλάβει για ορισμένο χρόνο την αποκλειστική ή εν μέρει εκμετάλλευση του διατιθέμενου ιαματικού φυσικού πόρου ή και ακινήτων ή εγκαταστάσεων του Ε.Ο.Τ.. Ο παραχωρησιούχος αναλαμβάνει την υποχρέωση να προβεί σε επενδύσεις σε υφιστάμενες ή νέες εγκαταστάσεις ιαματικού τουρισμού ή κέντρων θαλασσοθεραπείας ή αναζωογόνησης, τηρουμένων πάντα των διατάξεων του άρθρου 14 του ν. 2971/ 2001 στις περιπτώσεις που αφορούν κοινόχρηστους χώρους αιγιαλού, παραλίας.
4. Με απόφαση του Υπουργού Τουριστικής Ανάπτυξης

και στις περιπτώσεις κοινόχρηστων χώρων αιγιαλού, παραλίας και του Υπουργού Οικονομίας και Οικονομικών, η οποία δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, καθορίζονται οι βασικοί όροι των διακηρύξεων για την παραχώρηση ιαματικών φυσικών πόρων σε τρίτους. Στους όρους των διακηρύξεων αναφέρεται οπωσδήποτε το αντικείμενο της παραχώρησης (αποκλειστική ή εν μέρει εκμετάλλευση συγκεκριμένων ιαματικών φυσικών πόρων ή και εγκαταστάσεων), οι όροι της παραχώρησης και προσδιορίζεται ο ανώτατος χρόνος της παραχώρησης, οι επενδύσεις που θα πρέπει να γίνουν και το αντάλλαγμα προς τον Ε.Ο.Τ., το οποίο αποτελεί έσοδο του Ελληνικού Δημοσίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε΄

ΑΔΕΙΕΣ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΝ ΙΑΜΑΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Άρθρο 16

Προδιαγραφές εγκαταστάσεων

1. Με απόφαση του αρμόδιου οργάνου του Ε.Ο.Τ., η οποία εγκρίνεται από τον Υπουργό Τουριστικής Ανάπτυξης και δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, καθορίζονται οι προδιαγραφές για την ανέγερση ή μετατροπή ή επέκταση των εγκαταστάσεων μονάδων ιαματικής θεραπείας και των κέντρων ιαματικού τουρισμού – θερμαλισμού, θαλασσοθεραπείας και αναζωογόνησης, καθώς επίσης και τα κριτήρια κατάταξης των εγκαταστάσεων αυτών σε κατηγορίες.
2. Πριν από την υποβολή του σχετικού φακέλου στην πολεοδομική υπηρεσία για την έκδοση οικοδομικής άδειας απαιτείται προηγούμενη έγκριση του Ε.Ο.Τ. όλων των μελετών που αφορούν το κτίριο της εγκατάστασης. Στην περίπτωση που η έκδοση άδειας για οικοδομικές εργασίες αναφέρεται σε ακίνητο που απέχει εκατό (100) μέτρα από την ακτογραμμή, απαιτείται να γίνει, με ποινή ακυρότητας της πράξης αυτής, ο καθορισμός του αιγι-

αλού και της παραλίας στην περιοχή αυτή σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 8 του ν. 2971/2001.

Η διαδικασία ελέγχου, τα σχετικά δικαιολογητικά και κάθε αναγκαία λεπτομέρεια για την εφαρμογή της διάταξης της παρούσας παραγράφου καθορίζονται με απόφαση του αρμόδιου οργάνου του Ε.Ο.Τ. που δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

3. Πριν από τη χορήγηση του ειδικού σήματος λειτουργίας της παραγράφου 1 του άρθρου 17, ο Ε.Ο.Τ. διενεργεί αυτοψία για να διαπιστωθεί αν εφαρμόστηκαν οι εγκεκριμένες μελέτες και τηρήθηκαν οι προβλεπόμενες προδιαγραφές.

Άρθρο 17

Ειδικό σήμα λειτουργίας

1. Μονάδες ιαματικής θεραπείας, κέντρα ιαματικού τουρισμού – θερμαλισμού, κέντρα θαλασσοθεραπείας και κέντρα αναζωογόνησης λειτουργούν με ειδικό σήμα λειτουργίας, το οποίο χορηγείται από τον Ε.Ο.Τ. και αναρτάται σε εμφανές κοινόχρηστο σημείο της επιχείρησης προσιτό στο κοινό, στο χώρο υποδοχής ή της κυρίας εισόδου.

2. Με απόφαση του Υπουργού Τουριστικής Ανάπτυξης, η οποία εκδίδεται κατόπιν προτάσεως του Ε.Ο.Τ. και δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, ορίζονται οι όροι, οι προϋποθέσεις, οι οικονομικές επιβαρύνσεις, η διαδικασία, τα απαραίτητα δικαιολογητικά και κάθε αναγκαία λεπτομέρεια για την απόκτηση του ειδικού σήματος λειτουργίας από τις επιχειρήσεις της προηγούμενης παραγράφου.

3. Οι υφιστάμενες κατά την έναρξη ισχύος του παρόντος νόμου επιχειρήσεις της παραπάνω παραγράφου 1 υποχρεούνται, εντός ενός (1) έτους από τη δημοσίευση της απόφασης της παραγράφου 2, να υποβάλουν στον Ε.Ο.Τ. αίτηση με τα καθορισμένα δικαιολογητικά προκει-

μένου να τύχουν του ειδικού σήματος λειτουργίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ΄

ΕΛΕΓΧΟΙ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΝ – ΚΥΡΩΣΕΙΣ

Άρθρο 18

Έλεγχος επιχειρήσεων ιαματικού τουρισμού

1. Ο Ε.Ο.Τ. έχει την αρμοδιότητα να διενεργεί ελέγχους σε όλες τις μονάδες ιαματικής θεραπείας, τα κέντρα

ΦΕΚ 230 ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ (ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟ) 2549

2550 ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ (ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟ)

ιαματικού τουρισμού – θερμαλισμού, θαλασσοθεραπείας

και αναζωογόνησης, ακόμα και αν αυτές λειτουργούν

ως τμήματα άλλων επιχειρήσεων ή είναι εγκατεστη-

μένες σε κτίρια τρίτων, προκειμένου να διαπιστώνει

τη συμμόρφωσή τους με τις διατάξεις του παρόντος

νόμου και γενικά κάθε διατάξεως που αποβλέπει στην

αναβάθμιση των παρεχόμενων υπηρεσιών ή την προ-

στασία των χρηστών.

2. Με προεδρικό διάταγμα, το οποίο εκδίδεται με πρό-

ταση του Υπουργού Τουριστικής Ανάπτυξης και του

κατά περίπτωση αρμόδιου Υπουργού, μετά από εισήγη-

ση του Ε.Ο.Τ., ορίζεται ο τρόπος διενέργειας των παρα-

πάνω ελέγχων, ο τρόπος διαπίστωσης των παραβάσεων,

οι κυρώσεις που επιβάλλονται στους παραβάτες και

κάθε αναγκαία λεπτομέρεια.

Άρθρο 19

Κυρώσεις

1. Οι εκμεταλλεζόμενοι επιχειρήσεις ιαματικής θερα-

πείας, κέντρων ιαματικού τουρισμού – θερμαλισμού, κέ-

ντρων θαλασσοθεραπείας και κέντρων αναζωογόνησης

υποχρεούνται να γνωστοποιούν στον Ε.Ο.Τ., στην αρχή

εκάστου έτους, τις τιμές των παρεχόμενων από αυτά

υπηρεσιών και να τις τηρούν αμετάβλητες για ένα (1)

έτος.

Η παράλειψη ή η ανακριβής γνωστοποίηση στον Ε.Ο.Τ.

των τιμών των παρεχόμενων υπηρεσιών επισύρει πρόστιμο, το οποίο επιβάλλεται με απόφαση του Ε.Ο.Τ..

2. Στις επιχειρήσεις ιαματικής θεραπείας, ιαματικού τουρισμού – θερμαλισμού, κέντρων θαλασσοθεραπείας ή κέντρων αναζωογόνησης που λειτουργούν χωρίς το προβλεπόμενο, από τις διατάξεις του παρόντος, ειδικό σήμα λειτουργίας, επιβάλλεται πρόστιμο με απόφαση του αρμόδιου οργάνου του Ε.Ο.Τ. και σφράγιση της επιχείρησης. Σε περίπτωση παράνομης λειτουργίας της εγκατάστασης, παρά το σφράγισμα αυτής, επιβάλλεται νέα σφράγιση και νέο πρόστιμο.

Σε περίπτωση κάθε νέας υποτροπής επιβάλλεται πρόστιμο και εκ νέου σφράγιση της εγκατάστασης, ενώ στα φυσικά πρόσωπα που διοικούν ή διαχειρίζονται ή κατέχουν την εγκατάσταση ή στα φυσικά πρόσωπα, που είναι διαχειριστές ή διοικούν το νομικό πρόσωπο στο οποίο ανήκει ή το οποίο έχει τη διαχείριση της εγκατάστασης, επιβάλλεται ποινή φυλάκισης τουλάχιστον ενός (1) έτους.

3. Όπου κατά τις διατάξεις του παρόντος νόμου ή των κατ' εξουσιοδότηση αυτού εκδιδόμενων πράξεων προβλέπεται επιβολή προστίμου, τούτο επιβάλλεται με απόφαση του αρμόδιου οργάνου του Ε.Ο.Τ., βεβαιώνεται στην αρμόδια Δ.Ο.Υ., εισπράττεται κατά τις διατάξεις του Κ.Ε.Δ.Ε. και αποτελεί έσοδο του Δημοσίου.

4. Με απόφαση των Υπουργών Οικονομίας και Οικονομικών και Τουριστικής Ανάπτυξης, η οποία δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, καθορίζεται το ύψος των επιβαλλόμενων κατά περίπτωση προστίμων λαμβάνοντας υπόψη ιδίως τη σοβαρότητα της παράβασης και την υποτροπή, καθώς και κάθε λεπτομέρεια σχετική με τη διαδικασία διαπίστωσης και επιβολής αυτών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ζ'

ΜΕΤΑΒΑΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΤΕΛΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

Άρθρο 20

Υφιστάμενη προστασία ιαματικών πηγών

Διατάξεις που ισχύουν κατά τη δημοσίευση του παρόντος νόμου και αφορούν στην προστασία των ιαματικών πηγών διατηρούνται σε ισχύ, μέχρι να εκδοθούν τα προβλεπόμενα στο άρθρο 9 του παρόντος νόμου προεδρικά διατάγματα, οπότε παύουν να ισχύουν.

Άρθρο 21

Διάρκεια υφιστάμενων παραχωρήσεων και συμβάσεων

1. α. Διοικητικές πράξεις με τις οποίες είχαν παραχωρηθεί ιαματικές πηγές τοπικής σημασίας εξακολουθούν να ισχύουν με την επιφύλαξη της παραγράφου 5 του άρθρου 3 του παρόντος για δέκα (10) έτη από τη δημοσίευση του νόμου αυτού, ανεξάρτητα από τον οριζόμενο σε αυτές χρόνο παραχωρήσεως.
- β. Διοικητικές πράξεις με τις οποίες είχε παραχωρηθεί η εκμετάλλευση ιαματικών πηγών σε οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης, η διάρκεια των οποίων έχει λήξει, παρατείνονται με την επιφύλαξη της παραγράφου 5 του άρθρου 3 του παρόντος από την ημερομηνία που έληξαν και για δέκα (10) χρόνια μετά τη δημοσίευση του παρόντος νόμου, εκτός αν δεν συναινεί ο Ο.Τ.Α..
- γ. Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης, στους οποίους είχε παραχωρηθεί με οποιονδήποτε τρόπο η εκμετάλλευση ιαματικών φυσικών πόρων, έχουν δικαίωμα και μετά την πάροδο δεκαετίας από τη δημοσίευση του παρόντος νόμου να ζητήσουν με αίτησή τους από τον Ε.Ο.Τ. την εκ νέου παραχώρηση της εκμετάλλευσης ιαματικών πηγών χωρίς διαγωνισμό και για χρονικό διάστημα όχι μεγαλύτερο των δέκα (10) ετών. Στις περιπτώσεις αυτές ο Ε.Ο.Τ. συνάπτει με τους ενδιαφερόμενους Ο.Τ.Α. συμβάσεις παραχώρησης της εκμετάλλευσης ιαματικών φυσικών πόρων ανάλογες με τις περιπτώσεις παραχω-

ρήσεων σε τρίτους κατόπιν διαγωνισμού.

δ. Προϋπόθεση για τη σύναψη συμβάσεως του Ε.Ο.Τ. με τους ενδιαφερόμενους Ο.Τ.Α. είναι η προηγούμενη συμμόρφωση των Ο.Τ.Α. με τις διατάξεις του παρόντος νόμου και των κανονιστικών πράξεων, που θα εκδοθούν σε εφαρμογή του, τόσο σε σχέση με τον υπό εκμετάλλευση ιαματικό φυσικό πόρο όσο και σε σχέση με τις παραχωρούμενες ή υφιστάμενες εγκαταστάσεις.

2. α. Οι ιαματικές πηγές που είχαν χαρακτηριστεί πριν από την ισχύ του παρόντος νόμου ως πηγές τουριστικής σημασίας και των οποίων η διοίκηση και διαχείριση περιήλθε στην ανώνυμη εταιρεία «ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ Α.Ε.» δυνάμει των νόμων 2636/1998 (ΦΕΚ 198 Α΄) και 2837/2000 (ΦΕΚ 178 Α΄) παραμένουν στη διοίκηση και διαχείριση αυτής, εκτός εάν με απόφαση του Υπουργού Τουριστικής Ανάπτυξης, η οποία δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, ανατεθεί η διοίκηση και διαχείριση αυτών στον Ε.Ο.Τ..

β. Συμβάσεις με τις οποίες παραχωρήθηκαν ή μισθώθηκαν ιαματικές πηγές από τον Ε.Ο.Τ. ή την ανώνυμη εταιρεία «ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ Α.Ε.» σε ιδιώτες εξακολουθούν να ισχύουν μέχρι τη λήξη του συμβατικού χρόνου με τις προϋποθέσεις των διατάξεων των άρθρων 22 και 23 του παρόντος νόμου, η μη τήρηση των οποίων αποτελεί λόγο καταγγελίας της σύμβασης παραχώρησης, μίσθωσης ή υπομίσθωσης.

Άρθρο 22

Αναγνώριση υφιστάμενων ιαματικών πηγών

Καταχώριση στο Μητρώο

1. Όσοι διοικούν ή διαχειρίζονται ή εκμεταλλεύονται ιαματικούς φυσικούς πόρους έχουν υποχρέωση εντός τριών (3) ετών από την ισχύ του παρόντος νόμου να υποβάλουν αίτηση στον Ε.Ο.Τ. με όλα τα απαιτούμενα δικαιολογητικά, προκειμένου να εκδοθεί η απόφαση του

Υπουργού Τουριστικής Ανάπτυξης περί αναγνώρισης
ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ (ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟ) 2551

του ιαματικού φυσικού πόρου σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 5 του παρόντος νόμου.

2. Όσοι διοικούν ή διαχειρίζονται ή εκμεταλλεύονται υφιστάμενους ιαματικούς φυσικούς πόρους υποχρεούνται να υποβάλουν αιτήσεις στον Ε.Ο.Τ. για την καταχώρισή τους στο Μητρώο Ιαματικών Φυσικών Πόρων και Πηγών.

Στο Μητρώο καταχωρίζονται προσωρινώς όλα τα στοιχεία που υπάρχουν για τον υφιστάμενο ιαματικό φυσικό πόρο.

3. Τα δικαιολογητικά, που υποβάλλονται στον Ε.Ο.Τ. μαζί με τις αιτήσεις αναγνώρισης των υφιστάμενων ιαματικών πηγών, καταχωρίζονται προσωρινώς στο Μητρώο μέχρι να εκδοθεί η απόφαση για την αναγνώριση της συγκεκριμένης ιαματικής πηγής. Μετά την έκδοση της απόφασης αναγνώρισης οριστικοποιείται η καταχώριση και συμπληρώνεται με τυχόν νέα στοιχεία.

4. Διοικητικές πράξεις παραχώρησης της διαχείρισης και εκμετάλλευσης ιαματικών φυσικών πόρων ανακαλούνται αυτοδικαίως, αν οι υπόχρεοι δεν υποβάλλουν εμπρόθεσμα στον Ε.Ο.Τ. αιτήσεις αναγνώρισης με όλα τα απαιτούμενα δικαιολογητικά. Ο Ε.Ο.Τ. εκδίδει διαπιστωτική πράξη για την αυτοδίκαιη ανάκληση των πράξεων παραχώρησης της διαχείρισης ή εκμετάλλευσης και αποβάλλει τους κατόχους από τους χώρους και εγκαταστάσεις του.

5. Στις περιπτώσεις αυτοδίκαιης ανάκλησης της διοικητικής πράξης παραχώρησης της διαχείρισης ή εκμετάλλευσης ιαματικών φυσικών πόρων, η εκ νέου παραχώρηση της διαχείρισης ή εκμετάλλευσης των συγκεκριμένων ιαματικών φυσικών πόρων επιτρέπεται μόνο κατόπιν δημόσιου διαγωνισμού.

Άρθρο 23

Υφιστάμενες εγκαταστάσεις

1. Τα πρόσωπα που διοικούν ή διαχειρίζονται ή έχουν αναλάβει τη λειτουργία εγκαταστάσεων ιαματικής θεραπείας, καθώς και πάσης φύσεως εγκαταστάσεων στις οποίες γίνεται χρήση ιαματικών φυσικών πόρων και οι οποίες υφίστανται κατά τη δημοσίευση του παρόντος νόμου, υποχρεούνται να προσαρμοστούν στις διατάξεις του νόμου αυτού και των εκτελεστικών κανονιστικών πράξεων εντός τριών (3) ετών από τη δημοσίευση του νόμου και των σχετικών εκτελεστικών κανονιστικών πράξεων.
2. Εγκαταστάσεις για τις οποίες δεν έχει γίνει προσαρμογή στις διατάξεις του παρόντος νόμου εντός της προθεσμίας της προηγούμενης παραγράφου θεωρείται ότι δεν έχουν άδεια λειτουργίας. Η λειτουργία τους επιτρέπεται μόνο αν διαπιστωθεί από τον Ε.Ο.Τ. ότι τηρούνται οι ισχύουσες διατάξεις και χορηγηθεί το ειδικό σήμα λειτουργίας.
3. Στα πρόσωπα που διοικούν ή διαχειρίζονται ή κατέχουν και λειτουργούν εγκαταστάσεις, στις οποίες γίνεται χρήση ιαματικών φυσικών πόρων χωρίς να είναι εφοδιασμένες με το ειδικό σήμα λειτουργίας του Ε.Ο.Τ., επιβάλλεται πρόστιμο και σφράγιση της εγκατάστασης σύμφωνα με το άρθρο 19.
4. Άδειες λειτουργίας που έχουν χορηγηθεί σε υφιστάμενες εγκαταστάσεις εξακολουθούν να ισχύουν για όσο χρόνο προβλέπεται από τις κείμενες διατάξεις με την επιφύλαξη της παραγράφου 1 του παρόντος άρθρου.
5. Αιτήσεις για ανανέωση υφιστάμενων αδειών ή για χορήγηση άδειας επέκτασης ή μεταρρύθμισης υφιστάμενων εγκαταστάσεων, οι οποίες υποβάλλονται μετά τη δημοσίευση του νόμου αυτού, εξετάζονται σύμφωνα με τις διατάξεις του παρόντος νόμου και των κανονιστικών πράξεων που εκδίδονται σε εκτέλεση αυτού.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΛΟΙΠΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

Άρθρο 24

Διεύρυνση σύνθεσης Εθνικού Συμβουλίου Τουρισμού
Η παράγραφος 1 του άρθρου 6 του ν. 3270/2004 (ΦΕΚ 187 Α΄) αντικαθίσταται ως εξής:

«1. Τα μέλη του Εθνικού Συμβουλίου Τουρισμού της παραγράφου 5 του άρθρου 24 του ν. 2636/1998 δεν μπορεί να υπερβαίνουν τα σαράντα (40).»

Άρθρο 25

1. Για την άσκηση των αρμοδιοτήτων του Υπουργείου Τουριστικής Ανάπτυξης και τη στελέχωση των Υπηρεσιών του συνιστώνται:

α. Σαράντα έξι (46) νέες οργανικές θέσεις μόνιμου προσωπικού, οι οποίες κατανέμονται κατά κατηγορία και κλάδο ως εξής:

Α/Α ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ/ΚΛΑΔΟΙ ΣΥΝΙΣΤΩΜΕΝΕΣ ΘΕΣΕΙΣ

1. ΠΕ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΥ–ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ 8
2. ΠΕ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ 3
3. ΤΕ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ 3
4. ΔΕ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΕΩΝ 30
5. ΥΕ ΕΠΙΜΕΛΗΤΩΝ 2

Οι παραπάνω συνιστώμενες θέσεις προστίθενται κατά κατηγορία και κλάδο όπου υφίστανται στις αντίστοιχες οργανικές θέσεις μόνιμου προσωπικού της παρ. 4 του άρθρου 16 του π.δ. 149/2005 (ΦΕΚ 211 Α΄).

β. Δύο (2) θέσεις ελεγκτών ιατρών, ειδικότητας παθολόγου ή γενικής ιατρικής σύμφωνα με το άρθρο 60 του ν. 1943/1991 (ΦΕΚ 50 Α΄).

2. Τα απαιτούμενα προσόντα, η διαδικασία πρόσληψης, η χρονική διάρκεια της σύμβασης, όπου απαιτείται, και κάθε αναγκαία λεπτομέρεια για την πρόσληψη του προσωπικού των περιπτώσεων α΄, γ΄ και δ΄ της παρα-

γράφου 7 του άρθρου 16 του π.δ. 149/2005 (ΦΕΚ 211 Α΄) καθορίζονται με απόφαση του Υπουργού Τουριστικής Ανάπτυξης, η οποία δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. Οι αποδοχές των προσλαμβανομένων για την κάλυψη των θέσεων των παραπάνω περιπτώσεων γ΄ και δ΄ της παρ. 7 του άρθρου 16 του π.δ. 149/2005 (ΦΕΚ 211 Α΄) καθορίζονται με κοινή απόφαση των Υπουργών Οικονομίας και Οικονομικών και Τουριστικής Ανάπτυξης σε ποσά που δεν υπερβαίνουν τις αποδοχές των προϊσταμένων των Διευθύνσεων του Υπουργείου και αυτές των ειδικών συνεργατών του γραφείου του Υπουργού αντίστοιχα.

3. Η προθεσμία της περίπτωσης στ΄ της παραγράφου 5 του άρθρου 8 του ν. 3270/ 2004 (ΦΕΚ 187 Α΄) παρατείνεται από τη λήξη της μέχρι την 31.12.2006.

4. Με απόφαση του Υπουργού Τουριστικής Ανάπτυξης δύναται να συνιστώνται επιτροπές για την κατάρτιση και επεξεργασία σχεδίων νόμων, κανονιστικών προεδρικών διαταγμάτων και υπουργικών αποφάσεων, καθώς και για τον καθορισμό προδιαγραφών τουριστικών προϊόντων και εγκαταστάσεων. Η αμοιβή των μελών των ως άνω επιτροπών και των γραμματέων τους καθορίζεται με κοινή απόφαση των Υπουργών Οικονομίας και Οικονομικών και Τουριστικής Ανάπτυξης.

Άρθρο 26

Απαλλαγή του Ελληνικού Δημοσίου από κρατήσεις ή εισφορές και μείωση δικαιωμάτων συμβολαιογράφων και υποθηκοφυλάκων

1. Το Δημόσιο απαλλάσσεται από οποιαδήποτε κρά-

2552 ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ (ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟ)

τηση, εισφορά ή δικαίωμα υπέρ οποιουδήποτε νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου και ασφαλιστικού οργανισμού ή οποιουδήποτε τρίτου, για συμβάσεις, εμπράγματα ή ενοχικές, που καταρτίζει με οποιοδήποτε φυσικό

ή νομικό πρόσωπο, με συμβολαιογραφικό ή ιδιωτικό έγγραφο, για δημιουργία τουριστικών λιμένων, σύμφωνα με τα άρθρα 29 και επόμενα του ν. 2160/1993 (ΦΕΚ 118 Α'). Τα δικαιώματα και οι αμοιβές των συμβολαιογράφων και υποθηκοφυλάκων για τις συμβάσεις αυτές και κάθε άλλη προς πραγμάτωση αυτών πράξη περιορίζονται στο δέκα τοις εκατό (10%) των προβλεπομένων.

2. Τυχόν οφειλόμενα από το Δημόσιο δικαιώματα, εισφορές, κρατήσεις ή αμοιβές προς Ν.Π.Δ.Δ. για συμβάσεις που καταρτίστηκαν μετά την έναρξη ισχύος του ν. 2160/1993 και μέχρι την έναρξη ισχύος του παρόντος αποσβέννυνται, τυχόν δε καταβληθέντα δεν αναζητούνται.

Άρθρο 27

Τουριστικά τρένα

1. Η παρ. 5 του άρθρου 30 του ν. 2636/1998 (ΦΕΚ 198 Α') αντικαθίσταται ως εξής:

«5. Με κοινή απόφαση των Υπουργών Τουριστικής Ανάπτυξης και Μεταφορών και Επικοινωνιών εξειδικεύονται τα κριτήρια προσδιορισμού των γεωγραφικών περιοχών κυκλοφορίας, οι προϋποθέσεις θέσης σε κυκλοφορία του τουριστικού τρένου, τα απαιτούμενα δικαιολογητικά ταξινόμησης, οι όροι λειτουργίας των τουριστικών τρένων, η επιβολή διοικητικών κυρώσεων για παράβαση των όρων αυτών και κάθε άλλη σχετική λεπτομέρεια.»

2. Η περίπτωση γ' της παραγράφου 6 του άρθρου 30 του ν. 2636/1998 (ΦΕΚ 198 Α') αντικαθίσταται ως εξής: «γ) του άρθρου 13 του ν. 2446/1996 (ΦΕΚ 276 Α')».

Άρθρο 28

Η διάταξη της παραγράφου 32 του άρθρου 10 του ν. 3207/2003 (ΦΕΚ 302 Α') τροποποιείται ως εξής:

«32. Μόνιμοι αρχαιολόγοι του Υπουργείου Πολιτισμού επιτρέπεται να πραγματοποιούν ξεναγήσεις χωρίς αμοιβή κατόπιν αδείας της Γενικής Διεύθυνσης Αρχαιοτήτων

και Πολιτιστικής Κληρονομιάς σε επίσημους προσκεκλημένους και αντιπροσωπείες που επισκέπτονται τη χώρα στο πλαίσιο διεθνών σχέσεων. Ξεναγήσεις σε αρχαιολογικούς χώρους και μουσεία επιτρέπεται να γίνονται και από τον εκπαιδευτικό που συνοδεύει τους φοιτητές, σπουδαστές και μαθητές σχολείων.»

Άρθρο 29

Εκμισθώσεις ακινήτων της Εκκλησίας

Στην παράγραφο 17 του άρθρου 6 του ν. 2160/1993

(ΦΕΚ 118 Α'), όπως τροποποιήθηκε με την παράγραφο 3 του άρθρου 39 του ν. 3105/2003 (ΦΕΚ 29 Α'), προστίθεται εδάφιο ως εξής:

«Οι παραπάνω διατάξεις του πρώτου και του τρίτου εδαφίου της παραγράφου αυτής εφαρμόζονται και για μακροχρόνιες μισθώσεις για τουριστικούς σκοπούς ακινήτων της Εκκλησίας της Ελλάδος, της Εκκλησίας της Κρήτης, των Ιερών Μητροπόλεων της Δωδεκανήσου, των Ιερών Μονών και λοιπών Εκκλησιαστικών Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου των παραπάνω, των Ιερών Μητροπόλεων της Εκκλησίας της Ελλάδος και της Εκκλησίας της Κρήτης, των Ιερών Μονών του Αγίου Όρους, των Πατριαρχικών Μονών στη Θεσσαλονίκη, στη Χαλκιδική και στην Πάτμο.»

Άρθρο 30

Στο τέλος της παραγράφου 9 του άρθρου 1 του ν.

3270/ 2004 (ΦΕΚ 187 Α') προστίθεται διάταξη ως ακολούθως:

«Διαφημιστικά προγράμματα και γενικά ενέργειες, που αφορούν την τουριστική προβολή και διαφήμιση της χώρας ή περιοχών αυτής στο εσωτερικό και εξωτερικό, ιδίως με συμμετοχή σε εκθέσεις, ή διαφημίσεις σε μέσα μαζικής ενημέρωσης ή καταχωρήσεις σε έντυπα ή εκδόσεις τους ως και με οποιονδήποτε άλλον τρόπο και τα οποία καταρτίζονται ή υλοποιούνται από οποιονδήποτε

φορέα του Δημοσίου, της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και γενικά του ευρύτερου δημόσιου τομέα, όπως κάθε φορά αυτός προσδιορίζεται, ανεξάρτητα αν εκτελούνται με χρηματοδότηση από πόρους εθνικούς ή ευρωπαϊκούς ή ίδιους πόρους του φορέα υλοποίησής τους, πρέπει να τελούν σε πλήρη εναρμόνιση προς το γενικό σχεδιασμό και την εξυπηρέτηση των στόχων του προγράμματος τουριστικής προβολής της χώρας ή των περιοχών αυτής, που καταρτίζει το Υπουργείο Τουριστικής Ανάπτυξης σε συνεργασία με τον Ελληνικό Οργανισμό Τουρισμού. Για την υλοποίηση των παραπάνω προγραμμάτων και ενεργειών απαιτείται η προηγούμενη σύμφωνη γνώμη του Υπουργείου Τουριστικής Ανάπτυξης.»

Άρθρο 31

Ρυθμίσεις για τα όργανα διοίκησης του Ε.Ο.Τ.

1. Στο τέλος της παραγράφου 5 του άρθρου 4 του ν. 3270/2004 (ΦΕΚ 187 Α΄) προστίθενται στοιχεία (ε), (στ) και (ζ) ως εξής:

«ε) Αποφασίζει για την άσκηση αγωγών ή κάθε άλλου ένδικου βοηθήματος, καθώς επίσης και για την άσκηση τακτικών και εκτάκτων ενδίκων μέσων και παρέχει στους δικηγόρους του Ε.Ο.Τ. με έμμισθη εντολή ή σε άλλους δικηγόρους τη δικαστική πληρεξουσιότητα για την άσκηση αυτών.

στ) Εισηγείται στο Δ.Σ. την αποδοχή των δικαστικών αποφάσεων, καθώς και την παραίτηση από ένδικα μέσα.

ζ) Οι ως άνω υπό στοιχεία (ε) και (στ) περιγραφόμενες αρμοδιότητες δεν ισχύουν όταν πρόκειται για αμοιβές, αποζημιώσεις ή κάθε είδους παροχές που αναφέρονται στους υπαλλήλους και δικηγόρους του Οργανισμού.»

2. Μετά την παράγραφο 5 του άρθρου 4 του ν. 3270/2004 (ΦΕΚ 187 Α΄) προστίθενται παράγραφοι 5Α και 5Β ως εξής:

«5Α. Ο Πρόεδρος και ο Γενικός Γραμματέας του Ε.Ο.Τ. με αποφάσεις τους, οι οποίες δημοσιεύονται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, μπορούν να μεταβιβάζουν συγκεκριμένες αρμοδιότητές τους σε προϊσταμένους Γενικών Διευθύνσεων και σε προϊσταμένους Διευθύνσεων. Επίσης μπορούν να παρέχουν στους ως άνω εξουσιοδότηση υπογραφής με εντολή τους, με απόφασή τους που δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

5Β. Με κοινή απόφαση των Υπουργών Οικονομίας και Οικονομικών και Τουριστικής Ανάπτυξης καθορίζονται οι αποδοχές του Προέδρου και οι αποζημιώσεις των λοιπών μελών και του γραμματέα του Διοικητικού Συμβουλίου του Ε.Ο.Τ..»

Άρθρο 32

Ρυθμίσεις για τις Περιφερειακές Υπηρεσίες

Τουρισμού (Π.Υ.Τ.) του Ε.Ο.Τ.

1. Μετά την παράγραφο 6 του άρθρου 4 του ν. 3270/2004 (ΦΕΚ 187 Α΄) προστίθεται παράγραφος 6Α, η οποία έχει ως εξής:

«6Α. α) Όπου στην παράγραφο 3 του άρθρου 15 και στο άρθρο 16 του π.δ. 313/2001 αναφέρεται ο Γενικός Γραμματέας της Περιφέρειας, νοείται ο Γενικός Γραμματέας του Ε.Ο.Τ..

β) Οι αποφάσεις για την άσκηση των αρμοδιοτήτων των Περιφερειακών Υπηρεσιών Τουρισμού (Π.Υ.Τ.), όπως έγκριση σχεδίων, χορήγηση, ανάκληση ή αφαίρεση του ειδικού σήματος λειτουργίας των τουριστικών επιχειρήσεων, καθώς επίσης και η σφράγιση αυτών, όπου προβλέπεται από τις εκάστοτε ισχύουσες διατάξεις και οι εντολές ελέγχου, εκδίδονται από τον προϊστάμενο της οικείας Π.Υ.Τ.. Όπου κατά τις κείμενες διατάξεις προβλέπεται η επιβολή διοικητικής κύρωσης σε τουριστικές επιχειρήσεις από τις Περιφερειακές Υπηρεσίες Τουρισμού (Π.Υ.Τ.) του Ε.Ο.Τ., αυτές επιβάλλονται με

απόφαση του προϊσταμένου της οικείας Περιφερειακής Υπηρεσίας Τουρισμού (Π.Υ.Τ.) του Ε.Ο.Τ.. Επί επιβολής διοικητικού προστίμου, αυτό βεβαιώνεται στην αρμόδια Δ.Ο.Υ. της κατοικίας ή της έδρας του υπόχρεου της παράβασης και εισπράττεται για λογαριασμό του Ελληνικού Δημοσίου, σύμφωνα με τις διατάξεις του Κώδικα περί Εισπράξεων Δημοσίων Εσόδων (Κ.Ε.Δ.Ε.). Προ της επιβολής οποιασδήποτε διοικητικής κύρωσης καλείται ο υπόχρεος να δώσει εξηγήσεις και σχετικές διευκρινίσεις, κατά τα οριζόμενα στην παρ. 13 του άρθρου 4 του ν. 2160/1993.

γ) Εκκρεμείς διαδικασίες από την άσκηση προσφυγών στις επιτροπές προσφυγών των Περιφερειών που προβλέπονται στο άρθρο 14 του π.δ. 313/2001 περαιώνονται από την πενταμελή Επιτροπή της περίπτωσης δ' της παραγράφου 6 του άρθρου 4 του ν. 3270/2004 (ΦΕΚ 187 Α') εντός τεσσάρων (4) μηνών από τη δημοσίευση του παρόντος νόμου.»

2. Στο τέλος της περίπτωσης δ' της παραγράφου 6 του άρθρου 4 του ν. 3270/2004 (ΦΕΚ 187 Α') προστίθεται εδάφιο ως εξής:

«Η ως άνω προσφυγή υποβάλλεται εντός προθεσμίας τριάντα (30) ημερών από την κοινοποίηση της πράξης επιβολής της διοικητικής κύρωσης και αναστέλλει την εκτέλεση αυτής, μέχρι την έκδοση της σχετικής αποφάσεως, της Επιτροπής υποχρεουμένης να εκδώσει αυτήν εντός τριών (3) μηνών από την υποβολή της προσφυγής.»

3. Από τη δημοσίευση του παρόντος νόμου ισχύουν τα εξής:

α) Από τους πόρους που ορίζονται στο άρθρο 17 του π.δ. 313/2001 (ΦΕΚ 211 Α') ποσοστό πενήντα τοις εκατό (50%) μεταφέρεται από το Ελληνικό Δημόσιο στον Προϋπολογισμό του Ε.Ο.Τ.. Τα παράβολα που προβλέπονται

στα παραρτήματα Α΄, Β΄ και Γ΄ του π.δ. 43/2002 (ΦΕΚ 43 Α΄) μεταφέρονται από το Ελληνικό Δημόσιο και επισπράττονται ως πόροι υπέρ Ε.Ο.Τ.. Η παράγραφος 4 του άρθρου 41 του ν. 3105/2003 (ΦΕΚ 29 Α΄) καταργείται.

β) Οι προβλεπόμενες στην περίπτωση δ΄ της παρ. 1 του άρθρου 5 του ν. 393/1976 (ΦΕΚ 19 Α΄) εγγυήσεις των Τουριστικών Γραφείων, για τη χορήγηση του ειδικού σήματος λειτουργίας, εκδίδονται στο εξής με δικαιούχο της εγγύησης τον Ε.Ο.Τ.. Οι ανωτέρω εγγυήσεις δίδονται από τα Τουριστικά Γραφεία (Γενικού και Εσωτερικού Τουρισμού) είτε με ομολογίες κατατιθέμενες στο Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων με δικαιούχο τον Ε.Ο.Τ. είτε με εγγυητική επιστολή πενταετούς ισχύος, αναγνωρισμένης τράπεζας στην Ελλάδα (άρθρο 5 παρ. 2 του ν. 393/1976) με δικαιούχο της εγγύησης τον Ε.Ο.Τ.. Οι ανωτέρω εγγυήσεις καταπίπτουν με απόφαση του προϊσταμένου της οικείας Περιφερειακής Υπηρεσίας Τουρισμού Ε.Ο.Τ., υπέρ του Ε.Ο.Τ. μεν, προς κάλυψη των επιβαλλόμενων από τον Ε.Ο.Τ. διοικητικών προστίμων, υπέρ τρίτων δε, προς κάλυψη ολικά ή μερικά απαιτήσεων των δικαιούχων τρίτων από συναλλαγές του Τουριστικού Γραφείου (περιπτώσεις β΄ και γ΄ της παρ. 7 του άρθρου 5 του ν. 393/1976).

γ) Οι παρασχεθείσες μέχρι την κατάργηση των Υπηρεσιών Τουρισμού των Περιφερειών εγγυήσεις, με δικαιούχο της εγγύησης του άρθρου 5 του ν. 393/1976 το Ελληνικό Δημόσιο ή την Περιφέρεια, λογίζονται ως εγγυήσεις με δικαιούχο της εγγύησης τον Ε.Ο.Τ. και καταπίπτουν υπέρ αυτού. Καταπτώσεις εγγυήσεων, που τυχόν έχουν γίνει υπέρ του Ελληνικού Δημοσίου μέχρι τη σύσταση των Περιφερειακών Υπηρεσιών Τουρισμού (Π.Υ.Τ.) του Ε.Ο.Τ., εφόσον μέχρι την ισχύ του παρόντος άρθρου δεν έχει περαιωθεί η διαδικασία απόδοσης στους δικαιούχους του προϊόντος της κατάπτωσης,

λογίζονται ότι καταπίπτουν υπέρ του Ε.Ο.Τ. και τα τυ-
χόν ποσά που έχουν αποδοθεί από τον εγγυητή στο
Δημόσιο ή στην Περιφέρεια αποδίδονται με ευθύνη και
μέριμνα των Γενικών Γραμματέων των Περιφερειών επί
αποδείξει στην οικεία Περιφερειακή Υπηρεσία Τουρι-
σμού (Π.Υ.Τ.) του Ε.Ο.Τ., η οποία συνεχίζει τη σχετική
διαδικασία, σύμφωνα με τις διατάξεις του ν. 393/1976,
όπως εκάστοτε ισχύουν.

δ) Οι προβλεπόμενες, από την παρ. 7η, άρθρο 1 της
κ.ν.α. 514170/95 (ΦΕΚ 386 Β') και την παρ. 6α του άρθρου
μόνου της απόφασης 523060/95 του Γενικού Γραμματέα
Ε.Ο.Τ. (ΦΕΚ 603 Β'), εγγυήσεις για το ειδικό σήμα λει-
τουργίας σε επιχειρήσεις εκμίσθωσης αυτοκινήτων Ι.Χ.
άνευ οδηγού και σε Τουριστικές Επιχειρήσεις Οδικών
Μεταφορών (Τ.Ε.Ο.Μ.) εκδίδονται με δικαιούχο τον Ε.Ο.Τ..
Οι διατάξεις των προηγούμενων εδαφίων β' και γ' του
παρόντος άρθρου έχουν ανάλογη εφαρμογή και για τις
εγγυήσεις αυτές.

ε) Τα Γραφεία Υποστήριξης Τουρισμού ασκούν και
κάθε άλλη αρμοδιότητα που τους ανατίθεται με από-
φαση του Γενικού Γραμματέα του Ε.Ο.Τ..

στ) Η υπεράσπιση των δικαστικών και εξώδικων υπο-
θέσεων του Ε.Ο.Τ. μπορεί να ανατίθεται και σε δικη-
γόρους των οικείων Πρωτοδικείων, που ορίζονται ως
πληρεξούσιοι δικηγόροι του Οργανισμού, ύστερα από ει-
σήγηση, κατά περίπτωση, του προϊσταμένου της οικείας
Π.Υ.Τ. ή του προϊσταμένου της αρμόδιας Διεύθυνσης της
Κεντρικής Υπηρεσίας. Η αμοιβή των δικηγόρων για τις
δικαστικές υποθέσεις ορίζεται ίση με το ελάχιστο ποσό
που προβλέπεται για τις προεισπράξεις, όπως εκάστοτε
ορίζονται, ενώ για τις εξώδικες υποθέσεις καθορίζεται
με ανάλογη εφαρμογή των διατάξεων, που ισχύουν για
τους πληρεξούσιους δικηγόρους του Δημοσίου.

ζ) Ο Ε.Ο.Τ. με τα αρμόδια όργανά του έχει τη γενική

κατεύθυνση, το συντονισμό και τον έλεγχο νομιμότητας των πράξεων των Περιφερειακών Υπηρεσιών Τουρισμού (Π.Υ.Τ.), καθώς και τη διοικητική οργάνωση αυτών, όπως της στελέχωσής τους, του προσωπικού τους, της στέγασής τους, της υλικοτεχνικής υποδομής τους, της νομικής και δικαστικής συνδρομής τους, της εύρυθμης λειτουργίας τους. Συνιστάται στον Ε.Ο.Τ. Διεύθυνση Συντονισμού Περιφερειακών Υπηρεσιών, με αρμοδιότητες που καθορίζονται με απόφαση του Υπουργού Τουριστικής Ανάπτυξης.

η) Κατά παρέκκλιση των κειμένων διατάξεων, με κοινή απόφαση των Υπουργών Τουριστικής Ανάπτυξης και Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης επιτρέπεται η μετάταξη ή μεταφορά στον Ε.Ο.Τ. και με την ίδια σχέση εργασίας των μονίμων ή με σύμβαση εργασίας ιδιωτικού δικαίου αορίστου χρόνου υπαλλήλων των Περιφερειών, που υπηρετούσαν στις Διευθύνσεις Τουρισμού των Περιφερειών κατά το χρόνο κατάργησης αυτών με τις διατάξεις του άρθρου 4 παρ. 6α του **ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ (ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟ) 2553** 2554 **ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ (ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟ)** ν. 3270/ 2004 (ΦΕΚ 187 Α'). Η μετάταξη γίνεται ύστερα από αίτηση των υπαλλήλων, που υποβάλλεται εντός εξαμήνου από τη δημοσίευση του παρόντος, σε κενές οργανικές θέσεις της ίδιας κατηγορίας και κλάδου του Ε.Ο.Τ. με τον ίδιο βαθμό και το ίδιο μισθολογικό κλιμάκιο. Το προσωπικό με σύμβαση εργασίας ιδιωτικού δικαίου αορίστου χρόνου μεταφέρεται ύστερα από αίτηση των υπαλλήλων, που υποβάλλεται εντός εξαμήνου από τη δημοσίευση του παρόντος, σε αντίστοιχες κενές θέσεις ιδιωτικού δικαίου και, αν δεν υπάρχουν, σε συνιστώμενες προσωποπαγείς θέσεις – οι οποίες καταργούνται με την με οποιονδήποτε τρόπο αποχώρηση του υπαλλήλου – με δέσμευση ισάριθμων κενών θέσεων μόνιμου προσωπικού

και σε ειδικότητες αντίστοιχες με τους κλάδους του μόνιμου προσωπικού. Με κοινή απόφαση των Υπουργών Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης και Τουριστικής Ανάπτυξης είναι δυνατόν να ρυθμίζονται λεπτομέρειες αναγκαίες για την εφαρμογή της παραγράφου αυτής.

Άρθρο 33

Ρύθμιση θεμάτων Κεντρικής Υπηρεσίας του Ε.Ο.Τ.

1. Η περίπτωση α' της παρ. 1 του άρθρου 4 του ν. 3270/2004 (ΦΕΚ 187 Α') αντικαθίσταται ως εξής:

«α) Υποβάλλει προτάσεις στο Υπουργείο Τουριστικής Ανάπτυξης για τη χάραξη τουριστικής πολιτικής στα θέματα αρμοδιότητάς του και την εφαρμόζει μέσα στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων του.

Για το σκοπό αυτόν ο Ε.Ο.Τ. ερευνά την τουριστική αγορά, μελετά την ανταγωνιστικότητα του τουρισμού, συντάσσει μελέτες για θέματα της αρμοδιότητάς του και καταρτίζει τα προγράμματα διαφήμισης, δημοσίων σχέσεων και τουριστικών εκδηλώσεων, καθώς και προγράμματα συμπαραγωγής και συνδιαφήμισης, διαφήμισης στην αλλοδαπή και ημεδαπή από κοινού με οργανισμούς, επιμελητήρια και άλλα φυσικά ή νομικά πρόσωπα της αλλοδαπής ή ημεδαπής στο εξωτερικό και το εσωτερικό.»

2. Μετά την παράγραφο 1 του άρθρου 4 του ν. 3270/2004 (ΦΕΚ 187 Α'), προστίθεται παράγραφος 1Α, η οποία έχει ως εξής:

«1Α. Με απόφαση του Υπουργού Τουριστικής Ανάπτυξης, η οποία δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, δύναται να συσταθεί στην Κεντρική Υπηρεσία του Ε.Ο.Τ. Διεύθυνση Επιθεώρησης και να καθορισθούν οι αρμοδιότητές της.»

3. Στην παράγραφο 4 του άρθρου 13 του ν. 2636/1998 (ΦΕΚ 198 Α'), όπως αυτό αντικαταστάθηκε από την πα-

ράγραφο 6 του άρθρου 9 του ν. 2837/2000 (ΦΕΚ 178 Α'),
προστίθεται παράγραφος 4Α, η οποία έχει ως εξής:

«4Α. Στα περιουσιακά στοιχεία της προηγούμενης πα-
ραγράφου περιλαμβάνονται και ακίνητα ιδιοκτησίας του
Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού, δομημένα ή μη, τα
οποία κρίνονται με απόφαση των αρμόδιων οργάνων
του Ε.Ο.Τ. απαραίτητα για τη στέγαση των ανά την
Ελλάδα υπηρεσιών του ή των θυγατρικών του εται-
ρειών. Η διοίκηση και διαχείριση των ακινήτων αυτών
περιέρχεται αυτοδικαίως στον Ε.Ο.Τ. από την έκδοση
της παραπάνω απόφασης των αρμόδιων οργάνων.

Τα ως άνω ακίνητα δύναται να ανοικοδομούνται από
τον Ε.Ο.Τ. δι' αυτεπιστασίας ή να ανατίθενται προς
ανοικοδόμηση σε εργολήπτες με το σύστημα της αντι-
παροχής.

Η ανάθεση γίνεται σύμφωνα με τις διατάξεις των άρ-
θρων 2 έως 6 του Κανονισμού αγοράς, ανταλλαγής και
πώλησης ακινήτων κ.λπ. του Ε.Ο.Τ., ο οποίος εγκρίθηκε
με την υπ' αριθμ. 5458/Ι/Δ της 30ής Ιανουαρίου/9ης Φε-
βρουαρίου 1963 απόφαση του Υπουργού Προεδρίας της
Κυβερνήσεως (ΦΕΚ 50 Β' και ΦΕΚ 134 Β').»

4. Το ειδικό επίδομα του άρθρου 15 του ν. 3016/2002
(ΦΕΚ 110 Α'), όπως εκάστοτε ισχύει για το προσωπι-
κό του Ε.Ο.Τ., καταβάλλεται και στο μετακλητό, καθώς
και στο με έμμισθη εντολή προσωπικό, που υπηρετεί
στον Ελληνικό Οργανισμό Τουρισμού (Ε.Ο.Τ.), ανάλογα
με την κατηγορία του, εφόσον το ανωτέρω προσωπικό
μισθοδοτείται σύμφωνα με τις διατάξεις του Α' Μέρους
του ν. 3205/2003.

Άρθρο 34

Χορήγηση ειδικού σήματος λειτουργίας
των τουριστικών καταλυμάτων

Το ειδικό σήμα λειτουργίας των τουριστικών καταλυ-
μάτων χορηγείται εφάπαξ. Για τη χορήγησή του από τις

αρμόδιες υπηρεσίες του Ε.Ο.Τ., απαιτείται:

α. Για όλα τα τουριστικά καταλύματα αίτηση του επιχειρηματία ή του νόμιμου εκπροσώπου σε περίπτωση νομικού προσώπου συνοδευόμενη από τα παρακάτω δικαιολογητικά:

α.α. Οικοδομική άδεια.

α.β. Πιστοποιητικό πυρασφάλειας που να καλύπτει το σύνολο της εγκατάστασης. Για τη χορήγηση του πιστοποιητικού υποβάλλεται στην οικεία πυροσβεστική υπηρεσία μελέτη πυροπροστασίας, για μεν τα υφιστάμενα κατά τη δημοσίευση του παρόντος νόμου καταλύματα σύμφωνα με τις διατάξεις του Κεφαλαίου Β΄ του π.δ. 71/1988 (ΦΕΚ 32 Α΄), για εκείνα δε για τα οποία πρόκειται να εκδοθεί οικοδομική άδεια μετά τη δημοσίευση του παρόντος, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 6 του π.δ. 71/1988.

α.γ. Έγκριση περιβαλλοντικών όρων, σύμφωνα με την εκάστοτε ισχύουσα νομοθεσία.

α.δ. Βεβαίωση καλής λειτουργίας του αποχετευτικού συστήματος του καταλύματος από τη Διεύθυνση Υγιεινής της οικείας Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης ή βεβαίωση σύνδεσης με το αποχετευτικό δίκτυο του δήμου από τον οικείο Ο.Τ.Α..

α.ε. Αντίγραφο ποινικού μητρώου τύπου «Β» του φυσικού προσώπου ή του νόμιμου εκπροσώπου της εταιρείας.

β. Για τα κύρια ξενοδοχειακά καταλύματα και κάμπινγκ επιπλέον:

β.α. Βεβαίωση του Ξενοδοχειακού Επιμελητηρίου Ελλάδος (Ξ.Ε.Ε.) περί ενημερότητας των προς αυτό υποχρεώσεων με αναφορά στη νομική μορφή της επίχειρησης.

β.β. Τα απαιτούμενα δικαιολογητικά για την έγκριση διορισμού διευθυντή, όπως αυτά καθορίζονται με από-

φαση του Υπουργού Τουριστικής Ανάπτυξης, η οποία δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

Άρθρο 35

Ένταξη των οργανωμένων τουριστικών κατασκηνώσεων με ή χωρίς οικίσκους στα κύρια ξενοδοχειακά καταλύματα

1. Η περίπτωση Γ' της παρ. 1 του άρθρου 2 του ν. 2160/1993 (ΦΕΚ 118 Α'), όπως αυτή προστέθηκε με την παρ. 1β του άρθρου 21 του ν. 2741/1999 (ΦΕΚ 199 Α'), καταργείται.

2. Στο τέλος της παραγράφου 1Α του άρθρου 2 του ν. 2160/1993 (ΦΕΚ 118 Α') προστίθεται περίπτωση ε' ως εξής:

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ (ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟ) 2555

«ε. Οργανωμένες τουριστικές κατασκηνώσεις με ή χωρίς οικίσκους (ΚΑΜΠΙΝΓΚ).»

3. Με προεδρικό διάταγμα εκδιδόμενο με πρόταση του Υπουργού Τουριστικής Ανάπτυξης καθορίζονται τα κριτήρια και η διαδικασία κατάταξης των οργανωμένων τουριστικών κατασκηνώσεων με ή χωρίς οικίσκους σε κατηγορίες αστέρων, καθώς και οι τεχνικές και λειτουργικές προδιαγραφές αυτών.

Άρθρο 36

Το άρθρο 20 του ν. 3335/2005 (ΦΕΚ 95 Α') αντικαθίσταται ως εξής:

Άρθρο 20

1. Στις τουριστικές επιχειρήσεις της παραγράφου 1 (Α και Β) του άρθρου 2 του ν. 2160/1993, όπως τροποποιήθηκε με την παρ. 1α του άρθρου 21 του ν. 2741/1999 (ΦΕΚ 199 Α'), οι οποίες λειτουργούσαν κατά τη δημοσίευση του παρόντος χωρίς το προβλεπόμενο ειδικό σήμα λειτουργίας, λόγω μη χορηγήσεως, λήξης της ισχύος, ανάκλησης ή αφαίρεσης αυτού για οποιονδήποτε λόγο, δεν επιβάλλονται οι προβλεπόμενες από τις ισχύουσες

διατάξεις διοικητικής φύσεως κυρώσεις, αρμοδιότητας Υπουργείου Τουριστικής Ανάπτυξης και Ε.Ο.Τ., μέχρι της υπαγωγής των ως άνω επιχειρήσεων στις διατάξεις του π.δ. 43/2002 (ΦΕΚ 43 Α΄) και του π.δ. 337/2000 (ΦΕΚ 281 Α΄) αντίστοιχα και σε κάθε περίπτωση το αργότερο μέχρι την 31.12.2006, υπό την προϋπόθεση ότι οι κατά νόμο υπόχρεοι έχουν υποβάλει ή θα υποβάλουν μέχρι 31 Οκτωβρίου 2006 αίτηση χορήγησης του ειδικού σήματος λειτουργίας, πιστοποιητικό πυρασφάλειας, εφόσον δεν έχει ήδη υποβληθεί, υπεύθυνη δήλωση για τη συνδρομή των προϋποθέσεων των περιπτώσεων β΄ και γ΄ της παρ. 1 του άρθρου 18 του ν. 2919/2001 (ΦΕΚ 128 Α΄) και αντίγραφο της υποβληθείσας αίτησης για την περιβαλλοντική αδειοδότηση.

2. Με απόφαση του Υπουργού Τουριστικής Ανάπτυξης η προθεσμία της προηγούμενης παραγράφου (31.12.2006) δύναται να παραταθεί εφόπαξ μέχρι 31.12.2007.

3. Με απόφαση του Υπουργού Τουριστικής Ανάπτυξης δύνανται να τροποποιούνται οι λειτουργικές και τεχνικές προδιαγραφές που προβλέπονται στα προεδρικά διατάγματα 43/2003 (ΦΕΚ 43 Α΄) και 337/2000 (ΦΕΚ 281 Α΄) για την κατάταξη των τουριστικών καταλυμάτων σε κατηγορίες αστέρων και κλειδιών αντίστοιχα.»

Άρθρο 37

Η Συνομοσπονδία Επιχειρηματιών Ενοικιαζομένων Δωματίων Διαμερισμάτων Ελλάδος με ευθύνη της προμηθεύει εγκαίρως τους επιχειρηματίες του κλάδου, ανεξάρτητα αν είναι εγγεγραμμένα μέλη των τοπικών συλλόγων ή των Ομοσπονδιών της, με τιμοκαταλόγους, εγκεκριμένα έντυπα δήλωσης τιμών, καθώς και κάθε άλλο ενημερωτικό έντυπο που προβλέπεται από την ισχύουσα νομοθεσία. Οι τιμοκατάλογοι θεωρούνται από τη Συνομοσπονδία ή τις τοπικές Ομοσπονδίες μέλη της Σ.Ε.Ε.Δ.Δ.Ε.. Για τη διασφάλιση της διαδικασίας, οι τοπι-

κές Ομοσπονδίες υποβάλλουν συγκεντρωτικά στις αρμόδιες Περιφερειακές Υπηρεσίες Τουρισμού του Ε.Ο.Τ. ένα αντίγραφο της δήλωσης τιμών και την πρωτότυπη απόδειξη κατάθεσης των παραβόλων.

Άρθρο 38

Ρυθμίσεις θεμάτων Οργανισμού Τουριστικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (Ο.Τ.Ε.Κ.)

1. Η διάταξη της παραγράφου 1 του άρθρου 5 του ν. 3105/2003 (ΦΕΚ 29 Α΄) αντικαθίσταται ως εξής:

«1. Το Διοικητικό Συμβούλιο έχει τριετή θητεία, είναι εννεαμελές και αποτελείται από τον Πρόεδρο, τον Αντιπρόεδρο, έναν (1) εκπρόσωπο του Ξενοδοχειακού Επιμελητηρίου Ελλάδος, έναν (1) εκπρόσωπο της Ομοσπονδίας των εργαζομένων στον Ο.Τ.Ε.Κ., έναν (1) εκπρόσωπο της Πανελλήνιας Ομοσπονδίας Εργατών Επισιτισμού και Υπαλλήλων Τουριστικών Επαγγελματιών και τέσσερα (4) μέλη, διορίζεται δε με απόφαση του Υπουργού Τουριστικής Ανάπτυξης που δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

Στις συνεδριάσεις του Διοικητικού Συμβουλίου συμμετέχει ως εισηγητής, χωρίς δικαίωμα ψήφου, ο Γενικός Διευθυντής του Οργανισμού.

Το Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδος, η Ομοσπονδία των Εργαζομένων στον Ο.Τ.Ε.Κ. και η Π.Ο.Ε.Ε.Υ.Τ.Ε. υποχρεούνται, εντός δεκαπέντε (15) ημερών από τη σχετική πρόσκληση του Υπουργού, να υποδείξουν τον εκπρόσωπό τους για το Δ.Σ.. Αν η προθεσμία αυτή παρέλθει άπρακτη, ο Υπουργός διορίζει τα τρία (3) αυτά μέλη από υπαλλήλους του Υπουργείου Τουριστικής Ανάπτυξης ή από εποπτευόμενους από αυτό φορείς.

Το Διοικητικό Συμβούλιο συνεδριάζει τακτικώς τουλάχιστον μία (1) φορά το μήνα και εκτάκτως όταν το συγκαλέσει ο Πρόεδρος ή το ζητήσουν εγγράφως τέσσερα (4) τουλάχιστον μέλη του. Στο αίτημα των μελών αυτών

για την έκτακτη σύγκληση του Δ.Σ. πρέπει να αναγράφονται και τα προτεινόμενα προς συζήτηση θέματα. Στις συνεδριάσεις του Δ.Σ. μπορούν να συμμετέχουν, μετά από πρόσκληση του Προέδρου ή απόφαση του Δ.Σ, οι προϊστάμενοι των Διευθύνσεων ή οι αναπληρωτές τους, ως εισηγητές των θεμάτων της αρμοδιότητάς τους.

Με απόφαση του Προέδρου του Δ.Σ. ορίζεται ο Γραμματέας του Συμβουλίου με τον αναπληρωτή του, από τους υπαλλήλους που υπηρετούν στον Ο.Τ.Ε.Κ..

Σε περίπτωση που για οποιονδήποτε λόγο κενωθεί, προ της λήξεως της θητείας, θέση μέλους του Δ.Σ., συμπεριλαμβανομένων των Προέδρου και Αντιπροέδρου, η θέση αυτή πληρούται με απόφαση του Υπουργού Τουριστικής Ανάπτυξης για το εναπομένον της τριετούς θητείας χρονικό διάστημα.

Μετά τη λήξη της θητείας του Δ.Σ., αυτό εξακολουθεί να ασκεί τα καθήκοντά του μέχρι το διορισμό του νέου Δ.Σ..»

2. Η περίπτωση 1.14 της παραγράφου 1 του άρθρου 6 του ν. 3105/2003 αντικαθίσταται ως εξής:

«1.14. Αποφασίζει για τη διενέργεια προμηθειών, μισθώσεων, μελετών και την εκτέλεση έργων, καθώς και για κάθε άλλη δαπάνη, όπως ορίζεται από τις κείμενες διατάξεις.»

3. Το δεύτερο εδάφιο της περίπτωσης α΄ της παραγράφου 3 του άρθρου 34 του ν. 3105/2003 καταργείται.

Άρθρο 39

Ρύθμιση θεμάτων Ινστιτούτων Επαγγελματικής Κατάρτισης (Ι.Ε.Κ.) του Ο.Τ.Ε.Κ.

Στο άρθρο 24 του ν. 3105/2003 (ΦΕΚ 29 Α΄) προστίθενται οι παρακάτω παράγραφοι 6 και 7 ως εξής:

«6. Με κοινή απόφαση των Υπουργών Οικονομίας

και Οικονομικών, Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και Τουριστικής Ανάπτυξης καθορίζεται το ύψος των διδάκτρων και λοιπών δικαιωμάτων των Ι.Ε.Κ. υπέρ Ο.Τ.Ε.Κ., σύμφωνα με τις κείμενες διατάξεις του Οργανισμού Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (Ο.Ε.Ε.Κ.).

2556 ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ (ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟ)

7. Με κοινή απόφαση των Υπουργών Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και Τουριστικής Ανάπτυξης, η οποία εκδίδεται κατόπιν προτάσεως του Διοικητικού Συμβουλίου του Ο.Τ.Ε.Κ. και δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, ρυθμίζονται θέματα οργάνωσης, λειτουργίας και κανονισμού κατάρτισης των Ι.Ε.Κ. όπως:

- α) Η μετατροπή, η συγχώνευση και κατάργηση ειδικοτήτων.
- β) Τα καθήκοντα και οι υποχρεώσεις των εκπαιδευτών των Ι.Ε.Κ..
- γ) Ο κανονισμός κατάρτισης των Ι.Ε.Κ. του Ο.Τ.Ε.Κ., ο οποίος θα περιλαμβάνει τη διάρκεια του έτους κατάρτισης, την έναρξη και τη λήξη των εκπαιδευτικών εξαμήνων και της πρακτικής άσκησης, τους όρους, τις προϋποθέσεις και τη διαδικασία εγγραφών, μετεγγραφών, φοίτησης και εξετάσεων και τον τρόπο καταβολής των διδάκτρων.
- δ) Τα καθήκοντα και οι υποχρεώσεις των εκπαιδευόμενων των Ι.Ε.Κ..
- ε) Κάθε άλλο θέμα σχετικό με την οργάνωση και λειτουργία των Ι.Ε.Κ..»

Άρθρο 40

Κάλυψη εξόδων εκπαιδευτικών εκδρομών του Ο.Τ.Ε.Κ.
Η παρ. 13 του άρθρου 8 του ν. 3270/2004 (ΦΕΚ 187 Α') αντικαθίσταται ως εξής:

«13. Τα έξοδα μετακίνησης, διαμονής και διατροφής των σπουδαστών των Σχολών Ξεναγών και των Ι.Ε.Κ.

του Ο.Τ.Ε.Κ. για την πραγματοποίηση υποχρεωτικών εκδρομών – πρακτική άσκηση – εσωτερικού ή εξωτερικού, βαρύνουν τον Ο.Τ.Ε.Κ. ή και τα συγχρηματοδοτούμενα προγράμματα της Ε.Ε. που υλοποιεί ο Οργανισμός. Τα ποσά που προβλέπονται για κάθε κατηγορία εξόδων καθορίζονται με απόφαση του Δ.Σ. του Οργανισμού, μη δυνάμενα να υπερβούν τα όρια που ορίζονται με τις διατάξεις των άρθρων 4, 8 και 9 του ν. 2685/1999 (ΦΕΚ 35 Α΄) της κατηγορίας IV των δημοσίων υπαλλήλων. Οι μετακινήσεις των σπουδαστών θα πραγματοποιούνται οδικώς, σιδηροδρομικώς, ακτοπλοϊκώς ή με μισθωμένα οχήματα δημόσιας χρήσης (πούλμαν). Κατ' εξαίρεση και μετά από αιτιολογημένη απόφαση του Δ.Σ. του Ο.Τ.Ε.Κ. επιτρέπεται η αεροπορική μετακίνηση.

Η παρούσα ρύθμιση ισχύει από την έναρξη του Εκπαιδευτικού Προγράμματος 2003–2006.»

Άρθρο 41

Στο τέλος της παραγράφου 3 του άρθρου 11 του ν. 3105/2003 (ΦΕΚ 29 Α΄) προστίθεται νέο εδάφιο ως ακολούθως:

«Με κοινή απόφαση του εποπτεύοντος Υπουργού και του Υπουργού Οικονομίας και Οικονομικών, ύστερα από εισήγηση του Δ.Σ./Ο.Τ.Ε.Κ. καθορίζεται η αμοιβή των μελών, του γραμματέα και βοηθού γραμματέα του ειδικού εκλεκτορικού σώματος.»

Άρθρο 42

Πρόσβαση αποφοίτων Ανωτέρων Σχολών

Τουριστικής Εκπαίδευσης (Α.Σ.Τ.Ε.)

στα Τεχνολογικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα (Τ.Ε.Ι.)

Με κοινή απόφαση των Υπουργών Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και Τουριστικής Ανάπτυξης καθορίζονται οι όροι και οι προϋποθέσεις για την κατάταξη των αποφοίτων των Α.Σ.Τ.Ε. σε εξάμηνο των τμημάτων Τουριστικών Επιχειρήσεων των Τ.Ε.Ι. της χώρας, μετά

από αξιολόγηση από τα οικεία τμήματα και με δυνατότητα απαλλαγής από την πρακτική άσκηση.

Άρθρο 43

Το ειδικό επίδομα του άρθρου 15 του ν. 3016/2002 (ΦΕΚ 110 Α΄) καταβάλλεται στο μόνιμο και στο με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου αορίστου χρόνου διοικητικό προσωπικό του Ο.Τ.Ε.Κ., καθώς και στους υπηρετούντες στον Ο.Τ.Ε.Κ. με έμμισθη εντολή.

Άρθρο 44

Διατάξεις που αφορούν το Ξενοδοχειακό

Επιμελητήριο Ελλάδος (Ξ.Ε.Ε.)

1. Οι καθυστερούμενες, μέχρι τη δημοσίευση του παρόντος νόμου, εισφορές προς το Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδος των ξενοδοχειακών επιχειρήσεων, μαζί με τις πρόσθετες επιβαρύνσεις, εξοφλούνται ως εξής: α) είτε εφάπαξ με έκπτωση σε ποσοστό ογδόντα τοις εκατό (80%) επί των πρόσθετων επιβαρύνσεων, β) είτε σε σαράντα (40) ισόποσες μηνιαίες δόσεις, με έκπτωση σε ποσοστό πενήντα τοις εκατό (50%) επί των πρόσθετων επιβαρύνσεων. Το ποσό της κάθε δόσης δεν μπορεί να είναι μικρότερο των διακοσίων (200) ευρώ. Για την υπαγωγή στη ρύθμιση αυτή, υποβάλλεται αίτηση μέχρι το τέλος του τρίτου μήνα από τη δημοσίευση του παρόντος νόμου.
2. Όσοι επιλέξουν τη ρύθμιση της οφειλής εφάπαξ πρέπει να καταβάλουν το σύνολο της οφειλής τους μέχρι το τέλος του τρίτου μήνα από τη δημοσίευση του παρόντος νόμου. Όσοι επιλέξουν την καταβολή της οφειλής σε δόσεις πρέπει να καταβάλουν την πρώτη δόση εντός τριμήνου από τη δημοσίευση του παρόντος, καθώς και προκαταβολή δέκα τοις εκατό (10%) επί της κεφαλαιοποιούμενης συνολικής οφειλής. Σε περίπτωση εκπρόθεσμης καταβολής δόσης, το συνολικό ποσό αυτής, όπως έχει διαμορφωθεί μετά την κεφαλαιοποιί-

ηση, προσανξάνεται με τις προβλεπόμενες κάθε φορά επιβαρύνσεις. Για την καταβολή της κάθε δόσης απαραίτητη προϋπόθεση είναι η εξόφληση των τρεχουσών εισφορών. Η μη καταβολή της εφάπαξ οφειλής μέσα στην ανωτέρω οριζόμενη προθεσμία ή η μη καταβολή έξι (6) δόσεων συνολικά, καθώς και η μη καταβολή των τρεχουσών εισφορών, συνεπάγεται την απώλεια του παρεχόμενου με το άρθρο αυτό δικαιώματος ρύθμισης και η εξόφληση διενεργείται σύμφωνα με τα οριζόμενα στις ήδη υπάρχουσες σχετικές διατάξεις.

3. Οι υπέρ του Ξενοδοχειακού Επιμελητηρίου Ελλάδος τρέχουσες εισφορές κάθε ημερολογιακού έτους των μελών του, οι αναφερόμενες στην περίπτωση α' της παραγράφου 1 του άρθρου 19 του ν.δ. 3430/1955 (ΦΕΚ 307 Α'), όπως αντικαταστάθηκε από την παράγραφο 1 του άρθρου 1 του ν. 881/1979 (ΦΕΚ 58 Α'), πληρώνονται απόκως μέχρι 31 Δεκεμβρίου του ίδιου έτους.

4. Το πρώτο εδάφιο της παραγράφου 2 του άρθρου 1 του ν. 881/1979 (ΦΕΚ 58 Α') αντικαθίσταται ως εξής:
«2. Από 1.1.2005 το ελάχιστο όριο εισφοράς για κάθε τάξη ξενοδοχείων κ.λπ., όπως αυτή καθορίζεται ανωτέρω, δεν μπορεί να αντιστοιχεί σε αριθμό κλινών μικρότερο των τριάντα (30).»

Άρθρο 45

1. Το Ξ.Ε.Ε. εγκρίνει τους διακριτικούς τίτλους των κύριων τουριστικών καταλυμάτων, τη μετάφρασή τους, τη μεταβίβαση των τίτλων αυτών και με βάση τις κατηγορήσεις στο τηρούμενο βιβλίο τίτλων, εκδίδει τη βεβαίωση για τον έχοντα επικρατέστερα δικαιώματα επί του τίτλου.

2. Οι τουριστικές επιχειρήσεις της παραγράφου 1Α του άρθρου 2 του ν. 2160/1993 υποχρεούνται να γνωστοποιούν τις τιμές στο Ξ.Ε.Ε., το οποίο τις θεωρεί και επιμελείται των διαδικασιών εκτύπωσης, αποστολής και

θεώρησης των υπεύθυνων δηλώσεων, των τιμοκαταλόγων και των πινακίδων τιμών.

Άρθρο 46

Με προεδρικό διάταγμα, που εκδίδεται με πρόταση του Υπουργού Τουριστικής Ανάπτυξης και μετά από γνώμη του Δ.Σ του Ξ.Ε.Ε., εγκρίνεται Κώδικας δεοντολογίας του ξενοδοχειακού επαγγέλματος, στον οποίο καθορίζονται και θέματα πειθαρχικού ελέγχου υπό του Ξ.Ε.Ε. επί των μελών του και επιβολής διοικητικών κυρώσεων.

Άρθρο 47

Ρυθμίσεις θεμάτων αρμοδιότητας Εταιρείας Τουριστικής Ανάπτυξης Α.Ε.

1. Η διάταξη του εδαφίου α' της παραγράφου 9 του άρθρου 4 του ν. 3270/2004 (ΦΕΚ 187 Α') αντικαθίσταται ως εξής:

«9.α. Με απόφαση της Διυπουργικής Επιτροπής Αποκρατικοποιήσεων δύναται να υπάγεται στις διατάξεις του ν. 3049/2002 η διάθεση, συμπεριλαμβανομένης της εκμίσθωσης, ακινήτων και επιχειρηματικών μονάδων του Ε.Ο.Τ., των οποίων τη διοίκηση, διαχείριση και εκμετάλλευση ασκεί η «Εταιρεία Τουριστικής Ανάπτυξης Α.Ε.» (Ε.Τ.Α. Α.Ε.), σύμφωνα με το άρθρο 9 παρ. 6 του ν. 2837/2000, για την εκτέλεση έργων τουριστικής ανάπτυξης και τουριστικών υποδομών που κρίνεται ότι συμβάλλουν στην προώθηση της τουριστικής ανάπτυξης της χώρας.»

2. Οι εδαφικές εκτάσεις του Δημοσίου στη νήσο Ρόδο του Νομού Δωδεκανήσου, γαιών Αφάντου Ρόδου, με αριθμούς μερίδας Κτηματολογίου: 1081, εμβαδού: 950 τ.μ., 1090, εμβαδού: 2.120 τ.μ. και 1935, εμβαδού 1.140 τ.μ. και γαιών Καλυθιών, το ½ εξ αδιαιρέτου της με αριθμό μερίδας Κτηματολογίου: 3396, εμβαδού: 2.800 τ.μ., χαρακτηρίζονται Τουριστικά Δημόσια Κτήματα των άρθρων

12α και 12γ του ν.δ. 180/1946 (ΦΕΚ 324 Α'), όπως αυτά προστέθηκαν, δυνάμει του άρθρου 2 του α.ν. 827/1948 (ΦΕΚ 258 Α'). Η διοίκηση και διαχείριση των ως άνω Τουριστικών Δημόσιων Κτημάτων ανατίθενται δια του παρόντος στην «Εταιρεία Τουριστικής Ανάπτυξης Α.Ε.», σύμφωνα με την παράγραφο 11 του άρθρου 4 του ν. 3139/2003 (ΦΕΚ 100 Α').

3. Η ισχύς της διάταξης της παραγράφου 1 του άρθρου 49 του ν. 3220/2004 (ΦΕΚ 15 Α') παρατείνεται από τότε που έληξε, μέχρι την 31.12.2007.

4. Η παράγραφος 5 του άρθρου 49 του ν. 3220/2004 (ΦΕΚ 15 Α') αντικαθίσταται ως εξής και η ισχύς της, πλην του εδαφίου δ', ανατρέχει στη δημοσίευση του εν λόγω νόμου:

«5.α) Η διοίκηση, διαχείριση και εκμετάλλευση των χερσαίων Συνοριακών Σταθμών Νίκης, Ευζώνων, Δοϊράνης, Προμαχώνα, Ορμενίου, Κήπων, Κακαβιάς και Κρυσταλλοπηγής ανατίθεται στις κατά τόπους αρμόδιες Περιφέρειες. Η διαχείριση κάθε εσόδου από την εκμετάλλευση των παραπάνω Συνοριακών Σταθμών γίνεται σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία.

β) Η εκτέλεση των κάθε είδους συμβάσεων ή άλλων εν γένει δικαιπραξιών, οι οποίες έχουν συναφθεί από τον Ελληνικό Οργανισμό Τουρισμού (Ε.Ο.Τ.) ή την Εταιρεία Τουριστικής Ανάπτυξης Α.Ε. (Ε.Τ.Α. Α.Ε.) με οποιοδήποτε φυσικό ή νομικό πρόσωπο μέχρι την έναρξη ισχύος του νόμου αυτού, σχετικά με τη διοίκηση, διαχείριση και εκμετάλλευση των Συνοριακών Σταθμών του πρώτου εδαφίου, συνεχίζεται και ολοκληρώνεται από τις κατά τόπους αρμόδιες Περιφέρειες.

Εκκρεμείς δίκες για διαφορές σχετικές με τη διοίκηση, διαχείριση και εκμετάλλευση των άνω Συνοριακών Σταθμών συνεχίζονται αυτοδικαίως από τις κατά τόπους αρμόδιες Περιφέρειες.

- γ) Απαιτήσεις και κάθε άλλο δικαίωμα από σύμβαση του Ε.Ο.Τ. ή της Ε.Τ.Α. Α.Ε. σχετικά με τη διοίκηση, διαχείριση και εκμετάλλευση των άνω Συνοριακών Σταθμών, ανεξάρτητα από το χρόνο γενέσεως αυτών, εκχωρούνται αυτοδικαίως στις κατά τόπους αρμόδιες Περιφέρειες, οι οποίες συνεχίζουν στο όνομά τους και για λογαριασμό τους τυχόν εκκρεμείς δίκες.
- δ) Οι κατά τόπους αρμόδιες Περιφέρειες αποδίδουν ετησίως στην Ε.Τ.Α. Α.Ε. ποσό ίσο με το δέκα τοις εκατό (10%) επί των ακαθαρίστων μισθωμάτων των ακινήτων των υφιστάμενων, κατά τη δημοσίευση του παρόντος νόμου, κτιριακών εγκαταστάσεων και χώρων των Συνοριακών Σταθμών, που η κυριότητά τους ανήκει στον Ε.Ο.Τ.. Το εν λόγω ποσό αποδίδεται εντός τριών (3) μηνών μετά το τέλος κάθε ημερολογιακού έτους.
- ε) Με κοινή απόφαση των Υπουργών Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης και Τουριστικής Ανάπτυξης καθορίζονται, εντός των αναφερόμενων στο πρώτο εδάφιο Συνοριακών Σταθμών, ο χώρος εγκατάστασης, οι όροι, η αρμοδιότητα κατασκευής, συντήρησης, εποπτείας και μέριμνας, καθώς και οι προδιαγραφές για τη στέγαση και λειτουργία Γραφείων Πληροφοριών του Ε.Ο.Τ.. Κάθε δαπάνη για την εγκατάσταση, κατασκευή, συντήρηση και λειτουργία των Γραφείων αυτών βαρύνει τον προϋπολογισμό του Ε.Ο.Τ.. Στα γραφεία αυτά μπορούν να αποσπώνται, με απόφαση του αρμόδιου Γενικού Γραμματέα Περιφέρειας μετά από σύμφωνη γνώμη του Ε.Ο.Τ., υπάλληλοι των οικείων Περιφερειών, κατά παρέκκλιση των ισχυουσών διατάξεων. Η μισθοδοσία των αποσπασμένων υπαλλήλων βαρύνει το φορέα προέλευσης.
- στ) Τυχόν αξιώσεις του Δημοσίου, των αρμόδιων Περιφερειών, του Ε.Ο.Τ. και της Ε.Τ.Α. Α.Ε., έναντι αλλήλων, δεν αναζητούνται, εξαιρουμένων των δαπανών της Ε.Τ.Α.

Α.Ε. για την αισθητική αναβάθμιση των Συνοριακών Σταθμών Ευζώνων, Προμαχώνα, Κήπων, Κακαβιάς και Νίκης, όπως αυτές προκύπτουν από σχετικά στοιχεία ισολογισμών της Ε.Τ.Α. Α.Ε. και οι οποίες συμψηφίζονται με ισόποσα μελλοντικά μερίσματα του Δημοσίου από την Ε.Τ.Α. Α.Ε..

ζ) Με κοινή απόφαση των Υπουργών Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης και Τουριστικής Ανάπτυξης καθορίζονται σε περίπτωση επέκτασης των υφιστάμενων κτιριακών εγκαταστάσεων ή ανέγερσης νέων κτιρίων σε χώρους των Συνοριακών Σταθμών, κυριότητας του Ε.Ο.Τ., οι όροι εκμετάλλευσης, καθώς και κάθε άλλη λεπτομέρεια.»

5. Η δημόσια εδαφική έκταση στην περιοχή του Αλίμου του νομού Αττικής, εμβαδού 31.500 τ.μ., η οποία απεικονίζεται υπό τα στοιχεία Α,Β,Γ,Δ,Ε,Ζ,Η,Θ,Ι,Κ,Λ,Μ,Α στο θεωρημένο από τον Ελληνικό Οργανισμό Τουρισμού υπ' αριθμ. 283/28.2.2005 τοπογραφικό διάγραμμα της ανώνυμης εταιρείας «Εταιρεία Τουριστικής Ανάπτυξης Α.Ε.», υπό κλίμακα: 1:2.000, του οποίου αντίτυπο σε φωτοσμίκρυνση δημοσιεύεται με το νόμο αυτόν, χαρακτηρίζεται Τουριστικό Δημόσιο Κτήμα των άρθρων 12α και 12γ του ν.δ. 180/1946, όπως αυτά προστέθηκαν δυνάμει του άρθρου 2 του α.ν. 827/1948. Η διοίκηση και διαχείριση του ως άνω Τουριστικού Δημοσίου Κτήματος ανατίθεται δια του παρόντος στην «Εταιρεία Τουριστικής Ανάπτυξης

ΦΕΚ 230 ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ (ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟ) 2557
2558 ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ (ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟ)

Α.Ε.», σύμφωνα με την παράγραφο 11 του άρθρου 4 του ν. 3139/2003 (ΦΕΚ 100 Α').

Άρθρο 48

Τουριστικός Λιμένας Φαλήρου

1. Το εδάφιο β' της παραγράφου 9 του άρθρου 82 του ν. 3057/2002 αντικαθίσταται ως εξής:

«β. Για τη μεταολυμπιακή χρήση του ως άνω τουριστικού λιμένα εγκρίνεται νέο τοπογραφικό διάγραμμα (Αρ. Σχεδίου 337, κλίμακας 1:1.000) της «Εταιρείας Τουριστικής Ανάπτυξης Α.Ε.», όπως αυτό θεωρήθηκε από τον Προϊστάμενο του Οργανισμού Ρυθμιστικού Σχεδίου Αθήνας και την Τεχνική Υπηρεσία του Υπουργείου Οικονομίας και Οικονομικών, στο οποίο περιγράφεται με τα στοιχεία Σ6-Σ7-Σ17-Σ18-Σ19-Σ20-Σ21-Σ21'-Σ21''-Σ22-Σ23-Σ24-Σ24'-Σ25'-Σ25-Σ26-Σ27-Σ28-Σ29-Σ29α-Σ30-Σ30α-Σ8-Σ9-Σ10-Σ11-Σ6 η χερσαία ζώνη του τουριστικού λιμένα και όπου αποτυπώνεται η θέση και διάταξη όλων των κατασκευών της χερσαίας και θαλάσσιας ζώνης αυτού και καθορίζονται νέες οριογραμμές αιγιαλού και παραλίας. Αντίτυπο του ως άνω τοπογραφικού διαγράμματος σε φωτοσμίκρυνση δημοσιεύεται με το νόμο αυτόν στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

Τα κτιριακά και λιμενικά έργα εντός της χερσαίας και θαλάσσιας ζώνης, αντιστοίχως, του τουριστικού λιμένα, όπως εμφανίζονται στο ανωτέρω τοπογραφικό διάγραμμα, λογίζονται στο σύνολό τους νομίμως κατασκευασθέντα.

Η άδεια λειτουργίας του τουριστικού λιμένα θα εκδίδεται σύμφωνα με τα οριζόμενα στο άρθρο 31 παρ. 8 του ν. 2160/1993, επί του ως άνω διαγράμματος.»

2. Στο εδάφιο γ' περίπτωση α' της παραγράφου 9 του άρθρου 82 του ν. 3057/2002 προστίθεται και η χρήση γης: «Ελικοδρόμιο».

3. Το εδάφιο δ' της παραγράφου 9 του άρθρου 82 του ν. 3057/2002 αντικαθίσταται ως εξής:

«δ. Μετά τη δημοσίευση του παρόντος νόμου, η αναβάθμιση, η επέκταση και ο εκσυγχρονισμός των υφιστάμενων κτιριακών εγκαταστάσεων επιτρέπεται σύμφωνα με τα ισχύοντα στην κείμενη νομοθεσία περί τουριστικών λιμένων, στο πλαίσιο των οριζόμενων στην παρ. 9(γ)

του παρόντος άρθρου. Η επέκταση και ο εκσυγχρονισμός των υφιστάμενων λιμενικών εγκαταστάσεων επιτρέπεται επίσης σύμφωνα με τα ισχύοντα στην κείμενη νομοθεσία περί τουριστικών λιμένων.»

4. Το εδάφιο ε΄ της παραγράφου 9 του άρθρου 82 του ν. 3057/2002 μετονομάζεται σε εδάφιο στ΄ και τροποποιείται ως εξής:

«στ. Από την έναρξη ισχύος του νόμου αυτού ανακαλούνται αυτοδικαίως η 151/12.1.1996 απόφαση του Περιφερειακού Διευθυντή Πειραιά «Παραχώρηση κατά χρήση αιγιαλού-παραλίας στην περιοχή του Σταδίου Ειρήνης και Φιλίας στη Γενική Διεύθυνση Τελωνείων και ΕΦΚ Υπ. Οικονομικών» και η ΤΥΔ/Φ040/577/3496/6.10.1995 απόφαση του Γενικού Γραμματέα Αθλητισμού «Οριστική Παραχώρηση κατά χρήση έκτασης ζώνης αιγιαλού και παραλίας του χώρου του Σ.Ε.Φ. προς τη Γ.Γ.Α.», για τα τμήματα της ζώνης αιγιαλού και παραλίας που θα αποτελούν τη χερσαία ζώνη του τουριστικού λιμένα, όπως καθορίζονται στο πιο πάνω τοπογραφικό διάγραμμα, καθώς και οποιαδήποτε άλλη πράξη παραχώρησης χρήσης αιγιαλού και παραλίας στην πιο πάνω έκταση, οι δε σχετικές εκτάσεις και τα υφιστάμενα επ' αυτών κτίσματα παραχωρούνται για εκμετάλλευση, για τις χρήσεις που αναφέρονται στην περίπτωση 9(γ), σύμφωνα με τα οριζόμενα στην περίπτωση 9(ε) του παρόντος. Η «Εταιρεία Τουριστικής Ανάπτυξης Α.Ε.» (πρώην «Ελληνικά Τουριστικά Ακίνητα Α.Ε.») θα καταβάλει στο Δημόσιο την αξία των εγκαταστάσεων που κατασκευάστηκαν από το Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών στην πιο πάνω έκταση. Με απόφαση του Υπουργού Οικονομίας και Οικονομικών καθορίζονται η αξία των εγκαταστάσεων αυτών, η διαδικασία, ο τρόπος καταβολής του ανωτέρω ποσού και κάθε άλλη σχετική λεπτομέρεια.

Παραχωρούνται κατά χρήση στο «Ν.Π.Ι.Δ. Στάδιο Ει-

ρήνης και Φιλίας»: (α) εδαφική έκταση στο Φαληρικό Δέλτα, εμβαδού 22.000 τ.μ., που απεικονίζεται υπό τα στοιχεία α, β, γ, δ, ε, α στο συνοδεύον την παρούσα ρύθμιση υπ' αριθμ. 270Α/25.2.2005 τοπογραφικό διάγραμμα της «Εταιρείας Τουριστικής Ανάπτυξης Α.Ε.» κλίμακας 1: 2.000, θεωρημένο από τον Ε.Ο.Τ., του οποίου αντίτυπο σε φωτοσμίκρυνση δημοσιεύεται με το νόμο αυτόν στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως και (β) εδαφική έκταση στο Μικρολίμανο του Νομού Πειραιώς συνολικού εμβαδού 9.114 τ.μ., ήτοι εκτάσεις υπ' αρ. 1 εμβαδού 3.351 τ.μ. και υπ' αρ. 2 εμβαδού 5.763 τ.μ. που απεικονίζονται υπό τα στοιχεία α, β, γ, δ, α η πρώτη και υπό τα στοιχεία β, ε, ζ, η, θ, γ, β η δεύτερη στο συνοδεύον την παρούσα ρύθμιση υπ' αριθμ. 339/3.5.2006 τοπογραφικό διάγραμμα της «Εταιρείας Τουριστικής Ανάπτυξης Α.Ε.» κλίμακας 1:500, θεωρημένο από τον Ε.Ο.Τ., του οποίου αντίτυπο σε φωτοσμίκρυνση δημοσιεύεται με το νόμο αυτόν στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. Η διοίκηση και διαχείριση των ανωτέρω εκτάσεων είχε ανατεθεί στην «Εταιρεία Τουριστικής Ανάπτυξης Α.Ε.» δυνάμει της υπ' αρ. 166/5.11.1968 ΠΥΣ σε συνδυασμό με τις παραγράφους 1 και 3 του άρθρου 1 της Κ' Συντακτικής Πράξης και των άρθρων 12 έως 23 του ν. 2636/1998, όπως τροποποιήθηκε από τα άρθρα 9 και 10 του ν. 2837/2000 και από το άρθρο 5 του ν. 3270/2004.

Οι κατά το προηγούμενο εδάφιο παραχωρήσεις κατά χρήση από την «Εταιρεία Τουριστικής Ανάπτυξης Α.Ε.» στο «Ν.Π.Ι.Δ. Στάδιο Ειρήνης και Φιλίας» γίνονται για όσο χρόνο η πρώτη έχει τη διοίκηση και διαχείριση αυτών και αποτελούν τη συνολική αποζημίωση της «Εταιρείας Τουριστικής Ανάπτυξης Α.Ε.» προς το «Ν.Π.Ι.Δ. Στάδιο Ειρήνης και Φιλίας» αναδρομικά και για όσο χρόνο η πρώτη έχει τη διοίκηση, διαχείριση και εκμετάλλευση του τουριστικού λιμένα του Σ.Ε.Φ..»

5. Το εδάφιο στ' της παραγράφου 9 του άρθρου 82 του ν. 3057/2002 μετονομάζεται σε εδάφιο ε' και τροποποιείται ως εξής:

«ε. Η διοίκηση, η διαχείριση και η εκμετάλλευση του πιο πάνω τουριστικού λιμένα ανατίθεται στην «Εταιρεία Τουριστικής Ανάπτυξης Α.Ε.» (πρώην «Ελληνικά Τουριστικά Ακίνητα Α.Ε.»), στην οποία παραχωρείται το δικαίωμα χρήσης του χώρου και για την εκτέλεση των σχετικών έργων. Η λειτουργία του τουριστικού λιμένα διέπεται από τις κείμενες διατάξεις περί τουριστικών λιμένων.»

Άρθρο 49

Το τελευταίο εδάφιο της παρ. 5 του άρθρου 23 του ν. 1577/1985 (ΦΕΚ 210 Α'), όπως προστέθηκε με το άρθρο 46 του ν. 3105/2003 (ΦΕΚ 29 Α'), αντικαθίσταται ως ακολούθως:

«Σε περίπτωση ειδικού κτιρίου, που έχει ανεγερθεί νόμιμα με προγενέστερους όρους δόμησης ή και κατά παρέκκλιση των διατάξεων ως προς το συντελεστή δόμησης ή ως προς την κάλυψη, μετά την αγορά και προσάρτηση στο αρχικό οικόπεδο, αρτίου οικοπέδου για την επέκταση του ειδικού κτιρίου, ο υπολογισμός του συντελεστή δόμησης και της κάλυψης γίνεται χωρίς

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ (ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟ) 2559

υπολογισμό του επιπλέον, από τον ισχύοντα κατά το χρόνο της αιτούμενης επέκτασης, συντελεστή δόμησης ή της επιπλέον κάλυψης, που είχαν εγκριθεί κατά παρέκκλιση των διατάξεων ή είχαν εφαρμοστεί σύμφωνα με τους προϊσχύοντες όρους δόμησης.»

Άρθρο 50

Καταργείται το εδάφιο α' της παρ. 2 του άρθρου 1 του από 30.6.1991 προεδρικού διατάγματος (ΦΕΚ 474 Δ') και τα εδάφια β' και γ' αναριθμούνται σε α' και β' αντίστοιχα.

Άρθρο 51

Στο άρθρο 21 του ν. 1577/1985 (ΦΕΚ 210 Α΄) προστίθεται παράγραφος 7 ως ακολούθως:

«7. Κατά παρέκκλιση των ισχυόντων όρων δόμησης και με την τήρηση κατά τα λοιπά των διατάξεων του οικοδομικού και κτιριοδομικού κανονισμού, επιτρέπεται η αλλαγή χρήσης κτιρίων τουριστικών καταλυμάτων εντός σχεδίου ή εντός οικισμού προ του 1923 και η ανάπτυξη σε αυτά δραστηριοτήτων που επιτρέπονται από τις υφιστάμενες για την περιοχή χρήσεις γης, εφόσον:

1) Τα τουριστικά καταλύματα έχουν ανεγερθεί νόμιμα.

2) Έχουν συμπληρώσει διάρκεια μεγαλύτερη των είκοσι (20) ετών, από την ημερομηνία χορήγησης της πρώτης άδειας λειτουργίας.

3) Κατά την τελευταία επταετία δεν έχουν υπαχθεί στις διατάξεις του αναπτυξιακού νόμου.

Η παρέκκλιση δεν συμπεριλαμβάνει τυχόν τμήματα των παραπάνω κτιρίων τα οποία έχουν εξαιρεθεί από την κατεδάφιση για την αρχική τους χρήση.

Οικοδομική άδεια για την αλλαγή χρήσης χορηγείται μετά από:

α) Γνωμοδότηση της αρμόδιας Επιτροπής Αρχιτεκτονικού Ελέγχου (ΕΠ.Α.Ε.).

β) Καταβολή τέλους επανάχρησης του κτιρίου ίσου με το τέσσερα τοις εκατό (4%) της αντικειμενικής αξίας του οικοπέδου υπέρ του οικείου Ο.Τ.Α. α΄ βαθμού που εισπράττεται κατά τις διατάξεις του π.δ. 410/1995 (ΦΕΚ 231 Α΄) και διατίθεται αποκλειστικά για την εκτέλεση έργων ανάπλασης και ανάδειξης του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος στα διοικητικά όρια του Ο.Τ.Α. αυτού. Σε περίπτωση κατεδάφισης του κτιρίου για οποιονδήποτε λόγο, η διάταξη αυτή δεν ισχύει. Τα παραπάνω ισχύουν αναλόγως και για κτίρια τουριστικών καταλυμάτων που έχουν ανεγερθεί εκατέρωθεν της εθνικής οδού Πατρών

– Αθηνών – Θεσσαλονίκης – Ευζώνων (ΠΑΘΕ) και απέχουν από τον άξονα αυτής έως 500 μέτρα.»

Άρθρο 52

Η παράγραφος 1 του άρθρου 13 του ν. 1734/1987 (ΦΕΚ 189 Α΄) αναριθμείται σε 1α και προστίθεται εδάφιο β΄ ως εξής:

«β. Επιτρέπεται η κατά χρήση παραχώρηση δημόσιων δασών ή δημόσιων δασικών εκτάσεων, που κρίνονται κατάλληλες για εγκατάσταση μηχανισμών με συρματόσχοινα (σχοινοσιδηρόδρομοι, καλωδιοκίνητοι εναέριοι θάλαμοι και τηλεσκή) και έχουν σκοπό τη μεταφορά προσώπων από τουριστικές επιχειρήσεις, δήμους, οικισμούς ή συγκροτήματα κατοικιών σε περιοχές ή θέσεις ιδιαίτερου αισθητικού ενδιαφέροντος. Η προβλεπόμενη παραχώρηση των ως άνω εκτάσεων γίνεται με κοινή απόφαση των Υπουργών Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων και Τουριστικής Ανάπτυξης είτε προς τον Ε.Ο.Τ. είτε προς τον οικείο Ο.Τ.Α. είτε προς τους φορείς της παραγράφου 2 του άρθρου 7 του ν. 3208/2003 (ΦΕΚ 303 Α΄) ύστερα από σχετική περιβαλλοντική αδειοδότηση και σχετική εισήγηση των περιφερειακών υπηρεσιών τουρισμού του Ε.Ο.Τ. και της δασικής υπηρεσίας.

Για τους ίδιους ως άνω σκοπούς και με τις ίδιες προϋποθέσεις επιτρέπεται η χρήση ιδιωτικών δασών ή δασικών εκτάσεων, μετά από προηγούμενη σύμφωνη γνώμη των ιδιοκτητών. Η προβλεπόμενη έγκριση χρήσης χορηγείται από τον Γενικό Γραμματέα της οικείας Περιφέρειας.

Τυχόν υφιστάμενες παρόμοιες εγκαταστάσεις συνεχίζουν τη δραστηριότητά τους υπό τον όρο της, εντός ανατρεπτικής προθεσμίας ενός (1) έτους, χορήγησης κατόπιν αιτήσεως των ενδιαφερομένων της παραχώρησης ή έγκρισης χρήσης.»

Άρθρο 53

Το εδάφιο α΄ της παρ. 3 του άρθρου 4 του ν. 2160/1993 (ΦΕΚ 118 Α΄) αντικαθίσταται ως εξής:

«α) Όποιος παροτρύνει και παρενοχλεί με οποιονδήποτε τρόπο πρόσωπο ή ομάδα προσώπων να δεχθεί ή να αποκρούσει ταξιδιωτική ή μεταφορική υπηρεσία, υπηρεσίες εστίασης ή ψυχαγωγίας ή τουριστικού καταλύματος ή προϊόντα εμπορικού καταστήματος τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι έξι (6) μηνών ή με χρηματική ποινή τουλάχιστον χιλίων (1.000) ευρώ ή και με τις δύο αυτές ποινές.»

Άρθρο 54

Με απόφαση του Υπουργού Τουριστικής Ανάπτυξης, η οποία δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, μπορούν να προσδιορίζονται και άλλες, πέραν των υπαγομένων στο άρθρο 2 του ν. 2160/1993 (ΦΕΚ 118 Α΄), κατηγορίες επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στον τουριστικό τομέα. Με κοινές αποφάσεις του Υπουργού Τουριστικής Ανάπτυξης και του κατά περίπτωση συναρμόδιου Υπουργού ορίζονται οι προϋποθέσεις, οι προδιαγραφές, τα απαραίτητα δικαιολογητικά και κάθε άλλη αναγκαία λεπτομέρεια για την ίδρυση και λειτουργία αυτών των επιχειρήσεων.

Η διάταξη του τελευταίου εδαφίου της παρ. 7 του άρθρου 2 του ν. 2160/1993 καταργείται.

Άρθρο 55

1. Προστίθεται περίπτωση ε΄ στην παράγραφο 13 του άρθρου 1 του ν. 3270/2004, ως εξής:

«ε. Με απόφαση του Υπουργού Τουριστικής Ανάπτυξης συνιστάται Γραφείο Υποδοχής Τουριστικών Επενδύσεων, υπαγόμενο απευθείας στον Υπουργό Τουριστικής Ανάπτυξης. Με όμοια απόφαση καθορίζονται οι αρμοδιότητες, η στελέχωση και η λειτουργία του.»

2. Οι διατάξεις της περίπτωσης β΄ της παραγράφου 26 του άρθρου 19 του ν. 2947/2001 (ΦΕΚ 228 Α΄) εφαρ-

μόζονται αναλόγως και για το Υπουργείο Τουριστικής Ανάπτυξης για την επίτευξη του έργου υλοποίησης της διεθνούς τουριστικής προβολής της χώρας, των σχετικών διεθνών υποχρεώσεων, του ελέγχου των χωρών υποδοχής, φιλοξενίας και εστίασεως κατά τη διοργάνωση συνεδρίων και άλλων τουριστικών εκδηλώσεων, καθώς και της παροχής πληροφοριών στις πύλες εισόδου της χώρας και στις υπηρεσίες του Υπουργείου.

2560 ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ (ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟ)

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ (ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟ) 2561

2562 ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ (ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟ)

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ (ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟ) 2563

2564 ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ (ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟ)

ΑΠΟ ΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ

ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΟΥ 34 * ΑΘΗΝΑ 104 32 * ΤΗΛ. 210 52 79 000 * FAX 210 52 21 004

01002302410060020 ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ: <http://www.et.gr> – e-mail: webmaster@et.gr

Άρθρο 56

Έναρξη ισχύος

Η ισχύς του νόμου αυτού αρχίζει από τη δημοσίευσή του στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, εκτός εάν στις επί μέρους διατάξεις του ορίζεται διαφορετικά.

Παραγγέλλομε τη δημοσίευση του παρόντος στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως και την εκτέλεσή του ως νόμου του Κράτους.

Αθήνα, 23 Οκτωβρίου 2006

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΚΑΡΟΛΟΣ ΓΡ. ΠΑΠΟΥΛΙΑΣ

ΟΙ ΥΠΟΥΡΓΟΙ

ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ, ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ

ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΑΠΟΚΕΝΤΡΩΣΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ

Π. ΠΑΥΛΟΠΟΥΛΟΣ Γ. ΑΛΟΓΟΣΚΟΥΦΗΣ

ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Θ. ΜΠΑΚΟΓΙΑΝΝΗ Δ. ΣΙΟΥΦΑΣ

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ, ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ
ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΕΡΓΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

Γ. ΣΟΥΦΛΙΑΣ Μ. ΓΙΑΝΝΑΚΟΥ

ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ ΚΑΙ ΤΡΟΦΙΜΩΝ

Δ. ΑΒΡΑΜΟΠΟΥΛΟΣ Κ. ΜΠΑΣΙΑΚΟΣ

ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Α. ΠΑΠΑΛΗΓΟΥΡΑΣ Γ. ΒΟΥΛΓΑΡΑΚΗΣ

ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΜΕΤΑΦΟΡΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΩΝ

Φ. ΠΑΛΛΗ-ΠΕΤΡΑΛΙΑ Μ.-Γ. ΛΙΑΠΗΣ

Θεωρήθηκε και τέθηκε η Μεγάλη Σφραγίδα

του Κράτους

Αθήνα, 24 Οκτωβρίου 2006

Ο ΕΠΙ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ ΥΠΟΥΡΓΟΣ

Α. ΠΑΠΑΛΗΓΟΥΡΑΣ__

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

«ΘΕΡΜΑΛΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΙΣ ΙΑΜΑΤΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ»

1. Ανατολική Μακεδονία και Θράκη

5.1.1 Ιαματική πηγή Θερμίων Παρανεστίου.

Χώρο ιδιαίτερα ξεχωριστό αποτελεί η ευρύτερη περιοχή της Ροδόπης. Παρθένα δάση, ορμητικοί χείμαρροι, καταράκτες, απίθανη ποικιλία χλωρίδας και πανίδας συνθέτουν ένα τοπίο μοναδικής εμπειρίας για κάθε επισκέπτη.

Στην περιοχή βρίσκεται το περίφημο παρθένο δάσος, το οποίο έχει κηρυχθεί διατηρητέο μνημείο και θεωρείται ευρωπαϊκός δρυμός.

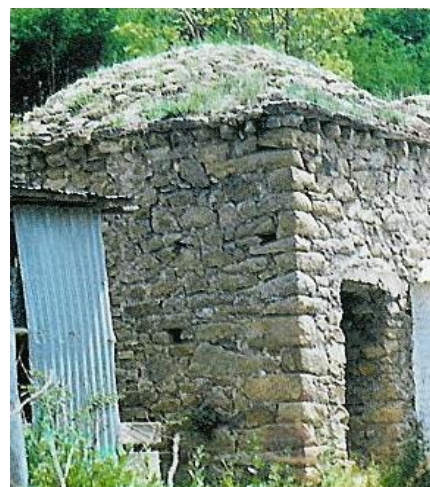
Η πηγή απέχει 25 χμ. βόρεια της πόλης Παρανεστίου, σε υψόμετρο 620 μ. όπου ένα παλιό πέτρινο υδροθεραπευτήριο μαρτυρά την ανθρώπινη παρουσία στους αιώνες.

Οδικές συγκοινωνίες: Από Αθήνα για Δράμα με λεωφορεία (απόσταση 675 χμ.), από Θεσσαλονίκη για Δράμα (απόσταση 168 χμ.)

Σιδηροδρομικές γραμμές: από Αθήνα για Δράμα, από Θεσσαλονίκη για Δράμα.

Από Δράμα περνάει η σιδηροδρομική γραμμή Θεσσαλονίκης-Αλεξανδρούπολης.

Αεροπορικές γραμμές: Η Δράμα εξυπηρετείται από το αεροδρόμιο της Καβάλας. Η διαδρομή Καβάλα-Δράμα καλύπτεται με λεωφορεία του κτελ.

Θερμοκρασία Νερών	Χαρακτηρισμός Νερού	
20-58 °C	Μετεωρικό Υπέρθερμο-Na-Ca-HCO ₃ -K-Li-Br-F-CO ₂ . Μεταλλικό υποτονικό ιαματικό νερό.	
Θεραπευτικές ενδείξεις	Πληροφορίες	Εγκαταστάσεις
Ρευματοπάθειες, αρθροπάθειες, οσφυαλγίες ισχιαλγίες, παθήσεις των ουροφόρων οδών του ύπατος και των χοληφόρων οδών.	Δήμος Παρανεστίου Τηλ.25240/22333 paranesti@otenet.gr	Φυσικοί λουτήρες. Εκπόνηση μελετών ανάπτυξης.

5.1.2 Ιαματικός πηλός Κρηνίδων.

Παρουσία στο χώρο της πηλοθεραπείας εντοπίζεται στα λασπόλουτρα που βρίσκονται στον Δήμο Φιλίππων, σε απόσταση 3χλμ. Δυτικά του οικισμού των Κρηνίδων.

Οι εκπληκτικές ιδιότητες της λάσπης είναι γνωστές στην περιοχή τουλάχιστον από τα τέλη του περασμένου αιώνα. Στην περιοχή βρίσκεται ο αρχαιολογικός χώρος, το αρχαίο θέατρο των Φιλίππων, το βαπτιστήριο της Αγίας Λυδίας της πρώτης χριστιανής της Ευρώπης.

Οδικές συγκοινωνίες: από Αθήνα για Καβάλα με λεωφορεία (673χλμ.), από Θεσσαλονίκη για Καβάλα (166χλμ.).

Αεροπορικές γραμμές: από Αθήνα για Καβάλα. Το αεροδρόμιο απέχει 35χλμ. ΝΑ από την Καβάλα και

οι επιβάτες μεταφέρονται στην πόλη με λεωφορεία της Ολυμπιακής Αεροπορίας.

Ακτοπλοϊκές γραμμές: από τον Πειραιά για την Καβάλα μέσω Δωδεκανήσων και νησιών Ανατολικού Αιγαίου. Από την Κύμη Ευβοίας για την Καβάλα, από τον Άγιο Κωνσταντίνο Φθιώτιδας για την Καβάλα, από την Ρόδο για την Καβάλα. Με φέριμποτ από την Καβάλα για τον λιμένα Θάσου.

Κρηνίδες Καβάλας.

Λασπόλουτρα Κρηνίδων.

Θερμοκρασία Νερών	Χαρακτηρισμός Νερού	
29°C	Μεσομεταλλικό-HCO ₃ Ca-Mg υποτονικό.	
Θεραπευτικές ενδείξεις	Πληροφορίες	Εγκαταστάσεις
Χρόνιες ρευματοπάθειες, γυναικολογικές παθήσεις, παθήσεις του δέρματος, χρήση ως καλλυντικό σκεύασμα, ουρική αρθρίτιδα, νεφρολιθίαση, έκζεμα, φλεγμονές του δέρματος, χρόνιες δερματοπάθειες.	Δήμος Φιλίππων Τηλ.2510516233 Πηλοθεραπευτήριο. Τηλ.2510516162 2510518088 Δικτυακός τόπος: www.philippi.gr	Πηλοθεραπευτικό Κέντρο, με λειτουργία κατά τους θερινούς μήνες.

5.1.3 Ιαματική πηγή Ελευθερών.

Τα λουτρά βρίσκονται στην κοιλάδα του ποταμού Μαρμαρά σε απόσταση 42χλμ. Α από την Καβάλα.

Τα άφθονα ζεστά μεταλλικά νερά που αναβλύζουν στην περιοχή χρησιμοποιούνταν από τους ρωμαϊκούς χρόνους. Σώζεται σε σχετικά καλή κατάσταση ένα θολωτό βυζαντινό λουτρό.

Οδικές συγκοινωνίες: από την Αθήνα για Καβάλα με λεωφορεία (673χλμ.), από Θεσσαλονίκη για Καβάλα (166χλμ.).

Αεροπορικές γραμμές: από Αθήνα για Καβάλα. Το αεροδρόμιο απέχει 35 χλμ. ΝΑ από την Καβάλα και οι επιβάτες μεταφέρονται στην πόλη με λεωφορεία της Ολυμπιακής Αεροπορίας.

Ακτοπλοϊκές γραμμές: από τον Πειραιά για την Καβάλα μέσω Δωδεκανήσων και νησιών Ανατολικού Αιγαίου. Από την Κύμη Ευβοίας για την Καβάλα, από τον Άγιο Κωνσταντίνο Φθιώτιδας για την Καβάλα, από την Ρόδο για την Καβάλα. Με φέριμποτ από την Καβάλα για τον λιμένα Θάσου.

Ελευθερές Καβάλας.

Πηγή μεταλλικού νερού.

Θερμοκρασία Νερών	Χαρακτηρισμός Νερού	
40-52°C	Μεσόθερμο-Na-HCO ₃ -Cl-K-Br-F-As-B-CO ₂ Μεταλλικό υποτονικό ιαματικό νερό.	
Θεραπευτικές ενδείξεις	Πληροφορίες	Εγκαταστάσεις
Χρόνιοι ρευματισμοί, αρθροπάθειες, χρόνιες γυναικολογικές παθήσεις, νευραλγίες, μυαλγίες.	Δήμος Ορφανού. Τηλ.2592041757 Λουτρά. Τηλ.2594051294 Δικτυακός τόπος: www.dimosorfanou.gr	Υδροθεραπευτήριο με ομαδικούς και ατομικούς λουτήρες, ξενώνες και εστιατόρια. Λειτουργία κατά τους θερινούς μήνες.

5.1.4 Ιαματική πηγή Ποταμιάς.

Τα Άβδηρα, όπου ανήκουν και τα λουτρά, αποτελούν μία από τις ιστορικές Θρακικές πόλεις. Μεγάλοι σοφοί του πνεύματος, των γραμμάτων και των τεχνών όπως ο Δημόκριτος, ο Πρωταγόρας, ο Λεύκιππος και άλλοι γεννήθηκαν και μεγαλούργησαν εκεί. Από

Νέα Κασσάνη Ξάνθης.

τις αρχές του 2000 λειτουργεί το Αρχαιολογικό Μουσείο Αβδήρων που φιλοξενεί ευρήματα και ανασκαφές από τον αρχαιολογικό χώρο.

Ομαδικός λουτήρας.

Τα λουτρά της Ποταμιάς Νέας Κεσσάνης, Δήμου Αβδήρων, βρίσκονται στο 20^ο χλμ. Της Εθνικής οδού Ξάνθης Κομοτηνής και λειτουργούν από τον Ιούνιο μέχρι και τον Οκτώβριο.

Οδικές συγκοινωνίες: από την Αθήνα για Ξάνθη με λεωφορεία (απόσταση :738χλμ.), από Θεσσαλονίκη για Ξάνθη (απόσταση:225χλμ).

Σιδηροδρομικές γραμμές: από Αθήνα για Ξάνθη, από Θεσσαλονίκη για Ξάνθη.

Αεροποτικές γραμμές: η Ξάνθη εξυπηρετείται από το αεροδρόμιο του νομού Καβάλας. Το αεροδρόμιο συνδέεται με την Ξάνθη με λεωφορεία της Ολυμπιακής Αεροπορίας.

Θερμοκρασία Νερών	Χαρακτηρισμός Νερού	
65°C	Υπέρθερμο μεταλλικό-Na-Cl-HCO ₃ -K-Br-B-As-CO ₂ -Υποτονικό.	
Θεραπευτικές ενδείξεις	Πληροφορίες	Εγκαταστάσεις
Χρόνιες ρευματοπάθειες, γυναικολογικές παθήσεις, νευραλγίες, νευρίτιδες, αλλεργικές δερματοπάθειες.	Δήμος Αβδήρων. Τηλ.2541051207 Λουτρά. Τηλ.2541096349 Δημοτική Επιχείρηση Τηλ.2541051480 Info@avdera.gr Δικτυακός τόπος www.avdera.gr	Υδροθεραπευτήριο με ομαδικούς και ατομικούς λουτήρες, ξενοδοχειακές μονάδες και εστιατόρια.

5.1.5 Ιαματική πηγή Τραϊανούπολης.

Οι παλαιότερες και οι σύγχρονες ιαματικές εγκαταστάσεις γειτνιάζουν άμεσα τον ομώνυμο αρχαιολογικό χώρο.

Οι θερμές ιαματικές πηγές ήταν ο βασικός πόλος έλξης πληθυσμού ήδη από την αρχαιότητα. Από τον λόφο του Αγ.Γεωργίου που βρίσκεται δίπλα στα λουτρά, μπορεί κανείς να απολαύσει το Δέλτα του Έβρου.

Η λουτρόπολη βρίσκεται 14χλμ. Ανατολικά της Αλεξανδρούπολης.

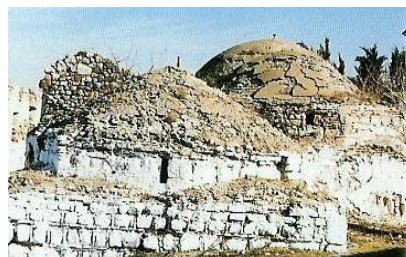
Οδικές συγκοινωνίες: Από Αθήνα για Αλεξανδρούπολη με λεωφορεία (850χλμ.), από Θεσσαλονίκη για Αλεξανδρούπολη (343χλμ.).

Σιδηροδρομικές γραμμές: από Αθήνα για Αλεξανδρούπολη, από Θεσσαλονίκη για Αλεξανδρούπολη (μερικά δρομολόγια συνεχίζουν για Σουφλί Διδυμότειχο-Δίκαια).

Αεροπορικές γραμμές: από Αθήνα για Αλεξανδρούπολη.

Τραϊανούπολη Έβρου.

Αρχαιολογικές εγκαταστάσεις.

Σύγχρονες εγκαταστάσεις.

Θερμοκρασία Νερών	Χαρακτηρισμός Νερού	
51°C	Υπέρθερμο Cl-Na-Ca-K-HS-B-Μεταλλικό-υποτονικό	
Θεραπευτικές ενδείξεις	Πληροφορίες	Εγκαταστάσεις
Χρόνιες ρευματοπάθειες και εκφυλιστικές εκβάσεις τραυμάτων, γυναικολογικές παθήσεις, νευρίτιδες, νευραλγίες, αλλεργικές δερματοπάθειες, παθήσεις ουροφόρων οδών νεφρών ήπατος χολής, φλεγμονές του αναπνευστικού συστήματος ή των αναπνευστικών οδών.	Δήμος Τραϊανούπολης Τηλ: 25510/51890, Δήμος Αλεξανδρούπολης Τηλ: 25510/64100 Εγκαταστάσεις Τηλ: 25510/61225, 25510/61215 Γραφεία Τηλ: 25510/28786 Δικτυακός τόπος www.alexpolis.gr	Υδροθεραπευτήριο, εγκαταστάσεις διαμονής και εστίασης. Οι εγκαταστάσεις θερμαίνονται με το γεωθερμικό ρευστό.

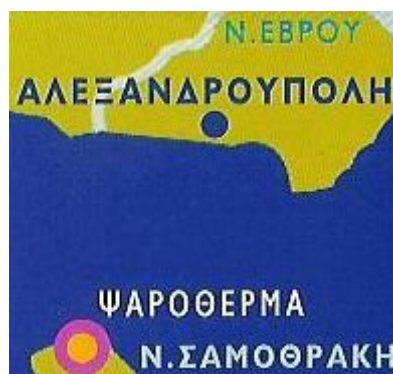
5.1.6 Ιαματική πηγή Ψαρόθερμων.

Η Σαμοθράκη είναι παγκοσμίως γνωστή από το περίφημο άγαλμα της Νίκης που κοσμεί το Μουσείο του Λούβρου.

Η πρώτη γνωριμία του επισκέπτη με το νησί γίνεται μέσω του λιμανιού της Σαμοθράκης, της Καμαριώτισσας. Προχωρώντας από το λιμάνι προς τα βόρεια, μετά την Παλαιόπολη συναντάμε τον οικισμό Καριώτες.

Έπειτα από λίγα χιλιόμετρα και σε απόσταση 13 χλμ. Από την Καμαριώτισσα, βρίσκονται τα Θερμά ή Λουτρά, μια περιοχή όπου οργιάζει η βλάστηση από πλατάνια, καστανιές, κουμαρίες και μυρτίες. Οι εγκαταστάσεις με τις ζεστές θειούχες πηγές ήταν ήδη γνωστές από την εποχή του Βυζαντίου για τις ιαματικές ιδιότητές τους.

Ακτοπλοϊκές γραμμές: από Άγιο Κωνσταντίνο Φθιώτιδας για Σαμοθράκη και Αλεξανδρούπολη.

Ψαρόθερμα Σαμοθράκης.

Μεγάλη βλάστηση της περιοχής.

Θερμοκρασία Νερών	Χαρακτηρισμός Νερού	
30-100°C	Υπέρθερμο-Cl-Na-Ca-K-B-Br-J-μεταλλικό-υποτονικό	
Θεραπευτικές ενδείξεις	Πληροφορίες	Εγκαταστάσεις
Ρευματοειδής αρθρίτιδα, χρόνιες αρθροπάθειες, γυναικολογικές παθήσεις, περιφερειακές αγγειοπάθειες, δευτερογενής δερματοπάθειες παχυσαρκία.	Δήμος Σαμοθράκης Τηλ:25510/41218 Λουτρά. Τηλ:25510/98229 Δημοτική Επιχείρηση deas@otenet.gr Δικτυακός τόπος www.samothraki.gr	Υδροθεραπευτήριο με ομαδικούς και ατομικούς λουτήρες, με λειτουργία κατά τους θερινούς μήνες.

5.1.7 Ιαματική πηγή Απολλωνίας.

Στη νότια πλευρά της λίμνης Βόλβη(προστατεύεται από την συνθήκη Ramsar) και σε απόσταση 50 χλμ. Ανατολικά από την Θεσσαλονίκη στην εθνική οδό προς Καβάλα,βρίσκονται τα λουτρά της Νέας Απολλωνίας.

Σε μικρή απόσταση από τα λουτρά βρίσκονται τα ερείπια της αρχαίας Απολλωνίας.Επίσης κοντά στη λίμνη βρίσκεται μία δεξαμενή η οποία,λέγεται από τους κατοίκους,ήταν το λουτρό του Μεγάλου Αλεξάνδρου και της Ολυμπιάδος.

Οδικές συγκοινωνίες: από Αθήνα για Θεσσαλονίκη με λεωφορεία(520χλμ.),από το Βόλο για Θεσσαλονίκη με λεωφορεία.

Σιδηροδρομικές γραμμές:από Αθήνα για Θεσσαλονίκη.

Αεροπορικές γραμμές:από Αθήνα για Θεσσαλονίκη.Το αεροδρόμιο απέχει 16χλμ.από τη Θεσσαλονίκη.Η μεταφορά εκτελείται με λεωφορεία της Ολυμπιακής Αεροπορίας.

Ακτοπλοϊκές γραμμές:από τον Πειραιά για την Θεσσαλονίκη.Το καλοκαίρι η Θεσσαλονίκη συνδέεται με τις Κυκλάδες και την Κρήτη.

Ν.Απολλωνία Θεσσαλονίκης.

Μέρος της αρχαίας Απολλωνίας.

Θερμοκρασία Νερών	Χαρακτηρισμός Νερού	
49°C	Υπέρθερμο Na-K-SO ₄ -HCO ₃ -F-B-ολιγομεταλλικό-υποτονικό.	
Θεραπευτικές ενδείξεις	Πληροφορίες	Εγκαταστάσεις
Λουτροθεραπεία για ρευματισμούς,αρθριτικά, παθήσεις περιφερειακών νεύρων,γυναικολογικές παθήσεις,κατάγματα, διαστρέμματα.	Δήμος Απολλωνίας (ο οποίος διαχειρίζεται με Δημοτική Επιχείρηση την Πηγή) Τηλ:23930/41207, Λουτρά Τηλ:23930/42150 23930/42151 23930/42088 loutnapoll@otenet.gr	Υδροθεραπευτήριο με ομαδικό και ατομικούς λουτήρες,ξενώνες. Η νέα "μονάδα" η οποία κατασκευάστηκε με χρηματοδότηση της Ε.Ε. δεν λειτουργεί ακόμη.

5.1.8 Ιαματική πηγή Σέδες (Θέρμης).

Από τη Θέρμη πήρε το όνομά του ο Θερμαϊκός κόλπος.

Τα ιαματικά λουτρά βρίσκονται σε απόσταση 25 χλμ. ανατολικά της Θεσσαλονίκης σε μία πυκνοφυτεμένη έκταση 500 στρεμμάτων.

Παλαιότερα λειτουργούσαν τέσσερις βυζαντινές δεξαμενές. Η μεγαλύτερη από αυτές φιλοξενούσε έως 80 άτομα. Σήμερα υπάρχει μόνο η μία.

Οδικές συγκοινωνίες: από Αθήνα για Θεσσαλονίκη με λεωφορεία (520 χλμ.), από το Βόλο για Θεσσαλονίκη με λεωφορεία.

Σιδηροδρομικές γραμμές: από Αθήνα για Θεσσαλονίκη.

Αεροπορικές γραμμές: από Αθήνα για Θεσσαλονίκη. Το αεροδρόμιο απέχει 16 χλμ. από τη Θεσσαλονίκη. Η μεταφορά εκτελείται με λεωφορεία της Ολυμπιακής Αεροπορίας.

Ακτοπλοϊκές γραμμές: από τον Πειραιά για την Θεσσαλονίκη. Το καλοκαίρι η Θεσσαλονίκη συνδέεται με τις Κυκλάδες και την Κρήτη.

Θέρμη Θεσσαλονίκης.

Θερμαϊκός κόλπος.

Θερμοκρασία Νερών	Χαρακτηρισμός Νερού	
32-38°C	Μεσόθερμο-Na-Cl-K-Br-Hs-B-ολιγομεταλλικό-υποτονικό.	
Θεραπευτικές ενδείξεις	Πληροφορίες	Εγκαταστάσεις
Λουτροθεραπεία για ρευματοπάθειες, αρθροπάθειες, παθήσεις περιφερειακών νεύρων, δερματοπάθειες, μετατραυματικές καταστάσεις, γυναικολογικές παθήσεις.	Δήμος Θεσσαλονίκης (ο οποίος διαχειρίζεται την Πηγή) Τηλ: 2310/286702, 2310/286703 Λουτρά Τηλ: 2310461030, 2310/555053 Δυκτιακός τόπος: www.thessaloniki.gr	Υδροθεραπευτήριο με ομαδικούς και ατομικούς λουτήρες, ξενώνες.

5.1.9 Ιαματική πηγή Σουρωτής (φυσικό μεταλλικό νερό).

Η αστείρευτη πηγή της Σουρωτής αναβλύζει το διάσημο νερό της από την αρχαιότητα. Στους τοπικούς θρύλους αναφέρεται ότι οι ευγενείς προτιμούσαν το δροσιστικό νερό της πηγής για τα συμπόσιά τους. Γάλλοι αξιωματικοί κατά την διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου εκτιμώντας την εξαιρετική ποιότητά του εμφιάλωναν το νερό και το έστελναν στη Γαλλία. Η εμφιάλωση συνεχίστηκε από τα

Σουρωτή Θεσσαλονίκης.

Σερβικά στρατεύματα. Το 1987 δημιουργήθηκε η Κοινοτική Επιχείρηση Εμφιάλωσης Μεταλλικού Νερού Σουρωτής, που το 1998 μετατράπηκε σε Ανώνυμη Εταιρία.

Οδικές συγκοινωνίες: από Αθήνα για Θεσσαλονίκη με λεωφορεία (520 χλμ.), από το Βόλο για Θεσσαλονίκη με λεωφορεία.

Σιδηροδρομικές γραμμές: από Αθήνα για Θεσσαλονίκη.

Αεροπορικές γραμμές: από Αθήνα για Θεσσαλονίκη. Το αεροδρόμιο απέχει 16 χλμ. από τη Θεσσαλονίκη. Η μεταφορά εκτελείται με λεωφορεία της Ολυμπιακής Αεροπορίας.

Ακτοπλοϊκές γραμμές: από τον Πειραιά για την Θεσσαλονίκη. Το καλοκαίρι η Θεσσαλονίκη συνδέεται με τις Κυκλάδες και την Κρήτη.

Θερμοκρασία Νερών	Χαρακτηρισμός Νερού
16°C	HCO ₃ -Ca-Mg CO ₂ Φυσικό μεταλλικό νερό.
Πληροφορίες	Εγκαταστάσεις
Δήμος Βασιλικών Τηλ: 23960/2214 vassilika2003@yahoo.gr ΣΟΥΤΩΤΗ Α.Ε. Τηλ: 23960/41182 23960/41590 Δικτυακός τόπος www.souroti.gr	Τρία εμφιαλωτήρια, σύγχρονα, με τέσσερις γραμμές παραγωγής: ΦΜΝ σε γυάλινη φιάλη 0.25lit, 0.75lit καθώς και σε κουτί αλουμινίου 0.33lit, "Σουρωτή" με-φυσικό-άρωμα φρούτων και επιτραπέζιο νερό ("ΥΔΩΡ" Σουρωτής)

5.1.10 Ιαματική πηγή Λαγκαδά.

Τα ιαματικά λουτρά Λαγκαδά αποτελούν μία από τις μεγαλύτερες λουτροπόλεις της Ελλάδας. Βρίσκονται 19 χλμ. ΒΑ της Θεσσαλονίκης.

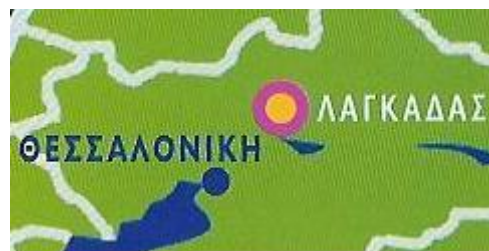
Οι πρώτες εγκαταστάσεις λουτροθεραπείας χρονολογούνται από το 900μ.Χ. και κατασκευάστηκαν από το στρατιωτικό γιατρό του βυζαντίου Ιουστινιανό. Στις βυζαντινές αυτές εγκαταστάσεις αναφέρονται διάφοροι γεωγράφοι και περιηγητές κατά το 1670μ.Χ. Η συστηματική οργάνωση της λουτρόπολης του Λαγκαδά άρχισε το 1925.

Οδικές συγκοινωνίες: από Αθήνα για Θεσσαλονίκη με λεωφορεία (520χλμ.), από το Βόλο για Θεσσαλονίκη με λεωφορεία.

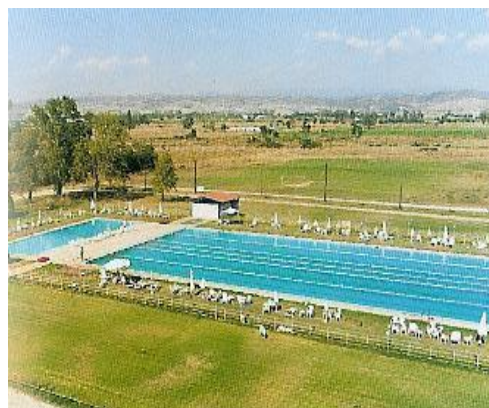
Σιδηροδρομικές γραμμές: από Αθήνα για Θεσσαλονίκη.

Αεροπορικές γραμμές: από Αθήνα για Θεσσαλονίκη. Το αεροδρόμιο απέχει 16χλμ. από τη Θεσσαλονίκη. Η μεταφορά εκτελείται με λεωφορεία της Ολυμπιακής Αεροπορίας.

Ακτοπλοϊκές γραμμές: από τον Πειραιά για την Θεσσαλονίκη. Το καλοκαίρι η Θεσσαλονίκη συνδέεται με τις Κυκλάδες και την Κρήτη.

Λαγκαδάς Θεσσαλονίκης.

Εγκαταστάσεις λουτρών Λαγκαδά.

Θερμοκρασία Νερών	Χαρακτηρισμός Νερού	
39°C	Μεσόθερμο Na-Ca K-CO ₄ -HCO ₃ -F ολιγομεταλλικό-υποτονικό.	
Θεραπευτικές ενδείξεις	Πληροφορίες	Εγκαταστάσεις
Λουτροθεραπεία για ρευματοπάθειες, αρθροπάθειες, γυναικολογικές παθήσεις, δερματοπάθειες, παθήσεις των νεφρών και ακόμη αμμόλουτρα.	Δήμος Λαγκαδά (ο οποίος διαχειρίζεται την πηγή με δημοτική επιχείρηση) Τηλ: 23940/22318, Δικτυακός τόπος www.lagadas.gr lagadas@otenet.gr Λουτρά Τηλ: 23940/22488	Υδροθεραπευτήριο με ομαδικούς και ατομικούς λουτήρες, ξενώνες, εγκαταστάσεις αναψυχής και άθλησης. Λειτουργία όλο το έτος.

5.1.11 Ιαματική πηγή Αγκίστρου.

Ανατολικά από το τελωνείο του Προμαχώνα και σε απόσταση 1.5χλμ. από την ομώνυμη κοινότητα βρίσκονται τα ιαματικά λουτρά.

Ιδιαίτερη προτίμηση παρατηρείται από νεαρά άτομα, κυρίως κατά τους χειμερινούς μήνες.

Ιστορικό ενδιαφέρον αποτελούν τα οχυρά του Μεταξά που βρίσκονται κατά μήκος των

Αγκίστρο Σερρών.

Ελληνοβουλγαρικών συνόρων, στην οροσειρά του Μπέλες. Εδώ βρίσκεται η τοποθεσία Κλειδί, όπου ο Βασίλειος ο Βουλγαροκτόνος εξολόθρευσε το στρατό των Βουλγάρων το 1014μ.Χ.

Οδικές συγκοινωνίες: από Αθήνα για Σέρρες με λεωφορεία (587χλμ.), από Θεσσαλονίκη για Σέρρες (80χλμ.)

Σιδηροδρομικές γραμμές: από Αθήνα για Σέρρες, από Θεσσαλονίκη για Σέρρες.

Ομαδικός λουτήρας Αγκίστρου.

Θερμοκρασία Νερών	Χαρακτηρισμός Νερού	
41°C	Υπέρθερμο-Na-Ca-K SO ₄ -HCO ₃ -F ολιγομεταλλικό-υποτονικό.	
Θεραπευτικές ενδείξεις	Πληροφορίες	Εγκαταστάσεις
Υδροθεραπεία για ρευματοπάθειες και αρθροπάθειες.	Κοινότητα Αγκίστρου (η οποία διαχειρίζεται την πηγή) Τηλ: 23230/41296 agistro@otenet.gr Δικτυακός τόπος www.agistro.gr	Τρεις ομαδικοί λουτήρες και ξενώνας σε λειτουργία ετήσια.

5.1.12 Ιαματική πηγή Θερμών Νιγρίτας.

Η αρχαία Βισαλτία εκτείνονταν μεταξύ του όρους Βερτίσκος που ήταν το δυτικό της σύνορο και του Στρυμόνα και της Κερκινίτιδος λίμνης, που ήταν το ανατολικό. Υπάρχει ένας μεγάλος αριθμός εθίμων στην επαρχία και στην πόλη της Νιγρίτας, που αναφέρεται σε διάφορες γιορτές της Χριστιανοσύνης και σε σημαντικά γεγονότα του ανθρώπινου βίου. Ένα από αυτά είναι και η γιορτή της Γερακίνας η οποία γίνεται κάθε άνοιξη.

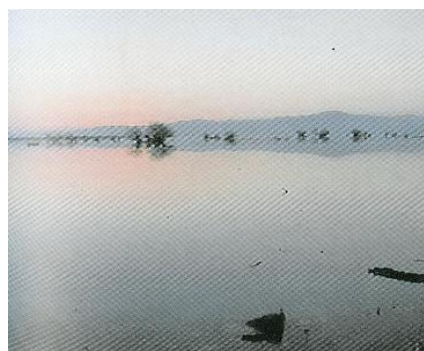
Οι ιαματικές πηγές των Θερμών Νιγρίτας είναι γνωστές για το μεταλλικό νερό τους. Βρίσκονται μόλις 5 χλμ. από την Νιγρίτα και 22 χλμ. από τις Σέρρες.

Οδικές συγκοινωνίες: από Αθήνα για Σέρρες με λεωφορεία (587 χλμ.), από Θεσσαλονίκη για Σέρρες (80 χλμ.)

Σιδηροδρομικές γραμμές: από Αθήνα για Σέρρες, από Θεσσαλονίκη για Σέρρες.

Θερμά Νιγρίτας Σερρών.

Λίμνη Κερκινίτιδα.

Θερμοκρασία Νερών	Χαρακτηρισμός Νερού	
25-56oC	Υπέρθερμο- HCO ₃ ⁻ - Na- Mg- K- As-B- CO ₂ μεταλλικό-υποτονικό.	
Θεραπευτικές ενδείξεις	Πληροφορίες	Εγκαταστάσεις
Λουτροθεραπεία για αρθρίτιδες, ρευματοπάθειες, δερματοπάθειες, γυναικολογικές παθήσεις. Ποσιθεραπεία για σύνδρομο θρέψης.	Δήμος Νιγρίτας Τηλ.23220/22001 dnigr622@otenet.gr Δικτυακός τόπος www.nigrita.gr Λουτρά Τηλ.23220/22893	Υδροθεραπευτήριο με ομαδικούς και ατομικούς λουτήρες.

5.1.13 Ιαματική πηγή Σιδηροκάστρου.

Μία ιστορική πόλη του νομού Σερρών είναι το Σιδηρόκαστρο, χτισμένη κοντά στην είσοδο της εύφορης κοιλάδας του Στρυμόνα στις όχθες του ποταμού Κρουσοβίτη. Το όνομα της προέρχεται από το ισχυρό κάστρο, κτίσμα του Βασιλείου του Βουλγαροκτόνου. Στα χρόνια της Τουρκοκρατίας το Σιδηρόκαστρο έγινε κέντρο του Ελληνισμού και αντιστάθηκε ηρωικά στους Μακεδονικούς αγώνες.

Επτά χιλιόμετρα από την πόλη του Σιδηροκάστρου και σε μία τοποθεσία με πανοραμική θέα, βρίσκονται τα ιαματικά λουτρά. Τα τελευταία χρόνια έχουν εκσυγχρονιστεί με άριστες εγκαταστάσεις, ώστε να μπορούν να φιλοξενήσουν ποιοτικά και ποσοτικά τους επισκέπτες.

Οδικές συγκοινωνίες: από Αθήνα για Σέρρες με λεωφορεία (587χλμ.), από Θεσσαλονίκη για Σέρρες (80χλμ.)

Σιδηροδρομικές γραμμές: από Αθήνα για Σέρρες, από Θεσσαλονίκη για Σέρρες.

Σιδηρόκαστρο Σερρών.

Ομαδικός λουτήρας Σιδηροκάστρου.

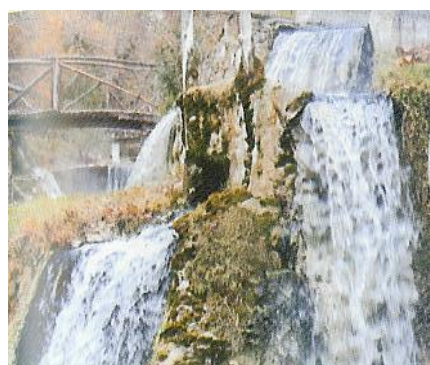
Θερμοκρασία Νερών	Χαρακτηρισμός Νερού	
33-50°C	Υπέρθερμο-Na- Ca- K- HCO ₃ - F- B μεταλλικό-υποτονικό.	
Θεραπευτικές ενδείξεις	Πληροφορίες	Εγκαταστάσεις
Λουτροθεραπεία για ρευματοπάθειες, σπονδυλοαρθρίτιδες, δισκοπάθειες, μυαλγίες, ισχιαλγίες, οσφυαλγίες, παθήσεις των αρθρώσεων γυναικολογικές παθήσεις.	Δήμος Σιδηροκάστρου (ο οποίος διαχειρίζεται με δημοτική επιχείρηση την πηγή.) Τηλ.23230/28051 Λουτρά Τηλ.23230/22422 Δικτυακός τόπος www.spa.gr	Υδροθεραπευτήριο με ομαδικούς και ατομικούς λουτήρες. Ξενοδοχειακή μονάδα. Περίοδος λειτουργίας: Ετήσια.

5.1.14 Ιαματική πηγή Λουτρακίου (Πόζαρ).

Οι ιαματικές πηγές λουτρών Λουτρακίου βρίσκονται στους πρόποδες του όρους Βόρας, 13χλμ. Δυτικά της Αριδαίας, και στη ΒΑ πλευρά του νομού Πέλλας. Η αξία των τοπικών πηγών φαίνεται πως είχε εκτιμηθεί, από τα ρωμαϊκά χρόνια, στα μέσα όμως του τελευταίου αιώνα έγιναν οι πρώτες αναλύσεις νερού και πιστοποιήθηκαν οι θεραπευτικές του ιδιότητες. Τα νερά της μικρής λουτρόπολης προσφέρονται για όλες τις εποχές του χρόνου. Είναι όμως πιο εντυπωσιακά μέσα στο χειμώνα κάτω από τους μικρούς καταρράκτες, καταμεσής στη χιονισμένη φύση.

Λουτράκι Ν.Πέλλας.

Καταρράκτες Αριδαίας.

Οδικές συγκοινωνίες: από Αθήνα για Αριδαία με λεωφορεία (584χλμ.), από Θεσσαλονίκη για Αριδαία (95χλμ).

Σιδηροδρομικές γραμμές: από Αθήνα για Αριδαία η σύνδεση δεν γίνεται απευθείας, οι επιβάτες αποβιβάζονται στο Πλατύ και συνεχίζουν με τα τρένα που έρχονται από Θεσσαλονίκη.

Θερμοκρασία Νερών	Χαρακτηρισμός Νερού	
37°C	Μεσόθερμο- HCO ₃ - Ca- Mg- K- B As ολιγομεταλλικό-υποτονικό.	
Θεραπευτικές ενδείξεις	Πληροφορίες	Εγκαταστάσεις
Ποσιθεραπεία για παθήσεις του πεπτικού συστήματος, του ήπατος, των χοληφόρων, της νεφρολιθίασης. Λουτροθεραπεία για ρευματισμούς, αρθριτικά, παθήσεις περιφερειακών νευρών, γυναικολογικές δερματικές, διαστρέμματα, κατάγματα.	Δήμος Αριδαίας (ο οποίος διαχειρίζεται με δημοτική επιχείρηση την πηγή.) Τηλ: 23840/21263 23840/21419 Fax: 23840/21226 Λουτρά Τηλ: 23840/91300 touristinfo@loutraki.gr Δικτυακός τόπος www.loutraki.gr	Υδροθεραπευτήριο με ομαδικούς και ατομικούς λουτήρες, ξενώνες, εγκαταστάσεις αναψυχής και εστίασης. Λειτουργία όλο το χρόνο.

5.1.15 Ιαματική πηγή Λουτροχωρίου Σκύδρας.

Βρίσκεται 22χλμ. από την Έδεσσα και 85χλμ. από την Θεσσαλονίκη.

Αξιοθέατά της αποτελούν: η ανασκαφή του προϊστορικού οικισμού στο Μάνταλο, 13χλμ. Βόρεια από τη Σκύδρα και τα ερείπια βυζαντινού κάστρου και αρχαίου οικισμού στην Αραβησσό. Η θέση της αρχαίας Σκύδρας αναζητείται μεταξύ οικισμών Επισκοπής-Αρσενίου-Πατριάς, όπου έχουν εντοπισθεί αρχαιότητες από τα προϊστορικά έως τα παλαιοχριστιανικά χρόνια.

Η ιαματική πηγή λειτουργεί στο Λουτροχώρι που βρίσκεται στο δημοτικό διαμέρισμα Πετριάς του δήμου Σκύδρας.

Οδικές συγκοινωνίες: από Αθήνα για Αριδαία με λεωφορεία (584χλμ.), από Θεσσαλονίκη για Αριδαία (95χλμ).

Σιδηροδρομικές γραμμές: από Αθήνα για Αριδαία η σύνδεση δεν γίνεται απευθείας, οι επιβάτες αποβιβάζονται στο Πλατύ και συνεχίζουν με τα τρένα που έρχονται από Θεσσαλονίκη.

Λουτροχώρι Σκύδρας.

Καταρράκτες Έδεσσας.

Θερμοκρασία Νερών	Χαρακτηρισμός Νερού	
18°C	Ψυχρό-HCO ₃ -Na-Ca-Cl-Mg-HS-B-K ολιγομεταλλικό-υποτονικό.	
Θεραπευτικές ενδείξεις	Πληροφορίες	Εγκαταστάσεις
Παθήσεις του πεπτικού συστήματος, δερματικές παθήσεις και παθήσεις πνευμόνων, μυοσκελετικού συστήματος.	Δήμος Σκύδρας Τηλ: 23810/82662 Λουτρά Τηλ: 23810/82881	Έτοιμη πλήρης μελέτη σύγχρονου θερμαλιστικού κέντρου.

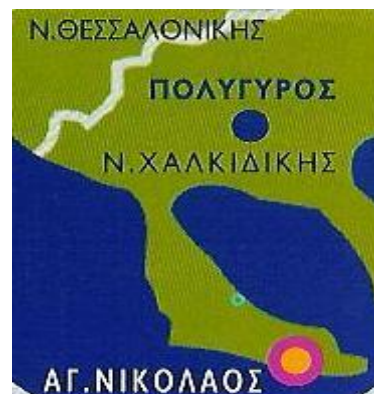
5.1.16 Ιαματική πηγή Αγ.Νικολάου (Αγ.Παρασκευής).

Ολόκληρη η χερσόνησος της Κασσάνδρας είναι ένας μαγευτικός τόπος, αφού προσφέρει ένα μοναδικό, αναζωογονητικό κλίμα καθαρά και υγιεινά νερά και παραθαλάσσια θέρετρα σε όλες τις ακτές.

Ο οικισμός πήρε το όνομά του από τις ιαματικές πηγές που φημίζονται για τις σπάνιες θεραπευτικές τους ιδιότητες.

Οδικές συγκοινωνίες: από Θεσσαλονίκη για Αγ.Παρασκευή(135χλμ.), από Θεσσαλονίκη για Μουδανία(66χλμ.).

Ακτοπλοϊκές γραμμές: με ιπτάμενα δελφίνια από το Βόλο και τον Αγ.Κωνσταντίνο για τα Μουδανιά Χαλκιδικής (μόνο το καλοκαίρι).

Αγ.Νικόλαος Χαλκιδικής.

Ατομικό υδρομασάζ(πάνω)
Πισίνα(κάτω)

Θερμοκρασία Νερών	Χαρακτηρισμός Νερού	
39°C	Μεσόθερμο-Cl-Na-K-Br-HS-B-As-CO ₂ μεταλλικό υπερτονικό.	
Θεραπευτικές ενδείξεις	Πληροφορίες	Εγκαταστάσεις
Για παθήσεις οστών και αρθρώσεων-μυών: ρευματοειδή αρθρίτιδα, αγγυλωτική σπονδυλο- αρθρίτιδα, δυσκοπάθεια, μυίτιδα-μυαλγία, τενοντίτιδα, παλαιά κατάγματα, αυχαινικό σύνδρομο. Δερματικές παθήσεις: σμιγματορροϊκή δερματίτιδα ψωρίαση, ακμή, εκζεματοειδή. Ουρολογικές και γυναικολο- γικές.	Δήμος Παλλήνης Τηλ:23740/51611 dpalinis@otenet.gr Δικτυακός τόπος www.pallini.gr Επιχείρηση λουτρών Τηλ:23740/71358	Πισίνα, σάουνα, χαμάμ, υδρομασάζ ατομικά και ομαδικά.

5.1.17 Ιαματική πηγή Γιάννες (Μεγάλης Βρύσης).

Οι φυσικές μεταλλικές αναβλύσεις βρίσκονται 5 χλμ. ΒΔ της πόλης του Κιλκίς.

Στην ευρύτερη περιοχή βρίσκεται και αρχαιολογικός χώρος του Π.Γυναικοκάστρου που περιλαμβάνει:το βυζαντινό κάστρο στη κορυφή του λόφου και τα λείψανα ενός κατά πολύ προγενέστερου οικισμού της εποχής του σιδήρου.

Οδικές συγκοινωνίες:από Αθήνα για Κιλκίς με λεωφορεία(560χλμ.),από Θεσσαλονίκη για Κιλκίς(50χλμ).

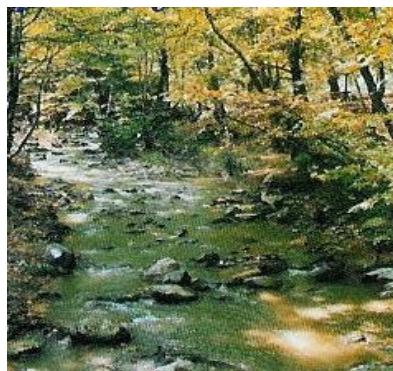
Σιδηροδρομικές γραμμές:από Αθήνα για Κιλκίς,από Θεσσαλονίκη για Κιλκίς.

Γιάννες Κιλκίς.

Προϊστορικός οικισμός (εποχή σιδήρου).

Φυσικές αναβλύσεις μεταλλικού νερού.

Θερμοκρασία Νερών	Χαρακτηρισμός Νερού
15°C	Ψυχρό-Ca-HCO ₃ -Mg-CO ₂ φυσικό μεταλλικό νερό.
Θεραπευτικές ενδείξεις	Πληροφορίες
Ποσιθεραπεία για παθήσεις του ουροποιητικού, γαστρεντερικού συστήματος.	Δήμος Κιλκίς Τηλ:23410/39101 dhmarxos@dhmoskilkis.gr Δικτυακός τόπος www.dhmoskilkis.gr

5.2 Δυτική Μακεδονία

5.2.1 Ιαματική πηγή Αμμουδάρας.

Το υδροθεραπευτήριο απέχει μόλις 2.5χλμ. από την πρωτεύουσα του δήμου Ορέστιδος, το Άργος Ορεστικό σε ένα όμορφο χώρο. Το κτίριο λειτουργεί από το 1998 και είναι από τα πλέον σύγχρονα από πλευράς εξοπλισμού και παρεχόμενων υπηρεσιών.

Η ευρύτερη περιοχή παρουσιάζει μεγάλο ιστορικό και αρχαιολογικό ενδιαφέρον για τα κλασικά και ρωμαϊκά ευρήματα. Τουριστικά αξιοποιήσιμη είναι η ρωμαϊκή πόλη Διοκλητιανούπολη. Σημαντικό επίσης θεωρείται το απολιθωμένο δάσος του Νοστίμου με τα εντυπωσιακά παλαιοντολογικά του ευρήματα.

Οδικές συγκοινωνίες: από Αθήνα για Καστοριά με λεωφορεία (555χλμ. μέσω Κοζάνης), από Θεσσαλονίκη για Καστοριά (214χλμ. μέσω Έδεσσας-220χλμ. μέσω Βέροιας).

Αεροπορικές γραμμές: από Αθήνα για Καστοριά (Διεθνές Αεροδρόμιο Καστοριάς στην πόλη του Άργους Ορεστικού).

Αμμουδάρα Καστοριάς.

Η πόλη της Καστοριάς.

Θερμοκρασία Νερών		Χαρακτηρισμός Νερού			
15°C		Ψυχρό-ΗCO ₃ -Ca-Na-Mg-Cl-HS-Br ολιγομεταλλικό υποτονικό.			
Θεραπευτικές ενδείξεις		Πληροφορίες		Εγκαταστάσεις	
Ρευματοπάθειες, δερματικές παθήσεις, αρθροπάθειες.		Δήμος Ορεστίδος Τηλ:24670/21750-1 info@dimos-orestidos.gr Δικτυακός τόπος www.dimos-orestidos.gr Λουτρά Τηλ:24670/44294		Υδροθεραπευτήριο με ατομικούς και ομαδικούς λουτήρες. Λειτουργία αίθουσας με μηχάνημα εισπνοθεραπείας, Ξενώνας.	

5.2.2 Ιαματική πηγή Αγραπιδιάς (Αετού).

Η τοποθεσία των εγκαταστάσεων βρίσκεται στη μέση του επαρχιακού δρόμου Αετού-Λιμνοχωρίου του δήμου Αετού,σε απόσταση 37χλμ. ΝΑ της Φλώρινας.

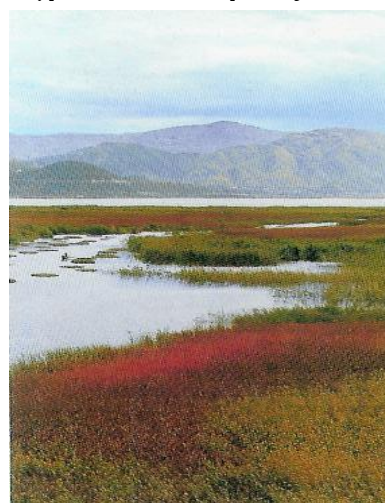
Το φυσικό περιβάλλον της περιοχής είναι αξιόλογο αφού σε αυτό περιλαμβάνονται οι λίμνες Ζάζαρης και Χειμαδίτιδας και το βουνό Βίτσι.Ο υγρότοπος των λιμνών συγκαταλέγεται στον κατάλογο των σημαντικότερων βιοτόπων της Ελλάδας.

Οδικές συγκοινωνίες:από Αθήνα για Φλώρινα με λεωφορεία (573χλμ.),από Θεσσαλονίκη για Φλώρινα (160χλμ.)

Σιδηδρομικές γραμμές:από Αθήνα για Φλώρινα,η σύνδεση δεν γίνεται απευθείας,οι επιβάτες αποβιβάζονται στο Πλατύ και με τα τοπικά τρένα από τη Θεσσαλονίκη μεταφέρονται στη Φλώρινα.

Αγραπιδιά Φλώρινας.

Λίμνες Ζάζαρη και Χειμαδίτιδα.

Θερμοκρασία Νερών	Χαρακτηρισμός Νερού	
28°C	Υπόθερμο-Na-HCO ₃ -SO ₄ -K-Br-F-B ολιγομεταλλικό υποτονικό.	
Θεραπευτικές ενδείξεις	Πληροφορίες	Εγκαταστάσεις
Παθήσεις μυοσκελετικού συστήματος, πεπτικού συστήματος, ανώτερου αναπνευστικού συστήματος.	Δήμος Αετού Τηλ:23860/41215 Λουτρά Τηλ:23860/41440	Υδροθεραπευτήριο με ομαδικούς λουτήρες.

5.2.3 Ιαματική πηγή Ξινού Νερού (Φυσικό μεταλλικό νερό).

Η επιχείρηση εκμετάλλευσης των μεταλλικών νερών Ξινού Νερού λειτουργεί από το 1958. Το 1992 περιήλθε στην ιδιοκτησία της τότε Κοινότητας Ξινού Νερού ως αμιγής κοινοτική επιχείρηση. Με την υπαγωγή της Κοινότητας στο διευρυμένο δήμο Αμυνταίου έγινε δημοτική επιχείρηση. Μία από τις κύριες δραστηριότητες της είναι η εμφιάλωση και εμπορία φυσικού μεταλλικού νερού.

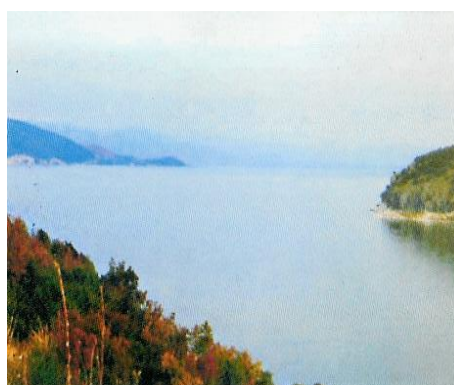
Στα όρια του δήμου βρίσκονται η λίμνη Βεγορίτιδα και η λίμνη των Πετρών, οι οποίες γειτνιάζουν. Το Ξινό Νερό απέχει 5χλμ. από το Αμύνταιο.

Οδικές συγκοινωνίες: από Αθήνα για Φλώρινα με λεωφορεία (573χλμ.), από Θεσσαλονίκη για Φλώρινα (160χλμ.)

Σιδηδρομικές γραμμές: από Αθήνα για Φλώρινα, η σύνδεση δεν γίνεται απευθείας, οι επιβάτες αποβιβάζονται στο Πλατύ και με τα τοπικά τρένα από τη Θεσσαλονίκη μεταφέρονται στη Φλώρινα.

Ξινό Νερό Φλώρινας.

Λίμνη Βεγορίτιδα.

Θερμοκρασία Νερών	Χαρακτηρισμός Νερού
16-17°C	Ca-HCO ₃ -CO ₂ φυσικό μεταλλικό νερό.
Πληροφορίες	Εγκαταστάσεις
Δήμος Αμυνταίου Τηλ: 23860/24245 23860/23630 Εργοστάσιο εμφιάλωσης Τηλ: 23860/81100	Εμφιαλωτήριο, το οποίο διαχειρίζεται δημοτική επιχείρηση. Εμφιαλώνονται ΦΜΝ, σόδα και αναψυκτικά.

5.2.4 Ιαματική πηγή Κιβωτού.

Στην περιοχή του δήμου Ηρακλεωτών και 4χλμ. Βόρεια από το χωριό Κιβωτός αναβλύζουν τα νερά της πηγής. Η πηγή χρησιμοποιήθηκε από τους κατοίκους της περιοχής για θεραπεία, κάτι που το μαρτυρούν και τα παλιά κτίσματα που βρίσκονται κοντά.

Οδικές συγκοινωνίες: από Αθήνα για Γρεβενά με λεωφορεία (417χλμ.), από Θεσσαλονίκη για Γρεβενά (193 χλμ.).

Κιβωτός Γρεβενών.

Πηγή Κιβωτού Γρεβενών.

Θερμοκρασία Νερών	Χαρακτηρισμός Νερού	
15°C	Ψυχρό-Na-Ca-Mg-HCO ₃ -Cl-HS-Br ολιγομεταλλικό-υποτονικό.	
Θεραπευτικές ενδείξεις	Πληροφορίες	Εγκαταστάσεις
Δερματοπάθειες, ρευματοπάθειες, παθήσεις αναπνευστικού και ουροποιητικού συστήματος.	Δήμος Ηρακλεωτών Τηλ:24620/41385 dimos-irakleon@otenet.gr	Υπο ολοκλήρωση μελέτη σύγχρονου θερμαλιστικού κέντρου.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η Ελλάδα διαθέτει 2500 περίπου θερμομεταλλικές πηγές από τις οποίες οι 60 έχουν ανακηρυχθεί ιαματικές. Αυτές διακρίνονται σε πηγές τουριστικής και τοπικής σημασίας ανάλογα με τη δυναμικότητά τους. Σύμφωνα με στοιχεία του Ε.Ο.Τ , από τις 23 πηγές τουριστικής σημασίας λειτουργούν σήμερα 17 ενώ από τις 37 πηγές τοπικής σημασίας λειτουργούν σήμερα οι 31.

Η γεωγραφική κατανομή των πηγών είναι τυχαία και σχετίζεται με τη μορφολογία του εδάφους της χώρας. Πολλές από αυτές βρίσκονται κοντά σε τεκτονικά ρήγματα και σε περιοχές που χαρακτηρίζονται ηφαιστιογενείς.

Σήμερα μετά από επίμονες προσπάθειες και οργανωμένες δραστηριότητες του Συνδέσμου Δήμων και Κοινοτήτων Ιαματικών Πηγών Ελλάδας, γίνεται φανερή η αναγκαιότητα μιας κοινής εθνικής αναπτυξιακής πολιτικής για την εκμετάλλευση των θερμομεταλλικών νερών σε συνδιασμό με την πολιτιστική μας κληρονομιά και τις φυσικές ομορφιές της χώρας μας.

Εκείνο που πρέπει να επιδιώκεται όμως, στη φάση της προετοιμασίας της απόφασης για κάθε επένδυση είναι η δημιουργία βιώσιμων μονάδων. Αν αυτό εξασφαλίζεται δεν θα καταλήξουμε σε νέες προβληματικές επιχειρήσεις στο κοντινό μέλλον, και επομένως η σχετική επενδυτική δραστηριότητα προς αυτή την κατεύθυνση με κεντρικό αναπτυξιακό φορέα την Τοπική Αυτοδιοίκηση θα αποτελέσει έναν δυναμικό και επικερδή τομέα της τριτογενούς δραστηριότητας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1)Βιβλία:

- Ξ.Σκάρπια- Χοϊπέλ (1996). «Λουτροθεραπεία και αναψυχή»- Ιστορική εξέλιξη των λουτρών. Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Επιστημονικών Βιβλίων και Περιοδικών.
- Περιηγητικός Οδηγός. «ΤΑ ΛΟΥΤΡΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ». Εκδόσεις Καστανιώτη.
- «ΠΡΑΚΤΙΚΑ 2^ο ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΓΙΑ ΤΑ ΘΕΡΜΟ-ΜΕΤΑΛΛΙΚΑ ΝΕΡΑ»(1990). Θεσσαλονίκη, Έκδοση του Συνδέσμου Δήμων και Κοινοτήτων Ιαματικών Πηγών Ελλάδας.
- Οδηγός Ιαματικών Πηγών και Λουτροπόλεων. «ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΘΕΡΜΑΛΙΣΜΟΣ». Θεσσαλονίκη, Έκδοση Συνδέσμου Δήμων και Κοινοτήτων Ιαματικών Πηγών Ελλάδας.
- Ιαματικές Πηγές και Λουτροπόλεις. «ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΘΕΡΜΑΛΙΣΜΟΣ». Θεσσαλονίκη, Έκδοση Συνδέσμου Δήμων και Κοινοτήτων Ιαματικών Πηγών Ελλάδας.

2)Ηλεκτρονικές Διευθύνσεις:

- www.thermalsprings.gr
- www.ypan.gr
- www.iama.gr
- www.therapy.gr
- www.tee.gr
- www.philippi.gr
- www.dimosorfanou.gr
- www.avdera.gr
- www.alexpolis.gr
- www.samothraki.gr

- www.thessaloniki.gr
- www.souroti.gr
- www.lagadas.gr
- www.agistro.gr
- www.nigrita.gr
- www.spa.gr
- www.loutraki.gr
- www.pallini.gr
- www.dhmoskilkis.gr
- www.dimos-orestidos.gr

